

AZƏRBAYCAN

11'2022

1923-cü ildən çıxır

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR BİRLİYİNİN AYLIQ ƏDƏBİ-BƏDİİ ORQANI

Baş redaktor: İntiqam QASIMZADƏ

Baş redaktor müavini: Südabə AĞABALAYEVA

Məsul katib: Vüsal NURU

Şöbə müdirləri: Məmməd ORUC,
Qəşəm NƏCƏFZADƏ,
Mübariz CƏFƏRLİ

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı - Az1000
Xaqani küçəsi, 25

Telefonlar:

Redaksiya –
498-78-10
493-28-32
493-2834
Mühasibat –
493-29-41

Çapa imzalanıb:

31.10.2022

Sifariş 3103

Tiraj 500

Kağız formatı

70x108 1/16 - 6,5

kağız vərəqi

13 çap vərəqi

18,2 şərti çap vərəqi

E-mail:

intigam.gasimzade@gmail.com

sudabe334@mail.ru

www.azyb.az

Qiyməti

2 manat

**Bakı şəhəri, "Azərbaycan"
nəşriyyatının mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunur**

Dərc olunmuş yazılar qəbul edilmir.

Əlyazmalara rəy verilmir və qaytarılmır.

Müəllifin fikirləri redaksiyanın mövqeyi ilə üst-üstə düşməyə bilər.

8 Noyabr – Zəfər Günü

NƏRGİZ CABBARLI – Oyanmış ruhun gözəlliyi	5
AİDA EYVAZLI GÖYTÜRK – Sözü Vətən olan igidlər!	16
ŞƏHİD ŞAİRLƏR	17
QAZİ ŞAİRLƏR	48
RƏŞİD FAXRALI – Yarpız dərdim Murovdan!.. (reportaj)	87
VAHİD MƏHƏRRƏMOV – Cəbhə gündəliyindən	107
ŞƏFƏQ SAHİBLİ – İllərin həsrəti (poemadan parça)	119

2022 – ŞUŞA İLİ

RÜSTƏM KAMAL – Şuşanın mifopoetikasi	125
--	-----

NƏSR

VAQİF ƏLİXANLI – Qarğa piri – (mif-roman – əvvəli)	131
--	-----

AĞASƏFANIN 80 YAŞI

VAQİF YUSİFLİ – “Dua oxuyuram səninçin, Vətən”	180
AGASƏFA – Şeirlər	185

YENİ TƏRCÜMƏLƏR

AFAQ ŞIXLI – Göylərin sevdiyi insan	194
RAMİ MEİR – Şeirlər (rus dilindən tərcümə etdi: Afaq Şıxlı)	195

RETRO – “AZƏRBAYCAN”

SALMAN MÜMTAZ – Seyid İmadəddin Nəsimi	202
--	-----

KİTAB RƏFİ 207

*Zəfər adlı böyük günə and olsun.
Azadlığın bayrağını hər zaman
Azərbaycan qoruyacaq yağıdan!*

Rəsul RZA

Zəfər Günü bizim bayramımızdır. Bu, Zəfər bayramıdır, bu, rəşadət bayramıdır, bu, ədalət bayramıdır, bu, milli qürur, milli ləyaqət bayramıdır. Biz öz ləyaqətimizi bərpa etdik. Bundan sonra müzəffər ölkə və qalib xalq kimi əbədi yaşayacağıq. Bundan sonra Qarabağda və Zəngəzurda əbədi yaşayacağıq!

İlham ƏLİYEV

Qarabağ Azərbaycanıdır!

Vətən müharibəsinin birmənalı olaraq qəhramanı Azərbaycan əsgəridir. Vətən müharibəsində xüsusi təyinatlı qüvvələrin həlledici rolu və tarixə düşəcək əfsanəvi şücaəti danılmazdır...

Mən Şuşaya girəndə özümü çox xoşbəxt hiss etdim... Baxmayaraq ki, şəhidlərimiz, yaralılarımız oldu, lakin Şuşanın alınması bütün millətimiz üçün baş ucalığıdır. Biz öz şərəfimizi geri qaytardıq.

General-Leytenant Hikmət MİRZƏYEV

İnanırdım ki, komandirlik etdiyim birliyin şəxsi heyəti düşməni tam məhv etmək üçün son damla qanınadək vuruşacaq və qələbə qazanacaq.

General-mayor Mayis BƏRXUDAROV

Mən bunu evdə hər zaman övladlarıma da deyirəm: Vətənin hər qarışı sən qeyrətidir. Çünki bu Vətən uğrunda yüzlərlə igidimiz şəhidlik zirvəsinə ucalıb. Gənclərə demək istərdim ki, Vətən sevgisini hər şeydən üstün tutsunlar.

Polkovnik Tehran MƏNSİMOV

♦ 8 Noyabr – Zəfər Günü

Nərgiz CABBARLI

OYANMIŞ RUHUN GÖZƏLLİYİ

Qazananlara və yaşadanlara EŞQ olsun!

Bütün müharibələr kimi, Qarabağ savaşı da tək-cə ruhumuza, taleyimizə, ömür yolumuza qara ləkə salmadı, həm də mənəvi dünyamızın güzgüsü olan ədəbiyyatımızda silinməz izlər qoydu. Göz yaşının, ağrının, çıxılmazlığın, itkinin izlərini... Buna görə də savaşın ilk illərində yaşanan coşqu ədəbiyyatımızda öz yerini zaman keçdikcə sönmüş, öləmiş cəsarətə, susmuş igidliyə, Yaşanan deyil, Arzulanan Qələbəyə verdi. Ədəbi mətnlərdə bir obraz olaraq “döyüşkən xalq”ın yerini “məzlum xalq”, “haqqı tapdanan xalq”, “qalibiyyəti qazandıracaq qəhrəmanını arayan xalq” almağa başladı. Hətta sonuncusu ilk ikisindən daha az gözə dəydi... Və Ədəbiyyatımızda nə qədər arasaq da, coşan, çağlayan Ruhun deyil, silkinməsi, silkinib də ayrılması gərəkən Ruhun varlığını gördük. Bu isə təsadüf deyildi. Bu, qanunauyğunluq idi. O Ruhun oyanmağa, oyadılmağa ehtiyacı vardı. Həm də tək-cə ədəbiyyatda yox! Bu Oyanma Həyatda baş verməli idi ki, Sözü də yansısın. Yəni... O coşan ruhun Sözümdə görünməsi üçün yaşaması, yaşadılması lazımmış...

Mən bu igidləri ilk dəfə Nigar Həsənzadənin “İgidlərin sözü” layihəsində – “Muğam teatri”nda, Vətən müharibəsinin ilk il dönümündə görmüş, dinləmişdim. Hər kəs kimi ayaq üstə alqışlamışdım. Həm igidliklərinə, yaşatdıqları Zəfərə, həm də Sözü gətirdikləri Qələbəyə görə! Sonra azad edilmiş Şuşada yadda qalan “Vaqif poeziya günləri”ndə o sözlərdəki coşqunun bir daha şahidi oldum. Və bu zaman yaşananla ötürülən, ötürülənlə duyulan (zəfər!) və bir daha təkrarən yaşanan duyğular arasında elə bir qəribə uyğunluq, ahəng hiss etdim ki, sözlə ifadə

edilməsi zor... Onu da anladım ki, bu şeirləri fərqli, təsirli, anamlı edən həm də səhnədə – göz önündə olan Qəhrəmanlığın obrazıdır! Canlı Döyüşün simvoluna çevrilmiş Canlı ruhlardır! O misraları ifadə edən səslərdə duyulan yaşanmışlıq, ağrıdır! Şeirlə igidliyin, poetika ilə şücaətin bir ahəngdə birləşməsi, qovuşmasıdır! Qələbə yaşadan, Qələbə bağışlayan, Qürur verən Əsgər obrazı ilə yaşanan qürurun bir müstəvidə – Şeirdə çulğalaşmasıdır! Amma bu dərkətmənin arxasında poetikanın, istedadın, şeiriyyətin varlığı, diriliyi də bir Fakt kimi göz önünə gətirilməsə, olmaz.

Məsələn, İkinci Qarabağ müharibəsi iştirakçısı, “Cəbrayılın azad olunmasına görə” və “Qubadlının azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olunmuş Oğuz Alparslanın adının möhtəşəmliyi ilə bərabər ruhunun gücünü də əks etdirən şeirində olduğu kimi:

*Azadlığa gedən o yol, cığır mənəm, o iz mənəm!
Sönməyən o çıraq mənəm, o köz mənəm!
Hər qarışı qana doymuş bu torpağın fədaisi,
Çiçəkləri Şəhid qoxan Vətən mənəm!
Vətən üçün candan keçən, qandan keçən,
Şəhid olub qayasında bitən mənəm!*

Nəsiminin “Zərrə mənəm, Günəş mənəm!” misralarının tanış, təkrar intonasiyanın arasından boy verən “Çiçəkləri şəhid qoxan Vətən” obrazının gözəlliyi, əzizliyi, təsirliliyi danılmazdır. Onun arxasından boylanan əsgərin – döyüşçünün – şairin misralarında təsvir edilən “hər qarışı qana doymuş torpaq” obrazı isə süni patetikadan uzaqdır. Canlıdır. Nəfəs alır, kükrəyir. Bu misralarda o kükrəyişin, o coşqunun dinamikasını da, dalğalanmasını da dəqiq duyur və görürsən. Sözlərdə nə qədər pafos olsa da, bu, süni, yalançı pafos deyil. Gerçək bir canatmanın, şığımanın, sıçrayışın görüntüsüdür! Və ən əsası, artıq sübuta, təsdiqə ehtiyacı yoxdur. Öz təsdiq möhürünü alıbdır. Bu şeirdə hətta qəfil dəyişən tonallıq, qəfil fərqli intonasiya ladına adlayış belə səni narahat etmir. Hətta “Mamır olub qayasında bitərdim” misrasının dogma, tanış ifadəsi boy verdiyi məqamda da “daşlaşmış bir obrazın” yeni çalar qazanmış variantı – versiyası tələbə uyğun şəkildə dəyişdiyi üçün çox təbii səslənir.

*Mən əsgərəm!
Azərbaycan əsgəri!
Sinəsini torpağına sipər tutan,
Yağılara qan udduran əsgərəm mən!
Yumruqları dəmir olan,
Al bayrağa salam verən əsgərəm mən!
Mən əsgərəm!
Al günəşdən qivvət alar tunc bədənim.
Torpağıma göz qoyanın boynuna qılıncdır əlim!*

Sadə sözlərin canlı birləşməsi, canlı ifadəsi arasından uçan “Al bayrağa salam verən əsgər” obrazı nə qədər qürurvericidirsə, bu anın gözəlliyinə qarışan “Torpağıma göz qoyanın boynuna qılıncdır əlim” misrası bir o qədər inandırıcıdır. Eyni zamanda da yeni, ruhu haradasa hələ ki bir az gizli qalan, tam açılmayan, özünü tam göstərməyən bir poetik istedadın varlığını pıçıldayır. O şücaətli, iddialı haraya bu “pıçıltı” nə qədər zidd görünsə də, bu birləşmədən sonra maraqlı bir təəssürat yadda qalır. Qürur verən, doğmalığ duyulan bir təəssürat:

Mən əsgəram!

Ulu Türkün xilaskarı o boz qurdun özüyəm mən!

Qarabağın zəngüləsi, azad yurdun səsiyəm mən!

Mən Şahidəm, bir şanlı zəfər şahidi!

Mən Şahidəm, bir şanlı tarix şahidi!

Eyni anda həm Şəhid, həm Şahid ruhunu bir bədəndə birləşdirən şairin, əsas odur ki, bu qürurun ifadəsinə haqqı çatır. Böyük mənəvi haqqı!

Bu şeirlərdə səslənən iddiadır həm də onları sevdiren. Cəsarətdir, qorxmazlıqdır. İllərlə arzulanan, artıq qələbə ilə birləşdiyindən oxucuya sevinc yaşadan bir iddia! O iddia uğruna çıxılan yol, gedilən savaş müqəddəsidir! Bu yolu bilə-bilə, sevə-sevə, qürurula Ölümə doğru addımlayan insanlar qarşısında baş əyiləcək qədər böyükdürlər. Amma bu böyüklük bu şeirlərdə deyilmir, sözə gətirilmir, sadəcə, çıxılan yolun ağrısı və ağırlığı, bir də duyulan şərəfi, qüruru şəklində təsvir edilir. “Müqəddəs” deyilib qabardılmadan... Füzuli, Cəbrayıl, Xocavənd, Xocalı, Şuşa kəndlərinin azad olunması uğrunda döyüşən, “Vətən Müharibəsi iştirakçısı”, “Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə”, “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalları ilə təltif edilmiş Emin Pirinin “Sən azadsan” şeirində olduğu kimi:

Saçımda anamın xınası,

yolların ayaqlarımçün duası,

gözlərimdə hələ bizim olmayan uzaqlıq

deyir:

Sən azadsan!

Sən azadsan!

Elə bircə “gözlərimdə hələ bizim olmayan uzaqlıq” ifadəsi belə bu canatmanın böyüklüyünü, içdənliyini ifadə etməyə qadirdir. Elə bircə bu poetik görüntü belə “Bizim olmayan uzaqlıq”ın müqəddəslik, əlçatmazlıq xüsusiyyətini, arzu edilən azadlığın böyüklüyünü, həsrətini, ona canatmanın yanğısını ifadə etməyə yetir! Başlanan yolun gətirəcəyi “Sən azadsan!” harayını o uzaqlığa çatdırma bilmək arzusunun ululuğunu ifadə etmək üçün bəs edir. Bir də analardan başqa yollar da dua deyir onu tapdalaya-tapdalaya gələn doğma ayaqlar üçün... Çox dəqiq bir təəssürat, çox incə bir detaldır. Ümumiyyətlə, müasir şeirimizdə bu cür kiçik detal-

larla böyük mahiyyətlər və mənalar ifadə etmək ənənəsi maraqlı bir tendensiyaya çevrilib. Bu misrada olduğu kimi. Sanki insan gözləri önündə doğma torlaqlara ayaq basan əsgərlərə: “Gələn ayaqlarınıza qurban olum” duasını pıçıldayaraq onlara doğru uzanan, qollarını açan yolları, cığırıları görürsən.

Bu misralarda müharibənin – qələbəyə doğru uzanan və gedilən yolların təsviri var. Bir ucunda doğma və yenidən qazanılan torpağın öz doğma balasına bağışlaya biləcəyi, “mükafatlandır” biləcəyi Ölüm belə bu şeirlərdə canlı-canlı nəfəs alır. Amma bu Ölüm “qorxu” rəngində deyil. Dəhşət saçmır. Ondan danışanı sanki heç silkələmir də. Maraqlı olan da budur. Bu şeirlərdə Ölüm üzərinə gözü açıq gedilən reallıq donundadır. Qəbullanan mümkünlik rəngindədir: artıq adidir, sadədir, gözləniləndir...

Ayaqlarım cığırlara yalvarır:

QARABAĞ,

biz sənin övladınıq,

ilk dəfə gördüyün övladlar.

At ayaqlarımızdan uzağa

bətnində gizlətdiyin minaları.

Biz illərdir şeirimizdə də, nəsimimizdə də daha çox cəbhənin bu üzündə – arxada qarşılanan şəhid övladlarının yuyunduğu göz yaşlarını gördük. Həm də yaşadığ. Ədəbiyyatımızda da torpaq itkisinin burada – arxa cəbhədə yaşanan ağrısına daha çox şahidlik – yuvalıq etdik. Qazilərin yazdığı bu şeirləri sevdiren və fərqli edən isə bu “müharibə aysberqi”nin o üzündən görünən və poetik şəkildə göstərilən həqiqətlərdir. Yaşanan və yaşadılan duyğulardır. “Biz sənin övladınıq” deyərək qoynunda (Ananın qoynunda!) onu gözləyən Ölümün varlığını bilən, lakin ölümə deyil, “üzünü görmədiyən övlad” qismində Anaya doğru can atan, bu qovuşma anının sevinci üçün ölümü belə gözə alan Qəhrəmanın doğmasına ünvanladığı sözlər çox təsirlidir: öz doğmalığını, əzizliyini xatırlatmağa çalışan əsgər obrazı şair yanaşmasının, yaradılan təsvirin orijinallığı ilə yadda qalır: “At ayaqlarımızdan uzağa bətnində gizlətdiyin minaları”... Sanki sətiraltında gizlənmiş: “Mən düşmənin deyiləm, ana, yad deyiləm, balanam” pıçılığını duyursan. Bu pıçılığını eşidib də Ananın “minaları kənara atıb” balasına qucaq açacağı anı sən də bir oxucu kimi böyük səbirsizliklə gözləyirsən.

...Burda ulduzlarla deyil,

hər minomyot mərmisiylə sayırıq

yarım qalan ümidləri,

anaların göz yaşını.

bir döyüşçü sevgilisinin

bətnində ölən arzusunu.

Şeirdə “Yarım qalan ümudlər”, “anaların göz yaşı”, “döyüşçü sevgilisinin” həm də “bətnində ölən arzusu”nun (keçid!) atılan minamyot mərmilərinin sayı ilə tən gələn qədəri də təsəvvür edilən olsa da, eyni zamanda da ifadə baxımından maraqlıdır, fərqlidir... Bu da o aysberqin varlığı təxmin edilən, amma durduğumuz yerdən görünməyən üzü kimidir. Şeirə gətirilərək “görünənlik” xüsusiyyəti qazanır. Və bu misraları oxuduqca (dinlədikcə!) anlayırsan ki, bütün bunların şeirdə canlı ifadəsinin alınması üçün yaşanmışlıq vacib imiş.

*Formamda şəhid qardaşlarımın qanı,
gözlərimdə 44 gecənin yuxusuzluğu,
bir az həyəcan, bir az da
sevinc tərinə qarışan geyimim.
Təqvimdəki “8 noyabr”
Qarabağ torpağıyla, palçığıyla
büsbütün vətənləşən bədənimiz
və
bizi gözləyən Azərbaycan
meydanlarda, ürəklərdə, gözləriylə hayqırır:
Sən azadsan!
Sən azadsan!*

Bu şeirləri fərqli edən bir də odur ki, onlarda “vətənləşən bədənələr” öz (ifadə!) gözəlliyi ilə, sözün əsl mənasında, görünən olur. Amma eyni zamanda da qazanılmış qələbənin işığında göründüyü üçün daha inandırıcı, daha təsirli, daha qürurverici alınır. Çünki müharibənin bizim üçün görünmədiyi bir müstəvisində yaşanan, dünyanı başına alan hayqırışlar belə məhz yaşanmışlıqla təsvir edildiyi, məhz o rakursdan sözə gətirildiyi üçün daha böyük bir dəyər qazanır. Yaxud bu yaşanmışlıqdır ki, Kərəm Əlizadənin şeirinə Dədə Qorqud “havası” ilə səsləşən alqış sədalarını qatır və süni görünür... Qələbə işığında bir başqa anlam, bir başqa dəyər qazanır:

*Yumruq olduq, əzdik düşmən başını,
Bu dövlətə, bu millətə eşq ola!
Baş Komandan, nə yaxşı ki, varsınız,
Seçdiyiniz siyasətə eşq ola!*

Qazilərin yaradıcılığında diqqəti çəkən, “müharibə aysberqi”nin görünməyən tərəfində şəhidlərin dilindən səslənən sözlər daha təsirlidir. Bir səbəbi də o şəhidliklərə şahidlik edən qəhrəmanların şeirlərində ifadə edilməsidir... Müharibə veteranı, “Ağdamın azad olunmasına görə” medalı ilə təltif olunmuş Orxan Səlifovun “Mən şəhid olmuşam, ölməmişəm ki...” şeiri şəhidin dilindən səslənən ən maraqlı nümunələrdəndir. Və bu dəfə bu mətni maraqlı edən müəllifin hansısa fərqli, qeyri-adi bir poetik tapıntısı, poetik ifadəsi yox, real görüntünü “şəkilləşdirmək”, “fotolaş-

dırmaq" bacarığıdır. Sanki onunla birlikdə o fotoya sən də "tamaşa edir-sən":

*Mən bu gün şəhidəm, qan içindəyəm,
Ölüm başım üstə günahım kimi.
Yıxılıb, qalmışam səngər icində,
Sahibsiz, boş qalan silahım kimi..*

*Mən şəhid olmuşam, ölməmişəm ki,
Tanrı şərəf yazdı taleyimizə.
Şəhidlik ən uca zirvə sayılır,
Həmin o zirvədən baxacam sizə.*

*Siz də üzülməyin, mən üzülmürəm,
Axı öz arzuma çatıram bu gün.
Torpağın üstündə gəzəsiz deyə,
Torpağın altında yatıram bu gün.*

*Mən öldüm, nə qaldı məndən geriye?
Bir məzarım qalıb, hər yanı daşlı.
Tozlu cəkmələrim, qanlı paltarım,
Hə, bir də anamın gözləri... yaşlı...*

Bu şeirlərin hər birində ana obrazı görünən və görünməyən planlarda mövcuddur. Diridir. Ağrısı ilə, göz yaşı ilə öz Varlığını hər addımda qoruyur, yada salır, unudulmağa aman vermir. Amma maraqlıdır ki, arxa cəbhədə yaranan şeirlərdəki "Şəhid anası" obrazları ilə qazilərin şeirlərində boy verən Şəhid anaları belə fərqlidir. Bu şeirlərdə o nalələr görünür. O ağrılar təsvirə gətirilmir. Bu şeirlərdə o analar belə Qürur geyimində, Fəxr donundadır. Göz yaşı tökməsinə izn verilməz bir Ana tək görünür. "Fizulinin azad olunmasına görə" və "Xocavəndin azad olunmasına görə" medalları ilə təltif olunmuş Kərəm Əlizadənin "Şəhid" şeirində isə Ana-Şəhid sevgisi "məzar üzərinə düzülən çiçəklər"lə simvollaşdırılır.

*İndi qəbrin üstə anan gül düzür,
Dünyadan cənnətə yol alan ŞƏHİD,
Neçə gül borcu var ananın sənə,
Hər il anasına gül alan ŞƏHİD...*

Bu şeirlərdə müharibənin gerçək üzünün görünməsi gözləniləndir. Amma bu təkcə qəhrəmanlığı, şücaəti ilə deyil, həm də çox insani bir duyğu olan qorxusu ilə görünür... Məsələn, Vətən müharibəsi iştirakçısı, "Fizulinin azad olunmasına görə" medalına layiq görülmüş Elvin Məmmədlinin "On iki oktyabr" şeirində bütün əsgərlərin qorxusu elə bir şəkildə təsvir edilib ki, o qorxuya şəriq çıxmamaq mümkün deyil. Amma bir fərqlə - bu da Ölüm qorxusu deyil. Ölümün belə bəzi məqamlarda

Əsgər üçün Hədiyyə olacaq qədər dəyərli görünməsinin yaratdığı, yaşatdığı qorxudur. Müharibənin gerçək üzünə yol alır:

*Ölüm qorxusu deyil,
Əsir düşmək qorxusudur
Qorxusuz müharibənin dərd tərəfi –
On iki oktyabr,
Füzuli,
İki daşın arasında tora düşdük iki dağın arasında:
Ermənidir dörd tərəfi...*

*Rabitə xətlərindən aslı qalıb komandır:
Kömək edin, cənab polkovnik-leytenant,
Kömək göndərin bizə;
Etibarsız çıxdı rabitə daşı...
Təki Vətən sağ olsun,
Çıxarın daraqları –
İçindən hərə bir güllə götürsün atsın cibə,
Ola bilsin, oldu bizlər üçün son müharibə...*

Amma yuxarıda da qeyd etdiyim kimi, qorxu gözlənilən, adiləşən, gözü açıq üzərinə gedilən reallıq donundadır. Qəbullanan mümkünlik rəngindədir: artıq adidir, sadədir, gözləniləndir... Şəhidlikdən deyir, əsirlikdəndir. Və yalnız onu yaşamış Söz adamı yalnız o anın yaşatdığı qorxunun təsiri altında şəirdə bu qədər səlis, bu qədər dəqiq bir tərifi səsləndirilə bilərdi:

*Mən onda bildim güllənin tərifi –
Bir dəqiqəlik sükut,
Bir ömürlük göz yaşı...*

Qazilərin yazdıqları şeirlərdə misralar bəzən bax beləcə, Şeirlikdən çıxıb Tərif qazanır. Həm də elə bir Tərif ki, şeirimizdə uzun zaman ob-razlaşmış bir şəkildə yaşamaq hüququnu da əldə etmiş olur. Bu obrazları fərqli edən şairlərin-igidlərin onlara – Ölümə, Qana, Gülləyə belə duyduqları Doğma münasibətdir.

Bu “doğmalığ” bəzən elə bir hədd alır ki, sanki gözlərin önündə o gülləyə qucaq açan əsgəri, onun “ağ gəlinliyə bürünəcək tabutu”nu belə adi, sadə bir Barışıqla qarşılayan Cəsarətini, Sakitliyini, Müdrikliyini görürsən.

Qazilərin şeirlərində bir soyuq, donuq münasibət də gördüm yaşadıkları və yaşadacıqları ağrılara. Sanki bədənədən çıxmış bir ruh ölüm üçün ağlayan insanları öz laqeyd varlığı ilə izləməkdədir. Amma eyni zamanda da bu şeirlərdə gördüyümüz, duyduğumu bu soyuqluq olmasaydı, bəlkə də, ölümün üzərinə belə asanlıqla atlayışlar da olmazdı...

Əlbəttə, qazilərin şeirləri yalnız Müharibənin soyuq üzünü ifadə etməklə məhdudlaşmır. Bəzi məqamlarda, bəzi anlarda araya elə bir həssas,

incə Münasibət girir ki, bu Böyük ruhların incinə, ağrıya, həssaslaşa biləcəyi anları görürsən. Sanki onları narahat edən, həyəcanlandıran özləri, ölümlə üz-üzə olmaları yox, burada qalan taleyinə “müharibə uşağı” olmaq yazılmış “balaca adamlar”ın yaşantılarıdır. Həsən Kürün “Qərənfil” şeirində deyilir:

– *Qızım, sənın adın nə?*
 – *Mənim adım Qərənfil.*
 – *Gözünə qurban olum,*
darıxırsan elə bil.
 – *Atamı gözləyirəm.*
 – *Atan hardadır məgər?*
 – *Müharibəyə gedib,*
o döyüşür gecələr.
 – *Nə vaxt gedibdir atan,*
gecikdiyi çoxdurmu?
 – *Çoxdur, əmican, çoxdur.*
 – *Ananın da atandan*
bir xəbəri yoxdurmu?
 – *Anam indi işdədir.*
 – *Qızım, harda işləyir?*
 – *Anam çox mehribandır,*
yarpaqları çox sevir,
səhərdən-axşamacan
onları təmizləyir.

İlk intonasiasından “Yavrum, sənın adın nə?” yada düşsə də, sonrakı misralardan yadda qalan artıq şeirdəki səmimi bir axıcılıq, rəvanlıq, təbiilikdir. Sanki “birnəfəsə” yazılmış misralar elə bu şəkildə də “söhbət” əsnasında yaranıb – yaradılmayıb. Hətta “səhərdən axşamacan yarpaq təmizləyən” ananın görüntüsü (əslində, böyük sosial bir problem!) misralar arasında, sadəcə, gizlədilib. Özü də qəribə bir utancaqlılıqla.

– *Yaxşı, mehriban anan*
atandan bir söz demir?
 – *Demir, əmican, demir,*
daha yollara baxmır,
daha onu gözləmir.
Mən dünən çox ağladım
gecə yatmadan öncə.
Anamın nə etdiyin
izləyirdim gizlicə.
Atamın divardakı
şəklini qucaqlayıb,
belə deyirdi, əmi:

*“Mən necə böyüdəcəm
Atasız bu yetimi?!”.*

Bütün bu gedişatın uşaq tərəfindən dərk edilən və yaradılan Rəsmi insanı sarsıdır: “Mən necə böyüdəcəm atasız bu yetimi?!” Bu, bir kəlmə ilə böyük mətləblərin ifadəsi təsirli, sarsıdıcı, hətta dağıdıcıdır...

Eyni təəssüratı müharibəyə gedən yolun başlanğıcını Cavid Əlioğlunun “Səsinə” şeirində görürük. Tək istedadlı misraları ilə deyil, eyni zamanda da ifası, pafosu, həyəcan dolu səsi ilə də yadda qalan bu “cılız görünüşlü” bədəndə necə böyük bir Ruh kükrədiyi köksləri qabartmaya bilməzdi. Amma bu Böyük Ruh məhz yarım qalmış, qırılmış laylay səsinin ağrısı altında çilikləndiyini, sarsıldığını dilə gətirə bilir:

*Son qoyur güllə səsi, evdəki laylay səsinə,
Oyanır körpə uşaq bir ananın vay səsinə.
Tərpədir naləsi, altında duran öz beşiyin,
Əriyir pəncərədən gördüyümüz Ay - səsinə.
Geri aldıqca nəfəs, qışqırığın boğmadadır,
O kiçik qəlbi döyünməklə verir hay səsinə.*

Şeirdəki təzadlar, hüzurla – güllə səsi, laylayla – vay səsi nə qədər bir-birinə zidd olsa da, bir mətn daxilində Müharibəni əks etdirməyə kömək edir. O cənnətə gedəcək ruhların, körpələrin varlığını dünyaya çatdırmağa, göstərməyə çalışaraq sanki Sözlə nələinsə qarşısını almaq inamını dilə gətirir.

*Yerə çəkməkdədi gözlər göyün ulduzlarını,
Mərminin evdə divardan çıxaran say səsinə.
Kəfənin, ruhu bədəndən hələ çıxmaz bələyin,
Qapısın cənnətin açmaqdadı lay-lay səsinə!*

Oxşar ağrını Vətən müharibəsi qazisi Nicat Ağayevin şeirində də görürük. Bu dəfə də Ön yerdə Şəhiddən sonra yadigar qalan Övlad obrazıdır. Sanki bu misralarla qazi-şairlər oxucuların çiynilərində olan məsuliyyət yükünü də xatırlatmaq, yada salmaq, unudulmamağa qoymamaq kimi bir missiya daşıyırlar:

*Cənnətdəki bir ilin
Necə keçdi şəhidim?
Bizə günlər qaranlıq
Gecə keçdi şəhidim.
Sən gedəndən yanmayır
Evimizdəki ocaq.
Bilmədik heç körpəni
Necə sənsiz ovudaq?*

Onun da şeirinin “havası” Həsən Kürün “havası” kimi axıcı, səmimi, “bırnəfəsə”dir. Heç bir “fikir zorlaması”na, “düşüncə qəlibləməsi”nə məruz qalmır. Söhbətmiş, danışmış kimi davam edir:

*Yadına salırsanmı
 Bizimlə son anları?
 Su istədin tapmadım,
 Su içmisənmi bəri?
 Orda necə baxırlar,
 Torpaqdamı yatırırsız?
 Qış da gəlir qabaqdan
 Yorğansızmı yatırırsız?
 Sağollaşaq, şəhidim
 Çox vaxtını almayım.
 Arada gəl yuxuma
 Çox nigaran qalmayım.
 Görəndə salamlayın
 Şəhidlərin ağasın.
 Halal edin bizlərə
 Bu Vətənin havasını.*

Göründüyü kimi, qazilər öz şeirlərində yaşamış müharibəni hər üzü ilə göstərə bilirlər. Hər rakursdan və hər dərinliyinə qədər. Bu isə Azərbaycan şeirinə tam fərqli və gözlənilməz bir keyfiyyət qatır. Açıq – gözlənilən, uzun zamandır olmayan bir keyfiyyət: yaşamışlıq.

Qzilər in şeirləri arasında ən çox bəyəndiklərimdən biri Qayıdışın havasını, sevincini duyuran Eyvaz Əyyubun “Salam ata yurdum, ana ocağım...” şeiridir. Müharibə başlayan kimi könüllü olaraq cəbhəyə yollanan, cəbhənin müxtəlif istiqamətlərində, eyni zamanda Suqovuşanın və Ağdamın alınmasında iştirak edən şairin şeirində elə bir həzin, doğma, təbii bir ahəng var ki, xalq şeirinin ruhu ilə bərabər yaşanan ağrının, həsrətin elə bir tərənnümü verilir ki, oxucu özünü daşla, ağacla, torpaqla bu söhbətə şahidlik edirmiş kimi hiss edir. Bu salamlama otu, dağı, daşı doğma insan – həm də əvəzənilməz, unudulmaz, aranan doğma insan obrazına salır.

*Salam, ay illərin həsrəti, salam,
 Bəzsiz darıxmısan, hövsələnin varmı?!*
*Salam, ev içində bitən gül, çiçək,
 Bizi kənd etməyə həvəsin varmı?*

Sanki gözlərimizin önündə, həqiqətən də, tənha qalmış yurd yerini basmış kol-kosun arasında bitən gül-çiçək boy verir. Amma vacib odur ki, həmdərdə, həmsöhbətə kol-kos deyil, gül-çiçək çevrilir. Yəni çiçəkləyən, pardaqlanan Ümid dönür. Şairin o Sevinc anında görə və duya bildiyi də ancaq bu ola bilərdi....

*Salam, ata yurdum, ana ocağım,
 İllərin həsrəti bitdi, gəlirik.
 Sən bəzsiz, biz sənə çox darıxmışıq,
 Vüsal arzusuna yetdi, gəlirik.*

Bu həsrətin sona yetdiyi anın sevinci təsvir edilən misralarda ana-bala, ocaq-övladın doğmalarıyla salamlanması, qucaqlanması görünür: "Salam, "Səngər" qala, salam, daş evim, Balan üşüyübdü, qucağını aç" sözlərindən sonra bu həsrət anının sona yetdiyi məqamı sən də müəlliflə birlikdə yaşaya bilirsən...

*Gizli cığıruları bağlayan ağac,
Bizi düşmənlərdən qorumaq çətin.
Yerimə bitmisən evin içində,
Ağacı olaydım bu məmləkətin.
Bu qaya babama necə oxşayır,
Dözümü, qüruru görürəm onda.
Biz yurdu sahibsiz qoyub gələndə,
"Mən çıxıb getmərim" demişdi onda.*

Sanki oxucu da şairlə birlikdə, onunla yan-yanə dolaşdığı cığıruları dolaşır, görüşdüyü ağaclarla, otlarla salamlayır. Xatirələrin hərərətinə isinir, amma eyni zamanda da arzuların, planların, ümidlərin ardınca düşür.

*Salam, dar cığırılar, yol verin keçim,
Əyilim torpaqdan öpüm, barışaq.
Balan bil, qoynuna gəlmişəm sənə,
Böyüklük sənədir, gəl qucaqlaşaq...*

Bəlkə, qazi şeirlərində ən çox diqqət cəkən də elə bu idi – səmimi, içdən gələn ana-bala, Vətən-bala, Torpaq-bala münasibəti. Bu münasibət heç yad, qurama görünmür. Xüsusilə də bu şeirdə: "Əyilim torpaqdan öpüm, barışaq" kimi könül alan bir müraciət qədər bu doğmalığı və həsrəti ifadə edən misra çətin ki, olaydı...

*Otuz ilə qədər keşik çəkdiniz
Sağ olun, bu evin yiyəsi gəlib.
Oğlum qaya, qızım çiçək, anam su,
Pahlı qılıncların tiyəsi gəlib...*

Qazilərin şeirləri Vətən şeirləridir. Öz poetik gözəlliyindən, gücündən başqa, həm də səmimiyyəti ilə yadda qaldılar. Şuşada səsləndirildiyi zaman sözdəki qəhrəmanlıqla həyatdakı qəhrəmanlığın poetik vəhdətini gördükdən sonra "daha başqa şairlərin şeir oxumağına dəyməz" dedi bir çoxları. Və bu təkcə əsgər deyil, həm də əsgər şeiri qarşısında yaşanan susqunluq idi. Ona haqqı olanın verilməsi idi. Çünki bu şeirlər Vətən torpağı qarşısında ən böyük sevgi etirafı idi... Qarabağ qazisi, "Füzulinin azad olunmasına görə", "Xocavəndin azad olunmasına görə" və "Cəsur döyüşçü" medalları ilə təltif olunmuş Səbuhi Qurbanovun şeiri kimi:

*Bu elə eşq idi ki, aşiqi-məşuq misalı,
Çəkir hər dəm, hər an insanı Vətən torpağına.*

SÖZÜ VƏTƏN OLAN İGİDLƏR!

2016-cı ilin mart-aprelində şəhid qəbirsın zıyərətə getmişdim. Söhbətimizin sonunda anası cibindən bir parça kağız çıxardı. Şəhidin yazdığı şeir parçası idi. Şamaxılı balası 19 yaşlı Nazim Zəkərayev yazmışdı ki: "Məni gözləyərsən gələnə kimi..."

Göz yaşlarım içərisində o şeiri oxudum... Sonra başqa bir neçə şeirini oxudum... Və düşündüm ki, şəhid olmasaydı, şeirlər yazacaqdı, isedadlı bir şairi də artacaqdı Azərbaycanın.

O isə şəhid olmağı seçdi.

Onlar isə şəhid olmağı, qazi olmağı seçdilər.

İndi oxucularımıza təqdim etdiyim şeirlər toplusunun işıq üzü görməsini elə 2016-cı ildən arzulamışam. İlk öncə qazi və şəhidlərimizin şeirlərinin bir hissəsi "SÖZ" ədəbi layihəsinin çərçivəsində Şuşa şəhərində təqdim olundu.

Şəhid olan oğullarımızın, qazilərimizin o qanlı-qadalı döyüş günlərində yazdıqları sətirlərinin hər birində Vətən eşqi, ilahi Tanrı sevgisi, torpağın nəfəsi, qan qoxusu, dost itkisi, həsrət, övlad sevgisi, ana laylasının səsi, sevgili yarın göz yaşları..., Qələbə əzmi, rəşadət, Zəfərə İNAM vardır!

Bu sətirləri qələmə alan igidlər heç vaxt qələbəyə inamlarını itirmədilər! 30 il ərzində bi sevgi, bu inam onların sümüyünə ana südü ilə keçdi. Böyüyüb əsgər oldular, böyüyüb şair oldular... Vətən sevgisi, Vətən həsrəti, torpağın geriye alınmasına ümidlənərək sevgilərini muncuq-muncuq, misra-misra şeirə, sözə, hekayətə çevirib yazdılar.

Tanrıdan gələn səda idi o yazılanlar! Türkün bir inamı var: SÖZ və Yazı! Yazdısa SÖZÜ OLacaq! Çünki Tanrı da "OL" dedi!

Bu şeirləri bir araya topladıqca söz-söz, sətir-sətir yandım, qovruldu, bənd-bənd dirçəldim, bütövləşdim. Vətən kimi bütövləşdim! Bu şeirləri yazan igidlərin hər biri Vətəndir! Bu sətirlərin müəlliflərinin hər birinin ürəyində bir Boz qurd yatır! Türk dünyasının savaş igidlərinin yaradıcılığını bir antalogiya etmək mənə qismət oldu. Tanrı o xoş müjdəli qaranquşu mənim taleyimə yazdı.

Bu şeirlər Tanrıdan butadır. Bəli, şeirlərin çoxusu peşəkar şair qələmindən çıxmasa da, onu şəhidlərimiz və qazilərimiz yazan yadigar kimi, son söz kimi qəbul etmək borcumuzdur! Bəzi şeir müəlliflərinin yaradıcılığında 2020-ci ildə 44 günlük möhtəşəm döyüşlərdə qazandığımız qələbənin xəbəri var!

Tanrı dərgahındakı məqamınız mübarək, şəhidlərim!

Zəfəriniz qutlu olsun, İGİDLƏRİM, ƏRƏNLƏRİM!

Aida Eyvazlı GÖYTÜRK

ŞƏHİD ŞAİRLƏR

Elzamin Kamal oğlu

Təhməzov

Polkovnik-leytenant

(26.10.1979 – 29.09.2020)

Bərdə rayonunun Şirvanlı kəndində doğulub. Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbini bitirib. E.Təhməzov dəfələrlə Amerika, Almaniya, Pakistan, İraq, Sloveniya, Türkiyə, həmçinin NATO təlimlərində ölkəmizi şərəf və ləyaqətlə təmsil edib.

27 sentyabr 2020-ci ildə İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə polkovnik-leytenant Elzamin Təhməzov ön sıralarda vuruşub. Təcrübəli zabıt Suqovuşan uğrunda rəşadət göstərib. O, bu döyüşdə hərbiçiləri mühasirəyə düşmək təhlükəsindən qurtarıb. Vətən müharibəsinin ikinci günü – 29 sentyabr 2020-ci ildə Suqovuşan uğrunda gedən döyüşlərdə polkovnik-leytenant Elzamin Təhməzov qəhrəmancasına şəhid olub. O, 3-cü dərəcəli "Rəşadət" ordeninə və "Vətən uğrunda", "Suqovuşanın azad olunmasına görə" medallarına layiq görülüb. Xatirəsi könlümüzdə əbədidir! Özündən sonra övladları və üç bənd şeiri yadigar qalıb.

2019-cu ildə bir toy şənliyindəki çıxışı

Tanrı bizə güc versin, milli qeyrət versin, torpaqlarımızı düşmən tapdağından azad edək. Tanrı bizə Şuşaya, Laçına ayaq basmağı, Laçında, Şuşada yaşamağı nəsib etsin. Biz əslən Laçıdanıq. Dağlardan gəlmişik. Biz nəslimizi-kökümüzü unutmarıq. Biz Laçın üçün, Şuşa üçün döyüşürük hər gün. Tanrı hər bir ailədə heç kimə Laçın, Şuşa nisgilini unutmurmasın. Yurdunu itirən hər bir vətəndaşımız Laçına, Şuşaya qayıtmağı unutmasın. Bunun üçün mübarizə aparsın. Qoy yeni qurulan ailələrdə elə övladlar yetişsin ki, onlar bizim gələcəyimiz üçün, bizim Vətənimiz, millətimiz üçün xeyirli övladlar olsun. Bizim etimadımızı doğrultsunlar. Tanrı bizdən sonra gələn gələcək nəsillərə güc-qüvvət versin ki, Vətənimizi bütöv, dövlətimizi güclü etsinlər.

Xoşbəxt gələcək üçün vuruşsunlar. Tanrı mənə qismət etsin, mən Laçında olum. Mən Bərdədə doğulsam da, Laçıdan olduğumu unutmuram. Hər gün ona görə döyüşürəm, vuruşuram. Tanrı mənə Laçında olmağı qismət etsin.

SİNƏSİ YARALI DOĞMA VƏTƏNİM...

Sinəsi yaralı doğma vətənim,
Görəsən varmıdır dərini çəkən?!
Dörd bir yanı düşmən, yalnız vətənim,
Sənin fəryadını varmı eşidən?

Sən mənim sevincim, qəmim, kədərim,
Bir tək düşündüyüm sənsən, ey Vətən!
Sənin düşmənlərin mənim düşmənim,
Səni sevənlərsə canım, ey Vətən!

AYSUYA

Sən mənim gözümdən ağrı-qarası,
Yediyim yeməyin dadısan, Aysu!
Sənsiz keçən gecəm ürək ağrısı,
Qaranlıq gecəmin Ayısan, Aysu!!!

Mehman Musa oğlu Yusifov

Baş gizir

(18.07.1979 – 05.10.2020)

Tovuz rayonunun Bayramlı kəndində doğulub. 1985-1996-cı illərdə Tovuz rayonunda E.Orucov adına Bayramlı kənd tam orta məktəbində təhsil alıb. 1998-2000-ci illərdə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin sıralarında müddətli həqiqi hərbi xidmət keçib. 2002-ci ildən Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrdə gizir kimi fəaliyyət göstərüb. 2016-cı ilin 25 aprelində bizə ilk qalibiyyət gətirən döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərüb, yaralanıb.

Azərbaycan Ordusunun baş giziri kimi 2020-ci il sentyabrın 27-də Azərbaycan Silahlı Qüvvələri tərəfindən Ermənistan işğalı altında olan ərazilərin azad edilməsi və vətənimizin ərazi bütövlüyünün bərpa olunması üçün başlanan döyüşə yollanıb. Oktyabrın 5-də Cəbrayıl uğrunda döyüşlərdə şəhid olub. Doğma kəndlərində dəfn olunub. Ölümündən sonra "Qarabağ" ordeni, "Vətən uğrunda" və "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edilib. İki oğlu, bir qızı yadigar qaldı. Aprel döyüşlərində böyük qəhrəmanlıqlar göstərmiş ordumuzun baş giziri Mehman Yusifov həm də ədəbiyyatımızın, tariximizin gözəl bilicisi idi. Aprel döyüşlərindən sonra bu kiçik hekayəni qələmə almışdı. Bu hekayədə onun şahidi olduğu səhnələr yer alıb.

AZADLIĞA ÇOX AZ QALIB...

Aprelin biri gecə təzəcə yuxuya getmişdim ki, telefonun zənginə oyandım.

– Bəli.

– Axşamın xeyir. Bir saatdan sonra "toy" var, gecikmə. Uşaqlara da xəbər et.

Tez yerimdəm sıçradım. Saata baxdım. İkiyə iyirmi beş dəqiqə qalırdı. Tələsə-tələsə hərbi formamı geyindim. Dış fırçamı və ülgücümü kamodun ikinci siyirməsindən tapdığım balaca bir paketə qoydum. Leyla yatırdı. Alçaq səslə çağırdım:

– Leyla... Leyla..

– Həə. Səhərdir? İşə gedirsən? Gözlə heç olmasa şərbət düzəldim iç, get.

– Yox, lazım deyil... Uşaqlardan muğayat ol. Mən bir neçə günlük "təlimə" gedirəm. Narahat qalma.

Leylanın nə cavab verəcəyini gözləmədən otaqdan çıxdım. Uşaqların otağına girdim. İkisi də elə şirin-şirin yatırdı ki... Hər ikisini öpdüm. Öz-özümə fikirləşdim: Görəsən onları bir də görə biləcəyəmmi? Bu fikirlə də otaqdan çıxdım. Qapının dəstəyindən tutanda Leylanın səsinə eşitdim:

– Özünü qoru.

Yataq otağının qabağındakı dəhlizdə əllərini sinəsində çarpazlaşdırmışdı, yalvarıcı nəzərlərlə mənə baxırdı. Qaranlıqda ona baxıb gülüm-sədim. "Narahat olma" – deyib qapıdan çıxdım.

Yol boyu tez-tez şəxsi heyətin uşaqlarının nömrəsini yığıb, hamısına "toy" olduğunu dedim.

Bir saat sonra artıq hamımız hərbi hissədə idik. Tam hazır olduqdan sonra hərəkət əmrini aldım. Nə edəcəyimiz isə bəlli idi. Bu, uzun zaman idi ki, hamımızın ürəyindən keçən bir arzu idi, elə bir arzu ki, sönmək bilməyən, yandıqca yanan və bizə əzab verən bir arzu. Hamımızın

beynindən, düşüncələrindən bircə fikir keçirdi: “Görəsən bu dəfə bacaracağımı? Heç olmasa bu dəfə, iyirmi dörd ildən sonra Qarabağı Azadlıqda görə biləcəyikmi?”.

Döyüş cəmi doqquz gün davam etdi. Bizim xüsusi təyinatlı dəstəmiz döyüşün ən qızgın nöqtələrində peyda olur, vəziyyəti bizim xeyrimizə dəyişməyə var gücü ilə səy göstərirdi. Lələtəpə, Ordudağı kimi zirvələri alırdıq. Hər dəfə yeni zəfər qazananda sanki Qarabağdan gələn "Azadlığa çox az qalıb" səsinə eşidirdik...

Döyüş yoldaşım və ən yaxın dostum Fariz hər dəfə yeni günə, yeni döyüşə başlayanda mənə deyirdi:

– Bax, görəsən, bu dəfə Laçının azad olduğunu yuxumda görməyəcəyəm. Bu dəfə... bax bu dəfə... bacaracağım, deyirdi.

Fariz Laçın idi. Laçın işğal olunanda on yaşı var imiş. Atası da, anası da həmin vaxt ermənilər tərəfindən öldürülüb, əmisi yeddi yaşlı bacısı ilə onları oradan çıxartmağa macal tapıbmış. “Həmişə yuxumda Laçını azadlıqda görürəm” – deyirdi.

Biz çox yaxşı irəliləyirdik... Amma bir neçə saatın içində bütün vəziyyət dəyişdi. Mühasirəyə düşdük, kömək isə gəlmək bilmirdi. Kömək gecikdi, çox gecikdi. Döyüşün yeddinci günü gecə saat beşə qalırdı... Demək olar ki, bütün silah-sursatımız tükənmək üzrə idi. Fariz heç sakitləşə bilmirdi. Üzbəüz olduğumuz ermənilər isə bizi sıxışdırmağa davam edirdi. Birdən atəş səsləri gücləndi, hay-küy artdı. Ermənilər bizim hərbi sursatın azaldığını bilmişdilər. Dayanmadan bizim dayandığımız mövqeyə güllələr yağdırırdılar. Dalbadal bir neçə dəfə qumbara atıldı. Qumbaraları atan çox gözəl mövqe seçmişdi. Atdıqlarının heç biri boşa çıxmamışdı. Artıq on iki şəhidimiz var idi. Bu çatışmanın içində Farizin qəzəblə ciblərinə üç-dörd əl qumbarası qoyduğunu gördüm. Həmin an düz mənim yanıma bir qumbara atıldı. Yerə uzanmağa macal tapsam da, sifətim, sağ qolum tamam qan içində idi. Sürünə-sürünə kənara çəkildim. Bu vaxt ermənilər tərəfdə dalbadal eşidilən partlayış səsləri gəldi. Bizə atılan qumbaralar səngimışdi. Uşaqlardan birinin qaça-qaça mənə tərəf gəldiyini qandan bulanlıqlaşan gözlərimlə güclə sezə bilirdim.

– Cənab kapitan, yaxşısınız mı? Ciddi bir şeyiniz yoxdur ki?

Ermənilər atəşə bir az ara vermişdilər, daha bayaqkı kimi aramsız güllələr yağdırırdılar. Birdən Fariz yadıma düşdü. Ətrafıma baxdım, yox idi. Hər yerdə güllə gilizləri, qəlpələr, yaralanmış, şəhid olmuş döyüş yoldaşlarım...

Leytenant Musayev sürətlə mənə yaxınlaşaraq:

– Cənab kapitan, kapitan Məmmədli (bu Farizin soyadı idi) ağır yaralıdır.

Bu sözü eşidəndə elə bil başıma bir güllə vurdular. Hər şeyi tamam unutdum. Var gücüm ilə qışqıra-qışqıra: “Tez məni ora apar” – dedim.

Yanına çatanda Farizi qan içində gördüm. Dizlərimi yerə qoyub, onu qucaqladım. Səsim titrəyə-titrəyə: "Hər şey yaxşıdır, narahat olma" – deyə bildim. O, gülümsəməyə çalışaraq mənə baxdı:

– Bəsdir, yenə baytarlığa başlama... (O, mənimlə həmişə belə zarafat edirdi).

Səsi xırıldaya-xırıldaya bunu deyə bildi:

– Gör, nə de..deyii..rəm.

– Sən danışma, danışma, bircə çalış yatma... Tez tibbi ləvazimat çantasını gətirin, teeezzz, – deyə qışqırıb uşaqları köməyə çağırdım.

Farizin yenə xırıltılı səsi gəldi:

– Sözümlü kəsmə. Söz ver... mənə söz ver ki... bilirəm mən öləcəyəm. Laçının azad olunduğunu görməyəcəyəm, amma bilirəm... bii..bilirəm ki, bu dəfə olacaq. Söz ver ki, bunu gəlib məzarımın üstündə mənə deyəcəksən. Mən eşidəcəyəm, eşidəcə...

Farizin xırıltılı səsi kəsildi... Sözləri qanlı dodaqlarında yarımçıq qaldı. Mən taqətdən düşdüm. Farizin başı qana bulaşmış torpağa əyildi. Ürəyimdən acı bir fəryad qopdu... Səsim gəldikcə bağırdım...

Döyüş bitdi...

Fariz Şəhidlər Xiyabanında dəfn olunub. Artıq üç il keçib... Tez-tez onu ziyarətə gedirəm, amma qara daşın üstünə həkk olunmuş gözlərinə baxa bilmirəm. Hər dəfə onu ziyarətə gedəndə əzablar içərisində fikirləşirəm: "Görəsən nə vaxt, axı nə vaxt buraya gələndə "Laçın Azadlıqdadır, Fariz" deyə biləcəyəm..."

2019-cu il, aprel

Murad Mayıl oğlu Nağıyev

(09.02.1997 – 11.10.2020)

Qazax rayonunda doğulub. O, Bakının Bakıxanov qəsəbəsindəki 271 sayılı nömrəli məktəbdə 8-ci sinfi bitirdikdən sonra, 2011-ci ildə Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyə qəbul imtahanlarında iştirak edib, yüksək nəticə göstərdiyinə görə Türkiyənin Kuleli Hərbi Liseyinə seçilib.

2015-ci ildə Türkiyədə Kara Harp Okuluna daxil olub. 2016-cı ildə təhsilini Heydər Əliyev adına Ali Hərbi Akademiyada davam etdirib. 2020-ci ildə Bakı yaxınlığında yerləşən N sayılı hərbi hissəyə təyinat alıb

və leytenant rütbəsi ilə tank taborunda tağım komandiri, tank komandiri olaraq xidmətə davam edib. Murad Nağıyev tank komandiri kimi Kənd Horadizin alınmasında şücaət göstərüb, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan və Hadrut istiqamətlərindəki döyüşlərdə düşmənin xeyli sayda strateji obyektini, zirehli texnikasını və 50-yə yaxın şəxsi heyətini məhv etmiş, düşmən texnikasını qənimət götürüb. Oktyabrın 11-də Cəbrayıl istiqamətindəki döyüşlərdə düşmənin uzaqdan idarə olunan tank əleyhinə raket zərbəsi nəticəsində şəhid olub. Oktyabrın 20-də İkinci Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.

"Vətən uğrunda" və "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edilib.

Uşaq yaşlarından incəsənətə maraq göstərüb, müxtəlif musiqi alətlərində ifa etməyi öyrənib, həmçinin türkcə şeirlər yazıb.

İSTANBUL VE HAYAT

Yeni bir gün başlat hayatta.
Sabah güneş kendini göstermeye başlar,
Sonsuz ufuklarda.
İlk ışıklar akseder deniz üstünde.

Öylece izlemeye başlarsın güneşin doğuşunu,
Sonra dayanamazsın bu güzellik karşısında,
İçini bir ferahlık kaplar.
Yüzün güler, hayran kalırsın bu eşsizliğe.

Her şey uçuverir aklından,
Kilitlenip kalırsın bu manzaraya,
Ama uzun sürmez bu güzellik,
Hayat gibi güzel görünür ilk başta.

Ve bitti artık bu doyumsuz güzellik,
Acı vermeye başlamıştır çok sevdiğin ışıklar.
Gözlerin kamaşır, dayanamazsın, bakamazsın,
Sonra yüzün yanmaya başlar.

Bir tokat yemiş gibi yüzün yanar,
Evet bir tokat, hayattan yediğin bir tokat.
Ne tuhaf değil mi?
İlk önce aldanıp sonra yanmak.

EMREYE VEDA

Kalbimde derin bir acı,
Hayatımda yeni bir vurulma.
Hayattan yeni bir kahpelik,
Sırtımda derin bir yara.

Yaşlı gözlerimde boş bakış,
Giden var fani dünyadan.
Yerleşen var gönlüme,
Yerleşen var kalbimin derinliğine.

Acım büyük, yüküm ağır,
Aldı seni benden hayat.
Kopardı seni bizlerden.
Ama kalbimdesin, gardaşım,
Kalbimdesin, arkadaşım.

Gittin be, gardaşım, gittin,
Çok uzaklara gittin.
Yetişemediğim yerlere gittin,
Gelemediğim, ulaşamadığım yerlere.

Biliyor musun inanamadım gitmene?
Hep yanımda olacağını düşünmüştüm,
Beni asla bırakmayacağını düşünmüştüm.
Ama hayat kopardı seni bizlerden.

Hep şikayet ederdim hayattan,
Hep sana dert yanardım.
Hep sen dinlerdin beni,
Hep sen destek olurdun bana.

Gittin be, gardaşım, gittin.
Boşluk var hayatımda,
Yeri dolmayacak bir boşluk.
Büyük bir yara var asla kapanmayacak.

Ama biliyorum yine de yanımdasın,
Hep izliyorsun bir yerlerden beni.
Tam da düşündüğüm gibi oldu,
Hiç bir zaman bırakmayacaksın beni.

Gözlerinde bulduğum huzuru
ebedi uykumda bile bulamam, sevdiğim.
Değil seni üzme, seni severken bile
incineceğinden korkarım, sevdiğim...

Her an içimi yakıyor hasretin, sevgili,
Kalbim duracak, ciğerim sönecekmiş gibi.
Her an içimi yakıyor hasretin,
Kül olup bitecekmiş gibi...

14 yaşında giydik üniformayı,
Cılız bedenlerimize
gençliğimizi harcadık Vatan uğruna.
Ama hiç bir zaman keşke demedik biz,
Siz sıcak yataklarınızda uyuyun diye.
Bakmayın gülüp eglendigimize,
Siz gezip tozarken
Biz ayağımız yara-bere içinde eğitim yaptık.
Siz sevgilinizle
müziğin ritminde kendinizi kaybederken
Biz düdük sesiyle kollarımız parçalana kadar
"Vatan sağolsun!" diyerek süründük.
Siz alkolden
üç kurşluk insanların kollarına düşerken
Biz yanı başımızda susuzluktan
bir heykel gibi yerlere yapışan adamlar gördük.
Siz aşk dediniz - biz Vatan dedik.
Ne yaptıysak olmadı, kötü olan yine biz olduk.
Olsun, biz yine susar, bi sigara daha yakarız,
ama şunu asla unutmayın:
Şayet bir gün güneş bizimle doğup, bizimle batmazsa
sizin için de artık güneş doğmayacaktır.
Bizi tsk yı yıpratınlar diye lanse etmeye çalışanlara
ufak bi cevap olurmu bilmem...

Şahgündüz Habil oğlu Cabbarov

(13.09.1993 – 25.10.2020)

Laçın rayonunun Oğuldərə kəndindəndir. 1992-ci ildə doğma yurdlarından didərgin düşəndən sonra Bərdənin Mollalı kəndində doğulub. Bərdədə Laçın rayon tam orta məktəbində təhsil alıb. 2012-ci ildə Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye

Universitetinin neft-qaz və mədən fakültəsinə daxil olub. Xidmət zamanı göstərdiyi nizam-intizama görə Fəxri Fərmanla təltif edilib. Hərbi xidmətdən sonra Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətində 28 may NQÇİ-nin quyuların əsaslı təmiri üzrə qazmaçı kimi işə başlayıb.

Füzulinin, Cəbrayılın, Qubadlının və Zəngilanın azadlığı uğrunda gedən döyüşlərdə şücaət göstərüb. 2020-ci ildə Füzuli rayonunun Əbdürrəhmanlı kəndi istiqamətində gedən döyüşlərdə şəhid olub.

Şahgündüz gözəl şeirlər yazırdı, gözəl səsi var idi, həm də sazda ifa edirdi. Şəhid olduqdan sonra "Gözləyin dağlar, gəlirəm" şeirlər kitabı işıq üzü görüb.

Ölümündən sonra "Vətən uğrunda", "Füzulinin azad olunmasına görə" və "Xocavəndin azad olunmasına görə" medalları ilə təltif olunub.

QOCA QARTAL

Qoca qartal, səsin gəlmir nədəndi?!
Yoxsa çağlar həməən çağlar deyilmi?
Niyə belə sakit-sakit baxırsan,
Sənin yerin uca dağlar deyilmi?

Qanad aç, qanad aç uca göylərə,
Özünlə ruhunu apar, a qartal.
Keçir caynağına mənfur düşməni,
Sahib ol o elsiz yurdlara, qartal!

Daha bağlanmasın qolun-qanadın,
Səs sal gülü solmuş bağça-bağa sən.
Bir milyon didərgin elin-obanın,
Yetir salamını Qarabağa sən.

Sən Xarı bülbülün ahın-naləsin
 Duman Yeddiqata sarılanda gör.
 Mənim ilhamımın eşqin-həvəsin
 Qırxqızdan Laçına boylananda gör.

Göylərdə tək-tənha dolanan qartal,
 Bir gün dilə gəlib dillənəcəksən.
 Gündüzün ürəyin fəth edən qartal,
 Bir gün Qarabağı fəth edəcəksən!

27 noyabr 2016-cı il, Xocavənd rayonu

MƏN DƏ NEFTÇİ OLACAĞAM!

Övladıyıq biz bu şanlı məktəbin,
 Sən qürurum, iftixarım sonacan.
 Altı-üstü qızıl olan məmləkət,
 Sənin üçün məşəl olub yanacam,
 Mən də neftçi olacam!

Gözəl Bakım, sahillərin al-əlvan,
 Buruqların şəfəq saçar, gün doğar.
 Əs küləyim, mavi Xəzər, dalğalan,
 Odlar yurdum, şanına şan qatacam,
 Mən də neftçi olacam!

AY AŞIQ

Daha zəmanənin hökmü dəyişib,
 Bu çərxi-dövrədən küsmə, ay aşiq!
 Sən dağlar oğlusan, el üçün oxu,
 Nadanlar sözüylə susma, ay aşiq!

Oxu, səsin çatsın bizim ellərə,
 Xoş səsin xoş gələr xoş ürəklərə.
 Sevgi anlamayan daş ürəklərə
 Nə xeyri Bəhməndən namə, ay aşiq?

Tellərə qoşulub ağlamağım var,
 Sellərə qarışıb çağlamağım var.
 Çəkilib dağlara sığınmağım var,
 Gücüm yox bu dərdə-qəmə, ay aşiq!

Ariflər yanında var olsun səsin,
O uca dağlara yayılsın səsin,
Həmişə gül açsın, gül açsın səsin,
Payız küləyitək əsmə, ay aşırıq.

Gündüzəm, bir şair oğluyam mən də,
Ruhum Laçıncadı, cismim Bərdədə.
Ağlat telli sazı, gül vur pərdədə,
Bəmdən zilə, zildən bəmə, ay aşırıq.

DARIXDIM

Uşaqılıq illərim yadıma düşdü,
Keçən aydan, ildən ötrü darıxdım.
Dörd tərəfə pərən-pərən dağılmış
Bir obadan, eldən ötrü darıxdım.

Həyatı bir şirin nağıl biləndə,
Yersiz ağlayanda, yersiz güləndə,
Nənəmin dizində mürgüləyəndə,
Sığal çəkən əldən ötrü darıxdım.

Qəlbim aşırıb-daşan sevgi çeşməsi,
Eşqin, məhəbbətin şirin nəğməsi.
Dərdim, sərim tək cə ata şilləsi,
Tir-tir əsən dizdən ötrü darıxdım.

Sinifi bəzəyən o gözəl qızla,
Günlərim keçərdi nə xoş güzarla.
Dərslərimdən "iki" alıb divarla
Baxışdığım küncdən ötrü darıxdım.

Hərdən çiçəkli yaz, hərdən qışam mən,
Eşqin ilhamından pay almışam mən.
25 yaşımda qocalmışam mən,
10 yaşlı Gündüzdən ötrü darıxdım.

Xəyyam Hüseynağa oğlu Hüseynov (11.06.1996 – 27.10.2020)

Göyçay rayonunun Məlikkənd kəndində doğulub və orta təhsil alıb. 2015-ci ildə həqiqi hərbi xidmətə yollanıb.

2020-ci ildə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinə daxil olub. 2020-ci il 21 sentyabrda könüllü olaraq hərbi təlimlərə qatılıb. 27 sentyabr 2020-ci ildə Suqovuşan uğrunda gedən qızğın döyüşlərdə qəhrəmancasına şəhid olub. Şəhadətindən sonra "Qələm nümunəm" adlı kitabı işıq üzü görüb.

Ölümündən sonra "Vətən uğrunda", "Laçının azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edilib.

VƏTƏN

Kəsib doğradılar yüz illər boyu,
Bu torpaq qan ilə yuyulub, Allah.
Sorgusuz-sualsız nə qədər qılinc
Günahsız başlara vurulub, Allah.

İndi inildəyir hər dağı-daşı,
Hələ də torpaqdan qan iyi gəlir.
Sağalmaz, min illər keçsə də belə,
Bu dərd ürəyimi, bağrımı dəlir.

Kor oldu haqq görən gözlər o vaxtı,
Dillər danışmadı, yazmadı əllər.
Tarix ləkələndi, tarix pozuldu,
O gündən bu günə qalmadı izlər.

Dünyaya yayıldı hay-haray səsi,
Eşidən olmadı, duyan olmadı.
Dərbənd yetim qaldı, Təbriz ağladı,
Bir dəfə könlünü alan olmadı.

İlahi, hardadır bu qisas günü?
Qoy yerdə qalmasın tökülən qanlar.
Bu vətən yolunda, torpaq yolunda
Ölməyə hazırdır hələ oğullar.

DOĞUL KİŞİ KİMİ, ÖL KİŞİ KİMİ!

Uyma bu dünyanın cah-cəlalına,
Var-dövlət, şan-şöhrət böyütməz səni.
Batma özündən də böyük günaha,
Torpaq da qoynuna götürməz səni.

Düz demə əyriyə, yansa da dilin,
Mərdin dayağı ol, namərdə düşməni.
Ucalmaq vaxt alıb, çəksə də illər,
Bir anda baş verir yerlərə enməni.

Nəzər et yaxşıya, nəzər et pisə,
Hər zirvə gözünə dağ görünməsin.
Şir olub əzəldən meşənin şahı,
Tülkü hiyləsiylə heç öyünməsin.

Doğul kişi kimi, öl kişi kimi,
Qoy səni yıxmasın gərdişi-dövrən.
Sözün də dəyəri qalmayıb daha,
Şairlik eləyir yerindən duran.

QOYUN MƏN ÖLÜM BU TORPAQ ÜÇÜN!

Qoyun mən ölüm bu torpaq üçün,
Siz hələ bir az da səbr edin, dözüün.
Anam mənsiz qalsın, bacım qardaşsız,
Sonra da deyin ki: "Vətən sağ olsun!"

Əgər yumuruqsa qanı qan ilə,
Arxamca rəhmət də diləməyin heç.
Mən ki öz borcumu özüm vermişəm,
Ağlayıb göz yaşı tökməyin də heç.

Adıma şeirlər, nəğmə yazmayın,
Ruhumu ovutmaz beş-altı kəlmə.
Qırın zəncirləri, keçin sərhədi,
Ən böyük rəhmətim bu olar, mənəcə.

YAĞIŞ

İlahi, nə gözəl yağır bu yağış?!
Damcılar rəqs edir önümdə sanki.
Evin pəncərəsi həsrət tozlayıb,
Hər damcı düşərək yuyulur sanki.

Niyə qaralıbdır buludlar yenə?
Bəs nədir göyləri belə ağladan?
Gizli bir nisgilin, qəmin var bəlkə,
Bəlkə, göz yaşıdır bizi isladan?!

Gəl, sənin dərdinə şərik çıxım mən,
Gəl, dönək yağışa, bir yerdə yağaq,
Unudaq hər şeyi nə varsa tək-tək,
Gəl tutub əl-ələ göylərə çıxaq.

Tərk edək bu yeri, bu dünyanı biz,
Sən məndən bərk yapış, mən də ki səndən.
Biz elə yağaq ki, leysanlar kimi,
Gəl silək həsrəti bu yer üzündən.

AĞLA MƏNİM ÜÇÜN, AĞLA, GÖZƏLİM...

Birdən vaxtsız döysə əcəl qapımı,
Ağla mənim üçün, ağla, gözəlim.
Ölüm bir andaca kəssə yolumu,
Ağla mənim üçün, ağla, gözəlim.

Bilirsən, kimsəyə yoxdur etibar;
Doğmamı ağlayar, yadmı ağlayar?!
Bu dünya hamını bir-bir unudar,
Ağla mənim üçün, ağla, gözəlim.

Demirəm gözündə sel olsun yaşın,
Qırışsın üz-gözün, ağarsın başın.

Unutsun, kaş ki, mənə yaddaşın,
Ağla mənim üçün, ağla, gözəlim.

Ağla bu qismətə, ağla taleyə,
Ağla mənsiz qalan öz ürəyinə.
Ağla yazılmamış neçə şeirə,
Ağla mənim üçün, ağla, gözəlim.

Mikayıl Yaqub oğlu Vahabzadə

(25.07.1993 – 02.04.2016)

İsmayılı rayonu Tircan qəsəbəsinin Maçaxı kəndində doğulub. Sumqayıt Dövlət Universitetinin fizika və elektroenergetika fakültəsini 2015-ci ildə əla qiymətlərlə bitirəndən iki ay sonra həqiqi hərbi xidmətə yollanıb. 2016-cı ilin iyul ayında geri dönüb öz kəndində fizika və riyaziyyat fənnindən dərs deyəcəkdi. Lakin həqiqi hərbi xidmətdə olan Mikayıl 2 aprel 2016-cı ildə Vətən uğrunda döyüşlərdə şəhid olub. Ölümündən sonra "Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə" III dərəcəli medalı ilə təltif olunub.

Bu şeirləri qardaşı Rüşət Vahabzadə təqdim edib.

QARA GÖZLƏR

Yenə gülümsəyir o qara gözlər,
Sanki dan ulduzu yanarmış kimi.
Könlümü, köksümü dəlir o gözlər,
Bir xəncər könlümü yararmış kimi.

Baxıram o gözlər sanki bir həyat,
Ey həyat, qəlbimdə bir ümman yarat.
Bu yatmış vulkanı yenidən oyat,
Qoy, yansın alovdan yanarmış kimi.

O gözlər baxmazsa mənə, həyatım,
Mənası nə olar onda həyatın?!

İnan ki, o anda bu kainatın,
Görərəm gündüzün qaralmış kimi.

Sən getsən, həyatım saralar, solar,
Könlümə dünyanın həsrəti dolar.
Ürəyim soyuqdan üşüyər, donar,
Zirvəli dağları qar almış kimi.

QƏRƏNFİL

Şəhid qanı bulanıbdı üstünə,
Qan içində boğulmusan, qərənfil.
Səpilirsən şəhidlərin üstünə,
Bəxti qarə doğulmusan, qərənfil?!

Şəhid qanı müqəddəsdir, qəm yemə,
Taleyinlə fəxr eylə sən, qərənfil.
“Gərək düşməyəydim bu günə” – demə,
Azadlıq rəmzisən, gözəl qərənfil.

Bəzi güllər gül əllərin bəzəyi,
Mənim üçün sən gözəllər gözəli.
Sənin adın şəhidliyin özəli,
Bizim üçün müqədəssən, qərənfil,
Azadlığın rəmzi sənsən, qərənfil.

2015, Gəncə, N sayılı hərbi hissə

TƏLƏS, AZƏRBAYCAN ƏSGƏRİ!

Şəhid qanı yerdə qalıb,
Tələs, Azərbaycan əsgəri!
Qoyma düşmən alıb-versin
Nəfəs, Azərbaycan əsgəri!

O ki bir Mübariz idi,
Könlündə Qarabağ dərdi.
Tanı Fərid, Çingiz kimdi.
Sordular Mübariz kimdi?
Dedik uca səslə: Dim-dik
durub Azərbaycan əsgəri!!!

Səni sevməkdən bezmədik,
Neçəmişiz qurban getmişik.
Nə qədər şəhid vermişik,
Aman, Azərbaycan əsgəri!

Döyüşsüz torpaq alınmaz,
Bu qisas könüldə qalmaz.
Vuruşmasaq, azad olmaz
Vətən, Azərbaycan əsgəri!

11.09.2015, Gəncə, N sayılı hərbi hissə

MƏKTUB

Sevgilimə yazıram bu məktubu,
Bəlkə də yazdığım son yazıdır bu.
Mən ölsəm, ağlama, kədərlənmə sən,
Bəlkə onda rahat uyuyaram mən.

Səngərdəyəm, dörd tərəfim od saçır,
Başımız üstündən güllələr uçar.
Ümid yoxdur bu günümdən sabaha,
Gözləməyin, mənə, əbəsdür daha.

11.09.2015, Gəncə, N sayılı hərbi hissə

Nazim Nadir oğlu Zəkarayev (31.08.1997 – 02.04.2016)

Şamaxıda dünyaya gəlib. 2015-ci ilin oktyabr ayında həqiqi hərbi xidmətə çağırılıb. Ölümündən sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə" III dərəcəli medalı ilə təltif edilib.

Şeirləri əsgər gödəkçəsinin cibindən çıxıb.

MƏNİ GÖZLƏYƏRSƏN GƏLƏNƏ KİMİ?

Bilmirəm biləzsən, bilməyəcəksən,
Adımı qəlbindən silməyəcəksən.
İl yarım üzümü görməyəcəksən,
Məni gözləyərsən gələnə kimi?

Adını qəlbimə şirin yazmısan,
Sən mənim qəlbimdə nübar yazımsan.
Hamıyla görüşdüm, bir sən qalmısan,
Bunu bilməyirdin dünənə kimi.

Gedirəm düşməndən kamımı alım,
Torpağımı alım, qanımı alım.
Şəhid oğlanların yanında qalım,
Göylərdə Allahım bilənə kimi!

Qardaşım da mənsiz durammayacaq,
Anamın göz yaşı dayanmayacaq.
Atam ölümümə inanmayacaq
Tabutum çiyində gedənə kimi.

Yuxuda görürəm qurtarır zülm,
Sevdiyim qaçaraq gəlir yanıma.
Az qaldı yuxuda sevinclən ölüm,
Çox şükür, dəymədi xudam canıma!

Böyüyə, kiçiyə hörmət elədim,
Allaha inandım, niyyət elədim.
Altı ay Vətənə xidmət elədim,
Torpaqdan yaranıb, torpağa döndüm.

Yol aldım, düşmənin düşdüm izinə,
Şəhidlik zirvəsin seçdim özümə.
Cənnətin qapısını açıb üzümə,
Şirvana Üçrəngli bayraqla döndüm.

Mirsalam Təvəkkül oğlu Cəfərov Gizir

(07.04.1994 – 02.04.2016)

Tovuz rayonunun Bayramlı kəndində anadan olub, orta təhsilini bu kənddə başa vurub. Hərbi tibb məktəbinə qəbul olunub. 2013-cü ildə Beyləqan rayon N saylı hərbi hissədə xidmətə başlayıb. 2015-ci ildə

Ankara Xüsusi Qüvvələr Məktəbindən məzun olub. Daha sonra Azərbaycanda kəşfiyyatçı kimi xidmətə başlayıb.

2016-cı ilin aprel ayında Azərbaycan-Ermənistan təmas xəttində baş verən atışma zamanı şəhid olub. Aprelin 11-ində doğulduğu kəndində dəfn olunub.

Ölümündən sonra "İgidliyə görə" medalı ilə təltif edilib.

Ey məni özünə can bilən canan,
Canımdan can çıxır, hardasan indi?
Deyirdin "kədərə satmaram səni".
Həsrət məni yıxır, hardasan indi?
Canımdan can çıxır, hardasan indi?

İncidir ağrılar, artır hər zaman,
Bu gündən sabaha qalмайıb güman.
Başımın üstünü bürüyür duman,
İldırım tərs çaxır, hardasan indi?
Canımdan can çıxır, hardasan indi?

Ucalıb harayım, ucalıb naləm,
Səsimi dinləmir, eşitmir aləm.
Zəhərlə doludur eşq pialəm,
Gözümdən qan axır, hardasan indi?
Canımdan can çıxır, hardasan indi?

Saleh Namiq oğlu Əliyev (18.08.1992 – 15.10.2020)

Sabunçu rayonu Zabrat qəsəbəsində doğulub. Əslən Füzuli rayonundan olan Saleh 1998-ci ildə Zabrat qəsəbəsində 71 saylı tam orta məktəbdə 1-ci sinfə gedib. 2007-ci ildə BİTK kollecinə qəbul olunub.

2014–2016-cı illərdə həqiqi hərbi xidmətdə olub. 2020-ci ilin iyul ayında Azərbaycan Ordusunun generalı Polad Həşimovun şəhadətindən sonra, ailəsindən xəbərsiz, dostları ilə birlikdə ön xətdə döyüşmək üçün könüllü olaraq qeydiyyatdan keçib. Sentyabrın 21-də təlimə çağırılıb. Sentyabrın 27-də cəbhəyə gedib. 2020-ci il oktyabrın 15-də günorta saat 2-də anasına zəng edərək: “Hər şey yaxşıdır, inşallah hər şey yaxşı olacaq. Qələbə bizimdir! Özünüzdən müğayət olun. Axşam vaxtım olsa, zəng edəcəm” – deyir. Elə həmin gün axşam saatlarında Füzuli istiqamətində böyük şücaət göstərərək şəhid olub. Şəhadətindən sonra “Vətən uğrunda”, “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olunub.

Bu şeirlər onun dəftərçəsindən götürülüb.

POST ƏSGƏRİ

Anacan, darıxma sən oğlun qədər,
O, postda dayanır, Vətən qoruyur –
əlində avtomat səhərə qədər.
Sən dua elə ki, oğlun
Salamat qayıtsın.
O, postda durub ki,
Anası rahat yatsın.
Ana gözləri yolda, tək oturub otaqda,
Oğlu isə səngərdə, düşmən ilə üz-üzə...
Oğul narahatdır ki, birdən atışma olar,

Xəbər gedib qəfilcə yorğun anaya çatar...
Ana narahatdır ki, oğlu soyuq gecədə
Daş, torpaq üstə yatar...
Gecələr anasının gözləri yuxu görməz,
Narahat ürəyinə şübhə, qorxular dolar...
Belə açılar səhər, belə keçər gecələr,
Ana oğlunu gözlər,
Oğul da anasını.

ANA YEMƏYİ

Əsir Qazaxın soyuq küləyi,
Buna necə dözsün əsgər ürəyi?
Yeyəndə perlova, qara çörəyi,
Yaman yada düşür ana yeməyi.

SAXLA GÖZ YAŞINI MƏN GƏLƏN GÜNƏ

18 ay olur əsgər həsrəti,
Şərəflə eləyir əsgər xidməti.
Beləcə il yarım bitər, inşallah,
Saleh də evinə dönər, inşallah.

Darıxma, ay anam, darıxma, atam,
Ağlama, sevgilim, sən də heç zaman,
İslatma gecələr baş yastığını.
Sən ağlayanda,
Mən də qaçıram axı, yuxumu.
Sən ağlayan kimi, bilirəm axı,
Saxla göz yaşını mən gələn günə,
Özüm siləcəyəm onları axı.

Kərim Rövşən oğlu Əhmədəliyev (12.06.1998 – 04.10.2020)

Sumqayıt şəhərində anadan olub.
2005-2016-cı illərdə 5 nömrəli tam orta
məktəbdə təhsil alıb. 2016-2020-ci illər-
də isə Azərbaycan Texnologiya Univer-
sitətində "Menecment" ixtisası üzrə ali

təhsil alıb. Ali təhsili başa vurduqdan sonra hərbi xidmətə yola düşüb.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin əsgəri kimi 2020-ci il sentyabrın 27-də, döyüş əmrinə əsasən, Ermənistanın işğalı altında olan ərazilərin azad edilməsi uğrunda döyüşlərə qatılıb. Oktyabrın 4-də Suqovuşanda döyüşlər zamanı şəhid olub. Sumqayıt şəhərinin Şəhidlər Xiyabanında dəfn edilib.

Şəhadətindən sonra "Vətən uğrunda" medalı ilə təltif edilib.

Şeirə, sözə, ədəbiyyata böyük həvəsi olan gənc Kərim Əhmədəliyev Vətənə sevgisini, Qarabağ həsrətini şeirə-sözə çevirdi. Ondan bir neçə şeiri yadigar qalıb.

QARABAĞA GEDƏCƏYƏM...

Baş qoyum sinənə, ay ana Vətən,
Nə çox igidin var dadına yetən.
Durna qatarına mən də qoşulub
Ana qucağına həsrət körpətək
Uça-uça Qarabağa gedəcəm.

Neçə-neçə igidlərlə
Yağı düşmən tapdağından
Torpağımı alacağam.
Qanım ilə, şücaətim, canım ilə
şəhidlərin qisasını alacam,
Qarabağa gedəcəm!

BU QAN YERDƏ QALMAYACAQ!

Vətən üçün candan keçən igidlər!
Siz ölmədik, siz sağsınız!
Bir yurdun sinəsində əsrlərlə
Yaşayacaq bir cansınız.
Siz bilin ki,
Bu qan yerdə qalmayacaq!
Alacağıq qisasını
Sizintək mərd oğulların.
Alacağıq yol gözləyən o yurdların,
Məzarların, torpaqların qisasını.
Qıracağıq inadını namərd, yağı düşmənlərin!!!

Siz bilin ki,
Bizim üçün siz sağsınız,
Siz bilin ki, imanımız,
İmanımız, gücümüzlə
Bu qan yerdə qalmayacaq!

İSTƏYİRƏM...

Göydə Ay olmaq istəyirəm,
Başını qaldırıb baxasan mənə.
Xəyalında arzu olum, qanadlanım,
Qəlbində bir arzu yer olsun mənə.

Gecələr yuxun olmaq istəyirəm,
Səhərlər məni düşünəsən deyə.
Gözlərində yaş olmaq istəyirəm,
Süzülüb dodağına toxunum deyə.

Yanan çıraq olmaq istəyirəm,
Qaranlıqda məni axtarasan deyə.
Barmağında üzük olmaq istəyirəm,
Bir tayın da məndə olsun deyə...
İstəyirəm... İstəyirəm...İstəyirəm...
Elə səni istəyirəm...

Samir Təyyub oğlu Şükürov Baş leytenant

(07.11.1974 – 08.11.2020)

Lerik rayonunun Kəlvəz kəndində dünyaya gəlib.

Həqiqi hərbi xidmətini başa vurduqdan sonra ali hərbi məktəbə daxil olub və 1 il müddətində təhsil alıb. I Qarabağ müharibəsi başlayanda zabıt kimi fəal iştirak edib, müxtəlif istiqamətlərdə yüksək şücaət və qəhrəmanlıqlar göstərib. Leytenant Samir Şükürov hərbi vəzifələrini layiqincə yerinə yetirdiyinə görə baş leytenant rütbəsi alır.

2020-ci ildə oktyabrın 25-də könüllü olaraq Lerik Rayon Hərbi Komissarlığında qeydiyyatdan keçir və döyüşə yollanır. Bir sıra yaşayış məntəqələrinin, strateji yüksəkliklərin, düşmən postlarının alınmasında fəal iştirak edir. Noyabr ayının 8-də Şuşa şəhərinin azad olunması uğrunda gedən ağır döyüşlərdə şəhidlik zirvəsinə ucalır. Şəhidin nəşi noyabrın 10-da Bakı şəhərinə gətirilir və Xəzər rayonu Binə qəsəbə-sindəki "Şəhidlər Xiyabanı"nda torpağa tapşırılır. 3 azyaşlı övladını xalqımıza əmanət qoydu.

Ölümündən sonra "Vətən uğrunda", "İgidliyə görə", "Xocavəndin azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edilib.

27 sentyabr 2020-ci ildə yazdığı şeir:

AND YERİM OLACAQ MƏZARIN, ƏSGƏR!

Yuxunu sən ərsə çəkmişən bu gün,
Durmusan düşmənlə üz-üzə, əsgər.
Qələbə sevincin eşidək bu gün,
Verəsən Zəfərin xəbərini, əsgər!

Daha geriyə də qalmayıb bir yol,
Bütün ümidimiz sənədir, əsgər.
Yalnız irəliyə gedəcək bu yol,
Edəcək səni də qəhrəman, əsgər!

Yeni müjdələrlə sevindir bizi,
Qoy görsün səndəki hünəri, əsgər.
TANRIM zəmin durub qorusun sizi,
Qarabağ bizimdir, bil bunu, əsgər.

Az qalıb qələbə marşına, çox az,
Bizə bu anları sən yaşat, əsgər.
Qışda dönüb olar bu yerlər bahar,
Qanınla bir tarix yaz yenə, əsgər!

Səni hər kəs anıb xatırlayacaq,
Əgər şəhid olsan, bunu bil, əsgər!

Məzarın üstündə gül qoxuyacaq,
And yerim olacaq məzarın, əsgər!

Müqəddəs anasan mənimçün, Vətən,
Səndən keçə bilməz hər gələn-ötən.
Uğrunda canımız, qanımız fəda,
Ey mənim sarsılmaz, alınmaz qalam.

Tarixlər, zamanlar sən fəth etmisən,
Gəlib məqsədinə indi yetmisən.
Çox çətin, əzablı yollar keçmisən,
Hər kəsin qəlbində böyük sevgisən.

Səni sevir hər kəs öz ANASITƏK!
Səninçün döyünür qəlblərdə ürək.
ZƏFƏRİN çox olsun, biz də sevinək,
“AZƏRBAYCAN!” deyək, biz də öyünək.

Mənim doğma elim bu Odlar yurdu!
Müstəqil, suveren bir ordu qurdu.
Buludlar dağıldı, sular duruldu,
Düşmən bunu görüb tarimar oldu.

Vətən mənim üçün hər şeydən əziz,
Ona sevgim vardır təmizdən-təmiz.
O mənə əzizdir, müqəddəs-əziz!
O mənə ağadır, mən ona kəniz!!!

10 YAŞLI NƏRMİN

10 yaşımda əcəl aldı canımı,
Heç bilmədim fələk necə apardı,
Bir namərdin əli ilə canımı
Bu dünyadan yandıraraq qopardı.

Bəs nə üçün axtarmadız, gəzmədiz,
Bir namərdin əllərində kül oldum.
Qatil ilə dayanmışdım üz-üzə,
Zülm-əzab, işgəncəylə kül oldum.

Mən şikayət edəcəyəm Allaha,
Bu dünyada haqq-ədalət görmədim.
Yenicə mən çatmışdım 10 yaşıma,
Yandırıldım, əcəlimlə ölmədim.

Məhəl qoymadınız bir kiçik qıza,
Uşaq deyib ciddiliyə almadız.
45 gündə əzabların içində
Qalan qızdan xəbər-ətər olmadız.

İndi Göy üzündən baxan mələyəm,
Sizlərin hayına yanar olmuşam.
Allaha yaxınam, mən cənnətdəyəm,
Məni yaradana yaxın olmuşam.

Müsəlman dediyin beləmi olur,
Kimsə kimsənisi öldürür-soyur.
Yandırır kiminsə körpə balasın,
Alır əzizindən ciyərpərasın.

Bəs mənim günahım nə idi, deyin?
Mən hələ həyatı dərk etməmişdim.
Nə olur hər kəsə söyləyin, deyin:
"Nərmin bu dünyadan heç doymamışdı".

2019, noyabr

ANA

Anam üçün yaman darıxmışam mən,
Bir neçə ildir ki, həsrətindəyəm.
Elə istəyirəm görüm yenə də,
Oxşayıb telini, öpüm əlindən.

ANALAR ölməzdir, əbədi yaşar,
Nəzəri kölgətək bizlə dolaşar.
Yenə də məzarı başına gəlsəm,
Dindirsem, danışsam, könlünü alsam,
Qalxıb məzarından mənlə danışar?

İstərdim anamı yenə də görüm,
Dizinə baş qoyum, alnından öpüm.

Necə də qəddardır amansız ölüm,
Ana, qurban olum, başına dönüm.

Hərdən yuxuma da gəl, mənim anam,
Bəzən çox ehtiyac duyuram sənə.
İşıqlı dünyam da qaranlıq sənsiz,
Sən qara torpaqda, mən də kimsəsiz.

06.07.2018

ATA

Hər zaman atamı yada salıram,
O mərd baxışların xatırlayıram.
Sevərdi, çəkərdi nazımı mənim,
Getdi, xəzan etdi yazımı mənim.

Böyüdüb o məni tərbiyə etdi,
Vətəni sevməyi mənə öyrətdi.
Getdikcə uzağa gözümdən getdi,
Qatı bir dumana qərq olub, itdi.

İndi də yadıma düşür o günlər,
Sanki xəyal idi, keçdi o illər.
Məzarın üstünə əkdiyim güllər
Sarılıb solurlar vaxtsız, ay ata.

Əllərin çiynimə toxunaydı kaş,
İtirdim həyatda mən iki qardaş.
İndi də dərdliyəm, gözlərimdə yaş,
Atalar ölməsin heç zaman ey kaş.

08.07.2018

Yağı düşmən hücum edib üstümə,
Elə bil ki, dayanmışdı qəsdimə.
Qopardılar bir parçasın Vətənin,
Şuşa, Laçın, Füzuli, Kəlbəcərin.

Ağdamı da yaddan çıxarmamışıq,
Gecə-gündüz səngərində durmuşuq.

Fəryad edən ana-bacı səsini;
Tarix görməmişdi heç beləsini.

Dağıtdılar rayonları, kəndləri,
Viranə qoydular köhnə bəndləri.
Qaladılar üst-üstünə dərdləri,
Körpələri qundağında boğdular.

Neçə ildi torpaq dərdi çəkirik,
Qəlbimizə sülh toxumun əkirik.
Lazım gəlsə, canımızdan keçərik,
ANA yurdum, doğma Azərbaycanım!

Qorumaqçün mən ANA Vətənim,
Silahı götürüb ayağa qalxdım.
Yurdu viran edən qatı düşməne
Heç aman vermədim, başına çaxdım.

İndi mən yenə də həsrətdəyəm
O doğma yurdumun hər qarışının.
Kaş qismət olaydı, bir də görədim,
O xoşbəxt günlərə bir də dönəydim.

Ağsaqqal, ağbirçək unudulubdur,
İndi yerlərini cavanlar alıb.
Sözünü udmurlar biri-birinin,
Qədrini bilmirlər ölü-dirinin.

Biri o biriylə heç getmir yola,
Elə bil qiyamət qopur az qala.
Hərə bir tərəfə çəkir-talayır,
Qonşu da qonşuyla heç danışmayıır.

İstərəm Zuvandım laləzar olsun,
Ata-babaların ruhu şad olsun.
Ağsaqqal bilinsin tək bir adıyla,
Hamı kömək etsin iftixarıyla.

Yaşasın mehriban hamı Zuvandda,
Yığılıb oynasın toyda-büsatda.

Yığılıb bir yerə hamı cəm olsun,
Bunu Samir yazdı, canı sağ olsun!

Yazı da gözəldir doğma Kəlvəzin,
Ana təbiətim dürr yaradıbdır.
Gəzib dolaşdıqca dağı-düzünü,
Sanki bir müqəddəs nur yaradıbdır.

Nə boldur Zuvandın meyvəsi-barı,
Dişləri dondurur soyuq bulağı.
İndi bəs hardadı o ötən çağ,ı,
Qaynayan, çağlayan buz bulaqları?

Böyüyüb bu yurdda mən yaşa doldum,
Uğruna sevinib, coşdum, şad oldum.
İndi də səninlə döyünür qəlbim,
Sənə sonsuz sevgim vardır, Kəlvəzim.

Nəcməddin Akif oğlu Savalanlı

Kapitan

(26.02.1985-08.05.2016)

İmişli rayonunun Göbəktala kəndində anadan olub. Orta təhsilini Göbəktala kənd tam orta məktəbində tamamladıqdan sonra, Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinə daxil olub və oranı "Taktiki mühəndis qoşunları komandiri" ixtisası üzrə bitirib leytenant rütbəsi alaraq N saylı hərbi hissədə mühəndis tağım komandiri vəzifəsində çalışıb. "Qüsursuz xidmətə görə" III dərəcəli, "Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 95 illiyi" medalları ilə təltif edilib. İki qız, bir oğlan övladı yadigar qalıb.

2016-cı ilin aprel ayında Azərbaycan-Ermənistan təmas xəttində baş verən atışma zamanı ayağından və çiynindən ağır qəlpə yarası alıb. Mayın 8-də Bakı şəhərindəki Silahlı Qüvvələrin Baş Klinik Hospitalında vəfat edib.

Ertəsi gün doğulduğu kənddə son mənzilə yola salınıb.
 Ölümündən sonra "İgidliyə görə" medalı ilə təltif edilib.
 Nəcməddin Savalanlı imzası ilə şeirlər yazır, meyxanalar deyirdi.

Durun gəlin, igidlər, axı dövlət bizimdir,
 Qarabağda qırılan, ölən millət bizimdir.

Yeddi rayon qalıbdır erməni tapdağında,
 Qaldı başım bələdə, indi minnət bizimdir.

Şuşa, Laçın, Ağdərə... həsrətdirlər bizlərə,
 Çözə bilmədiyimiz, dərin həsrət bizimdir.

İki yerə bölübdü Araz Azərbaycanı,
 Bu tayından o taya baxan qürbət bizimdir.

Baş bədəndən aralı, tankla qırdı milləti,
 "Qara 20 Yanvar" adlı dəhşət bizmdir.

Savalanlı elində söz deyən sair mənəm,
 Ululardan nişanə qalan ibrət bizimdir.

2000-ci il, noyabr

NƏ OLUR BİR DƏFƏ YUXUMA GƏLSƏN...

İnsan tez qocalıb yaşa dolarmı,
 Həyatın sevinci mənə qalarmı?
 İlahi, bu qədər gözəl olarmı,
 Elə bil şəkərdi, baldı sevdiyim.

Eşqiylə bəzəyib sevən dünyamı,
 Heç belə sevmədi Məcnun Leylanı.
 O mənim ömrümün adı, mənası,
 Sinəmdə bir qoşa xaldı, sevdiyim.

Görməsəm oluram, vallah, biqərar,
 Qoşuram adına şirin mahnılar.

Çıxaydı qarşıma yenə, nə olar,
Görəndə canımı alır sevdiyim.

Adına yazmışam bu şeiri sərsəm,
Ömrümün adı da, dadı da sənsən,
Nə olur bir dəfə yuxuma gəlsən,
Ömürlük yataqda qalım, sevgilim.

2000-ci il, mart

QAZI ŞAİRLƏR

Emin PİRİ

SAĞ QALAN VARMI?!

Əsgər sinəsi axtarır
isinməyə
fevral şaxtasından
üşüyən güllə.
Hər əsgər tabutu
bir ağ gəlinliklə köçər...
Əsgər deyil,
sevən qızın arzularını
götürüb gedər
hər atılan güllə.
Soba yanında
gecə yarısı bir qız
məktub yazır səngərə.
Anasının yarıyuxulu
"qızım yatmamısan?"
sualına diksinib
"Üşüyürəm, ana
odun atıram sobaya"...

Daha
gecələri oyaq qalmağa,
soba yanında
məktub yazmağa,
yalandan üşüməyə,
sobaya odun atmağa
ehtiyac yoxdu...
Tağım komandirinin
səngərdən qıvrıla-qıvrıla
boğuş səsi gəlir:
kimsə sağdı?!

AYAĞIM ÖZÜMDƏN QEYRƏTLİ ÇIXDI

Qazinin dilindən

Çiçək açdı
torpağa basdırılan
minalar,
toxunanda ayaqlar.
Çiçəklər yara açdı,
yaralar
anaların yuxusuna qaçırdı.
Yuxular qara xəbərin
ardınca qaçırdı.
Qəlbinə qara xal düşən qızların
gözünün altından
öpüş yerini
səhər eşitdiyi xəbərlər yuyar.
Evli xanımlar
yatağında yox,
torpaqda
əriyçün dərin yer salar.
...O da cəbhədəydi,
mərmilər qucaqlamışdı
sağ ayağının addımını.
Arxada can verən
addım səsinə
qayıdıb
itmiş ayağını aldı əlinə.
Bir vaxt sevgilisində
gül verən əllər

bu gün nə aparacaqdı?!
cəbhədə qalan sağ ayağının
təqaüdü də
sol ayağı alıb xərcləyir!
Danlayır özünü hər səhər-axşam,
əlini başına, dizinə çırpır:
o qaldı cəbhədə,
mənə qayıtdım,
ayağım özümdən qeyrətli çıxdı.

SƏN AZADSAN!

Saçımda anamın xınası,
yolların ayaqlarımçün duası,
gözlərimdə hələ bizim olmayan
uzaqlıq
deyir:
Sən azadsan!
Sən azadsan!

Ayaqlarım cığırlara yalvarır:
QARABAĞ,
biz sənin övladınıq,
ilk dəfə gördüyün övladlar.
At ayaqlarımızdan uzağa
bətində gizlətdiyin minaları.

Füzuli, Cəbrayıl, Hadrut cəbhəsi...
Burda ulduzlarla deyil,
hər minamyot mərmisiylə sayırıq
yarım qalan ümidləri,
anaların göz yaşını.
bir döyüşçü sevgilisinin
bətində ölən arzusunu.

Günlərdir danışmırıq.
bilirəm, narahatsan, ana.
bəlkə gecələri ağlayıb,
şəklimlə ovunursan, ana.
Səni Füzulidən eşidirəm, ana,
Səni Cəbrayıldan görürəm, ana,
Sənə Şuşadan əl yelləyirəm, ana.

Formamda şəhid qardaşlarımın qanı,
gözlərimdə 44 gecənin yuxusuzluğu,
bir az həyəcan, bir az da
sevinc tərinə qarışan geyimim.
Təqvimdəki "8 noyabr"
Qarabağ torpağıyla, palçığıyla
büsbütün vətənləşən bədəniniz
və
bizi gözləyən Azərbaycan
meydanlarda, ürəklərdə, gözləriylə hayqırır:
Sən azadsan!
Sən azadsan!

Eyvaz ƏYYUB

BİR CÜT ƏSGƏR ÇƏKMƏSİ

Dözümün də bizdən çoxmuş,
Gözləməkdən bezməyirsən.
Sığınıb dogma torpağa,
Kök atmısan, gəzməyirsən.

Sahibini axtarırsan?!
Ağacdən, güldən sorursan...
Bəlkə bir gün dönər geri, –
Deyib, xəyallar qurursan.

Yurd daşında silahsız da,
Yaraqsız da yaşıyırsan.
Düynlənən dərdimizi
Qaytanında daşıyırsan.

Bir əsrin dörddən birini
Yola saldın, hələ sağsan.
Bir vətən daşdır yerin,
Göyərən qara torpaqsan.

Nədir səni isti tutan?
Qışda soyuqdan donmadın?!
Yayın qızmar günəşində,
Nə yaxşı ki, sən yanmadın.

"Gedibdir bir ordu bada",
Qoşundan üstün olmusan.
Yanında bir palıd sınıb,
Palıddan mətin olmusan.

Canında var hələ təpər,
Yolumuzu gözləyərsən.
Meşənin lal sükutunda
Dil açarsan, söz deyərsən.

Kəlbəcərin torpağıdı
Sənə qüvvət, dözümlər verən.
Ora vətən qucağıdı,
Xoşbəxtsən, ay orda duran.

El yanında üzün ağdı,
Fələk bəxtin qara yazıb.
Bəlkə də sahibin sağdı,
Haradasa yolunu azıb.

Sən ayaqdan yetim qaldın,
Mən isə vətəndən yetim.
Sən meşədə məskən saldın,
Bəs mən hansı səmtə yetim?!

QAYIDIB, PAYIZ GƏLDİK...

Verib sinə irəli,
Salam, Vətən, biz gəldik.
Qoynunu təmizləyib,
Alnı açıq, düz gəldik.

Bu günü gözləyirdik,
Səni çox özləyirdik,
Murovdan izləyirdik,
Qoyduğumuz – iz, gəldik.

Düşməne uddurub qan,
Bunu gördü tüm cahan.
Var olsun Azərbaycan,
Məmləkətə düz gəldik.

Eyvaz arzuya yetib,
Vətənə doğru gedib.
Səni yazda tərk edib
Qayıdıb, payız gəldik.

01.10.2020

SALAM, ATA YURDUM, ANA OCAĞIM...

Baxdım ki, Kəlbəcərdə dünyaya göz açdığım evin içindən ağac, gül-çiçək bitib...

Salam, ay illərin həsrəti, salam,
Bizsiz darıxmısan, hövsələn darmı?!
Salam, ev içində bitən gül, çiçək,
Bizi kənd etməyə həvəsin varmı?

Salam, ata yurdum, ana ocagım,
İllərin həsrəti bitdi, gəlirik.
Sən bizsiz, biz sənsiz çox darıxmışıq,
Vüsal arzusuna yetdi, gəlirik.

Salam, "Səngər" qala, salam, daş evim,
Balan üşüyübdü, qucağını aç.

Tanrım, bu torpağa ayaq basanda
Göydən nur səpələ, ömrə sevinc saç.

Gizli cığırılar bağlayan ağac,
Bizi düşmənlərdən qorumaq çətin.
Yerimə bitmisən evin içində,
Ağacı olaydım bu məmləkətin.

Bu qaya babama necə oxşayır,
Dözümü, qüruru görürəm onda.
Biz yurdu sahipsiz qoyub gələndə,
"Mən çıxıb getməyəm" demişdi onda.

Əl vurmayın qayalara, daşlara,
Yetim qalan yurda keşik çəkibdir.
"Bu yurdun sahibi geri gələcək", –
Hər gün deyib gözdən qan-yaş tökübdür.

Salam, dar cığırılar, yol verin keçim,
Əyilim torpaqdan öpüm, barışaq.
Balan bil, qoynuna gəlmişəm sənin,
Böyüklük səndədir, gəl qucaqlaşaq.

Salam, buz bulaqlar, kövsər bulaqlar,
Həsrətdən qaynayıb coşdun, bilirəm.
Sinəndən tökülən göz yaşlarındır,
Nə qədər qəm, kədər çəkdi, bilirəm.

Otuz ilə qədər keşik çəkdiniz,
Sağ olun, bu evin yiyəsi gəlib.
Oğlum qaya, qızım çiçək, anam su,
Paslı qılıncların tiyəsi gəlib...

Orxan SƏLİFOV

ƏN MÜQƏDDƏS ZİYARƏT

Şamaxıdan çıxdım yola,
Baxmadım nə sağa, sola.
Ermənidə niyə qalsın,
Torpaq bizim ola-ola?!

Günü-gündən çoxalmışıq,
Zirvələrə ucalmışıq.
Qanla verilən torpağı
Qanla da geri almışıq.

30 ildir ki, susmuşduq,
Gözü yollarda qalmışdıq.
Gör nə gözəl duyğudur bu,
Ağdama ayaq basmışıq.

Yorulmuşam, halım düşüb,
Sağım gedib, solum düşüb.
Ən müqəddəs ziyarətdir,
Qarabağa yolum düşüb.

Mübarizim, Fəridlərim,
Polad kimi igidlərim.
Qanınız yerdə qalmadı,
Rahat yatın, şəhidlərim!

Bizlər üçün fərqi yox,
Dərə olsun, dağ olsun.
Dildə bircə kəlmə var:
Təki Vətən sağ olsun!

MƏN ŞƏHİD OLMUŞAM, ÖLMƏMİŞƏM Kİ...

Mən bu gün şəhidəm, qan içindəyəm,
Ölüm başım üstə günahım kimi.
Yıxılıb qalmışam səngər içində,
Sahibsiz, boş qalan silahım kimi..

Mən şəhid olmuşam, ölməmişəm ki,
Tanrı şərəf yazdı taleyimizə.
Şəhidlik ən uca zirvə sayılır,
Həmin o zirvədən baxacam sizə.

Siz də üzülməyin, mən üzülmürəm,
Axı, öz arzuma çatıram bu gün.
Torpağın üstündə gəzəsiz deyər,
Torpağın altında yatıram bu gün.

Mən öldüm, nə qaldı məndən geriye?
Bir məzarım qalıb, hər yanı daşlı.
Tozlu cəkmələrim, qanlı paltarım,
Hə, bir də anamın gözləri yaşlı...

Ağdam, Çəmənli kəndi. 16.10.2020

MÜHARİBƏ NƏDİR, BİLİRSƏNMİ SƏN...

Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Gözünü yumaraq qan tökməlisən.
Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Şirin arzulara xətt çəkməlisən.

Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Hər şeyi unudub düz getməlisən.
Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Ölümü daima hiss etməlisən.

Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Son nəfəsin verən can görəcəksən.
Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Dönüb hara baxsan, qan görəcəksən.

Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Silah yoldaşına bel bağlamaqdır.
Gecə deyib-gülüb, səhər olmamış,
Cansız bədənini qucaqlamaqdır.

Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Əcəl hər anında oyun çıxardır.
Müharibə nədir, bilirsənmi sən?
Anaların şəvə saçın ağardır.

Ağdam, 22.12.2020

Həsən KÜR

Ananı baladan ayırdı tale,
Ahh, köməksiz körpə, ahh, yalqız ana.
Səsini çıxara bilmədi onda,
Neyləsin, nə etsin əlacsız ana.
Yaşamaq deyildi sənsiz yaşamaq
Nə duzum var idi, nə dadım ana.
Göynədi burnumun ucu illərnən,

Gizlicə ağladım, sızladım ana.
Göynədi burnumun ucu illərnən,
Sənə boylananda, bağrımı dəldim.
Söküb o tikanlı məftilləri mən
Ana, gözün aydın, yanına gəldim!

Qorxma, kəfən deyil əlimdəki ağ,
Gəlmişəm yaranı sarıyım sənin.
Yaman qocalmısan...
hər şeydən qabaq,
Gərək saçlarını darayım sənin.

Hər zaman başımı aşağı dikdim,
Səni soruşanda dostlar, tanışlar.
Deyə bilmədim ki, əsirdi anam,
Anacan, bağışla, məni bağışla...

Qorxma, məndən qorxma, sənin oğlunam,
Qucaqla, gəlmişəm sözüm var sənə.
Səni bu günlərə salanlar, anam,
Bir də qoymarıq ki, toxuna sənə.

CƏBHƏDƏN MƏKTUB

Mənə şərifiyi göndərmə daha,
Səngər beşik kimi istidir, qızım.
Vətən sənə kimi suyu şirindi,
Hamını özünə istədir, qızım.

Görsən darıxırsan şəkillərə bax,
Körpə əllərini boynuma dola.
Boylan pəncərədən getdiyim yola,
Bu məni görməyə bəs edir, qızım.

Mən burda yaxşıyam, sən də yaxşı ol,
Bilim ki, sənə də günün şən keçir.
İnan, göndərdiyin bütün dualar
Gəlir başımızın üstündən keçir,
Allah başımızın üstədir, qızım.

Allah üstümüzdən çəkməsə əlin,
Birgə yandırırıq zəfər məşəlin.

Hamının qorxduğu zalım əcəlin
Boyu boyumuzdan bəstədir, qızım.

Əgər günün biri geri dönməsəm,
Eşidə bilməsən atanın səsin,
Qorxma, ürəyinə qorxu düşməsin,
Atan ölməyibdi, xəstədi, qızım.

SON DÖYÜŞ

*Şeirdə adları çəkilən Raqil və Sübhan
eyni gündə döyüşə qatılan, eyni gündə
şəhid olan Salyan rayonu Dayikənd
kəndinin şəhidləridir.*

– Raqil, eşidirsən? Mənə cavab ver!
– Sübhan, mən, deyəsən yaralanmışam.
Tərpədə bilmirəm heç bir yerimi,
Elə bil ölmüşəm, cansız bir daşam.

– Yox, sən ölməyəcək, yaşayacaqsan,
İndi harda olsa gələr uşaqlar.
Qardaş, ürəyini buz kimi saxla,
Onlar gəlib bizi aparacaqlar.

– Sübhan, sən necəsən? Yaran dərindi?
– Bilmirəm, amma bərk ağrıyır başım.
– Özünü qorxutma, bir az möhkəm ol,
Sən sağ qalacaqsan, əziz qardaşım.

– Komandır! Komandır! Yoldaş leytenant!
– Dayan, Sübhan, dayan, yorma özünü.
Deyəsən, komandır şəhid olubdur,
Həyata əbədi yumub gözünü.

– Yazıq... yetim qoydu uşaqlarını
Canın qurban verdi Ana Vətənə.
Dünən gecə yarı bir az dərdləşdik,
Qızının şəklini göstərdi mənə.

– Danışma, qardaşım, taqətdən düşmə,
Mənim indi səndən bir istəyim var.

Götür bu məktubu, mən şəhid olsam,
Verərsən anama, açıb qoxlayar.

Bilsin ki, içimdən nə hisslər keçib,
Bilsin ki, Vətəni necə sevirdim.
Təsəlli tapsın ki, mən şəhid oldum,
Sevinə-sevinə məzara girdim.

– Yox, ölməyəcəksən, belə danışma!
Anan qalmayacaq gözləri ağlar.
Bütün qohumların, bütün dostların
Gələn il toyuna yığılacaqlar.

Birlikdə gəlmişik cəbhəyə, Raqil,
Kəndə də birlikdə qayıdaydıq kaş.
Əgər yolumuzu ölüm kəsdisə,
Sən ölmə, yerinə mən ölüm qardaş.

– Ay Sübhan, bədənim oldu buz kimi,
Gözüm heç bir yeri görmür elə bil...
– Dayan... bir az dayan, ölmə qardaşım,
Raqil... ölmə Raqil... cavab ver Raqil...

10 noyabr 2020, Qubadlı

Sərxan YOLÇUYEV**VƏTƏN**

Bir arada görmək üçün fəda eylərəm canımı,
Cənubu, Qərbi olmaqla – bütöv Azərbaycanımı.
Qarabağın gülşəninə qoy çiləsinlər qanımı.
Təki qanım dəyən yerlər çiçək açsın, çəmən olsun,
Təki Vətən yarımçıq yox, Bütövləşmiş Vətən olsun!

Sənə qurban olsun Vətən, canımız da, paramız da,
Otuz ildir səbr edərək duz səpmişik yaramıza.
Mən razıyam, gəl bölüşək iki şeyi aramızda:
Sənə düşən ZƏFƏR olsun, mənə düşən kəfən olsun,
Təki Vətən yarımçıq yox, Bütövləşmiş Vətən olsun!

Arzum budur Qarabağda saray tikdirsin Millətim,
Həyatində azadlığın gülün əkdirsin Millətim.
Gün gəlsin ki, Qarabağda şəkil çəkdirsən Millətim.
İstəmirəm bu Vətənin həsrətini çəkən olsun!
Təki Vətən yarımçıq yox, Bütövləşmiş Vətən olsun!

ATA

Mən sənin borcunu verə bilmərəm,
Sən mənə hər zaman tən oldun, Ata.
Məni bu həyata Anam gətirdi,
Həyat müəllimim sən oldun, Ata.

Ailənə qayğıkeş rəftarınla sən
Ən böyük dərslərini mənə vermişən.
Dosta sadiqliyi, təmiz sevgini,
Mənə kişiliyi sən öyrətmisən.

Həyatı anlayan günümdən səni
Özümə nümunə görürəm, Ata.
Anama verdiyin dəyəri indi
Sevdiyim qadına verirəm, Ata.

Sənlə fəxr edirəm, qürur duyuram,
Bilirəm mən sənə canında canam.
Başqa can, başqa ruh gəzdirsək belə,
Əslində, mən sənə cavan simanam.

QƏM YEMƏRƏM

Əcəl, mənə çox sına,ma,
Ömrüm yarım qalsın... amma,
Qalan ömrümü Anama
Verib ölsəm, qəm yemərəm.

Ordumuz alsa torpağı,
Önümdə diz çöxsə yağı,
Kəfən əvəzi bayrağı
Geyib ölsəm, qəm yemərəm.

Ruhumu verib Tanrıya,
Göz yumaram bu dünyaya.
Mən Kəbəyə, Kərbəlaya,
Gedib ölsəm, qəm yemərəm.

Ən gözəl məqam zamanı,
Namazda salam zamanı.
Çönəndə İmam Zamanı
Görüb ölsəm, qəm yemərəm.

Bu fələyin hökmü qəti,
Görmədim haqq-ədaləti,
Sonda kəlmə-şəhadəti,
Deyib ölsəm, qəm yemərəm.

Sənan AĞAVERDİYEV

“OĞULLAR ÖLDÜ Kİ, VƏTƏN SAĞ OLSUN!”

Bir şəhid ruhunun söylədikləri

Baxıram ətrafa, hər yer ağ-qara,
Sanki rənglərimin boyası bitmiş.
Hər kəs gəlib yardım etmək istəyir,
Amma mənim ömrüm sona yetişmiş.

Bilmədim nə oldu, nə səbəb oldu,
Əlçatmaz boşluqda duydum özümü.
Bir anlıq gözümdə dünya qaraldı,
Sonra yumdum bu həyata gözümlü.

Bir quş lələyitək uçurdu ruhum,
Gedib Tanrı dərgahına çatmışdım.
Şəhid dostlarımla yanında idim,
Ətraf işıq, nur içində batmışdım.

Həyatım bir anda keçdi gözümdən
Beşikdə olduğum günləri gördüm.
Gecənin bir anı yuxudan duran,
Mənə layla çalan anamı gördüm.

Cənazəm бүküldü şanlı bayrağa,
Hər kəs ehtiramla durub ayaqda.
Qapımıza çatdıq, hamı dayandı,
Səssizlik bir anda döndü fəryada.

Səslərin içində bir səs tanıdım,
Mənə layla çalan ana səsiydi.
Acı haray ilə bala çağırən,
Anamın fəryadı, ah-naləsiydi.

Bu səsdən diksinib ağladım mən də,
Amma gözlərimdən yaş da gəlmədi.
Durub qucaqlamaq istədim onu,
Dondu ayaqlarım, heç tərpənmədi.

Bir xəbərdən saçlarına dən düşən,
Ağlamaqdan görməsini itirmiş.
Qışqırmaqdan səsi batan anamın
Bircə oğlu onu görməyə gəlmiş...

Kaş ki, başqa cürə gələydim bura,
Sürünərək bu həyatə girəydim.
Diz çökəydim qabagında, ay Ana,
Keçdiyim yollardan bəhs eləyəydim.

Bizim qismətimiz beləymiş, Ana,
"Üzülmə" desəm də, nə faydası var?!
Üzülmə dedikcə üzülür adam,
Bu sözün bu anda nə mənası var?

Mən evə gələndə gülümsəyərək,
Məni qarşılayan həyatım indi –
Tabutum önündə donub dayanıb,
Titrək nəfəsiylə sakitcə dindi:

"Mənə demişdilər dur çıx qapıya,
Qarşıla, döyüşdən yarın gələcək.
Axı, mən görmədim onu heç yerdə.
Bəs bu qədər adam niyə gəlib ki,
Onu gözlədiyim belə bir gündə?".

Bağışla, sevgilim, məni bağışla,
Verdiyim sözümü tuta bilmədim.

Gələcəm deyəndə hardan biləydim
Tabutda dönəcək şəhid əsgərin!

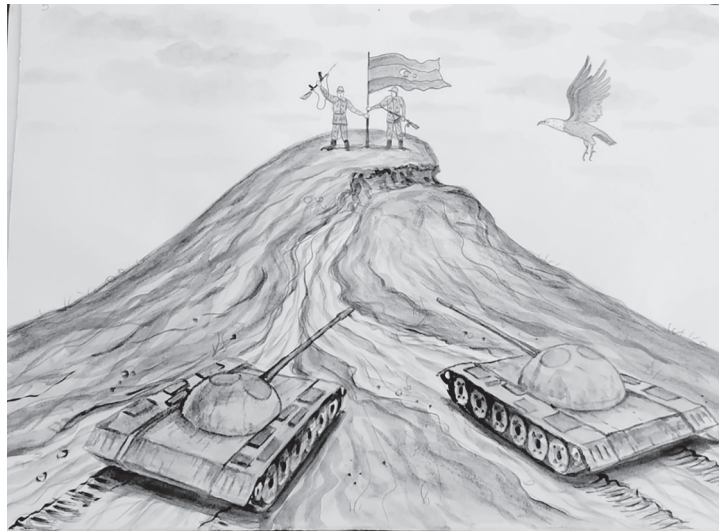
Məzarlığa gəldik, hər kəs pərişan,
Dirilər hüznü, ölümlər hüsrən.
Şəhid gəlir deyə, dolmuş məzarlıq,
Atamı axtardım, hardadır yazıq?

Gördüm dik durmağa çalışır atam,
Həyatda hər şeyə güc gələn adam.
Amma ayaqları birdən boşaldı,
Dizləri üstündə yerdə dayandı.

Alıb sinəsinə bayrağı basdı,
Gözündən aramla yaşlar axırdı.
Məni qucağında böyüdən atam
İndi son mənzilə yola salırdı.

Dərin baxışlarla baxırdı mənə,
Bütün ümidləri puça dönmüşdü.
Məni gözləməkdən qocalan Atam
Mənimlə birlikdə o da ölmüşdü.

"Yerin cənnət olsun" – deyərək susdu,
Daha başqa bir söz deyə bilmədi.
Üçrəngli bayrağı bağrına basıb
Titrək bir səs ilə belə söylədi:
Şəhidlər ölməzdir, Vətən bölünməz,
Şəhidlər ölməzdir, Vətən bölünməz!

Cavid ƏLİ OĞLU

OLMA BUNDAN NARAHAT Kİ, SİLAHIN QALDI YETİM

Razılaşma qoca sülhün təzə fərmanıylə,
Başını torpağımız qatmadadır canıyla,
Otuz ildir yaralanmış vətənin qanıyla,
Qəlpələnmiş şəhidin qanı da üst-üstə düşür.

Çox dua var ki, möhürlənmiş olub bizdə dilə,
Bu vətənçün nə dilərsənsə bu gün, sən də dilə.
Ananın bizlər üçün çəkdiyi hər nalə ilə,
Sənin hayqırtı səsinlə azan üst-üstə düşür.

Sanki səngərdə ümidlər durur əsgər yerinə,
Arzulardır yanağından süzülür tər yerinə,
Sonra səngərlə yayılmış vətənin hər yerinə,
Bu Vətənlə onun ad-sanı da üst-üstə düşür.

Olma bundan narahat ki, silahın qaldı yetim,
Bura bir yerdi ki, burda nə ölüm var, nə itim.
Sual etmə Vətənə canımı versəm nə edim?! –
Can verən kəslərin imkanı da üst-üstə düşür...

GÖRMÜRƏM PƏNCƏRƏNİZDƏN SƏNİ MƏN ÇOXDANDIR...

Dirilər yaxşı açıblar belə bir müşgülü səhv,
Yayılib aləmə, guya ölə bilməz ölü səhv.

Ayrılıq məktubunu yoxdu savadım oxuyam,
Dəfələrlə qoyulub nöqtəsi düz, vergülü səhv.

Görmürəm pəncərənizdən səni mən çoxdandır,
Kim asıbdır görəsən pəncərənizdən tülü səhv.

Bəlkə, bülbül də kefindən oxuyur bağçamda,
Quş dili bilməmişəm, anlamışam bülbülü səhv?

Mən ölüm, bir də bu dünyayə gələn zad deyiləm,
Görürəm, qəbrimin üstündə qoyublar gülü səhv.

Sənə də çox dedilər, sadə qəzəl yaz, Cavid,
Salmaq olmaz bu qədər məncə dəniznən gölü səhv.

PƏNCƏRƏ

Yolum məni bu evə necə gətirdi, Allah?
Bu ev kimin evidir, mən hara, bu ev hara?
Bu sahibsiz otaqlar yetimdirlər, elə bil
Az qalır qonağa da getmə deyib yalvara.

Açdım pəncərəsini, havasını dəyişsin,
Bir anda pəncərəsi keçmişinə açıldı.
Az yaşlı qız uşağı əlində oyuncaqla,
Vətən boyda həyətin ortasında qaçırdı.

Ondan bir az qıraqda atasıyla anası
Masanın ətrafında danışdı, gülürdü.
Tanrının göylərindən yerə boylanan günəş
Həyətin adamların şəfəq-şəfəq güdüdü.

Sataşdı gözlərimə məktəbli gündəliyi,
Baxdım, yazılmayıbdır arxada "qan yaddaşı".
İstədim ölkəm boyu sevincimdən qışqıram,
Mənə "sus" dedi evin həm divarı, həm daşı.

Günəşin şəfəqləri o an qana bələndi,
Mərmi-mərmi dəyişdi otağın mənzərəsi.
Allah! Sən olmasaydın, xəcalətdən ölərdim,
Məni öldürməsəydi otağın pəncərəsi!

Nicat AĞAYEV

ŞƏHİDİM

Cənnətdəki bir ilin
Necə keçdi, şəhidim?
Bizə günlər qaranlıq
Gecə keçdi, şəhidim.

Sən gedəndən yanmayır
Evimizdəki ocaq.
Bilmədik heç körpəni
Necə sənsiz ovudaq?

Gözü yaşlı qoyduğun
Yarın halı yamandır.
Şuşa kimi vətənin
Hər tərəfi dumandır.

Toy yolunu gözləyir,
Heç ananı demirəm.
Hər gün süfrə açır ki
Balam gəlir, bilirəm.

Bükülübdür atanın
Sən gedəndən qaməti.
İçdən-içdən əriyir,
Baxma şuxdu surəti.

Yadına salırsanmı
Bizimlə son anları?
Su istədin, tapmadım,
Su içmisənmi barı?

Orda necə baxırlar,
Torpaqdamı yatırsız?
Qış da gəlir qabaqdan
Yorğansızımı yatırsız?

Sağollaşaq şəhidim,
Çox vaxtını almayım.
Arada gəl yuxuma,
Çox nigaran qalmayım.

Görəndə salamlayın
Şəhidlərin ağasın.
Halal edin bizlərə
Bu Vətənin havasın.

VƏTƏN

Oyaram gözlərini kimsə baxa yan Vətənə,
Min canım olsa dəxi, hər biri qurban Vətənə.

Çəkilib qanlı Araz bağrımız üstündə axır,
O tay hicran Vətənə, bu tayı hicran Vətənə.

Bülbülü nəgmə demir işğal olandan Şuşamız,
Elə bil qarğa qonub bağı gülüstan Vətənə.

Bir zaman doğma olan Dərbəndi ziyarət edib,
Ciyərim yandı, necə olarsan mehman Vətənə.

Hər qarış torpağını qaytaracaq hər nə ola,
Lazımsa qan verərik, lazım isə can Vətənə.

Bəlkə sən görməyəsən, amma Nicat birləşəcək,
Onda tam söylənəcək Azəribaycan Vətənə.

MƏN VƏTƏNƏM!

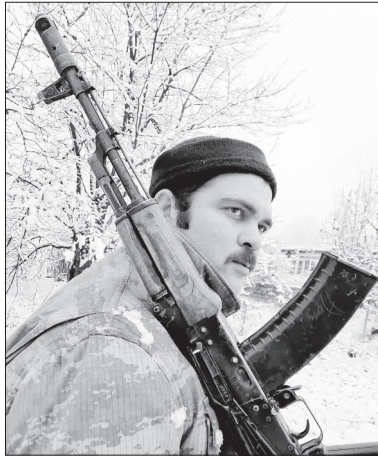
Mən Vətənəm –
Adım bəlli, soyum bəlli, köküm bəlli.
Tarix boyu savaşıraq,
Verdiklərim höküm bəlli.

Mən Vətənəm –
Kimlər bizə tələ qursa,
Oyununu pozacağam.
Bir gün gedib Göyçə göldə –
Qırmağımı atacağam,
Orda balıq tutacağam,
Bişirəcəm Ərdəbildə.

Mən Vətənəm –
Sərhədimin ucu Təbriz.
Bir ucunda Göyçə gölü,
Bir ucunda Dərbəndim var,
Bir ucunda mavi dəniz.

Mən Vətənəm –
Parça-parça olmağıma baxmayın siz!
Hər parçamda min şəhidim,
Hər parçamda qan izim var.
Neçə-neçə Sərkərdələr,
Neçə- neçə Xan izim var.

Mən Vətənəm –
Qapınızı döydüyümdə,
Qapınızı döydüyümdə
Düşünmədən açın! Mənəm!
Zəncan, Xoyam, Borçalıyam.
Şuşa mənəm! Laçın mənəm!
Üfüqlərdə işıq saçan
Türk ulusu Turan mənəm!
Mən Vətənəm, Vətən mənəm!!!

Oğuz ALPARSLAN

TÜRKƏM MƏN

Mən Türkəm! Əyilməz önümə başım,
Odlar diyarının, balasıyam mən.
Qılındır, qalxandır mənim yoldaşım,
Mərdliyin yenilməz, qalasıyam mən.
Türkəm mən!

Elim Oğuz eli,
Milliyyətim Türk!
Yurdum Azərbaycan!
Köküm, soyum Türk!
Anam Türk,
Babam Türk,
Türk oğluyam, Türk!
Türkəm mən!

Al qana boyanan
Al bayrağım var,
Sinəmdə döyünən qurd ürəyim var,
Mənim bükülməyən
Türk biləyim var,
Türkəm mən!

Bozqurdam, sözümün ağasıyam mən,
Şimşəktək gurlayıb çaxasıyam mən,

Dönüb Qarabağın yanan köksünə
Yurdum Xocalıya yağasıyam mən!
Türkəm mən!
Türkəm mən!

AZƏRBAYCAN

Qurban bu can hər daşına,
Hər zərrənə, qarışına.
Bir gün ölsəm, baş daşıma
Yazılsın tarix daşına,
Canım qurban, Azərbaycan.

Elim sənsən, obam sən,
Yurdum sənsən, yuvam sən,
Haqq yolunda davam sən,
Vətənim sən, Azərbaycan.

Sən sinəmdə çarpan ürək,
Sən dilimdə and yerisən.
Dörd dolansam dünyanı,
Sən bu ömrün bənd yerisən.

Adına şeirlər qoşaram vətən,
Səni misra-misra oxşaram vətən.
Yoxdur bərabərin, yoxdur sənə tən,
Səninçün ölərəm, yaşaram vətən.

Göz qoysa yağılar bircə daşına,
Uğrunda düşməne çəpər olaram,
Əldə silah, vətənimin eşqinə,
Sinəm qalxan olar, sipər olaram.

Lap beşikdən məzaracan,
Əzəлиндən taa sonacan,
Sancağına fəda can,
Azərbaycan, Azərbaycan.

23.06.2022

Səbuhi QURBANOV

DANIŞIR QARABAĞ

Şahlıq eləyir sinəmin üstündə bir oğru.
Minsin Qıratı, nəre çəkən vaxtı Koroğlu.
Qırx il niyə qultək yaşasın Babəkin oğlu,
Məncə, məni qırx dörd günə azad eliyərsiz.

Haqqın boğazından asılan əfi ilandı.
Sizlər gedəni saçlarımın üstü dumandı.
Vaqif ilə Bülbül də nigarandı haçandı,
Gəlsəz bura, ruhların onun şad eliyərsiz,
Məncə, məni qırx dörd günə azad eliyərsiz.

Xan zümzümə etdi, ozanın səsin eşitdim.
Heydərləri gördüm, Qazanın səsin eşitdim.
Bir gün Şuşadan Natəvanın səsin eşitdim.
Qışqırdı ki, zalımlara irşad eliyərsiz,
Məncə, məni qırx dörd günə azad eliyərsiz.

Açsam qucaq ol naxələfə, eyləsə fəryad,
Qandal vurulan qollarım heç olmasın azad.
Üç rəngli qızıl sancağı sanc köksümə, övlad,
Fərz eylə, ağır xəstəyə imdad eliyərsiz,
Məncə, məni qırx dörd günə azad eliyərsiz.

Siz gəlsəz əgər qan bələnən sinəmin üstün.
Övladım üçün güllələnən sinəmin üstün.
İllər boyu qanlar çilənən sinəmin üstün,
Oldum mən ümidvar, gəlib abad eliyərsiz,
Məncə, məni qırx dörd günə azad eliyərsiz.

QARABAĞIM

Verib sənə "söz", gəlmişik.
Polad, Mübariz gəlmişik...
Qarabağım, biz gəlmişik.
Salam verir daşım, dağım.
Gözün aydın, Qarabağım!!!

Bülbüllərin gülə gəlib,
Tutaraq əl-ələ gəlib,
Xarı bülbül dilə gəlib.
Al-əlvandır solum, sağım.
Gözün aydın, Qarabağım.

Gözü qanlı qurdu gördüm.
Dəmir yumruq, ordu gördüm.
Xalq ayağa durdu, gördüm.
Cəngi eşitdi qulağım.
Gözün aydın, Qarabağım!!!

Biz tarixdə qalan izik.
Siz bizsiniz, biz də sizik.
Qəhrəmanlar eli bizik.
Çınqımdan yandı ocağım.
Gözün aydın, Qarabağım!!!

Yağı mənim qonşum olub.
Sanma ondan qorxum olub.
Uşaqılıqdan arzum olub
Şuşaya dəysin ayağım...
Gözün aydın, Qarabağım!

GƏL...

Mənzilim səhra olar, Məcnuna Leyla olma gəl.
Bir qərar ver olginən hərdəm, düşün, ya olma gəl.

Bağlayım daş ağzıma, sussun dilim nokər kimi,
Lal gözün fəryadına biganə əsla olma gəl.

Sən mənimçün bir qəzəlsən, yazsam bəs etməz ömür.
Hər hecaya mənə sənəkən, bir tək mənə olma gəl.

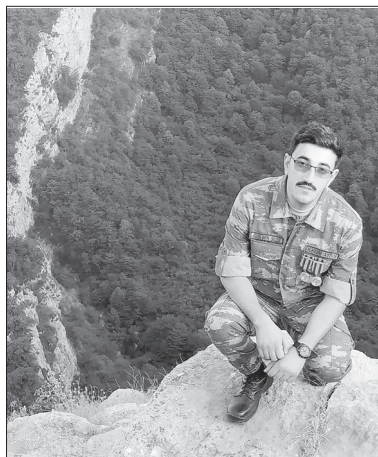
Pərdeyi əsrarı çək, qəmdən azad olsun könül.
Yusif dustaq edən canan Züleyxa olma gəl.

Sən gedəndən anbaan rəsmindi həmkarım olan,
Ol həmkarım sən özün, bir dilsiz əşya olma gəl.

Sən gəlməzsən qəm gələr, mehman olar addımbaşı,
Rəhm elə mən aşıqə, əğyarə ikna olma gəl.

Cahilin ünvanı var, şəhri-cəhalətdən gələr,
Əqlini taraz elə, eşqdə müqəvva olma gəl.

Ey Səbuhi, sən çalış ruhun özündə sima tapa,
Yoxsa ki, ofsunla, ya caduyla peyda olma gəl.

Kəram AYDIN

HAQQINIZI HALAL EDİN, ŞƏHİDLƏR...

Ey, hər yanda ədalətdən dəm vuran,
insanlıqdan ağız dolu danışan,

Arxasında durduğunuz kimdi bəs?!
Əllərinə körpə qanı bulaşan.

O kəslər ki, bağrınıza basdınız,
o əllər ki, dost dediniz tutdunuz,
O əllərin axıtdığı qanları
Tez zamanda necə də unutdunuz.

Bizlər isə bağrımıza daş basıb,
Ümidləri gələn günə bağladığ.
Üzdə güldük, şadlıq etdik, sevindik,
İçimizdə "vətən" deyib ağladığ.

Elə bildiz unutmuşuq hər şeyi?!
Xeyr! Əsla! Yanıldınız, cənablar.
Bircə an da yadımızdan çıxmadı
çəkdiyimiz işgəncələr, əzablar.

Qisas hissi böyüdükcə böyüdü,
içimizdə qəhrəmanlar yetişdi.
Və nəhayət, döyüş zəngi çalındı,
zaman bizim xeyrimizə dəyişdi.

44 günlük muharibə, qələbə,
azan səsi eşidildi Şuşadan.
Bayrağımız sancılında Ağdama
Ətrafında himn oxundu ucadan.

Yumruq olduq, əzdik düşmən başını,
Bu dövlətə, bu millətə eşq ola!
Baş Komandan, nə yaxşı ki varsınız,
seçdiyiniz siyasətə eşq ola!

Tanrı sizi bəd nəzərdən qorusun,
Zəhmətiniz danılmazdır, igidlər!
biz hər şeyi əsas sizə borcluyuq,
haqqınızı halal edin, şəhidlər...

KƏDƏRLİ AĞAC...

Yenə payız gəlsə, soyunacaqsan,
Baharda əynini geyinən ağac.

Başın buludlara toxunur sənin,
Ürəyi torpaqda döyünən ağac.

Nə yaxşı qol-budaq açmısan belə,
Yoxsa buludlarla qucaqlayırsan?!
Sən də etibarsız insanlar kimi,
Qalxdıqca kökündən uzaqlayırsan?!

Kəsdi Əzrailin soyuq nəfəsi,
O qoca bağbanın qayğılı səsin.
Özünü torpağa tapşırdıq bu gün,
Səni bu torpağa tapşıran kəsin.

Sən neçə sevgiyə şahidlik etdin,
Gövdənə hərflər cızdılar eh vay...
Sən neçə başdaşı kölgəsi oldun,
Yanında məzarlar qazdılar eh vay...

Bir qız budağına ləçək bağladı,
Kölgəndə ağartdı saçının dənini.
Bir qız budağından özünü asdı,
Bir qız budağında – "yelləncək" sənini.

ŞANLI ZƏFƏR

Bir ali məhəbbət yaşadır əsgər içində,
Hər gün vətən üçün döyüşür səngər içində.

Haqqın yoludur tutduğumuz yol, bilir Allah!
Haqq əhlini qoymaz qala heç vaxt şər içində.

Artıq dığalar, şanlı zəfər tariximiz var,
Qan yaddaşımız qeyd olunan dəftər içində.

Torpaqlarımızdan ki, sizi it kimi qovduq,
Qaldız taaa o gündən bu günə dərd-sər içində.

Gördüz ki, bacarmırsız igid Azərilərnən.
Qaçdız üzü Vazgen tərəfə qan-tər içində...

Sən qanlı döyüşlərdə, Kərəm, qorxmadın əsla!
Qorxmaqmi olar bir belə cəngavər içində.

Tofiq ƏHMƏDOV

Ver qiyməti insanlığa, qiymət görəcəksən.
Sağlıqda məhəbbət dolu rəhmət görəcəksən.

İnsanlara insanlığı tez-tez yada salsan,
Onlar edəcəklər buna adət, görəcəksən.

Dünyaya vəfasız demə, ey Adəmin oğlu,
Dünya sınaq ünvanıdır, əlbət, görəcəksən.

Allah verən hər bir sınağı əzm ilə keçsən,
Səbrində müqabil neçə nemət görəcəksən.

Ruzi yetirən Tək olan Allahdır, unutma,
Gec baş tutan işdən xoş əlamət görəcəksən.

Bax, zərrə olan toz və yağış damcılarında,
Yoxdan var edən Yarə ibadət görəcəksən.

İnsan özüdür mənə, gözəlliklərə qadir,
Eşq ilə baxarsansa, məhəbbət görəcəksən.

Sevmək də, seilmək də bir aləm, sevəsən kaş,
Sən onda həyatında səadət görəcəksən.

Seçmişsə əgər Vaqifi Tofiq də nümunə,
Hər kəlmədə yəqin ki, bir ibrət görəcəksən.

BİZƏ QƏLƏBƏNİ NƏSİB ET, ALLAH...

Səngərdə əsgərim... Hava da çiskin,
Döyüş davam edir aramsız, kəskin.
Atılır mərmilər, toplar dayanmır,
Heç kim bircə an da bezmir, usanmır.

Ölümün gözünə dik baxan əsgər,
Əcəli qorxudur sanki bir qədər.
Təmizlənilir üzlər "qara ləkədən",
Şəhidlər zəfərlə dönür cəbhədən.

30 il səbrdən əsər də yoxdur,
İndi zəfər üçün inam da çoxdur.
Dayanmaq sözünü unudan əsgər
Dünyanı düşməmə cəhənnəm edər.

Vətənin qorxusuz mərd oğulları
Bağlayır düşməmə bütün yolları.
Döyüş davam edir hər gün daha çox,
Bu yoldan geriye dönüş yoxdu, yox.

"Yastığımız vətən daşı, yorğanımız qar oldu.
Biz bu yoldan dönməz olduq, Allah bizə yar oldu".

Yağır yağış kimi mərmilər yağır,
Göydə buludlar da qan ilə axır.
Bu yerlər, bu yerlər nə gözəldir, ah...
Bizə qələbəni nəsib et, Allah...

ANA

Bir qadın təkə bu dünyaya bir övlad gətirə,
Analıq ismini yəqin ki, qazanmaz bilirəm.
Anadır ömrünü övlada fəda edən qadın,
Analıq tərifini mən öz anamdan verirəm.

Gecələr sübhə qədər yatmamışam, yatmamısan.
Mənə qurban demisən gəncliyinin sərvətini.

Qara saçlar ağarıbdır qəmimi çəkməkdən,
Mənsə gec anlamışam hər telinin qiymətini.

Ana, sənsizliyi göstərməsin Allah bu cana,
Mənim insanlığa çatmaqda səbəbkarımsan.
Atamın evdə olan günləri az müddət olub,
Təbiyəm səndən olub, sənki xilaskarımsan.

Ayağın dəydiyi yer Cənnətə dönmüşdür Ana,
Öpərəm hər qədəmindən, yenə borcum bitməz.
Ömrünü, günlərini sən bizə həsr etləmişən,
Bir ömür xidmət edərsəm sənə, borcum bitməz.

Elvin İNTİQAMOĞLU

YAĞIŞ SUYU

"Müharibə xatirələri"ndən

QAYA 11

*Tağım komandirim, şəhid baş leytenant
Emil Əsədova ithafən*

Vətən eşqin şəhid etdi,
Amma səni öldürmədi...
Səndən qabaq şəhid oldu dostun,
cənab leytenant...

O oldu öldürən səni –
O xəbəri eşitdiyən zamandan etibarən
Susdun, cənab leytenant!

Biz Füzulidə üç saat mərmə altda qalanda,
Anan deyirdi: Allahım,
Sağ-salamat gəlsin Emil;
Atan qurban boyun aldı,
Torpaq səni qurban boyun alanda!

Çıxartdın mühasirədən polkovniki,
Üzün güldü
üzün əsgərlərə sarı dönəndə:
Oldun cənab baş leytenant –
Ulduzunun biri artdı
Bəxt ulduzun sönəndə!

Noyabrın yeddisi,
Xocavənd ərazisi:
Bir tərəfdə əsgərlərin döyüşdən çıxardığı
baş leytenant Əsədov...
Bir tərəfdə yerə düşmüş rabitə:
– Qaya on bir... Qaya on bir...
Qaya on bir eşitmir!

ŞƏHİD ANASI

"Laylay dedim yatasan,
Qızılgülə batasan..."
Qərənfil deməmişdi ki,
Qızılgül demişdi ana...

Yazan çox qısa yazdı –
İyirmi il çox azdı:
Oğlunun son ad günündə
Yüz yaş istəmişdi ana...

Ayın üçündə gəldi,
Bayraq içində gəldi –
Əli bayraqlı əsgərin
Yolun gözləmişdi ana.

Çətindi övlad qəmi,
Solğunlaşıb görkəmi –
Nəyin qarşılığıydı bu,
Göyə neyləmişdi ana?

ŞƏHİD QIZI

Anan yalan danışır:
Atan evə qayıdanda
oyuncaq almayacaq –
Anan gündə oynucaq gətirəcək,
Deyəcək – Atan alıb,
Atan ancaq almayacaq...

Anan yalan danışır:
Atan işdən gəlməyəcək –
Gözün qalmasın
qapıda səhərəcən,
Atan yatıb, sən də yat –
İşdən gəlsin yuxuna,
Evə gəlməyənədək...

Anan yalan danışır:
Atan gələn elçiləri
Qarşılaya bilməyəcək –
Toyunda qız atası
Ürəyindən keçənləri
Arzulaya bilməyəcək...

Anan yalan danışır:
Yalanlar da
atan kimi bir gün yoxa çıxacaq –
Sinif yoldaşların sənə
"Şəhid qızı" deyəcək...
Bilirsənmi nədi ən qəribəsi?
Tarix dərində ağlaya-ağlaya
Yazacaqsan lövhəyə:
"İkinci Qarabağ müharibəsi..."

Tamerlan ƏSƏDOV

Çox yorulmuşam, ana,
Bax, qayıtdım yanına.
Bir sığal çək başıma,
Bir az dinlə sən məni.

Danışım olanlardan,
Gördüyüm qəzalardan,
Cavan əsgər oğlunun
Vaxtsiz qocalmağından.

Danışım Qarabağdan,
Şuşadan, Zəngilandan.
İşğaldan azad olan
O doğma torpaqlardan.

Qalib gəlsək də, ana,
Bir boşluq var içimdə.
Sanki şəhid olmuşam,
Vətən uğrunda mən də.

Neçə igid canavar
Canından keçdi burda.

Neçə şəhid anası
Nalə çəkir boş yurdda.

Gedəndə söz vermişdim,
Salamat qayıdacam.
Cəsədim qayıtmadı,
Ruhum qayıtdı, ana.

Qurban olum, ağlama,
Naləndən qanım donur.
Şəhidlik zirvəsi də
Hər kəsə nəsib olmur.

Vüsal HƏTƏMOV

Mən onu aldatmamışdım!

52 əsgərin 48-i könüllü idi. Bəzisi idmançı, bəzisi də Aprel döyüşləri iştirakçısı olduğuna görə onların hərbi həyata adaptasiyası sürətlə baş verdi.

Fiziki hazırlıqları, demək olar ki, yerində idi. Çətin məqam onları psixoloji cəhətdən müharibəyə hazırlaşdırmaq idi. Artıq döyüşə girmə anı yaxınlaşırdı...

Əlahiddə 120-ci minaatan batareyada “zampalit” vəzifəsi olmadığı üçün batareyaya komandiri kapitan Elvin Abdullayev şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji hazırlığını mənə tapşırırmışdı. Çətin emosional məqamla üzləşmişdim: əsgərlərin hər birinə 2 boş giliz paylamalı idim. O boş gilizlərin hər biri mənə ən iriçaplı mərmidən də ağır gəlirdi...

Gizir Elvin Cəfərliyə əsgərləri düzmək əmri verdim. Sıra qarşısında əlimdə 104 boş giliz var idi. Özümü toxtadıb sözə başladım: “... Şanlı Azərbaycan əsgərləri, sizin hərənizə 2 boş giliz verirəm. Hər bir əsgər öz ad və soyadını kiçik bir kağıza yazıb bükərək o gilizlərin içərisinə qoyacaq. Gilizin birini kitelin cibinin üzərindəki boşluğa, digərini isə çarpaz olaraq şalvarın dizi üzərindəki cibin boşluğuna qoyacaqsınız.”

Əsgərlər bilirdilər ki, tale ağırlığında olan bu “boş” gilizlər döyüş zamanı tanınmaz dərəcədə ağır yaralananları, parçalanmış bədən tikələrinin sahibini müəyyən etmək üçündür. Odur ki, məlumatlı olduqlarından çox soyuqqanlı qarşıladılar. Mən ruhlandırıcı çıxışıma davam etməli idim: “Əziz silahdaşlarım, inşallah, müharibədən qələbə ilə sağ-salamat qayıdıb bu gilizləri nişanlılarınıza, sevdiklərinizə yadigar saxlamaları üçün hədiyyə edəcəksiniz, mən buna əminəm!”.

Hadrutda atəş mövqeyinə çatmalı idik. Bu iş sürətlə baş verməli idi. Çünki XTQ Hadrutun (Ağoglan) içərisini erməni silahlılarından təmizləsə də, düşmən hələ də şəhəri əhatələyən dağ-təpələrdə

pusquda idi. Əsgər və sursatla dolu 9 maşında sürətlə irəliləyirdik. Birdən düşmən maşınlarımızdan birini kornetlə – tank əleyhinə idarə olunan raketlə vurdu.

Ağır yaralı əsgərlərimiz arasında ayağı üzülmüş 22 yaşlı gizir Elvin Cəfərli ürəyimi üzdü. Axı mən ona söz vermişdim ki...

Özümü yalançı hesab edirdim. Bərk qəhərləndim. İçimdə bir cümləni bir dəqiqədə “avtomatik rejimdə” sürətlə təkrarlayırdım: “Bağışla, gizir, yalan danışdım..! Bağışla, gizir, yalan danışdım!”.

Ağoğlanın ətrafı düşməndən təmizlənmişdi. Təqribən 1 həftə sonra artıq biz Tuğ qəsəbəsinin azad olunma sevincini yaşayırdıq. Bu zaman hospitaldan xoş xəbər eşitdik: “Elvinin ayağı bərpa olunacaq!” Mərmi Elvinin dizdən aşağı sümüyünü 10 sm dağıtsa da, müasir tibbin nailiyyətləri nəticəsində ayağın bərpası mümkün idi.

Mənim sevincim isə ikiqat idi: “Elvin nişanlısına gilizləri hədiyyə edə biləcəkdə. Mən onu aldatmamışdım!”

Aida Eyvazlı Göytürklə Südabə Ağabalayevanın birgə layihəsi

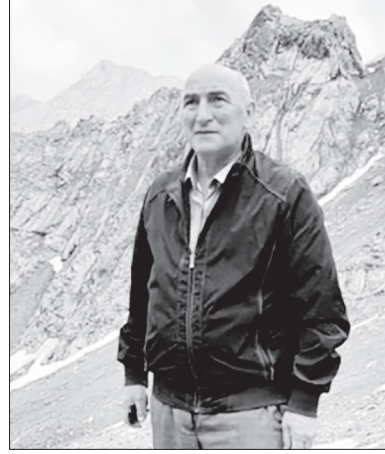

*İmanova Nübar-13 yaş
5 nömrəli Uşaq-Gənclər
İnkişaf Mərkəzi*

◆ 8 Noyabr – Zəfər Günü

Rəşid FAXRALI

Yarpız dərdim Murovdan!..

◆ Reportaj

*Dan yeri söküləndən üzü bu yana yolçusu
olduğumuz yola könlümün yolu deyirəm; könlümün
yolu ilə illərdi havasına, suyuna, möcüzə gözəlliklərinə
– özünün, sözünün görüşünə can atdığım Kəlbəcərə
gedirəm. Murov yolu ilə...*

Bu yol bizi Kəlbəcərə aparır...

Murovun bu üzündə sərin-sərin yel əsir. Əsə-əsə həlimləşən qılıqcıl yeldi...

Yaranışından ellər yolsuz, Murov yelsiz olmayıb; dünyanın düz vaxtında da belə olub, Kəlbəcər işğal olunanda da, ikinci Kəlbəcər əməliyyatında da...

Ayağım yer, dilim söz tutandan, əlim qələm tanıyandan üzü bu yana “Yolun yol olunca uğurun uğur olsun...” deyimini ömrümə Dədəlik xeyir-duası bilmişəm. Onu da bilmişəm ki, uğur gözəl niyyətin uğurudursa, yol yolçusunu yormur. Kəlbəcərə gedirik – xüsusi hərbi tapşırıqları xüsusi məharətlə yerinə yetirməyə qadir olan komando hərbi hissəsinə döyüş bayrağı veriləcək. Vətən müharibəsindən sonra ordu quruculuğu həm də bu yeni Əməliyyat hərbi hissələrinin yaradılması ilə davam etdirilir; xüsusi təyinatlılara tən qoşun növü kimi Azərbaycan ordusunun qüdrətini artıracaq...

Kəlbəcərdə zəfər sonrası quruculuq işlərini, heyrət təbiəti, ecazkarlıqları, möcüzə gerçəklikləri gözlərimizə; gözlərimizdən könlümüze köçürəcəyik. Həmin anlara tələsirik. Gözəl niyyətə aparan yol da gözəldi; inana bilmirsən ki, bu yol dəniz səviyyəsindən 3260 metr yüksəklikdən keçsə də, rahatdı, təhlükəsizdi, baxımlıdı. Bu gün Kəlbəcərə aparan yolda zamanın ləng ötüşməsindən gileyliyik. Səssiz gileymizi kimsə eşidə bilməyəcək...

Əsə-əsə həlimləşən yeli yora-yora irəliləyirik.

Yoldan bir qədər aralıda yeni inşa edilən tunel görünür. Tikintisinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xüsusi sərəncamı ilə Vətən müharibəsində qazanılan zəfərdən sonra başlanılıb. Bu yol gözəl yoldu, ancaq qışın sərtliyi də var, ayamın qəddarlığı da, təbiətin gözəllənməzlikləri də. Tikilməkdə olan, Murovun bu üzünün mehini o üzünə, o üzünün mehini bu üzünə sərəcək bu tunel yaxın vaxtlarda Kəlbəcərle kəsilməz əlaqə yaradacaq, qışın sərtliyi, ayamın qəddarlığı, təbiətin gözəllənməzlikləri Tunel yoluna – el yoluna kar edə bilməyəcək. Zəfərdən sonra Kəlbəcərdə, Laçında yaradılan 10-dan çox tunneldən biri də budu.

Bu tunel Azərbaycanın müstəqilliyi dövrünün ən iri tikintisidi. Uzunluğu 10,6 kilometr olan bu gözəl tunneldən nə vaxtsa keçəcəyim, sevincini yaşayacağım anların rəngini ürəyimin gözüylə görürəm. O gözəl sevincin rəngində zəfərin çalarlarını (özünü!) ayırd etmək çətin deyil. Bu həsrətin sevincinin eynisini bir neçə saatdan sonra Kəlbəcərdə, tunelin o başını görəndə də yaşayacam. Hələ yol gedirik...

***Yolu-izi kəsdi Murov,
Bir ilahi səsdə Murov.
O yol elə...
Bu yol belə...
Təzə yolun
altı – torpaq, üstü – Murov...***

Bu yol bizi Kəlbəcəre aparır...

Bu yolda 93-ün aprelində tənəlik yellər əsib. Onda bu yolun yolçularının ürəyinin dərd yükü farmaşının yükündən xeyli ağırıydı. Yüz illərlə hər nəfəsə qoşa qollar açan yollar onda hər nəfəsə nicat kimi, qurtuluş kimi əl uzadırdı.

Ermənilik biçarələri Kəlbəcərdən Ömər aşırımına can qərib eləmişdi. Hamısı Ömər aşırımında bir hovurluğuna nəfəs dərib Kəlbəcəre sarı boylanmışdı (halallıq baxışındı o baxışlar? Kəlbəcər kəlbəcərliklərə halallıq verəcəkdimi? Verəcəkdə, bu işğalda kəlbəcərliklərin günahı yoxuydu...) Ömər aşırımından aşanların yerində, duruşunda, baxışında dərd görən, dərdi namərd görən qəlbi daşlar qaralırdı. Gərdişi qınayanların biçimsiz qınağına yağış yağdırdı, yağışlar ara verincə bunca tənitiyən qınaqları Gün döyürdü.

Allaha bir köynək yaxın olanların qəhəri onda Ömər aşırımında bir bayatıya necə sığmışdı, ilahi, necə? –

***...yurda sarı,
Dərdimi yurda sarı.
Ürəyim dərdli-dərdli
Boylanır yurda sarı...***

Bu yol Müdafiə Nazirliyi Sənədli Filmlər Kino-Tele Studiyasının (indiki Azərbaycan Ordusunun Sənədli və Tədris Filmləri Mərkəzi) əməkdaşları kimi bizi – Nizami Abbasi, Etibar Şirini, mənə 1993-cü ilin dekabrın 26-da Zəligölə gətirmişdi (yetirmişdi, yazmaq istəyirdim...). Blindajda Kəlbəcər-dən, Kəlbəcər döyüşlərindən, Kəlbəcərin işğalından danışmışdıq, “əzəl-dən səngərli-qalalı dağları” bürümüş qara dumanlardan, qara dumanların “yedəyində sürünən” qara gümanlardan danışmışdıq. Baş leytenant Sahib Aslanovun “Ruhani”si blindajı isitmişdi, blindajdakıların ürəyini coşdurmuşdu. Onda Sahib qəlbimdən keçənləri duyubmuş kimi, gözaltı üzümə baxmışdı, mən – əsgərlərə. Sözarası

“Ana, Vətən!” –

deyə-deyə and içirik!

Yer də bizim, göy də bizim,

Yerə-göyə and içirik!

Ruhumuzun sərkərdəsi

“Ruhani”di,

“Ruhani”yə and içirik!” –

demişdim. Az sonra blindaj bu misraların kükrəyişinə darlıq eləmişdi. Misraların əsgərlərin döyüş əzminin, qələbə ruhunun misraları olduğunu duyunca göy üzünə baxmışdım. Əsgərlər Kəlbəcəri işğaldan azad edəcəklərinə and içmişdilər. Bütün torpaqlarımızı işğaldan azad etməyə də and içmişdilər. İnanmışdıq ki, dünya belə qalmayacaq...

Qar altı qalan yolla Toğanadan keçmişdik, yol evindən keçmişdik. “Güzgü”nün yamacına çatmışdıq. Şaxta-sazaq içində adi olmayan relyefdə döyüş növbətçiliyinin dəyişdirilməsinin heyranlarıydıq – əsgərlər də, zabitlər də yüksəkliyə kəndirlə çıxırdılar (o kəndiri yüksəkliyə – ucalığa bənd edənlərə qəhrəman demək keçmişdi könlümdən). Gözlərimizi yayındırmadan baxırdıq. Nizami Abbasla Etibar Şirin bu prosesi kinolentə köçürmüşdü...

Bu kadrlar Azərbaycan əsgərinin döyüş əzminin, qələbə ruhunun tarixidi, müharibə tarixi kimi yaşadılacaq. Onda əsgərlərdən biri “Döyüşə ordan başlayacağıq, döyüş yolumuzun başlanğıcı ora olacaq, ordan “Güzgü” – demişdi. Əsgərlər həmin əsgərə baxmışdı, biz – komandirlərə, komandirlər – Kəlbəcəre sarı. Onda 1993-cü ilin dekabr ayının 27-si idi...

Ermənilər elə bilirdi ki, dünya belə qalacaq. Dünya elə qalmadı.

Dekabrın 31-də Kəlbəcəre hücum əmri verildi. Bu, ikinci Kəlbəcər əməliyyatı idi. Bu döyüşlərdə yüzlərlə döyüşçümüz şəhid oldu. Bu şəhidlik Abdulla Qurbaninin vətəndaşlıq yanğısıyla “Murovun qəm karvanı”na döndü. Bu karvan əbədiyyət karvanıdır – əbədiyyətin karvanıdır.

Onda 1993-cü il idi, indi 2022-ci ildir...

Onda qışıydı, indi yaydı...

Onda “Güzgü”nün ətəyindəydik, indi “Güzgü”nün yaxasındaşıyıq; 2022-ci ilin yayında 1993-cü ilin qışının ağrılarını, sızıltılarını təzədən yaşaya biləcəyikmi? Sonra qürurla 2020-ci ilin payızını – Vətən müharibəsini, on

illərin o üzündə qalanları müharibəmizin tarixi kimi xatırlayacağıq – döyüşləri də, şəhidləri də...

Abdulla Qurbani maşını saxladır. Xeyli aralıda yolun yamac tərəfini göstərərək qəhərlə, “Dağbəyinin oğlu Elgün orda şəhid olub”, – dedi. Həmkarımız Dağbəyi İsmayılovun oğlu Elgünü, onun qəhrəmanlığını, şəhidliyi xatırladır. Elgünü mən də tanıyırdım. “Azərbaycan” qəzetində işləyirdi. Dostumun oğlu kimi, könlümə yatan oğul kimi “Azərbaycan” nəşriyyatında rastlaşanda kəlmələşirdik. Hər görüşəndə mənim “Müharibə nə vaxt qurtaracaq?” kitabıma görə səmimiyyətlə soruşardı ki, müharibə nə vaxt qurtaracaq. Güllümsünərdim (nə deyəydim?). Bu təbəssüm ikimizə də könül xoşluğu olardı – səmimi sorğuya səmimi sözsüz cavab kimi. Bu təbəssüm içində də ciddiyyətlə soruşardı: Müharibə nə vaxt başlayacaq? Bu sorğunu heysiyyətin sorğusu bilərdim. Mənə elə gələrdi ki, bu sorğu Elgünün bütün həmyaşıdlarının sorğusudu. – hərbi xidmətə marağın (və sevginin!) sorğusudu.

İkinci Kəlbəcər əməliyyatı başlayanda Elgün Dağbəyi oğlu hərbi xidmətdəydi. Horadiz əməliyyatında da iştirak etmişdi...

Kəlbəcər istiqamətində döyüşürdülər – kəşfiyyatçı idi. Mayın 25-dən 26-na keçən gecə Elgünü üç nəfərlə birlikdə Ömər yüksəkliyində düşmənin arxasına kəşfiyyata göndərmişdilər...

Duyuq düşən düşmənin atəşləri altındaydılar. Atışa-atışa mövqələrini-zə tərəf uzaqlaşırıdılar. Elgün yaralanmışdı. Düşmənin atəşindən uzaqlaşmağa çalışırdı. Xarakterinə bələd olanlardan biri kimi güman edirəm ki, o anlarda düşmənin güllələrindən də betər əsirlikdən uzaqlaşmağa qərarlıydı. Gözucu avtomatının darağına baxıb. Döyüşçülərimizin nəzarətində olan əraziyə çatmağa az qalanda bir qədər aralıda köməyə çağıran döyüşçünün harayını eşidib. Bir anlığa dayanıb, sonra öz yarasının hayına qalmaqı unudaraq haraylayan yaralının xilasına tələsib. Əli yaralıya çatanda qanaxmadan keçinib igid döyüşçü – Elgün İsmayılov...

Elgünün də, xilasına can atdığı döyüşçünün də şəhid olduğu yamaca sarı baxıram. Azərbaycan jurnalistikasının gözləriylə baxıram. Ruhən Dağbəyinin bircə kəlməsini eşidirəm: “Offf...”. 20 yaşlı oğul itirən atanın ağrıların sızıltısını ürəyimdə hiss edirəm...

Naməlumluğa sarı pıçıldaıram:

**...dərdi dara,
Daraq al, dərdi dara.
Əlimdə imkan olsa,
Çəkərdim dərdi dara!**

Elgünün son nəfəsinin sərilədiyi daş şəhid ömrünə – şəhid ruhuna nə qədər sədaqətliymiş!..

İkinci Kəlbəcər əməliyyatında Murovun bu üzündə – Ömər aşırımının yamaclarında yüzlərlə döyüşçümüz şəhid olmuşdu. Murovun bu üzündə döyüş şəraitində qəlbi daşların arxasında şəhid olanların, şəhid olanda qar qalağına düşənlərin, son nəfəsi qara qarışanların neçəsinin tənə

tapılmalıydı. Kəfəni qar olanlar əbədiyyətə uğurlanmalıydı. Bu ağır işi mənəvi borc kimi yerinə yetirən öncüllərdən biri Abdulla Qurbani olmuşdu. Abdulla Qurbani onda həmin hərbi hissədə xidmət edirdi, əraziyə yaxşı bələd idi. Döyüşənlərin əksəriyyətini tanıyırdı. İtkin şəhidlərin tapılmasının, əlamətlərinə görə kimliyinin müəyyənləşdirilməsinin, dəfninin təşkilinin cəfəkeşi olub Abdulla Qurbani. Onlarla şəhid tapılıb, çoxusunun kimliyi müəyyənləşdirilib, neçəsi naməlum əsgər kimi Vətən adından dəfn edilib...

Son nəfəsində biri-birinə sığınan iki şəhid. Biri əsgər, biri zabıt. Zabitin kimliyi müəyyənləşdirilmişdi, əsgərin kimliyini müəyyənləşdirmək mümkün olmamışdı. Onları bir-birindən ayırmağa heç kimin əli gəlməmişdi – müqəddəs niyyətlə döyüşmüşdülər, müqəddəs niyyət üçün şəhid olmuşdular, son nəfəslərində bir-birinə sarılaraq şəhid olmuşdular. Belə dəfn etdilər bu şəhidləri. Min illik döyüş – qələbə ruhumuz, Vətənə bağlı ruhumuz deyir ki, belə şəhidləri belə dəfn günah deyil, heç günah deyil...

Murovun sinəsində iri daşların nizamsızlığında qəribə bir nizam görünür. Zamanında bəşəriyyətin döyüşçülərini (Azərbaycan əsgərini) bəşəriyyətin yağlarından (ermənilikdən) qoruduğu üçün bu nizama bəşəri nizam deyirəm. Uzaqlardan bu daşlar xırda göründüyünə görə bu nizama ayırd eləmək mümkün olmurmuş. Gözdəyoduran bu daşlar yatırılmış qaya misallı iri daşlardı. Zamanında hamısına döyüşçü nəfəsi dəyib; daşların duruşunda bənzərsiz əzəmət görməmək günahdı. Bəlli olmayan illərdi əsən yellər, daşan sellər, vədəli-vədəsiz yağın qar-yağış onları yerindən tərpədə bilməyib; bu daşlar torpağa düşməyib, torpağın təkindən çıxıb, ağac kimi cücərib, ağac kimi boy atıb, ağac kimi böyüyüb. Bu daşlar 94-ün ilkin qışında Azərbaycan əsgərinə səngər olub. İllər sinəsinin yaralarını da qaysaqlandırır, yan-yörəsinə sancılan güllələrin izini də itirib. Aradan illər keçəndən sonra Kəlbəcərə gedən-də burda dayanan, ötənlərin ağrı-acısını təzədən yaşayan şair-publisist, Müdafiə Nazirliyinin rəsmisi Abdulla Qurbani Murovun sinəsində görünən qəlbi daşların ən qəlbisinə naməlum şəhidlərə qoyulacaq abidənin pyedestalı kimi baxır. Bu baxış bütün vətənsəvərlərin baxışlarını ümumiləşdirir. O daş ucalığa, müqəddəs niyyətliyə adın ucaldırmalı abidənin təbii (və əzəmətli!) pyedestalı ola bilər. Onda həmin daşın yan-yörəsinə izlər düşəcək...

Naməlum şəhidlərimizin – naməlum qəhrəmanlarımızın ruhuna deyirəm ki,

***Sizdən almalıyıq tarix dərslərini,
O illər tarixdi, tarixə dönüb.
O vaxtdan bu yana Ulduz da, Ay da,
Başına dolanıb, başına dönüb.***

***Naməlum olmayıb qəhrəmanlığın,
Nələr etdiyiniz bəllidir bizə.
Tarix gizlətsə də ad-soyadını,
Naməlum qəhrəman deyirik sizə.***

***Tarix yaratdınız, düşübdür dilə,
Tarixi yaşatmaq deyildir asan.
Tarix yaratdınız, bu tarix ilə
məlum qəhrəmanlar sırasındasan!..***

– Naməlum dediyiniz şəhidləri mənə verin, hamısını oğul əvəzi dəfn edərdəm. Elə bilərəm bir oğulumun əvəzinə beş oğulum, on oğulum varmış. Son nəfəsiməcən əlim onların daş əllərindən, üzüm baş daşlarından üzülməz. Bu da mənə təsəlli olar. – şəhid oğlunun tənini tapa bilməyən ata belə deyirdi; gözləri yollardan yığılmayan, son nəfəsini oğlunun təninə döşənəcəyi anlara girov bilən ata naməlum şəhidlərin hamısını oğlu bilirdi...

Keçilmir deyə Murovun sinəsində cığırılar görünür – seçilmir. “Görünməyən, seçilməyən cığırlardan keçənlərim, hardasınız?” – səsim çatıb, ünüm yetən döyüşənlər, şəhərlərdən, kəndlərdən hay verəcək, uca ruhlar – göy üzünün göylüyündən.

Vətən müharibəsində döyüşənlərimiz “Hardasınız?” – demədi, xalq ordusunun yanında idi. Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı Ramazan Hudulov Daşaltıda demişdi ki, döyüşlərdə şəhidlərin ruhu da sıramızdaydı. Murovun sinəsində görünməyən, seçilməyən cığırlara bu duyğusal xatırlamanın işığından baxıram. Mənə elə gəlir ki, cığırılar görünməzlikdən – seçilməzlikdən sıyrılır...

O illərdə şairin (xalq şairinin, xalqın şairinin!) əsgərlişməsi Murovdağda döyüş növbətçiliyi aparan əsgərlərin döyüş əzmini, qələbə ruhunu ovxarlayırdı. İşğalda qalan, Azərbaycan əsgərinin avtomatının tətiiyindən bir döyüş qədərincə aralı olan torpaqlarımızın harayı gündüzlər əsgərinin düşüncələrinə sarılırdı, gecələr yuxularında gecələyirdi. Bu haray səs biçimində sözüydü; əsən yellər də, bir muştuluq sorağıyla qulağı səsdə, gözləri yollarda qalan ellər də. Xalqın sözə sevgisi də, inamı da, mehri də, Məmməd Araz şeiri də, Azərbaycan şeirinin sehri də sıranızdadı, Azərbaycan əsgəri!..”, – deyirdi.

Bu yol Ömər aşırımından keçəcək, Kəlbəcərə aparacaq. İllərdi ürəyimizdən başlayan yolun bu yola qarışacağı günə yol gəlirdik; yolun gözəlliyi niyyətin gözəlliyindədi. Gözəl niyyətin yolçusuyduq...

Yamacda bir bulaq çağlayır. Yan-yörəsində boy atan lılparların düzlüşünün gözəlliyini gözlərimə köçürürəm. Bir azdan biləcəm ki, sözün bulağıdı bu bulaq, şeirin bulağıdı. İllərlə, Adsız yaşayıb. 1994-cü ildə ad alıb – adlandırılıb; Abdulla Qurbanı poeziyamızın Məmməd Arazını Murovdağa gətirib, şair beş gün əsgər həyatı yaşayıb. Onda ustadımız bu bulağın suyundan ovucalayıb içib. İçib və şükranlıqla göy üzünə baxıb. O şeirlər Azərbaycan əsgərinin döyüş əzminin şeiriydi, qələbə ruhunun şeiriydi. Onda deyirdi ki, şeirimizin Məmməd Arazı gəldi, Murov, gördü, Murov, nə gördü, şeirinə hördü, Murov!

Murovun taleyinə Gün doğub onda – yamac aşağı qıvrıla-qıvrıla, dağa-daşa, coşa-coşa böyük dünyaya axan bu bulağa Abdulla Qurbaninin

təklifiylə Məmməd Araz bulağı deyilib. Eşidənlər “Adın mübarək, şeiriyət bulağı! Adını şeirsevərlər verdi, ömrünü Tanrı versin!” – deyib.

İllərdi Murovdağda yaşanılmış ovqatın ifadəsi olan misralar o illərin əsgərlərinin yaddaşındadı:

***Sirr sözünü əzən yellər eşitdi,
Yamac boyu axan sellər eşitdi,
Murovdağdan Kəlbəcərə can atan
Ağır yerləş ağır ellər eşitdi...***

Ömər aşırımının yamacında bir bulaq çağlayır – Məmməd Araz bulağı!..

* * *

Geniş məcralı Kürəkçayın kürəyini söykədiyi yamac Xətəinin yürüşlərində qızılbaşların çadırları yal-yamacdı elə bil. O vaxtlar yürüşqabağı çayın gur sularının daşlara çırpılması, daşları tərpətməsi qızılbaşların döyüş ruhuna qarışarmış. Bəs indi nəyin coşqusudu? – baxana, görənə elə gəlir ki, indicə məcrası çaya darlıq edəcək. Qəzəbdisə, nəyin qəzəbidi, sevincdisə, nəyin sevincidi? Qəzəbin də ünvanı bellidi, sevincin də. Çılgınlıq biçimli bu sevinci Zəfərin zərrəsi bilirəm – Zəfərdən sonra bu sulara bu mehri-ülfəti yaşadanların nəfəsi dəyib...

Rəvayətə görə bu həndəvərlərdə bir-birinin qan düşməni olan iki qəbilə yaşayırmış. Qəbilə başçıları züryətləri – Ömərlə Bənövşə bir-birini sevirmiş. Onlar gözdən yayınıb sonralar Bənövşəçay, Ömərçay adlandırılacaq çayların birləşdiyi yerdə görüşmüşlər. Gündükcülər bu dəli sevdanı qəbilə başçılarına çatdırıblarmış. Ömərə də, Bənövşəyə də qəbilədən çıxmaq qadağan edilir.

Sevdağlılar araçıların yardımıyla vədələşib görüşürlər. Qadağalardan sıyrılan son görüş olur bu görüş. Dan yeri sökülər-sökülməz atalarına etiraz kimi, qan düşmənciliyinə etiraz kimi, qəbilə qanunlarına etiraz kimi özlərini kürək-kürəyə bağlayıb çayların qovuşağına atılıblar. Kürəkçay adı belə yaranıb...

Görəsən 28 il bu yerlərdə Günəş beləmi çıxırmış? Qışda donan dağ çayları yayda beləmi əriyirmiş, yamac boyunca sular beləmi axırmış – daşlara dəyə-dəyə, daşları döyə-döyə, daşların sərt inadını əyə-əyə. Yaz gəlincə lilparlar beləmi boy göstərirmiş? – illərlə bu lilparlara insan nəfəsi dəyməyib...

Dağlıq massivlərin yamaclarında irili-xırdalı izlər görmüşük, izin izə necə qarışdığını, izin izi necə çığnadığını, izin izlə necə qoşalaşdığını görmüşük. Gördüklərimizi mətləblərə yozmuşuq. İndi Murovun yamaclarında illər çəkən işğalın nəticəsi kimi iz yoxdu.

Uzaqlarda qoyun sürüsü görünür. Hardasa yaxınlıqda su hövzəsi olduğu, binəçilərin su hövzəsinə yaxın yerdə binələndiyinə, arxac saldığına şübhəmiz yoxdu; Murovun bu üzündə ellər binələnir. Bu da qayıdışdı.

Böyük Qayıdışın başlanğıc qayıdışdı. Murovun binələri çadır-çadır çoxalır, Murov ellərin urvatıdı. Bu qayıdış Zəfərin qüdrətindəndi. Ellər öz minillik urvatına dönür, Qorqud Dədə. Bu qayıdışa xeyir-dua ver. Səflıq da, duruluq da Murovdadı, el-obanın güzəranı da, qüruru da, ötənlərin tarixi də. Səfər yoldaşım Abdulla Qurbani bu tarixin həmin dönməinə yaxşı bələddi. “Ana, Murovdan gəlirəm” demişdi onda, əbədiyaşarlara elegiya olan “Murovun qəm karvanı” biçimində tarixləşmişdi...

Ömər aşırımına çatmaqdayıq. Ürəyimdə qəribə, başaçılmaz bir titrəyiş duyuram. Nədənə? – bilmirəm...

Ömər aşırımı düşüncələrimi 29 il əvvələ aparmaqdadı. İllərin o üzündə qalan xatirələrin tünlüyündə həsrət var – Kəlbəcər işğaldadı, qətiyyət var –

**...ya daşa,
Ya kükrəyə, ya daşa.
Can verərəm, qoymaram
Bu dağlardan yad aş.**

işğaldan azad edilməsi üçün ikinci Kəlbəcər əməliyyatı başlayıb, qələbələr var – Kəlbəcərin kəndləri işğaldan azad edilir, əsgərlərimiz döyüşə-döyüşə Kəlbəcəre yaxınlaşır, qədərsiz ağır var – ikinci Kəlbəcər əməliyyatında ordu hissələrimiz məcburən geri çəkildi... Bir də Vətən müharibəsində qazanılan Zə-fər var – Kəlbəcər də işğaldan azad edildi...

Bu da hərbcilərimizin – ordumuzun ikinci Kəlbəcər əməliyyatından sonra nəfəs dərib üzü Kəlbəcəre sarı yerləş elədiyi strateji yüksəklik!..

Bu da 1993-cü ilin qışından üzü bu yana can atdığım ucalıq!

O vaxt Kəlbəcər işğal edildikdən sonra

ordu hissələrimiz “Koroğlu”da da mövqe tutmuşdu, Kəklik təpəsində də. Ömər aşırımı və “Güzgü” ermənilərin nəzarətində olsa da, ordu hissələrimiz bu mövqelərdən düşmənin bütün tərpənişlərini ciddi nəzarətdə saxlayırdı, Azərbaycan əsgəri bu mövqelərdə qışın sazağında, ağ qarda - göy buzda hücum əmri gözləyirdi. Hücum əmri verildi. Hərbi hissə bu gecəni qələbə gecəsinə çevirməyə niyyətliydi. Xalq hər açılan səhəri qələbəylə salamlamağa niyyətliydi. Şər qarışar-qarışmaz əmrlə beşinci taburun bir bölüyü kəşfiyyət bölüyü ilə birlikdə Meydançay istiqamətində düşmənin arxasına keçdi. Birinci tabor isə düşmənlə üzbəüz “Güzgü” və Ömər aşırımı istiqamətlərində hücumla keçdi. Tabor gecənin gecə vaxtı 5-6 kilometr yol getməliydi...

Yanvarın 1-də səhər açılar-açılmaz, “Güzgü” də, qarşıdakı postlar da düşməndən təmizləndi. Birinci tabor ön mövqeləri düşməndən azad etdikdən sonra Meydançay istiqamətindəki bölmələr düşmənin köməyə gələn bütün qüvvələrini, döyüş texnikalarını məhv etdi.

Yanşaq kəndinin girecəyində, dar keçid deyilən ərazini, sağ tərəfdə Haça qaya yüksəkliyinin aşağı hissəsini, sol tərəfdə, Meydançay boyunca bütün yüksəklikləri düşməndən azad edildi.

Əsgərlərimiz Haça qayanın altındaydı. Bu müvəffəqiyyət sonrakı qələbələrin başlanğıcı oldu. Ürəyinin gözü ilə baxanlar burdan Kəlbəcəri aydınlığıyla görürdü...

Hər yan qarıydı, hər yan tarıydı. Döyüş texnikaları da çətinliklə irəliləyirdi. Belə ayamda əsgərlərin döyüş əmrini yerinə yetirməsi də çətin olardı; hücum yanvarın 17-nə kimi dayandırıldı.

Uğurlara baxmayaaraq, yuxarı komandanlıq naməlum səbəblərə görə hərbi hissənin komandirini dəyişdi. Bu dəyişiklik şəxsi heyətin döyüş əzminə təsir göstərmədi. Bölmələr döyüş tapşırıqlarını yetirməkdəydilər.

Birinci tabor strateji əhəmiyyətli Yanşaq kəndinin ətraflarındakı Susuzluq dağ silsiləsini ermənisizləşdirmişdi.

Dərd unudulmur. Dərd xalqın dəridirsə, heç unudulmur...

Zabitlərin də, əsgərlərin də əksəriyyəti milli-azadlıq hərəkatının iştirakçısıydı. İmperiyanın 50 illik ilhaq zəncirini qırmaq istəyənlərin sırasında onlar da olmuşdu. Onlar da “Azadlığı zərrə-zərrə, qram-qram istəmirəm!” demişdi, Onlar da “Qolumdakı zəncirləri gərək qıram, gərək qıram!” kükrəyişinin içindəydi. O faciədən 4 il keçirdi. Yanvarın 20-si gününü qələbələr günü etməyi qərara almışdılar.

Komandanlığın əmri ilə yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə birinci və ikinci taborlar Yanşaq kəndi istiqamətində, beşinci tabor Buzluq dağı istiqamətində hücumu davam etdirdi. Bu taborlar və üçüncü tabor döyüş tapşırığını yerinə yetirdi – Yanşaq, Yanşaq – Binə, Qasım binəsi, babaşdar və Buzluq dağ silsiləsi düşməndən azad edildi.

Yanvarın 20-si idi. Rus imperiyasının Bakıda qırğın törətdiyi gündən dörd il keçirdi...

Döyüşdən sonra hamısı elə bilirdi ki, şəhid qohumunun, şəhid qonşusunun, tanıdığı şəhidin ruhu da onların sırasındadı, onlar da döyüşüb...

Döyüş əzmi, qələbə ruhu döyüşçülərimizin döyüş bayrağıydı. Ehtiyatda olan polkovnik-leytenant Bəhram Ləzimov qürurla xatırlayır, xatırladır ki, döyüşçülərin hər biri döyüşə bayrağımızla gedirdi. İkinci Kəlbəcər əməliyyatında birçə bayrağımız da düşmən əlinə keçmədi; şəhidlərimiz döyüşlərdən çıxardılırdı. Silahlar kimi bayraqlar da rəsmi olmasa da siyahıdaydı. Bu siyahıya hamısının duyğuları nəzarət edirdi. Zabitlərin də, əsgərlərin də bayrağa sevgisiydi ən etibarlı nəzarətçi. Haqqında birçə kəlmə də söz açılmayan bu nəzarəti hamı Vətənin nəzarəti bilirdi...

Yanvarın 22-si idi. Kəşfiyyat xəbər çatdırmışdı ki, Zəfər-Qamışlı körpüsü istiqamətinə düşmənin Gümrükdən göndərilmiş əşelonu yaxınlaşır. Bu

eşelon məhv edilməliydi. Həm də ünvanına çatmamış məhv edilməliydi; Azərbaycan əsgərinin döyüş əzmini kükrədəcək bu əməliyyat, düşmənin döyüş əzmini üşüdəcəkdi...

Əməliyyata rəhbərlik mayor Nəriman Zeynalova tapşırıldı.

Eşelonu güllə məsafəsinə yaxına buraxdılar. Düşməni arxayınlıqla ünvana yaxınlaşdı. Göndərənlər də, gözləyənlər də bir sevincin hərarətini hiss etdikləri anlarda Nərimanın əmri ilə eşelonun qabaqdakı və sondakı maşınları dəqiq atəşlə sıradan çıxardıldı. Çəşqınlıq içində qaçışan düşməni qurtuluş tapa bilmədi. Azərbaycan əsgərinin dəqiq atəşləri ilə əməliyyat son dərəcədə dəqiqliklə yerinə yetirildi. 300-ə yaxın düşməni öldürüldü, 4 nəfər əsir götürüldü...

Mövqe uğrunda döyüş yolu əsgər ürəyindən başlanılır. Bu başlanğıc qüdrətin səngər aşmasının, döyüş əzmini qələbə ruhunun tamamlamasının başlanğıcıdır. Döyüşçülərin sayı qədər başlanğıcı bir başlanğıc birləşdirirdi: Qələbəyə inam!

Döyüşçülərimiz Babaşdar, Bozlu, Təkeqaya, Lev istiqamətlərini ciddi nəzarətdə saxlayırdı.

Yanvarın 25-dən 26-na keçən gecə birinci tabor Cəmilli istiqamətlərində hücumla keçərək bezi yaşayış məntəqələrini ermənilərdən azad etdi. Düşmənin yüzlərlə əsgəri, zabiti məhv edildi, 26 ədəd texnikası, xeyli sayda silah-sursatı ələ keçirildi. Həmin vaxtlarda beşinci tabor sol tərəfdən irəliləyərək Buzluq dağına, Çiçəkli dağına bir hissəsini düşməndən azad etmiş, Ağdərə – Kəlbəcər yolunu nəzarətə götürmüşdü. Üçüncü və dördüncü taburlar Kəlbə-cər istiqamətində irəliləyərək Qanlıkənd ərazisindəki bütün yüksəklikləri ələ keçirmişdi...

Təkeqaya əməliyyatında məğlubiyyət düşməni sarsıtmışdı. O günlərdə rabitəçilərin əldə etdiyi bir informasiya Ermənistanın döyüşən zabitlərinin, döyüş komandirlərinin, döyüşü idarə edən yüksək rütbəli zabitlərinin nə düşündüklərinin ifadəsi idi. Məğlub hərbi hissənin komandiri Zoddakı yüksək rütbəli komandirə məruzəsində deyirdi: "Ali Baş Komandana çatdırın ki, 24 saat ərzində gərəkli yardım göndərilməsə bütün qoşunları Kəlbəcərdən çıxartmağa məcburam. Kəlbəcəri müdafiə etmək mümkün deyil..."

Döyüşən erməni zabitinin bu tələsik, həyəcanlı (və qorxudan yaranan!) məruzəsi illərdən sonra da Azərbaycan əsgərinin qüdrəti kimi eşidilir; erməni hərbiçiləri azərbaycanlı hərbiçilərdən həmişə qorxub. Qorxa-qorxa necə döyüşmüşlər görəsən? 24 saat müddətində yardım göndərilmədi, yardım əvəzinə vəd göndərildi. O vədə Ermənistanda hamı inanırdı. Ermənistanda əsassız vədlərə, heç vaxt gerçəkləşməyəcək vədlərə inananlar indi də var. Dövlət strukturlarında da, erməniliyə yoluxmuş məmurlar arasında da. Buna əhalinin bir hissəsini də inandırılar. Üçtərəfli bəyanatın şərtləri bu səbəbdən tam yerinə yetirilmir. Ermənistanın Kəlbəcər istiqamətindəki irili-xırdalı tərribatlarına son qoyulmur.

Levkənd, Qanlıkənd, Güneypəyə ətrafındakı yüksəkliklər, sol tərəfdə Ağdərə, Işıqlı, Buzluq, Çiçəkli dağın üstündəki yüksəkliklərin ermənilərdən təmizlənməsi döyüşçülərimizi Kəlbəcərə yaxınlaşdırırdı.

1994-cü ilin fevralında Kəlbəcərin qurtuluş günü üçün döyüşürdülər. Düşməndən müdafiə oluna-oluna döyüşürdü...

Düşməne təminat çatdırılmaması üçün Zod aşırımının bağlanması əmri verildi. Əmrin icrası birinci taborun 2 böliyinə, üçüncü taborun 1 böliyinə tapşırıldı.

Döyüşçülərimiz Cəmilli-Seyidlər yaylağı istiqamətində hərəkətə başladılar. Məxfiliyə ciddi əməl etməklə səssizlik içində irəlilədilər. Sanki Kəlbəcər əməliyyatı bu əmrin icrasından asılı idi; döyüşçülər kəlbəcərliləri həsrətdən, şəhidləri nigarançılıqdan qurtarmaq üçün döyüşürdülər...

Çiçəkli yüksəkliyini ələ keçirmək üçün fevralın 2-də ermənilər şərqdən Qamışlı kəndinə hücum etdilər. 2-ci tabor hücumun qarşısını aldı. Səhərişi gün davam edən gərgin döyüşlərdə ermənilər geri çəkilməyə məcbur oldular. Həmin vaxtlarda 1-ci və 3-cü taborlara hücumu davam etdirmək, Zod kəndi ətrafındakı yüksəklikləri işğaldan azad etmək əmri verildi. "N" yüksəkliyi yaxşı müdafiə olunurdu. Bu səbəbdən erməni qoşunları Ağdərədən təzyiqi artırırdı. Erməni komandanlığı diqqətini yüksəkliyin şimal-şərqində yerləşən yüksəkliklərə yönəltmişdi, "N" yüksəkliyi üzərindən Kəlbəcər – Gəncə yolunu və Ömər aşırımına gedən yolu nəzarətə götürmüşdü. Düşməni fevralın 11-də Ağdaban kəndindən hücumu keçərək "N" yüksəkliyini və Bağırılı kəndi ətrafındakı yüksəklikləri, səhərişi gün Bağırısax kəndini aldı – ordu hissələrimizin əks-hücumları uğursuz oldu. Düşməni hücumlarını davam etdirərək Ağqaya və "N" yüksəkliklərini ələ keçirdi, fevralın ortalarında Yanşaq və Yanşaqbinə kəndlərini yenidən işğal etdi, Ömər aşırımından Kəlbəcərə gedən yolu nəzarətə götürdü. Bu, təminat xətləri kəsilən döyüşən bölmələrin mühasirəyə düşməsi demək idi...

Fevralın 13-dən ermənilər Ağdərə istiqamətindən hücumu başladılar. Ayın 14-də xəbər çatdı ki, ermənilər Meydançayı alıb. Onda Zod aşırımına çıxmış birinci və üçüncü taborların şəxsi heyətinə geri çəkilmək əmri verildi.

Fevralın 14-də hərbi hissənin şəxsi heyətinə geri çəkilmək əmri verildi...

Beləcə, güman edildi ki, Meydançay-Toğana istiqamətində yol bağlanıb. Hərbi hissə komandirinin əmri ilə bütün qüvvələr Daşkəsən istiqamətindən geri çəkilməyə başladı...

Ehtiyatda olan polkovnik-leytenant Bəhram Ləzimov o döyüşləri həmişə qürur qarışıq qəhərlə, qəhər qarışıq qürurla xatırlayır:

– Xatırlama zamanın o üzündə qalanları yenidən yaşama deməkdi. Kəlbəcərdə döyüşmüşdük, Kəlbəcər mənə də, zabit yoldaşlarıma, əsgərlərimizin əksəriyyətinə də tanış idi. Döyüşə-döyüşə çıxdığımız yerlərə döyüşə-döyüşə gəldik. Az qalmışdı. Kəlbəcəri işğaldan azad edəcəkdik. Azad edə bilmədik... O döyüşlərdə şəhid olanlarımızın ruhu bizi bağışlasın...

* * *

Murovun o üzündə yellər ayrı biçim əsir. Elə bil yolumuzu daramaq, yolumuzun toz-tomurunu təmizləmək üçün əsir. Murovun o üzündə təbiətin yolçuları belə uğurlaması necə duyğusal olmuş...

Gözlərimizi dolama yolların sağında-solunda gördüklərimizdən çəkə bilmirik; gözəlliyi, ecazkarlığı, bəlkə də ilahiliyi gözlərimizə köçürməyə macal tapmamış başqa gözəllik görürük. Bu yerlərdə bir gözəllik başqa bir gözəlliyin nəhayəti, bir gözəllik başqa bir gözəlliyin başlanğıcıdır. Tanrı gözəlliyi Kəlbəcərdə kəm eləməyib. Tək daşlar, qoşa daşlar, topa daşlar yolların haqsız-muzdsuz keşikçiləridir.

Daşlıqlar bitincə qayalıqlar silsiləsi başlayır. Qayalıqların başlanğıcını görürsən, sonu yoxdu elə bil. Elə bil yol səni sona yaxınlaşdırır. Ecazkarlıq o qədər gözəldi ki, bilmirsən yolun bunca uzanmasına təəssüflənəsən, yoxsa sona çatmağa tələsəsən.

Qırçın qayalar ifadəsi var. müxtəlif dövlətlərdə olmuşam, belə gözəl, belə gözçəkən qırçın qayalar görməmişəm. Mənə elə gəlir ki, bu ifadə ilk dəfə Kəlbəcərin qayalarına deyilib. Burda qayalar da, qayaların qırçınları da bir gözəllik bircəsidir. Kəlbəcər qayalarını da, qayaların qırçın gözəlliyini də sözlə ifadə etməyə qüdrətim çatmaz. Tanrının yaratdığı bu gözəlliklərə bu heyranlığı ömrümüze qazanc bilirik...

Kəlbəcərin işğalında buralardan keçib köçkünlüyə yol alanlar bircə dəfə "Offf..." deyib, gümanındayam (görəsən, o bircə "Offf..." neçə ömür əridib...)...

Hərdən gördüyüm mağaralar (Faxralıda buna zağa da deyirlər) bizə Azıxı, Qobustanı xatırladır. Bilmirəm, bunlar insan məskəni olubmu, olmayıbmi. Qaçaqlara sığınacaq olduqlarına, onları yağışdan-qardan, istidən-bürküdən, sovet rejiminin çor güllələrindən qoruduğuna zərəcə şübhəmiz yoxdu. O qaçaqları tanımağa-bilməyə İsmayıl Şıxlının "Namus qaçağı"nın ruh qardaşları bilirəm deyə anamın ruhunun qayıbanə səsini eşidirəm: "Südümlə halalın olsun, a atam...". O zağalardan birində bir hovurluğuna nəfəs dərsəydim...

* * *

İstisuya aparan yolun solunda dağların heyvət düzümlü bitincə ruhumun harayına boylanıram. Daş kitabə! Gerçək Daş Kitabə! Yolun solunda, çayın sahilində eni təxminən 1,5–1,7 santimetr, hündürlüyü 20-25 metr olan hamar bir daş görürük. Tanrı tişəsiylə hamarlanıb elə bil. Mənə elə gəlir ki, daşın cizgilərində Dədə Qorqudun nişanələri var: ağ saçlar, qara gözlər, çatılı qaşlar,... Suçlayan olmasa, deyərdim ki, Orxon-Yenisey abidələriylə bu daş kitabə arasında ruhi-tarixi bağlılıq var. Ürəyinin gözüylə oxuyanlar min illərin o üzündə qalanları oxuyar bu tarix kitabında, tarixin kitabında.

Bu daş kitabə torpağın təkindən belə dikəlib. Min illərdi səssiz uğurlamaları ötənlərin-keçənlərin yolunun ruhuna dönüb. O daş kitabənin dediklərini ruhun pıçıltısı biliblər, bu pıçıltının yuxu olduğunu da güman ediblər, o yuxunun yozumunu Yusif peyğəmbərə təslim etmək ümidiylə illər yaşayıblar. O yuxular yozulmayıb. Yozulsaydı, 93-ün can ağrıdan, ruh yoran qədərləri olmazdı, torpaqlar yaralanmazdı, mərdlik işğalı tərپənişindəcə zəbun edərdi...

Özümdə-sözümdə deyiləm. Tisək içində, çiçək içində görün nəyə sevinirəm? – nə yaxşı, nə yaxşı bu daş kitabə erməniliyin, ermənilərin diqqətini çəkməyib. Yoxsa bunu da tarixi abidə kimi məhv edərdilər.

Daş kitabəyə əlim yetməsə də, sözüm yetir:

***A mənim daş kitabım,
Sir sözünü aç, kitabım.
Sən tarixi yaşadırsan,
Tarixə qardaş kitabım...***

Zülfüqarlı kəndini çıxhaçıxda üz-üzə, göz-gözə dayanıb göylərə baş çəkən boylu-buxunlu iki yüksəklik görünür. İkisinin də sinəsində iri gövdəli ağaclar bitib – meşə örtüklü yüksəkliklərdi. Kəndin günbatar səmtindəki yüksəklikdə bayrağımızın dalğalanması mənim də könlümü telləndirir...

Yayın orta ayında bu nə ayamdı görəsən? Göz açıb-yumunca buludlar qaralır, çaxnaşır, göy guruldayır, şıdırğı yağış yağır. İllərlə yaxın-uzaq ellərdə seyrək yağışlara qoşa ovuc açıldığını görmüşəm, niyətlər tutulduğunu görmüşəm, yağış kəsincə Gün çıxdığını, Günün çıxmasıyla torpağın qurduğunun bir olduğunu görmüşəm. Belə yağışlara naxış yağışı deyilərdi. Bu günkü yağış naxış yağışı deyil...

***Səllər-sular çağlayır,
Yolu-izi bağlayır,
Gün günorta olunca
göyüm-göyüm göynəyən
sərçəşmələr ağlayır,
Kəlbəcərə yağış yağır...***

Görəsən 1993-cü ilin apreliyindən sonra buralarda necə yağışlar yağmış? – Günnü yağışlarmı, səlləmə yağışlarmı...

Zülfüqarlıda çayın sahilində bir vələs görürəm. İllər əvvəl mərmə qəlpəsindən paralanıb, başqa vələsin üstünə aşılıb.

Vələs vələsə mətərisdi. İllər ötüb, illər keçib. Yaralı vələsin oduncağı, kökü quruyub, gövdəsi ömrünü ona hayan olmuş vələslə davam etdirir. Buna Tanrı calağı deyərdim. Siz nə deyərdiniz, Ay Allahını sevənlər?!.

* * *

1958-ci ildə Kəlbəcərdə orta boylu dağın içindən bir tunel açılmışdı. Yolçusunu mənzilinə yetirəsi yolu kəsələşdirmişdi. O illərdə bu tunel Kəlbəcərin bu səmtində yaşayanlar üçün də, bu səmtinə qonaq gələnlər üçün də gözəl güzəran deməyi idi, gözəl səfər rahatlığı idi. 1993-cü ilin aprelinə ki-mi. 1993-cü ilin aprelində yazın selindən bətər ermənilik seli gəldi Kəlbəcəərə. Allahını tanımayan bu seldən qaçanlar bu tunneldən keçəcəkdilər. Arxalarıca yaraqlı ermənilik düşmüşdü – qaçanların iziyəcə qəddarlıq, vəhşilik sel kimi gəlirdi...

Qaçırdılar. Ayaqları altından yol sürüşməsə də, qaçırdılar. Ölümdən naməlumluqda sıxıntılar çəkəcək ömürə qaçırdılar. Hardan biləydilər ki, ermənilik tunnelin o biri başını da kəsib, tunneldən çıxanı güllələyir, əsir aparır...

Tunelə çatanda maşını saxladırıq. Elə bil son nəfəsi bura qismət olanların ruhunun qınağını eşidirik: Hara tələsirsiniz?..

Tunelə, sonra günlü yağışın içindən göy üzünə baxırıq...

* * *

Nadixanlı kəndinin başlanğıcında neçə illərdi görmədiklərimi gördüm: el-obanın barı-bərəkəti yaylağa köçürdü. Binələr örüş-örüş genişlənəcək. Sürülər arxacdən örüşlərə təzə cığırlar salacaq. Zamanında, qışda bu cığırlar da qar altında qalacaq, yazın son ayından sonra qarlar əriyəcək, cığırlar təzə görkəmdə üzə çıxacaq, binəçilərinin yollarına boylanacaq...

Yol boyunca qoyun sürüləri ötüb-keçir. Binələrin görkəmində də, çobanların yerləşində Zəfər nişanələri görürəm.

Bu düşüncələr içində qoyun sürüsü ilə qarşılaşıyıq. Dayanıb salamlışıyıq. Şirin salam, şirin əleyk yadda qalacaq bir söhbətə başlanğıc olur. Ramiz Əsədov Kəlbəcərin Zəylik kəndindəndi. İkinci Kəlbəcər əməliyyatında əsgər kimi hərbi xidmətdə olub. Murovdağ istiqamətində hərbi xidmətdə olub. Ramiz Abdulla Qurbanini tanıdı. Ona "Komandir" deyə müraciət edir. Ab-dulla gülümsünür, əli ahəstəcə Ramizin çiyinə enir; Abdullaya əsgərlərin hamısı belə müraciət edirmiş. Nələri xatırladılar? – Toğananı, döyüşləri, döyüşənləri, şəhidləri, şəhid itkinləri, itkinlərin necə tapılmasını, onların qar qalağı altından necə çıxarılmasını, dəfnlərini,...

Yolun solunda gördüyüm qayadan heyrətlənirəm. Borçalının Qoçulu kəndində bir qaya var, Haça qaya adıyla tanınır. Ondan da uca belə bir qaya Naxçıvanda var. Biri də Kəlbəcərdəymiş. Gördüm – heyrətləndim, heyrətləndim – sevdim, sevdim – sevdircəm. Elə bil bir qayanın zirvəsini

ıldırım ikiye bölüb. Elə bil iki qaya çataqlı bitib. Biri digərindən bir azca bəstədi. Kəlbəcərin Haça qayasının (bilmirəm, onu burda necə adlandırırlar, mən sevgilərlə Haça qaya deyirəm...) sinəsi meşəlikdi. Bu qayanı digər iki Haça qayadan fərqləndirən də elə budu.

Ürəyinin gözü ilə baxanlar Vətəndə bütün gözəllikləri görür, ayrılıqda gördüklərinin oxşarlıqlarını ayırd edə bilir, nə vaxtsa, hardasa gördüyü gözəlliyin nişanələrini duyunca bu uğuruna görə şükranlıq yaşayır...

Haça qayaların üçü də tarixlər yorub; hər daşı, hər qayası bir tarixidi Azərbaycanın. Vətənin o başı, bu başı olmur. Vətənin o başının tarixində bu başının izi var, bu başının tarixində o başının...

Qamışlı kəndində yaradılan enerji strukturu, yenidən qurulan “Kəlbəcər-1” su-elektrik stansiyasının avadanlıqları yenilənir. Baxırsan, ürəyin dağa dönür – yollar yolçusuna hansı səviyyədə könül xoşluğu verirsə, yaradılanlar, qurulanlar da ruhu o səviyyədə oxşayır. Bu oxşama əminlikdi, inamdı. Əminlik, inam Kəlbəcərdə quruculuq işlərinin tezliklə başa çatdırılacağına zəmanətidir...

Kəlbəcərdə İstisu mineral su mənbəyində ittifaq miqyaslı sanatoriya vardı. Dərdlərin məlhəmi olan İstisunun suyu minlərlə şəfa verərdi. Bu da Azərbaycanın adına şöhrətiydi. Yaşanıla-yaşanıla yaşadılan bu şöhrət qəlbi paxırların gözələrini qamaşdırırdı...

İşğal dövründə bu gözəlliyi, bu təbii sərvəti erməniliyə vasitə edənlər 10 noyabr Bəyannaməsindən sonra sanatoriyanı da dağıdıb. İstisuyun mənbəyini də – gözəgötürməzlik kimi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə İstisuda da bərpa işləri davam edir. İstisu yenidən istehsal qaytarılacaq...

İstisuda suyu ovucdayıb içən ağsaqqalın göz yaşları suya qarışırdı. İllərin həsrətindən qurtuluş kövrəltmişdi onu. Bəlkə də Kəlbəcəre – ata yurduna ayaq basanda dizin-dizin sürünəcəyinə, sonra dərini, qəhərini İstisuda suya çəkəcəyinə and içibmiş?!.. Baxışdıq. Nə o dindi, nə də mən. Baxışlarımız danışır: “Gözünüz aydın!”, “Aydınlıq içində ol...”

Şücaətin bir şeirini xatırlatdım:

***Bir gün gülə-gülə qayıdacaqdır
Ağlaya-ağlaya köçən Kəlbəcər.***

Gözləri dolur ağsaqqalın:

– Bu günə rəhmətlik Şücaət də inanırdı, – deyir. – Onun ruhu Kəlbəcəre ilk gələnlərlə yanaşı gəlib. Gəlib və geri qayıtmayıb. Qayıtmayıb...

– Kəlbəcərlilər Kəlbəcəre qayıdır, eloğlu. Bu qayıdış ruhun cana qayıdışıdır. İllərin ayrılığından sonra bu qayıdış tarixə görk qayıdışıdır, – deyirəm.

Gülümsünür. Qəhər də var bu ürkəcek təbəssümdə. Son nəfəsi Kəlbəcərə qismət olmayanlara görədi bu qəhər...

Kəlbəcərli kişi gözlərini bir ovuc sudan çəkə bilmir – bu baxışı hələ Kəlbəcərə gələ bilməyənlərin baxışına yozuram...

Kəlbəcərə aparan yollar gözəlliklərin içindən keçir.

Yolun sağında iri bir daş görürəm. Dağdanmı qopub, dağdan mərmimi qopardılıb, – sivri daşdı. Nəhəng ucu torpağa sancılıb. Nəhəng əsgərin nəhəng şəspərinə bənzətmək istərdim; Kəlbəcər tarixlərin saxlanc yeridi elə bil. Dağ – eksponat, dağlıq massiv – eksponat, daş – eksponat, yarğan – eksponat, ağacların düzümlü – eksponat, çayların axışı – eksponat, izin izlə, yolun yolla, selin sellə dolaşığı – eksponat, yamacların daş naxışı – eksponat,... Comərddə də belədi, Almaliqda da, Nadirxanlıda da, Başlıbeldə də, Çayırdə da, Çıraqda da, Keşdə də, Vəngdə də,...

Çapar kəndinin yaxınlığında bir çılpaq qaya var. Tək qayadı. Sinəsində tək ağac bitib – Tək qayada tək ağacın təkliyini təkliyin fəlsəfəsi bilirəm. Tək qayada tək ağac necə bitib, illərin yellərinə, sellərinə necə tablaşıb, möcüzədi. Qayanın təkliyi könlümü yuxaldır:

Nədən sən də qalıbsan

bir əl, bir ətək, qaya?!

Daş xəncərin hardadı,

Daş bülövə çək, qaya.

Bu – yol,

bu – biz,

bu da sən

Uğur dilə, Tək qaya!

Diləsəydi bu uğuru Dədəlik uğuru bilərdik...

* * *

Yol göstəricisi diqqətimi çəkir: Xudavəng. Qədim alban abidəsi Xudavəng məbədi burdadı. Məbəd haqqında oxuduqlarımı xatırlayırıq:

Məbədin adı tarixi mənbələrdə Dadivəng kimi də qeyd edilir. Dadi sözünün etimologiyası Qafqaz Albaniyasının tarixi ilə əlaqəlidir. Dadi Həvari Faddey tərəfindən xristianlığın təbliği üçün şimal və şərq ölkələrinə göndərilmiş həvaridən biri olub. Xristianlığı təbliğ etdiyinə görə Qarabağda əzabla öldürülüb...

Bu məbədin mehranilər dövründə inşa olunduğunu gerçəklik bilirəm. Onun çar Rusiyası dövründə ermənilərin istifadəsinə verildiyi də, bunun sonralar erməniliyə vasitə edildiyi də gerçəklikdir. İşğal dövründə ermənilər Xudavəngdə ermənilik xislətiylə bərpa işləri aparsalar da, başa çatdıra bilməyiblər. Erməni siyasətçiləri havadarlarının vasitəsi ilə Vətən müharibə-sindən sonra bu məbədi ermənilik xislətinə siyasi çalarlarla da uyğunlaşdırmaq istəyib. Zəfər bütün niyyətli siyasi düşüncələrin tarixlə bağlarını doğradı. Ermənilərin Xudavəng xülyası da eləcə...

Yaxın vaxtlarda Xudavəngdə tarixə qondarılanların hamısı tarixdən silinəcək...

İşğaldan sonra ermənilər Xudavəng məbəbindən getdi (Azərbaycan Ordusu tarixə bu xəyanəti də sonlandırdı!). 2020-ci il dekabrın 4-də, tarixi sənədlərdə qeyd edildiyi kimi, Qafqaz albanlarının etnik və mədəni varisləri olan udinlər – Azərbaycanda yaşayan udin icmasının nümayəndələri komplek-si ziyarət etdilər (buna tarixi ədalətin bərpası ziyarəti deyərəm!). Dekabrın 5-də Rafik Danakari Xudavəng məbədinin vaizi təyin olundu...

Bütün hallarda Xudavəng məbədi ilə ermənilərin (və erməniliyin!) zərəcə əlaqəsi yoxdu, olmayıb, olmayacaq!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Kəlbəcərdə çıxışında dediyi “Mənim iyunun 26-da bu rayonlara səfərimin əsas səbəbi bu gün – Silahlı Qüvvələr Günündə hərbiçilərlə bir yerdə olmağımdır. Mən bu gün hərbiçilərlə – yeni yaradılmış komando qüvvələri ilə Ordu Gününi Kəlbəcərdə qeyd etdim. Hesab edirəm ki, bunun çox böyük rəmzi mənası var. Hərbi xidmət nöqtəyi-nəzərdən bu bölgə – Kəlbəcər-Laçın zonası həm iqlim, həm relyef, həm də təbiət baxımından bəlkə də ən çətin bölgədir. Ona görə bu gün mən burada olmalı idim, müzəffər Ordumuzla bərabər olmalı idim, hər zaman olduğu kimi...” kəlmələrinin ovqatı ilə bu gün komando hərbi hissəsinə təqdim edilən Döyüş Bayrağını xatırlayıram. Qürurla xatırlayıram. Vətən müharibəsində xüsusi təyinatlılarımızın döyüşlərini xatırlayıram. Zəfərdən sonra rus jurnalistinin “Nezavisimaya qazeta”da dərc edilən məqaləsini xatırlayıram: “Belə döyüş, dövlət, Vətən sevgisi görən olubmu, demək çətindir. Dağ yuxarı, şəhidi çiyində, döyüşə-döyüşə qan-tər içində qalxırdı Azərbaycan Ordusu. Nə yaralını, nə şəhidini əldən buraxmırdı. Nəfəs almadan Şuşaya çıxdılar”. Yeni yaradılan hərbi hissənin şəxsi heyətinin də belə döyüş hazırlığına, belə fiziki fəzailərə malik olacağına inanıb xatırlayıram. Bu xatırlamalar içində gözlerimi göz tutduqca ucalan dağlardan ayıra bilmirəm. Dünyanın yaşadı dediyim bu dağların daş köynəyinin naxışlarının möcüzəsi bir görümlə dərk ediləsi deyil; möcüzəsini gözələrinə köçürməyə macal tapmadığın gözəlliyin davamını görürsən:

**Gözmuncuğudu elə bil
gözdoyduran gözəlliyin
dağda biri, düzdə biri.
Yer üzünün heyətini
coşdurmağa bəs edərdi
yollar boyu gördüyümüz
mücüzənin yüzdə biri...**

Mücüzələr deyil, gözəlliklər sərgisidi Kəlbəcər. Dağların, qayaların-daşların sinəsi tanrı tişəsiylə işlənib sanki. Dağların-daşların sinəsində min illik tarixi olan incəsənətimizin, xalılarda yaşadılan ornamentlərin eynini görəəm. Faxralıda anam bu ornamentlərə “çəşni” deyərdi. Bu

ifadəni “çəşid” kimi anlayardım; Faxralıda toxunmuş xalılardan çəşnilərinin bənzərini görürəm Kəlbəcər dağlarının yaxasında. Bu ruhun eyniliyi. Xoyda da, Mərənddə də, Dərbənddə də,... belədi. Bu ruhun əli çatan yerlərin hamısı əkcə gözəlliyiylə deyil, həm də gözəlliyin möcüzəsiylə gözəldi. Kəlbəcər kimi...

Kəlbəcərdə uçaraqda bircə quş da görmədim; Kəlbəcər yaranışından yuxudan dan yeri söküləndə quşların tərənəsinə oyanardı. Səs səsə, həvəs həvəsə, nəfəs nəfəsə söykənərdi. Bəs indi?

Könül mülkümü Qubadlının Mahmudlu kəndində künd eləmiş görün-tünün eynini Kəlbəcərdə də görürəm. Ermənilər Birinci Qarabağ müharibəsində bir evin damını, qapı-pəncərəsini söküb aparıb. Beş-altı addım sağdakı-soldakı evlər də bu görkəmdədi. Evlərdən birinin içindən ağac bitib. bu görkəmin içindən dikələn, boy atan ağaca görə də bəşəri qanunlarla qınanmalıdı...

Ermənistanı Ağdabana, Meşəliyə, Qaradağlıya, Bağanıs Ayrıma görə qınamayanlar Vətən müharibəsində döyüşlərin dayandırılmasının cəfəkeşlərinə dönənlər gəlib bu evi, belə evləri görəndə nəyə (və kimə) havadarlıq etdiyinə görə özünü qınayacaq...

Yaşadılmalı kələmdı:

– **Dünyanın gözünə kül üfürənlər kimlərdi?**

– **Haqqı qoyub nahaqqın tərəfini saxlayanlar...**

Murovun yamaclarının qırıqlarıyla Qamışlıya axan tarixi bəlli olmayıb

sular-sular bir məcrada birləşib, çaya dönüb. Bayaقدan bəri əl çənədə, dirsek dizdə, suların axışının aludəsiyəm, dəli-dolu dalğaların səsini, səs biçimli sözünü Kəlbəcərin dünyaya dedikləri kimi dinlənilir:

93-ün aprelinde də, 94-ün yanvarında da ermənilər qələbə qazanmadı, biz məğlub olduq. 93-də döyüşlərimizin oğulları işğalı 2020-nin payızında sonlandırdı. Döyüşlərimizə daşın-torpağın, axar bulağın, aranın-dağın, göyün heyretini içən yaylağın, elsiz yolların, yolsuz ellərin adından “Surunuz yerisin!” – deyirəm. “Murovun bu üzü də əski çağlarına dönür...”...

Yüngül tisək var. Yağışa düzməyəcəyi duyulandı. Bu tisəyin içindən keçib Bayraq meydanına çatmışıq. Baxdıqca baxırsan. Başqa Bayraq meydanlarından ətrafı fərqlidi; sağda-solda erməniliyin uçurub-dağıtdığı evlər görünür. Bayraq meydanıda Dövlət bayrağımızın duyğusallıqla dalğalanması könlümüzü telləndirir. Baxırsan. Görürsən, dərk edirsən, düşüncələrindən bir əminlik boy göstərir: Bu Bayrağın işığında Kəlbəcər yenidən qurulacaq! Kəlbəcərlilər Kəlbəcəre qayıdacaq!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Kəlbəcəre səfərində çıxışında dedi: “Bu gün, eyni zamanda, Kəlbəcər şəhərində İşğal və Zəfər muzeylərinin təməli qoyuldu. Azad edilmiş bütün şəhərlərdə mənim göstərişimlə İşğal və Zəfər muzeyləri inşa edilməlidir...”. İşğal muzeyi erməniliyin nə olduğunu, Zəfər muzeyi erməniliyin necə məğlub edildiyini yaşadacaq.

Kəlbəcərdə də, işğaldan azad edilmiş şəhərlərdə, kəndlərdə də bir evin indiki vəziyyətdə saxlanmasını arzulayırdım. Erməniliyin mahiyyəti var hər uçurulmuş-sökülmüş binada. Kəlbəcəre də minlərlə turist gələcək, Kəlbəcərdə inşa ediləcək İşğal və Zəfər muzeylərinin eksponatlarına minlərlə turist baxacaq. Onda muzeyin ərazisindən bir qədər uzaqda da olsa, tək-tənha eksponat onun təəssüratlarını tamamlayacaq...

Dönüşümüzdə yarpız dərdim Murovdan...

Neçə on illərdi belə könül xoşluğu yaşamamışdım. Bu yovşan tasalan ruhuma yurd ətri oldu. İşğaldan qurtulmuş Vətən torpağında dərilidiyi üçün, getmək istədiyim, gedə bilmədiyim ucalıqdan dərilidiyi üçün. Dədə xeyir-duasıyla dərilidiyi üçün. Dədə Ələsgərin, Dədə Şəmşirin, Şücaətin, Bəhmənin, Məmmədin, ... ruhunun razılığıyla dərilidiyi üçün...

Murovdan dərdiyim yarpız mənə Bamsı Beyrəyin son nəfəsini təslim edəcəyi yovşanı xatırlatdı; bu yovşan Qıpçaq Məliyin zindanında da oğuzluğuna, el-obaya, sevdasına sədaqət kimi qorunmuşdu...

Bu yay fəslini könlümün fəslilə bilərəm; yarpız dərdim Murovdan.

***Bir dəli rüzgar əsdi,
Nə ki, gücü var, əsdi,
Məni qərrib bilincə
Dağa sarı tələsdi;
yarpız dərdim Murovdan.***

***Göylər saçını yoldu,
Buludun gözü doldu.
İzim təzə iziydi,
İzim qənirsiziydi.
Gözümə gün düşüncə
Gözəlliyə büründüm,
Gözəlliyin içində***

*dizin-dizin süründüm;
yarpız dərdim Murovdan.*

*Buludlar çaxnaşınca
gədiyə, qaşa baxdım.
Qaydasından gen düşüb
Qaralı daşa baxdım,
Həsərət əlimə gülən
Xınalı daşa baxdım.
“Yuxumu kim yozacaq?” –
düşdüm təlaşa, baxdım;
gözəllikdən sıyrılıb
yarpız dərdim Murovdan.*

*Göylərin inadını
Əyə-əyə dedim ki,
Əllərimdən yapışan
yerə-göyə dedim ki,
“Bu Zəfər ruhumuzun
Salavatıdı” deyə
Qurbanıyə dedim ki,
yarpız dərdim Murovdan.*

*94-dən bu yana
çölü-düzü bürüyən
ovunmayan qəhəri
ömür göynəyi bilib,
2020-nin
bir payız səhərində
döyüşən ruhumuza
Azərbaycan əsgərinin
qüdrətiylə biçilən
Zəfər köynəyi bilib,
Şəhidlərin ruhuna
İrəm çiçəyi bilib
yarpız dərdim Murovdan.*

*Qorqud Dədə, bu səhər
Qələbə bayrağıtək,
İşğala göz dağıtək
yarpız dərdim Murovdan,
yarpız dərdim Murovdan!*

İyul, 2022-ci il

Vahid MƏHƏRRƏMOV

Cəbhə gündəliyindən

“Yaşanan anların söz ömrü...”

Gündəlik tariximizin yaşanılmış anlarıdır. Bu anlar həyatımızda müəyyən siyasi mahiyyət daşıdığı üçün onlara söz ömrü verməyi qərara aldım...

Düşündüm ki, ağır-acılı bu Qarabağ müharibəsinin bir parçası, qan-qada ilə yoğrulmuş hadisələr qoy itib-batmasın, yaddaşlara hopub yaşasın. Kim nə bilir, reallığı əks etdirən bu qeydlər gələcəkdə bəlkə kimlər üçünsə dəyərli mənbə olacaq?! Kimsə öz adına rast gələcək, kimsə yaxın qohumunu tapacaq.

Qan-qadadan, döyüşlərdən yazmaq, o hadisələri, şahidi olduğun qəhrəmanlıq nümunələrini öz ritmində oxucuya çatdırmaq olduqca çətin və üzücü bir işdir. Çətin olsa da, bu işi yerinə yetirməyə özümdə güc tapdım.

Qeydlər 1992-ci ilin dekabrından ta atəşkəsə qədər olan dövrü əhatə edir. Yeri gəldikcə zabitlərin, əsgərlərin ürək sözlərini kağıza köçürmüşəm. Bəzi hadisələrə kiçik şərhlər, izahlar vermişəm.

Bu, mənim qələmə aldığım gündəlik, bu da siz. Bir də müəllif kimi mənim xeyir-dualarım...

16 dekabr 1992-ci il

Xatırlanacaq əriyən ömrümüzün günlərində elə anlar olur, o an taleyimizin istiqamətini dəyişir. 16 dekabr 1992-ci il də mənim taleyimin dönüş nöqtəsi oldu. Hərbi forma geyib Daxili Qoşunların çoxtirajlı "Əsgər" qəzetində müxbir kimi fəaliyyətə başladım. Bu qəzet müharibə ocağına açılan böyük pəncərə oldu. Hərbi jurnalist kimi mən o zaman Qarabağ müharibəsinin saysız ağır-acılarını gördüm, faciələrlə dolu qan-qadaları yaşadım.

31 dekabr 1992-ci il

Soyuq qış günlərinin birindəyəm – illərin qovuşduğu o gecə, dekabrın 31-də cəbhə bölgəsinə yola düşəcəyimizi bildirdilər. Mühəribə zonasına zəruri əşyalar aparən yük maşınları ilə yola çıxacaqdıq. Ezamiyyə vərəqini alıb vaxt itirmədən evə tələsdim. Bəzi xırda-xuruş hazırlıq işləri görüb, iş yerimə yaxın hərbi hissəyə yollandım. Biz bu hərbi hissədən ezamiyyəyə göndəriləcəkdik.

Qaranlıq öz çadırını yer üzünə sərməyə hazırlaşanda hərbi hissənin nəzarət-buraxılış məntəqəsindən içəri keçib üç yük maşını ilə hərbi hissədən yola çıxdıq. Maşınlar cəbhə bölgəsinə həm ərzaq, həm də silah-sursat aparırdı. Başqalarını deyə bilmərəm, səfərə çıxmaq, yol getmək mənə həmişə maraqlı görünüb. Bu yollarda sanki düşüncələr yenilənir, fikirlər dəyişir, xatirələrin üstünə yeniləri gəlir. Çatacağın ünvanı ilk dəfə görməyin, tanımadığın adamlarla görüş, üstəgəl də mühəribə zonası... Marağı daha da artırır. Hava soyuqdu, həm külək əsir, həm də qar yağır. Faraların işığında qövsvari dairə cızan qar dənələri qarşımızda sanki rəqs edir, sonra ələkdən ələnən un kimi yerə səpələnir. Külək də dayanmır, göydən sovrulub gələn qar dənələrini qabağına qatıb uzaqlara qovur.

Şam yeməyinə az qalmış Səngəçal qəsəbəsinə çatdıq. Sürücülər demə, bu yerlərə bələd imiş, maşınlarını asta-asta sürüb, yol kənarındakı kafelərdən birinin yanında saxladılar. Kabinədən düşəndə soyuqda çox dayana bilmədik, kafeyə girdik. Çöldəki soyuğa baxanda içəridəki hava xeyli isti göründü. Yeməklərin qoxusu adamı vururdu. Burada öyrənirəm ki, Riqada çıxan "Latviyas Layks" qəzetinin redaktoru Tatyana Çaladze də bizimlədi.

Tatyana sarışın, dolu bədənli, orta yaşlı bir qadındı. Yemək gələnə qədər biz bir xeyli ordan-burdan söhbət edib cəbhə xəttinə getməsinin səbəbini soruşdum. Soruşdum ki, Tatyananı Azərbaycana, qan qoxuyan bu ocağa, ölümün iki addımlığına çəkib gətirən nədir? Riqada qəzet üçün məgər mövzu azdırmı? Tatyana məni diqqətlə dinlədiyib dedi:

– Verdiyiniz suallar mənə tanışdır. Bunu məndən üz tutduğum bütün yerlərdə soruşublar. Görünür, mənim cəbhə bölgələrinə vaxtaşırı gəlişim sizə qəribə gəlir. Amma narahatlığa dəyməz. Əsas məqsədim Qarabağ həqiqətlərini dünyaya çatdırmaqdı. Mən mühəribədən kitab yazıram. Çalışıram kitabım zəngin alınsın, döyüşləri, od-alovu, mühəribə dəhşətlərini oxuculara olduğu kimi – öz rəngində, boyasız-filansız çatdırım. Düşünürəm ki, döyüşlərə yaxın olmasam, yazdığım təbii alınmaz, ağrı-acıları, real həqiqətləri əks etdirməz. Bax, buna görə bu axşam sizinlə yola çıxmışam, cəbhə bölgəsinə gedirəm. Həm də bu axı cəbhə bölgəsinə mənim ilk səfərim deyil. İndiyəcən neçə-neçə səngərlərdə olmuşam, şəkillər çəkib, maraqlı faktlar toplamışam. Döyüşən əsgərlərinizlə yadda qalan görüşlərim, söhbətlərim olub.

Tatyananın cavabından sonra içimi didən bir xeyli suallarla baş-başa qaldım. Həmin anlarda beynimdə qövr edən suallara cavab axtarmaq

iqtidarında olmasam da, ən azından o sualları özümə verir və kifayət qədər tutarlı cavab tapmağa çalışırdım. Suallarım belə idi, görəsən, bizim Qarabağ müharibəsindən kitab yazan jurnalistlərimiz, yazıçılarımız hardadı? Vətənimizin taleyi Tatyana qədər onları məgər narahat etmirmi? Niyə başqa ölkədən gələn qələm əhli sinəsini irəli verib bu işi öz öhdəsinə götürür? Axı nə üçün Tatyana bu basabasda Riqadan gəlib cəbhə bölgələrinə səfər etməli, Qarabağ yaramızdan kitab yazmalıdı? Bizim qələm əhli isə uzaqda durub ona baxmalıdı? Nədən bu yaradıcılıq meydanı boşdu?

Axşamın bu vədəsində məni narahat edən suallara cavab tapmaqda çətinlik çəkirəm. Bir onu bilirəm, öz xalqımızın qəhrəmanlıq tarixini özümüz yazmalıyıq. Başqaları bu işə çiyin versə də, istədiyimiz kimi alınmayacaq. Həm də axı hardan bilək, Tatyana Qarabağ müharibəsindən hansı məqsədlə yazır?! Hər halda, bu qadın istəsə də kitabını azərbaycanlı ürəyi ilə, azərbaycanlı qanı ilə yazmağacəkdi.

Biz onunla söhbət edənə qədər ofisiantlar sifariş verilən yeməkləri gətirib süfrəyə düzdülər. İştahla çörək yediyimiz vaxt xidmətçilərdən biri masamızın üstünə bir konyak şüşəsi qoyub, “bunu sizə sağ tərəfinizdəki masadan göndərdilər” – dedi. Onlara məmnunluq əlaməti kimi razılıq bildirib şüşənin ağzını açmaq istəyəndə Tatyana təklif etdi, bunu mən bəlkə özümə götürüm, cəbhə xəttində içərik?! Çaladze ilə birinci dəfə rastlaşdığmdan sözünü yerə salmadım. Amma sonra yoldaşlardan biri astaca qulağıma pıçıldadı ki, müəllim, çox nahaq onunla razılaşıdınız. Mən bu qadını xeyli vaxtdı tanıyıram. Ağdamda maşından enəndən sonra siz onu çətin tapasınız. Bir göz qırpımında yoxa çıxır. Qadın sizi aldadır, konyakı sizə verməyəcək. Sonra başqa bir bəhanə ilə konyakı içdik. Daha sonra da yolumuza davam etdik.

1 yanvar 1993-cü il

Yuxunu gözümdən qovub uzaqlaşdırma bilmədən mürgülü gözlərlə çölə baxıram. Külək dayansa da, hələ də qar yağır. Bu yerləri ilk dəfə gördüyümdən ətrafa acgözlüklə baxıram. Ağdam başdan-ayağa ağ dona bürünüb. İnsanlar səhər-səhər gözə az dəyir. Kabinəsində əyləşdiyimiz yük maşını mərkəzi küçədən burulub məhəllələrdən birinə dönür. Dəmir darvazası olan geniş bir həyəət giririk. Nəzarət-buraxılış məntəqəsindəki əsgərlər hərbi maşınlardakı ilə sürücüləri tanıyıb qapıları açır. Maşınlar asta-asta gəlib ikimərtəbəli binanın qarşısında dayanır. Ayaqlarım keyidiyinə kabinədən ehtiyatla, yan-yörədən tuta-tuta düşürəm. Pəncəmi yerə basanda ayağım gizildəməyə başlayır. Amma ətrafda gördüklərim ayağımın acısını bir anlığa unutdurur. İlk dəfə gördüyüm mənzərələri göz qırpmadan seyr edirəm. Uzaqlardan top səsləri eşidilir. Ağdam hazırda nağıllar şəhəri deyil, indi onun uğrunda qanlı döyüşlər gedir.

Hərbi hissənin qərargahına getdik. Əvvəl komandirlə – polkovnik-leytenant Bəxtiyar Abdullayevlə görüşdük. Cəsarəti üz-gözündən görünən

zabitin sağ qolu dirsəyə qədər bintlə sarıqlıydı. Sarğıya işarə edib səbəbini soruşanda: "Ermənilər Fərrux dağı tərəfindən dünən güclü hücumla keçmişdi – dedi. – Savaş çox çəkdi. İtkilərimiz olsa da, yağları geri oturtduq, işğaldan qurtardıq. Döyüşün sonuna yaxın qolumdan yaralandım."

Polkovnik-leytenant sonra jurnalistlərə iki səmti təklif etdi. Birinci istiqamətimiz Qalayçılar kəndiydi. İkinci istiqamət Əlağalılar kəndindəki tank taborunun mövqeləri... Biz tank taboruna getdik. Sonra Qalayçılara da gedəcəkdik. Ön xəttə hələ vardı. Bu müddət ərzində hərbi hissənin ərazisi ilə tanış olduq. Həmsöhbətim olan əsgərlərdən öyrəndim ki, əvvəllər bura 6 nömrəli orta məktəbin binası olub. Təhsil ocağı müharibə vaxtı hərbiçilərin ixtiyarına verilib. Şagirdlərin bir vaxtlar əyləşdiyi sinif otaqları indi əsgərlərin ixtiyarındaydı. Məktəb başqa yerə köçürülmüşdü.

Bir az irəlidə hərbi hissənin nəzarət-buraxılış məntəqəsinin önünə xeyli adam toplaşmışdı. Ağlıma gələn ilk fikir bu oldu, yəqin könüllü döyüşə gedənlərdir. Sonra öyrəndim bunlar döyüş üçün gedənlər yox, igid şəhidlərimizin valideynləridir. Övladları həlak olub düşmən ərazisində qalıb. Onları götürmək istəyirlər. Üz-gözlərindən kədər yağırdı. Heç olmasa indi meyitləri aparıb dəfn etsinlər. Belə çətin anlarında təskinlik verməyə də söz tapılmır. Valideynlərin kədərini yüngülləşdirməyə sözün də sanki gücü çatmırdı. Həmişə qüdrətli, qüvvətli bildiyimiz söz bu kədər selinin qarşısında çox zəif görünürdü.

Xidmət yoldaşım İlham Babayev, operator Yusif Zeynalov və mən maşına əyləşib Fərrux dağının ətəklərinə yollandıq. Burda hər şey şaxtadan donmuşdu deyəsən. Bir anlıq bizdə təsəvvür yaranırdı bura hansısa rəssamın çəkdiyi gözəl bir tabludur.

Bir xeyli sonra şossedən ayrılıb sol tərəfə buruluruq. Ətrafdakı mənzərələr adamı valeh edirdi. Özü də elə həvəslə gedirik, sanki cəbhə bölgəsinə yox, harasa bir tədbirə, turist səyahətinə gedirik. Amma uzaqlarda güllə səsləri eşidilirdi. Güllə səsləri həmin anlarda mənə çox maraqlı görünürdü. Tank taboruna getməyimiz isə bu marağı bir az da artırırdı. Yol boyu xəyallar qururduq. İrəli getdikcə atəş səsləri daha da güclənirdi.

Bizi cəbhə xəttinə aparan maşın ikimərtəbəli evlərdən birinin qarşısında dayandı. Məlum oldu bura ön qərargahdır. Qərargahda bir neçə zabitle görüşdük. Tank taboru döyüşçüləri ilə görüşmək istədiyimizi bildiririk. Onlar Elvin Hüseynov adlı əsgəri bizə bələdçi qoşub qarşıdakı kəndə göndərdilər.

Bələdçidən öyrənirik ki, qərargahın yerləşdiyi bu məntəqənin adı Əlmədətlidir. Ərazi olduqca genişdir. Döyüş ocağına yaxın olduğu üçün adamlar gözə dəymir. Məhəllə və küçələrdə, evlərdə sükutdu. Əlmədətlidən keçib bir az da irəliləyirik.

Bəzi yerlərdə qar dizə çıxdığına çətinliklə addımlayırıq. Hələlik ön xətdə sakitlikdir. Bir müddət əvvəl gurlayan silahlar indi susub. Bələdçi deyir, qarşıda gördüyünüz o kənd Əlağalılar kəndidir. Tanınmış yazıçımız Bayram Bayramovun bu kənddə doğulub boya-başa çatdığını xatırlayıram. Yəqin ilk əsərlərini də elə burada, bu gözəl məkanda qələmə alıb.

Əlağalılar kəndi başı göylərə söykənən Fərrux dağının ətəyində, gözəl bir məkanda yerləşir. Diqqətlə baxanda elə bilirsən kənd Fərrux dağının gözəlliyinə sanki güzgü tutub. Göylərə baş çəkən dağ da saçını bu güzgüdə darayır. Amma min təəssüf, göz işlədikcə uzanıb gedən bu gözəlliyi müharibə alovları yandırır. Yol boyu hər addımda müharibənin qanlı izlərini görürük. Gördüklərimiz qəlbimizi ağrıdır, ürəyimizi göynədirdi. Kənddə bir nəfər də sakin gözə dəymirdi. Kimsəsiz evlərin ara-bərəsi ilə irəlilədikcə dəhşətə gəlirdik. Mərmilər camaatın yaşadığı evləri yerlə-yeksan etmişdi. Bəzi yerlərdə hasar daşları aşıb yola dağılmışdı. Bəzi yerlərdə isə mərmilərdən sonra iri çalalar əmələ gəlmişdi. Divarlardan irili-xırdalı deşiklər açılmışdı. Elektrik dirəkləri aşıb naqilləri bir-birinə dolamışdı. Bu kədərli və üzücü mənzərələrə ürək ağrısı ilə baxa-baxa irəlidəki səngərlərə tələsirdik. Operatorumuz Yusif Zeynalov bu ağır və səhnələri göz yaşları içində lentə alırdı.

Ön mövqelərə yaxınlaşdığımız dəqiqələrdə atışma başladı. Bayaqdan susmuş silahlar bir an içində dilə gəldi. Divarı salamat qalmış evlərdən birinə sığındıq. Bələdçi hələlik burada gözləməyi məsləhət bildi. Güllə səsləri Fərrux dağının zirvəsində əks-səda verən mərmilərin qəlpələri kimi ətrafa səpələnirdi. Hiss olunurdu ön xətdə qanlı döyüşlər gedir. Hər iki tərəf sanki silahlarıyla bir-birinə səs verib insanlara ölüm nəğməsi oxuyurdu. Təxminən qırx dəqiqədən sonra atəş səsləri səngidi. Atəşin intensivliyi seyrəldi, yavaş-yavaş ətrafa sakitlik çökdü.

Bələdçinin göstərişi ilə sığındığımız o divarın daldasından çıxıb yolumuza davam edirik. Ön xətdəki qərargaha çatıb içəri keçirik. Burada bizi tank taborunun komandiri, kapitan Məmməd Hacıyev və digər zabitlər qarşılayır. Hamının üz-gözündən yorğunluq yağırdı. Hiss olunurdu yuxusuzdurlar. Kapitan Məmməd Hacıyev deyir, iki-üç gündür döyüşlər səngimək bilmir. Yağı düşmən necə olur-olsun arzusuna çatmaq istəyir. Qəsbkarlar bir gün belə, hücumları dayandırmır. Bir həmlənin qarşısı alınanda başqa bir səmtədən burunlarını torpaqlarımıza soxmağa çalışırlar.

Söhbət zamanı öyrəndik, bu tabor “tank taboru” adlansa da, sərəncamda heç bir zirehli texnika-filan yoxdu. Tank döyüşləri barədə qurduğumuz xəyallar xəyal olaraq qaldı.

Qısa tanışlıqdan sonra Ağdərə rayonunun Qaralar kəndindəki səngərlərə yollandıq. Yamacı adlayıb keçən texnikaların təkəri altında qalıb əzik-üzük

olmuş maşın qırıqlarını bizə göstərən bələdçi deyirdi bu rəhmətlik zabit Şirin Mirzəyevin maşınıdı. Minaya düşüb parçalanıb. Şirin Mirzəyev cəsur və peşəkar zabit olub. Heyiflər olsun, onu tez itirdik. Belə təcrübəli hərbcinin yoxluğu bizə böyük itkidir.

Söhbət edə-edə ön xəttə çatırıq. Şiş təpənin üstündə dərin qazılmış səngərlə üz-üzə qaldıq. Qıvrılıb torpağın qoynunda yatmış nəhəng əjdahaya bənzər bu səngərlə üzü yuxarı – yurdumuzu yağılardan müdafiə edən döyüşçülərin yanına yollandıq.

Bu da ön xətt! Bu da bir göz qırpmında insanların həyatına son qoyan qanlı savaş meydanı! Bu da torpaqlarımızı qoruyan zabit və əsgərlərin dayandığı son nöqtə! Buradan üzü o tərəfə – yəni, Qarabağın içərilərinə doğru getmək mümkün deyil. Erməni qəsbkarları obalarımıza gedən yolları üzümüzə bağlayıb. Buradan o yana yer-göy qan ağlayır. Buradan o yana düşmənlər torpaqlarımızı yağmalayıblar. Ev-eşiklərimizi yandırır külə döndəriblər. Dayandığımız bu nöqtədən ta Göyçəyə qədər torpaqlarımız erməni tapdağı altında inləyir. Bu inilti – sızıltı ürəyimizi ağrıdır, qəlbimizi göynədir.

Havadan gələn kəsif barıt qoxusu burnumuzu qıcıqlandırır. Atılan güllələrin istisi az qalır ayaqlarımız altındakı qarı əritsin. Əsgərlərlə söhbət etmək istəyirdik ki, atəş səsləri yenə ətrafı başına götürdü. Buna görə də söhbətimizə ara verməli olduq. Belə qəfil və qanlı döyüşlərə adət etmiş əsgərlərsə cəld atəş nöqtələrindəki yerlərini tutdular. Bizə dedilər qazmaya girin. Özünüzü qoruyun. Operator Yusif amma qazmadan çöldə döyüş səhnələrini lentə alırdı.

Atəş getdikcə qızışır. Ermənilər deyəsən elə bizim gəlişimizi gözləyirmişlər. Gərgin dəqiqələr, anlar yaşandı. Döyüş nəhayət səngiyir. Qazmadan çıxıb yenə döyüşçülərlə üz-üzə dayanırıq. Əsgərlərin baxışlarından igidlik və cəsurluq yağır. Bu cür hallar tez-tez baş verdiyindən üzlərdə heç bir narahatlıq, həyəcan hiss olunmurdu.

Əlimə düşmüş əlverişli fürsəti fövtə vermədən bu cəsur oğullarla söhbət etdim. Söylədiklərini tələm-tələsik, havanın şaxtası-çovğunu soyutmamış, isti-isti qələmə aldım.

Əsgər Nəbi Şabanov iştirakçısı olduğu qanlı savaşlardan danışdı. Dedi daim hücumda olan ermənilərə gərək elə zərbə endirək, ağrısını heç zaman unutmasınlar. Daşnaklar tarix boyu torpaqlarımıza göz dikib, ona sahib olmağa çalışıblar. İndiyə qədər qanlı faciələr törədiblər. Bu gün həmin qanlı faciələrin daha dəhşətli yazılır. Daşnakların başını ilan kimi əzməliyik. Yoxsa bu şərəfsizlər torpaq iddiasından əl çəkməyəcəklər.

Mövqeyində daim ayıq-sayıq dayanıb vuruşan əsgərlərdən daha biri İdris Bahadurovdu, Səlim Novruzovdu, Müşfiq Məmmədovdu, Xəqani Nağıyevdi, Fərsət Ağayevdi, Davud Məmmədovdu, Bəhram Əliyevdi. Söhbətimiz həmin döyüşçülərlə də maraqlı alındı. Onların ürək sözlərini mən də ürəklə söz-söz, cümlə-cümlə dəftərçəmdəki səhifələrə köçürürəm.

Əsgərlərlə söhbətdən sonra geriye dönürük. Əlağalılar kəndinin yuxarı tərəfində bir az təhlükəsiz yerə çəkilib ətrafa göz qoyuruq. Bura elə nöqtədi indicə səngərindən çıxdığımız Qaralar kəndi, Xaçınçayın o biri sahilindəki Fərrux dağı, onun ətəyindəki Aşağı və Yuxarı Cinli kəndləri apaydın görünür. Hazırda Qaralar kəndində və Əlağalılarda yaşayış yoxdu. Bir Allah bilir, sonuncu sakin buraları nə vaxt tərk edib. Erməni gülləsinə tuş gəlməmək üçün camaat dədə-baba yurdundan baş götürüb qaçmalı olub. Göz işlədikcə uzanıb gedən torpaqlar get-gedə dumana bürünür. Çox dayanmayıb ayaqlarımıza güc veririk. Qarın hündürlüyündən addımlarımız çətinləşir. Gün günortadan keçsə də, hələ nahar etməmişik. Amma elə bir aclığımız da yoxdu. İlk dəfə gördüyümüz yerlər, eşitdiyimiz hadisələr sanki bizə hər şeyi unutturub.

Geri qayıdırıq. İki-üç saat əvvəl getdiyimiz yollar bizi yenidən qoynuna alır. Xeyli gəlib Əlmədətlidəki qərargaha çatırıq. Burada polkovnik Sabir Şabanovla görüşüb tanış oluruq. O, ucaboy, enlikürək bir zabitdir. Öyrənirik ki, Daxili Qoşunlar komandanının əmri ilə 1992-ci ilin noyabr ayında yaradılmış ön cəbhə qərargahının rəisidir.

"Əsgər" qəzetində xidmətə başladığım gündən polkovnik Sabir Şabanovun adını tez-tez eşidirdim. Atalar deyib: "İgidin adını eşit, üzünü görmə." Amma onun hərəkət və sözlərindən məndə elə təəssürat yarandı ki, polkovnik S.Şabanov həm eşitməli, həm də görməli qəhrəmandır. Şöbə müdirlərimiz kapitan Fatma Abbasquliyeva bizə bir zərf vermişdi. Biz də tapşırığı yerinə yetirib "əmanəti" ona təqdim etdik. Polkovnik zərfi elə yanımızda açıb oxudu. Söhbətimiz yekunlaşan kimi, nahar süfrəsi arxasında oturduq. Sonra onun maşınına əyləşib yola çıxdıq. Yol boyu döyüşlərdən, səngimək bilməyən hücumlardan danışdıq. Sabir Şabanovla onun əyləşdiyi məkana – arxa cəbhədəki qərargaha – Xındırığa getdik.

Görkəmli Azərbaycan şairi Qasım bəy Zakirin dünyaya göz açdığı Xındırığa ilk dəfədir ayaq basıram. Bu kənddə də hərbi hissə məktəbdə yerləşir. Amma Ağdamdan fərqli, şagirdlər burada təhsil ocağını tərk etməmişdilər. Onlar məktəbi hərbiçilərlə yarı bölüşmüşdü. Təhsil ocağının birinci mərtəbəsi hərbiçilərin ixtiyarına verilmişdi. İkinci mərtəbədə şagirdlər təhsillərini davam etdirirdilər. Biz də buradakı zabit və əsgərlər kimi məktəbdə gecələməli olduq. Yerimiz-yuvamız dünənkindən də rahat idi. Rahatca yatıb dünənki yol yorğunluğumuzu canımızdan çıxardıq.

Bir ay sonralar...

30 yanvar 1993-cü il

Əsgərlərin səhər düzülüşü yenidən başa çatmışdı ki, şöbə rəisinin məni çağırıldığını bildirdilər. Fatma xanım kimisə axtaranda, bildirdik onu ya ezamiyyətə, ya da hansısa bir tədbirə göndərəcək. Bu dəfə də gümanımda yarılmadım. Rəis soruşdu, Məhərrəmov, ezamiyyətə gedə bilərsənmi? Gedərəm – dedim. Necə yox deyə bilərəm? Əyninə forma geyinib könüllü

hərbi xidmətə gəlmisənsə, deməli, tapşırıqları yerinə yetirməyə hazır olmalısan. Söhbətdən məlum oldu, “Şans” ansamblı üzvləriylə mən Füzuli və Zəngilan rayonlarına getməliyəm. Musiqiçilər torpaqlarımızı qoruyan oğullarımızın qarşısında çıxış edəcəkdilər. Başqa istiqamətlərdə olduğu kimi, Füzulidə də gərgin döyüşlər gedirdi. Erməni qəsbkarları bu bölgədə də hücumlarını davam etdirirdilər.

Günortadan keçmiş xəbər verdilər ki, ansamblı cəbhə bölgəsinə aparacaq “İkarus” idarənin nəzarət-buraxılış məntəqəsinin qarşısındadı. Tələm-tələsik iş yoldaşlarımla sağollaşıb çıxdım. Musiqiçilər salonda yerlərini tutmuşdular. Avtobus asta-asta tərpəndi. Ümidliydim ki, bu səfərimiz də uğurlu alınacaq. Qısamüddətli olsa da, zabit və əsgərlərimiz musiqi dinləyəcəklər. Yorğunluqlarını unudacaq, xoş dəqiqələr, anlar yaşayacaqlar. İfa olunan musiqilər ovqatlarına ovqat qatacaq, döyüşə, vuruşa ruhlandıracaq.

Avtobus sürətini artırıdıqca, Bakı şəhəri bizdən arxada qalırdı. Amma soyuq Bakı küləyi sanki arxamızca düşüb bizimlə cəbhə bölgəsinə getmək istəyirdi. Özü də hiss edirdim musiqiçilər bu görüşə böyük həvəslə gedir, mənzil başına tələsirlər. Onlar yeni mahnıları məşq etdikcə, musiqi sədaları ovqat üstünə ovqat gətirirdi. Qara xalı kimi döşənmiş asfalt yollarsa uzanıb gedir, bitib-tükənmək bilmirdi.

Sürücü avtobusu nə qədər sürətli sürsə də Füzuli rayonuna axşam qarantılığında çatdıq. Burda külək yox idi, amma soyuq qar yağırıdı. Atəş səsləri eşidilirdi.

Rayonun mərkəzi küçələrini keçib irəli gedirik. Ətrafda kimsə gözə dəymir. Dörd-beş il əvvəl bu yerlərdə güllə səsi eşidilməzdi. Küçələr gəlimli-gedimli, səs-küylü idi. İnsanlar doğma yurdda xoşbəxt günlərini yaşayırdılar.

Müharibə indi sakinlərin bütün rahatlığını əlindən alıb. Axşam düşərdüşməz hamı evinə çəkilib. Küçələrdə yalnız hərbi maşınlardı, zabit və əsgərlərdi. Hər tərəfdə müharibənin ət ürpədən görüntüləridi. Top atəşlərinin dağıtdığı evləri, binaları gördükcə ermənilərə nifrətimiz artırdı. Bunlarsa ovqatımızı korlayıb, qanımızı qaraldırdı.

Erməni toplarının dağıtdığı küçə və məhəllələrdən keçib Füzuli rayonunun Şəkərcik adlanan məntəqəsinə çatırıq. Burda da Daxili Qoşunların hərbi hissəsi orta məktəbdə yerləşdirilmişdi. Bizim gəlişimizi gözləyirdilər. Çox keçmir zabit və əsgərlər məktəbin böyük zalına yığışırlar. Müğənnilər yol yorğunlu olsalar da avtobusdan enən kimi zaldakı yerlərini rahatlamağa başladılar. Əsgərlərin üzündə, gözlərində təbəssüm oynayırdı. Dünyanın bütün sevincini elə bil onlara bağışlamışdılar. Hamı musiqinin “dil” açmasını gözləyirdi. Çox keçmir ansamblın üzvləri səhnədə görünürlər. Budur, aparıcı Həlimə Məmmədova çevik addımlarla zabit və əsgərlərin alqışları altında səhnəyə daxil olur. Hörmətlə baş endirib üzünü əsgərlərə tutur:

– Əziz döyüşçü qardaşlarım, – deyir. “Şans” ansamblı öz həzin nəğmələri, saqraq və şən rəqsləri ilə sizin görüşünüə gəlib. Gəlib ki, sizlərə – vətənimizin cəsur müdafiəçilərinə mənəvi dayaq dursun, ruhunuzu oxşasın. Re-

pertuarımız xeyli zəngindir. İnanıram ifa olunan mahnılar zövqünüzü oxşayacaq. Xalqımızın yaddaşından süzülüb günümüze qədər gəlib çıxan bu həvalar qollarınıza qüvvət verəcək. İnanıram siz bundan sonra da düşməyə qarşı amansız döyüşəcəksiniz. Vaxtınızı çox almadan sözü musiqiçilərə verirəm.

Əvvəlcə, könülləri fəth edib, ürəkləri rıqqətə gətirən “Koroğlu” uvertürası səsləndi. Hamı ayağa qalxdı, yumruqlar düyünləndi. Uvertüranın ecəzkar ritmi bir an içərisində hamını sehirlədi. Sonra ansamblıda hərə öz yerini tutdu. Bədii rəhbər Alim Gəncəli və müğənnilər Aygün Bayramova, Kəmalə Əsgərova, Rəqub Tağıyev növbə ilə şən, oynaq mahnılar ifa etdilər. Bu mahnılar döyüşçülərə zövq verdi, qəlblərini oxşadı. Sonra yurdumuzu qəsbkarlardan təmizləyən oğullar qol-qola girib yallı getdilər. Musiqi sədaları altında xeyli oynayıb şənləndilər. Hiss olunurdu musiqiçilərin gəlişi onların ürəyincədir. Daha sonra müğənnilər üçü bir yerdə “Qarabağ şikəstəsi”ni ifa etdilər. Təmtəraqlı şadlıq, şadyanılıq, bir-birindən gözəl anlar gecədən xeyli keçənə qədər uzanıb davam etdi.

Konsert başa çatandan sonra döyüşçülər də, müğənnilər də istirahət etməyə hazırlaşdılar. Müğənnilər bir yerə yığılıb harada qalacaqlarını götür-qoy edirdilər. Bir nəfər rayon mehmanxanasında gecələməyi təklif etdi. Onun təklifi çoxluğun ürəyincəydi deyə, maşınlara doluşub şəhər mərkəzinə yol aldıq. Yadımda qalan o oldu, mehmanxana ikimərtəbəli bir binədi. Rəhbərliklə görüşəndə məlum oldu mehmanxanada şərait yoxdur. Su gəlmir, hərbi vəziyyətə görə işıqlar söndürülür. Hətta hər addımda natəmizlikdi. Gecələmək üçün normal heç nə yoxdu. Bütün bunları eşidib görəndən sonra müğənnilər hərbi hissədə gecələməyi daha münasib bildilər. Çünki orada işıq yanırdı, lazım olsa, müğənniləri çaya da qonaq edə bilərdilər.

Yol yorğunluğunu olduğumdan vaxt itirmədən yerimə girib gözümlə acısını almaq istədim. Amma musiqiçilərin yatmaq fikri deyəsən yox idi. Onlar gecənin bu vaxtında sabahkı konsertə hazırlaşdılar. Tar, kamança, qaval səsi, arada müğənnilərin öz səsi kazarmadakı sakitliyi pozurdu. Gecə nə vaxt ayılırdımsa, musiqiçiləri çalib-oxuyan görürdüm. Sənətə olan həvəs, sevgi və məhəbbət deyəsən onların yuxusunu qacırırmışdı. Musiqinin sədaları altında birtəhər gözümlə acısını aldım. Çətinliklə də olsa, yuxuya getdim.

31 yanvar 1993-cü il

...Bilmirəm gecəni yatdım, ya yox? Şəhər tezdən yenə musiqi səsinə oyan-dım. Bəlkə də belə məşqlərə onlar alışblar. Paltarımı geyinib musiqiçilərlə birlikdə hərbi hissənin yerləşdiyi həyətə çıxdım. Hava yenə soyuqdu. Hələ də qar dayanmayıb. Lopa-lopa ələnən qar ətrafı görməyə imkan vermir. Belə soyuq havada gəzişmək insana xoş gəlir. Həzinlik və sakitlik ruha rahatlıq gətirir. Hərdən top və avtomat səsləri eşidilir. Hiss olunur ön xətdə yenə gərgin döyüşlərdir. Çöldə çox dayanmayıb içəri qayıdırıq. Bir azdan bizə şəhər yeməyi verirlər. Musiqiçilər bu dəfə Divanahılar kəndində yerləşən şəxsi heyətin qarşısında çıxış etməyi planlaşdırırlar.

Böyük strateji əhəmiyyətə malik Divanalılar kəndi rayon mərkəzindən çox da uzaqda olmayan Üryandağ yüksəkliyi ətəklərindədir. Burda da bəzi evləri ermənilər yerlə-yeksan ediblər. Amma sakinlərin bəzisi hələ doğma ocağı tərk etməyib. Hiss olunur insanlar gərginlik içindədi, narahat günlərini yaşayır.

Tabor qərargahı boş qalmış evlərin birində yerləşir. Avtobus dayanandan sonra musiqiçilərin qonaq gəldiyini eşidən hərbiçilər bizi dövrəyə aldılar. Axşamdan başlayan qarın dayanmaq fikri deyəsən yoxdu. Hər tərəf ağappaqdı. Əvvəlcə təəssüfləndim ki, yer palçıqlı olacaq, musiqiçilər ürəkləri istəyən kimi rahat konsert verə bilməyəcəklər. Torpağımızın keşikçiləri rəqs edə bilməyəcək, çətinlik çəkəcəklər. Amma cəsur əsgərlər beş-on dəqiqə içində haradansa saman tapıb gətirdilər. Az vaxtda “Şans” ansamblı üçün “səhnə” də düzəldildi. Musiqiçilər yerlərini rahatlayıb oturan kimi ətrafa musiqi sədaları yayıldı.

Bu dəqiqələrdə mənə elə gəldi, musiqi səsi yayılan kimi (bir anlıq da olsa) silahlar susdu, əllər tətikdən çəkildi, mərmilər, güllələr boynubükük dayandı. Cəsur igidlərimiz gözəl musiqi sədaları altında rəqs etməyə başladılar. Gözəl mənzərə yarandı. Musiqi səsinə eşidən kənd əhli də iki-bir, üç-bir qərargahın həyətinə yığışdı. Qısa müddət ərzində sehirkar musiqi sədaları altında hamı bir yerə toplandı. Döyüşçülər müğənnilərə o vaxtın daha çox sevilən, dəbdə olan türk mahnısı “Şinanay”ı sifariş verirdilər. Müğənnilər onların xahişini can-başla yerinə yetirirdilər. Musiqi sədaları zabıt və əsgərlərimizin qəlbini sevindirdi.

Torpaqlarımızın keşiyində dayanan döyüşçülərlə görüşmək üçün ansamblın bədii rəhbəri Alim Gəncəliylə birgə palçıqlı yollarla üzə yuxarı – səngərlərə doğru getdik. Yaxşı yol yoldaşı olan Alim müəllim deyirdi, Füzuliyə gələndə yaxınlarıma, sənət dostlarıma söz vermişdim səngərdəki igidlərimizlə mütləq görüşəcəm. Söz vermişəmsə, əməl də etməliyəm. Palçıqlı yollarla xeyli üzə yuxarı gedəndən sonra səngərlərə çatırıq. Ön mövqelərimiz Divanalılar kəndinin üst tərəfində, Üryandağın ətəklərində yerləşirdi. Düşmən səngərləri isə bir az da yuxarıdaydı, daha əlverişli mövqedəydi. Ədən-ələ keçən bu strateji yüksəklik aydınca görünərsə də, Üryandağın zirvəsi ağ dona bürünmüşdü. Təəssüflər olsun, bu hakim yüksəklik hazırda erməni qəsbkarlarının nəzarətindəydi. Bu isə üstünlük deməkdir. Qəsbkar bu mövqedən maksimum dərəcədə bəhrələnirdi.

Üz-gözündən igidlik yağan əsgərlərimizlə söhbət edirəm. Əsgər P.Məmmədov bir neçə gün əvvəl Üryandağ istiqamətindəki qanlı döyüşlərdən danışır:

– Gecə saat 4 radələrində , işğal olunmuş əraziləri azad etmək üçün hücum keçdik. Hardasa 20-25 dəqiqə ərzində daşnakları geri sıxışdırıb xeyli irəli getdik. Üryandağın ən yüksək nöqtəsinə çatmağa əlli-altmış metr qalmış ermənilər güclü müqavimət göstərdilər. Gözləmədiyimiz bir vaxtda əks-hücum keçdilər. Bir müddət tutduğumuz mövqedə vuruşub qərargahdan kömək istədik. Xeyli gözləsək də, təəssüf ki, nə canlı qüvvə, nə

də silah-sursat göndərildi. Geri çəkilməyə məcbur olduq. Bu əməliyyat zamanı əsgər Vüqar Mikayılovu itirdik. Allah rəhmət eləsin, çox cəsur oğlan idi. Geri çəkilsək də, müqavimətimiz zəifləməmişdi, gücümüz azalmamışdı, ruhdan düşməmişdik. İnanıram, nəyin bahasına olur-olsun, yaxın günlərdə ermənilərə sarcıdıcı zərbələr endirib Üryandağı azad edəcəyik. Yüksəkliyə biz nəzarət edəcəyik.

Daha sonra yurduumuzun keşiyində dayanan əsgərlərdən İkrəm Həsənov, İlqar Mahmudov, Tofiq Əhmədov, Mehman Osmanov, İlqar Sadıqov, Fuad Zeynalov, Cəlal Abiyev, Vurğun Ocaqverdiyev, Tərlan Quliyev və digərləri ilə də tanış oldum. Bu cəsur oğullar bildirdilər ki, torpaqlarımızın keşiyində ayıq-sayıq dayanacağıq.

...Səngərləri gəzib əsgərlərlə xeyli söhbət etdikdən sonra yüksəklikdən enib kəndə qayıdırıq. Döyüşçülər, kənd adamları hələ də musiqiyə qulaq asırdılar. Qol götürüb oynayır, şənlenirdilər. Bir-birinə bənzəməyən mahnılar bu soyuq qış günündə bədənimizə istilik gətirirdi.

Konsert başa çatdı. Musiqi sədaları səngiyib, kəsildi. Əllər yenə silaha uzandı, mərmilərin, güllələrin “qırışığı” açıldı. Ətrafdakı gözəllikləri seyr edə-edə avtobusa əyləşdik. Hərbçilərlə, eləcə də kənd camaatı ilə sağollaşib ayrıldıq. Yolumuz dünən gecələdiyimiz Şəkərcik kəndinədi. Avtobus qərar-gahın qarşısında dayananda boş vaxt ərzində hərbi hissənin tibb məntəqə-sindəki yaralı əsgərlərə də baş çəkdik. Düşmən hücumunun qarşısını almış yaralı əsgər Nəsimi Cabbarovla söhbətimiz həmin döyüşlərdən oldu:

– Erməni qəsbkarları Üryandağ istiqamətindən hücumə keçmişdi. Gərgin döyüş bir neçə saat davam etdi. Ağır itkilər verən düşmən geri oturduldu. Bir az rahat nəfəs almaq istəyirdik ki, qəsbkarlar bizi yenidən atəşə tutdular. Mərmilərdən yayınmaq üçün yerə uzandıq. Sonra kürəyimin və ayağımın isindiyini hiss etdim. Fikirləşdim yəqin həyəcəndədir. Atəş səngiyəndən sonra ayağa qalxmaq istədim, amma ayaqlarım sözümə baxmadı. Yaralanmışdım, sağ ayağım qan içindəydi. Əsgərlər məni hospitala çatdırdı. Bir neçə saatlıq əməliyyatda həkimlər ayağımdakı qəlpələri çıxardılar. Müalicəm bir ay sürdü. Bir neçə gündür hospitaldan çıxmışam. İndi özümü döyüşə hazır sayıram. Yaxın günlərdə əsgər dostlarımin yanına qayıdacam.

Qanlı döyüşlərin iştirakçısı olan çavuş Telman İsayevin də döyüş yolu maraqlı olub. O da döyüşlərdə cəsarətlə vuruşub. Söhbətdən öyrəndim o, Sumqayıt şəhərindəndi. Füzulinin Divanalılar, Çartaz kəndləri uğrunda döyüşlərdə başından və qolundan qəlpə yarası alıb. Müalicə alandan sonra yenidən hərbi hissəyə qayıdıb.

– Ermənilərin hansısa kəndi işğal etdiyini eşidəndə inanın ki, xəcalətdən bilmirdim neyləyim. – Telman söhbətinə belə başladı. – Hospitaldan sonra bir neçə günlüyə Sumqayıta – doğmalarına baş çəkməyə getmişdim. Vallah, camaatın üzünə baxa bilmirdim. Dost-taşıqlara cavab verməyə çətinlik çəkirdim. İndi Azərbaycanımız ağır günlərini yaşayır. Çünki ölkənin müstəqillik yolları indi çox dumanlıdır, hazırlığımız yoxdu. Əli silah tutanların hamısı bu gün ön xətdə olmalıdı, düşmənlə döyüşə yollanmalıdı. Amma

Bakıda hakimiyyət davaları gedir. Yurdumuzun taleyini düşünən, dövlətimizin gələcəyini görmək istəyən insanların sayı azdı.

Arxa cəbhədəkilər əllərini əllərinin üst-üstə qoyub oturmamalıdılar. Çalışmalı, torpaq uğrunda vuruşanlara kömək etməlidirlər. Bu addımı atmasaq, çətin ki, ermənilərə qalib gələk. Hamımız bu gün yumruğu bir yerə vurmalıyıq. Atalar gözəl deyib: “El gücü – sel gücü”dü.

O gün el dərdi, torpaq qeyrəti çəkən bu oğullardan xoş təəssüratla ayrıldım. Onlardan eşitdiyim inamlı sözlər ovqatımı xeyli yaxşılaşdırmışdı. Əmin idim bu əsgərlər ermənilərin izini-tozunu da Qarabağda qoymayacaqlar.

Musiqçilər kazarmada nəyisə müzakirə edib uca səsle danışdılar. Ezamiyyət planına görə biz Füzulidən sonra Zəngilan rayonunun müdafiəsində olan hərbiçilərin yanına getməliydik. Düşünürdüm beş-on dəqiqədən sonra yəqin yola çıxarıq. Yola çıxmaq ərəfəsində məlum oldu, qadın müğənnilər xəstələnib, özlərini pis hiss edirlər. Əlbəttə bu vəziyyətdə Zəngilana gedə bilməzdik. Qadınların xəstələnməsi gül kimi planımızı pozdu. Musiqi dolu ezamiyyə yarımçıq qaldı. Çox təəssüflənsək də, yolumuzu yarımçıq saxlayıb geriye – Bakıya qayıtdıq.

Hava yenə soyuq idi, qar yağırdı. Yollar təhlükəli olduğuna görə sürücü maşını aşağı sürətlə idarə edirdi. Don atmış yollarda maşınlar seyrək görünürdü. Kim idi belə şaxtalı havada şəxsi maşınıyla yollara çıxan. Bakıya çox gec – saat 23 radələrində yetişdik.

Şəhərə də qar yağırdı, amma hava soyuq deyildi. Bizi müşayiət edən qar sanki izimizə düşüb Füzulidən Bakıya gəlmişdi. Mən evə çatanda gecə yarıdan keçmişdi. Uzun yolun narahatçılığına baxmayaraq, cəbhə bölgəsindəki zabit və əsgərlərlə görüşdüyümdən, ya nəyə görə özümü yaxşı hiss edirdim. Bu görüşlər gücümü, qüvvətimi sanki artırmışdı.

1 fevral 1993-cü il

Ertəsi günün səhəri işə vaxtında gəldim. Redaksiyada, bütövlükdə isə idarədə vəziyyəti gərgin gördüm. İki gündə çox şey dəyişmişdi. Ağdərədən gələn xəbərlər xüsusilə ağır-acılıdı. Ermənilər bu istiqamətdən hücumu gücləndirmişdilər. Yaranmış vəziyyətə görə komandan özü də cəbhə bölgəsinə yollanmışdı. Buna görə çox ciddi rejim idi. İdarənin şəxsi heyəti gündə dörd dəfə (8.30-da, 12.00-da, 16.00-da və 18.00-da) sıraya düzülürdü. Qadınları evə saat 18.00-də buraxırdılar. Kişilər haradasa saat 22.00-yə qədər işləyirdilər. Bəzən heç evə də gedə bilmirdik: eləcə iş yerində yatıb gecələməli olurduq. Evə gedəndə sevinirdik ki, ailə üzünü görə biləcəyik. Günləri bu cür gərginliklə başa vururduq. Ön xətdən hər gün qara xəbərlər alınır. Bütün cəbhə boyu ağır döyüşlər səngimək bilmirdi. Ermənilər xarici ölkələrdə olan öz terror və diaspor təşkilatlarından canlı qüvvə, silah və sursatlar alıb hücumlarını genişləndirmişdilər. Döyüşlərin isə ən ağırını Ağdərə və Ağdam istiqamətlərində gedirdi.

Şəfəq SAHİBLİ

İLLƏRİN HƏSRƏTİ

(Poemadan parça)

Əzizim, qərib ağlar,
Bəxtini sərrib ağlar.
Ümidim göz yaşımı
Gözümdən dərib ağlar.

O gecə
Qarabağın alın yazısına
qar yağdı
qərib-qərib,
narın-narın.

O gecə
yaddaşı diksindi
vicdanı təpərsiz,
Allahdan xəbərsiz
ayrılıqların.

Elə diksindi
zaman utandı
mərdliyin məğlub görkəmindən.

Qədim Qarabağ tarixinin
güneyində üşüdü
Pənahəli xanın adı.

Qırılmış boyunbağıtək
dağıldı torpağın
yaralı sinəsinə
Nəvəvan qəzəlinin fəryadı.

O gecə Füzulidə
Əhmədililər kəndinin
yuxusu çiliklənib töküldü
həyatımızdəki ağacın
ayaqları altına...

O gecə
bir yarpaq mənsizlik ağrısı
hopdu
o ağacın həyatına...

O gecə
vətən qoxulu günlərimin,
arzu ətirli ümidlərimin
ömrü
nimdaş paltar kimi
qırışdı,
Sonra
qəlbimdə kədərli
Füzuli misraları kimi
dərdlərim danışdı:

“Dərd çox,
həmdərd yox,
düşmən qatı,
tale dağınıq.
Xatirələrin üzündən
öpüb,
son dəfə bağrıma basdım
doğma Əhmədililər kəndinin
vətən boyda sevgisini...

Ölüm yağdı,
əcəl mələkləri
neçə-neçə ümidi
dəfn etmişdi gözlərdə...

O gecə
əvvəl
arzusunu gözündə üşüyən
ocaqlar
köz-köz öldü,
Qapqara tabutları qaldı
doğmalığın
səssiz harayını dinləyən
kimsəsiz həyətlərdə.

Sonra
Üzü qibləyə durub
Allahı çağırən
həyətlər öldü,
O həyətlərin içində
neçə-neçə xatirə,
neçə-neçə həyətlər öldü...
Sonra
Kimsəsiz evlər
Sükut tabutu oldu
Kəndin içində...

O gecə
qaranlığın köynəyini
əyninə geyib,
son ümidini
dişinə tutub
sonuncu adam
çıxdı kənddən,
çıxdı
son nəfəs kimi...
Əhmədaliylar kəndi
belə öldü
o gecə...

O gecə
güllələrin
bayquş səsi,
mərmilərin
torpağın sinəsini qarşıyan nəfəsi,
fələyin qəhqəhəsi
O kəndin
tabutu üstə

yağdı...
Elə yağdı ki,
avqust ayının
günləri ağrıdan
inildədi...

O gecə
hönkür-hönkür
ağladı
kimsəsiz cığırqların
yaddaşı...
O gecə
o kəndin
kütə getmiş bəxtini
isindirmək istəyini
ürəyində dəfn etdi
bir ocaq daşı...

Əzizim, yaddaşından,
Keçdim dərd yaddaşından.
Dostun acı kəlməsi
Ağırdı yad daşından.

Yadımdadı
köç karvanlarının
arxasınca
necə yüyürdü
qürbət qoxusundan
havalanmış yollar...

Yadımdadı
necə üşüyürdü
körpə uşaqların
qəmli gözlərindəki
gələcək arzular,
yaşanmamış günlər...

Gördüm
mərmə yağışı altda
qədim Haramı çölü
alov-alov islanırdı,
əcəl mələkləri
neçə-neçə insanın

taleyi ilə
nəfəs-nəfəsə durub
nazlanırdı...

Gördüm,
bir ovuc ümid
dizlərini qucaqlayıb
odsuz-alovsuz yanırdı...

İsti avqustun
havası qurğuşun kimiydi...
kədər
qar kimi yağırdı,
yağırdı
ayaqyalın, başıaçıq,
büzüşüb yatan
qaçqın uşağın
yuxusuna yağırdı.

Yağırdı fələyin qarı
köç üstündə
yol gedən
rəngbərəng xalçaların
naxışına yağırdı,
Ümidini itirmiş
insanların
əzab dolu baxışına yağırdı...
yurd həsrəti
otuz il çökdü ürəklərə,
Qara yel əsdi
Arzulara, diləklərə...

Üşüdü
kөнüllərdə
boynubükük bənövşəyə
dönmüş duyğular,
Üşüdü
gözlərə həsrət qalan
Kəpənək yuxular.
Üşüdü otuz il üzüquylu yıxılıb ağlayan yollar...
Üşüdü dillərdə
“ocaq” sözü,
“qucaq” sözü,

Göz yaşı qoxudu
vətəndə “vətən” sözü...
Bu zülmə
susurdu Tanrı,
dinmirdi göy üzü...
Bir gün milyon ürəkdə üşüdü “qisas” sözü
Bir gün
xiyaban-xiyaban
üşüdü
neçə-neçə şəhid qəbri.
Çat verdi
ayrılıqlar,
elə bil üşüdü
Allahın səbri.
Gün doğdu
“qisas” sözünə,
Tanrı gülümsədi
qeyrətin üzünə...

Bir payız səhəri, bir payız günü
Haqqın üfүqündə sökүlүrdү dan.
Otuz il zəfərə susayanlara
“İrəli” əmrini verdi Komandan!

Yaxmışdı canını torpaq ağrısı,
İtmişdi dilində sözü vətənin.
“İrəli” əmrindən açıldı eyni,
Güldü səngər-səngər üzü Vətənin.

Açdı yaxasını döyüş yolları,
Qeyrət nəğməsinə oxudu ellər.
Ölümü öldürən oğullarıyla
Zəfər çələngini toxudu ellər...

♦ 2022 – Şuşa İli

Rüstəm KAMAL

Şuşanın mifopoetikasi

*O, düşüncəyə dalmaq üçün şəhər
divarının arxasına getdi.*

Platon

Qala qapıları

Şuşa bir “mətn”dir. “Şuşa mətni”ni oxumaq üçün XVIII əsr mədəniyyətinin semiotik fakturasını oxumaq, işarələrin mənalarını müəyyənləşdirmək lazımdır.

Y.M.Lotmanın şəhər semitoikasında iki şəhər tipi fərqləndirilir: konsentrik şəhər (yerin mərkəzində yerləşən) və ekssentrik şəhər (şərti mərkəzdən aralıda yerləşən). Birinci şəhər tipinə dağ üstündə şəhər obrazı aiddir (15, 30-31). Şuşa “konsentrik” tipli şəhərlərə aiddir. “Uca dağ başında” (Ə.Haqqverdiyev), “yerlə göy arasında vasitəçidir” (15, 30), semiotik qarşıdurmalar baxımdan isə “yuxarı”nın və “sakral”lığın (dini-mənəvi məkan mənasında) işarəsidir.

Şəhərin adı salnamələrdə, poetik mətnlərdə “Qala” kimi keçir. Pənahəli xan onu növbəti qalalarından biri kimi tikmişdi. Şəhər adlarından (Gəncə, Bağdad, Tiflis, Tehran...) fərqli olaraq, uzun müddət toponomik sistemdə sadəcə “Qala” adlanıb.

Şəhər dünyanın modelidirsə (18, 33), onda şəhər divarları (hasarı) “dünya” anlamının hüdudu, sərhədi idi. Qala nizamlı və yaşamlı bir dünyanın obrazı idi. Məhz qala divarları onu xaosdan, təhükələrdən qoruyurdu.

Çox keçmiş zamanlarda şəhərin varlığı coğrafi-inzibati və simvolik hüdudları ilə müəyyən edilirdi. Hasarlanmış qala divarlarına malik olan şəhəri qeyri-şəhərdən ayırmaq olurdu. Təsadüfi deyil ki, müqəddəs şəhərlərin, ilahi-səmavi şəhərlərin təsviri əsasən bir vacib elementdən – Divardan başlayır. İncildə əbədi şəhərin (Qüdsün) nə küçələri və meydanları, nə də qala bürcləri və məbədləri xatırlanılmır, amma şəhər divarları və qapıları vəsf edilir: “O, böyük və yüksək

divara malikdir, on iki qapısı və onların üstündə on iki Mələk var... Şərqdə üç qapı, şimalda üç qapı. Cənubda üç qapı, qərbdə üç qapı.

Şəhər divarının on iki özülü və üstündə də on iki Həvarinin adı var... (Vəhy. 21, 12-14, 17-21). Hind eposu "Mahabharata"da da bir vaxtlar çiçəklənən, sonra qəsbkarların talan edib, viran qoyduğu şəhərlərin (Ayodha, Lanka, İndranın səmavi paytaxtı Amaravati) iki əsas elementin – şəhər qapılarına və divarlarına (hasarına) xüsusi diqqət yetirilir.

Üç yüz illik real tarix içində varlığını sürən Qala divarları Şuşanın gözəgörünməz, sirli-sehrli mahiyyətini, mistik və ezoterik enerjisini ifadə edir. Bir çox xalqların folklor-mifoloji düşüncəsində dünyanın hasarlanması barədə təsəvvürlərin olması da, yəqin ki (məsələn, skandinav Mifdardı hasarlanmış idi) burdan gəlir.

Hasar divarlarının qalınlığı və hündürlüyü şəhərin möhtəşəmliyini və qüdrətini göstərirdi. Şuşa qalasında "Divarın hündürlüyü şəhərin bütün yerlərində bir ölçüdə idi. Divarın yuxarı qalxan nöqtələrində onun hündürlüyü qısılır" (5, 16).

Mifoloji qatda Pənahəli xan mədəni qəhrəmanı simvolizə edir. Məhz onun fəvqəl passionallığı və güclü iradəsi nəticəsində xaosa qarşı kosmik struktur təsdiqini tapır. Qalanın bina edilməsi yeni dünyanın yaradılışı idi. Qala divarları sərhəd nişanəsidir, "özününkü" – "özgə", "kişi" – "qadın" qarşıdurmalarının təmas nöqtəsidir. Qalaya daxil olmaq onun "hımayəsində" olmaqdır, onun qoy-nuna sığınmaqdır.

Şuşa qalası özündə mifopoetik və mistik məna strukturlarını ehtiva edir. Orta əsrlərin qalatikmə təcrübəsinə mükəmməl yiyələnmiş Pənah xanın mifoloji təfəkkürü dağ (qaya) landşaftı ilə Qala hasarını metafizik məkanı kimi bütövləşdirdi və Dağ və Qala bir-birini üzvi surətdə tamamladı.

Şəhər divarları (hasar) yalnız XVIII əsrin möhtəşəm inşaat-mühəndis hadisəsi deyildi, həm də təcavüzə, düşmən hücumlarına qarşı alınmaz müdafiə sistemi idi. Onun "dağların içində möhkəm və keçilməz yerdə elə bir əbədi və sarsılmaz qala" tikilir (9, 115). Qala divarlarının layihəsi haqqında da müxtəlif fərziyyələr də irəli sürülür. Bir rəvayətə görə "... şəhərin ətrafına çəkilmiş hasar və bərinin ümdə naziri və mübaşiri mərhum Molla Pənah imiş...". (19)

Qala qapıları ("darvaza" da deyirlər). "Şuşa mətni"nin semiotik-simvolik elementlərindən biridir. Şəhər qapısı elə bir nöqtədir ki, ordan çıxan bir gün geri qayıtmalıdır, yəni həmin nöqtədə giriş çıxışa, gediş qayıdışa bərabər olur. O.M.Freydenberq yazır: "İlk darvazalarda – qapılarda... yürüş, keçid obrazı tərpənməz vəhdətdə qalan işıq və zülmət dünyaları arasında statik sərhəd anlamında səthi şəkildə verilir" (21).

Aşvaqhoşanın "Buddaçarita" poemasında şəhər qapıları məcazi mənada təqdim olunur. Budda şəhərdən şəhərə (Pataliputra, Pacaqrıqa, Şravasti, Kapilavastu, Ançavari, Benares, Qayya...) keçir. Müdrik və Kamil qarşısında şəhər qapıları taybatay açıılır və arxasınca bağlanırdı (13, 204-205). Qautama Buddanın şəhərə girişi və Dahi Müəllimin şəhərdən çıxması motivi bir neçə dəfə təkrarlanır və simvolik hadisə kimi mənalandırılır. Budda və qapı obrazları simvolik mənalarda sırasınca eyniləşirdi və "Qautama qapıları" adlanırdı.

Rus səyyahı A.Nikitin “Üç dəniz arxasına səyahət”də hasar və hasar qapılarının funksiyası haqqında yazır: “Sultan sarayına yeddi darvaza gedir, hər qapıda yüz keşikçi və yüz münşi oturur. Biri saraya gələnı, digəri saraydan çıxanı yazıya alır” (16, 97).

Göründüyü kimi, qoruyuculuq funksiyası (yüz keşikçi) uçot funksiyasına (yüz münşi) eyniləşdirilir. Qala qapılarının mifik mənasındandır ki, Şuşadan bəhs edən tarixçilər, şair və yazıçılar onun təsvirini verməyi və vəsf etməyi vacib bilmişlər.

Həsənəli Qaradaği dörd qapının olduğunu, amma üçünün qaldığını qeyd edir: “Bu divarlardan dörd darvaza açdılar. Şimal və Şərq tərəfdən olan darvazaya – Şuşa kənd darvazası deyilir. İki darvaza isə şimal ilə qərb arasındadır. Bunlardan birinə İrəvan darvazası, digərinə isə Gəncə və Çiləbörd darvazası deyilir. Dördüncü darvaza isə dağılmış və hazırda onun yerinə divar tikilmişdir. İndi isə şəhərin ancaq üç darvazası var” (10, 18) və bir şeirində həmin qapılar vəsf edilir.

***Bu Şuşa qələsinin üç yanı hündür qayadır,
Bir yanı açıq olan yerləri də müstəhsər.
Gün doğanı, batanı, cənubu vardır qayalı,
Şimali bircə açıq dağ-təpəlidir bu şəhər.
İrəvan, Gəncə, Ağoğlan adı ilə məşhur
Qələnin üç qapısı var dəxi möhkəm bürclər (11, 34).***

Amma Mirzə Yusif Qarabaği “Tarixi-safi”də Şuşanın ilk vaxtlar dörd darvazasının olduğunu yazırdı. Baharlığın salnaməsində qeyd olunur ki, Pənah xan “üç yerdən qapı qoydurubdu. Qalanın baş tərəfində Xəlifə Əlili (Xəlifəli) qapısı və biri ortalıqda Mərdan qapısı və biri aşağı tərəfdə Topxana qapısı idi, indi o qapının yerində dustaqxana tikiblər” (2,276).

Mirzə Xosrov Şaiq Axundovun yaddaşında yalnız iki darvazanın adı qalıb: “Qarabağ xanı qələnin ətrafına möhkəm hasar çəkdirib, bürclər tikdirmişdi. Şəhərin iki darvazası olmuşdur: biri Gəncə qapısı, ikincisi isə İrəvan qapısı adlanmışdır” (1, 10).

Yusif Vəzir Çəmənəminli “Qan içində” romanını Şuşa qapılarının təsviri ilə başlayır: “Dəmir qapıların sanballı qıfılları zırınqıltı ilə açıldı, ağır mandallar cəftələrdən çıxarıldı, bir dəqiqədə qapılar taybatay açıldı, qaranlıq tağlara günçıxandan qızartaq şəfəqlər düşdü. Qapının səkilərində bir neçə keşikçi durub, əllərini döşlərinə qoyaraq intizarla qafiləni gözləyirdi” (4, 6).

Qala divarları Şuşanı qapalı məkana – “ada”ya çevirir, ona görə də Vəqifin təhtəşüurunda “Qalada olma/Qaladan çıxma” “iç/dış”, “açıq/qapalı”, “həyat/ölüm”, “xeyir/şər” və başqa mifoloji oppozisiyaları ifadə edirdi, arxetipik mənada isə evdən çıxmağa/evdə olmağa bərabər idi. Qaladan çıxma doğum və ölüm hüdudlarında qapalı məkandan çıxma metaforasıdır. Bununla bağlı bir hadisəni xatırlamaq olar: Xoy hakimi Cəfərqulu xan ilə kiçik bir savaşa İbrahimxəlil xanın yaxınları əsir düşür, onların arasında xanlığın vəziri, şair Molla Pənah Vəqif də olur. Mirzə Yusif “Tarixi-safi”də yazır ki, şair əsirlikdən qurtulan zaman söyləmiş ki:

***Vaqifəm, mən bu səfərdən ki, salamat qayıdam,
Tövbə gör bir də qiyamət günü çıxsam Qələdən (10, 26).***

Vaqifin irfan təcrübəsində Şişə dağı sakral universum kimi dərk edilir, Tur dağı kimi qutsal mənalar sırasında idi (müq. et: Tur dağı<–Musa peyğəmbər->xalq). Təsəvvüfdə dağa qalxmaq aktı ruhun (nəfsin) qələbəsi ritualına transformasiya edilir, yəni “abid və sufilərin xəlvətə daldığı yerdur. Dağ zirvə və yüksəklik nişanəsidir və peyğəmbərlər də dağlarda xəlvətə çəkilməmiş, Tanrı ilə ünsiyyətə girmişlər” (6, 108).

Vaqif Şuşa qalasında (dağında) təxminən 40 yaşında qərar tutub və burdakı qədir-qiyamət məqamını bu şeirindən də anlamaq olar:

***Qarabağ içrə bir şair Kəlimullah Musadı,
Cavanşir içrə bir mövzün bayati dəsti-beyzadır.
Qələm qədrin əsəyi-əjdahapəykərcə bilməkdə
Bəni-İsrailə ali-Cavanşir yəni həmtadır.
Dini-rövşən gərək nadan içində sərf edə ömrün,
Çırağın saltənət gahi səvadi – şami-yeldadır.
Ümidim vardır kim, bu qara gün getməyə başa,
Dönər bir özgə rəng ilə bu axır çərxi-xəzradır.***

***Məkan tutdisə Vaqif, yox əcəb, bu Şişə dağında,
Məqamı ləli-gülrəngin miyani-cəngi-xaradır (12,108).***

Qalanın yalnız fiziki mövcudluğu deyil, mistik varlığı qapılardan kimin və necə keçməsinə asılı olur.

Şəhər (qala) qapıları həm də fatehlər, qəsbkarlar üçün zəfər mediumu idi, zəfərin emosional effektivlik amili idi.

Qala qapısından keçmə Vaqif üçün mistik ritual aktı idi, yəni əməlisaleh, eşqli, sevdalı insan şəhər qapılarından keçərkən saflaşır. Molla Pənah Qalaya girmək istəyi mutluluq, ilahi, qutsal qovuşma – vüsal məqamını ifadə edir. (Təsəvvüfdə “vəsl” və “dövlət” (xoşbəxtlik) anlamlarının bir-birinə yaxın olmasını xatırlayın).

***Nolurdu kimi, olaydım qasidin qoynundakı kağız
Ki, mən də Qələyə bir yol gedəydim bu gedənlərtək (12, 104).***

Vaqifin şeirlərində qayıdış motivi “gəlmək” feili ilə ifadə olunur. Qayıtmaq hardansa evə gəlməkdir. M.Eliade qayıdış situasiyasını kosmoslaşmış varlıqda universal təkrarlılıq kimi anlayır... fərd kosmosa bağlı olur... Qayıdışın məqsədi bu dünyada adlı dəyərlərin təsdiqidir (20).

Vaqif hətta ana vətənindən – Qazaxdan Qarabağa, Qalaya qayıdışını “ölülər dünyasından dirilər dünyasına” qayıdışı kimi mənalandırır və “qayıdanda ölüm dünyasına və ya möcüzəli həyata baş çəkməsini yaddaşında saxlayır” (20). Özü də bu qayıdış bahara təsadüf edir. Bahar “qəlbin sevinci və vəcd halıdır” (6, 42).

***Qızılgül açılan günlərdə gülzari-Qarabağa,
Sənin olsun, əzizim, böylə məlumun ki, mən gəldim.
...Xəyalın mühlik azarı məni az qaldırdı öldürsün,
Qayıtdım rəhgüzari-qəbrdən, yırtmış kəfən, gəldi (12, 106).***

Şuşalıların mifik düşüncəsində Qala kosmosu, işığı, İran xaosu – şər qüvvələrini, zülməti təmsil edirdi. Qalaya qarşı təcavüz-zorakılıq təhlükəsi ordan gözlənilirdi. Birinci dəfə, Pənah xan dönəmində Məhəmmədhəsən xan yüz minlik qoşun sürüb gəlmişdi. Mühasirədə saxladı, Şuşa qapılarından girə bilmədi. İranda Kərim xan Zəndin baş qaldırmasını eşidib, geri qayıdırdı və az sonra qətlə yetirilirdi. İkinci dəfə Qalaya Ağə Məhəmməd şah Qacar basqın edir.

Öncə təkəbbürlü şah İbrahimxəlil xana təhdid məktubunda Qalanın adı ilə (Şişə) və “şüşə” sözünün fonosemantik-assosiativ yaxınlığından istifadə edərək, onun Qalada gizlənməsini ələ salır: “Fələk mancanağından fitnə daşları yağır,/Sən axmaqcasına şüşədə qərar tapıbsan.”

Vaqifin hazırcavablığı özünü çox gözlətmir: “Məni saxlayan mənən tanıdığımıdırsa,/şüşəni daşın içində salamat saxlar” (8, 128-129).

Ağə Məhəmməd şah Qacar Qalaya iki dəfə hücum edir. Birinci dəfə 33 gün mühasirədə saxlayır, gecə-gündüz toplardan od yağdırır. Amma nə divarları yarıb, nə də qapılardan keçə bilir. Şuşanın qisasını Tiflisdən alır. Bir də Qalaya 1797-ci ildə qayıdır. Həmin il sanki zalım fələk də Qarabağa qarğamışdı: uzun sürən quraqlıq, aclıq və vəba xəstəliyi əhalini əldən salır. İbrahimxəlil xan da ailəsini götürüb Balakənə gedir. Qala başsız qalır.

Qala divarları həm də şəhərin ismətinə, namusunu qoruyur. Fətəli şah İbrahimxəlil xandan xahiş edirdi ki, “Allah rızasına namusi-İslamı mənzur edib, <...> Şuşa qalasını “Urus padşahına itaət etməsin. Şuşa qalası ki, toxunulmazdır və qəleyi-Xudafərin və məmləkətdə səddi-mətidir...” (8, 167). Görkəmli rus kulturoloqu və mütəfəkkiri V.N.Toporov belə şəhərləri “bakirə (qız) şəhərlər” adlandırır: “Qalanın və bakirə şəhərin gücü ismətindədir, yəni “alınmazlığındadır”” (17, 128). Ona görə də şəhərin alınması namusun itirilməsinə, tənəzzülə, qalanın saflığının itirilməsinə bərabər tutulur” (17, 126-127).

Əhməd bəy Cavanşir yazır ki, “Ağə Məhəmməd xan bu bakirə qalaya (Şərqdə bütün alınmaz qalalar belə adlandırılırdı) – Şuşaya döyüşsüz daxil oldu. Qəzəbli xana elə gəlirdi ki, bunlar hamısı yuxudur: lakin o, özünə gəldikdən sonra şadlığının həddi yox idi. Cəmdək yeyən bir vəhşi kimi, Ağə Məhəmməd xan da birisinə qiymətli xəzlər bağışlayır, başqasına xan rütbəsi verirdi” (3, 167).

O.M.Freydenberq adaxlı və xilaskar rolunda çıxış edən müqəddəs personajların şəhərə girmə (daxil olma) mifologemini geniş araşdırır (21, 491-531). Bu halda Vaqifin Qalaya girişini adaxlının girişi kimi mənalandırıla bilərik. Amma axtalanmış hökmdarın Qalaya girişi isə təcavüzü simvolizə edir.

XX əsr Azərbaycan şairi Xəlil Rza Ulutürk Şuşa qapılarından keçməsinə özünəxas duyğusallıqla Cənnət qapısından keçməsi kimi mənalandırırdı.

Gəncə qapısını keçib gedirəm,

Dalsam, bir günümü alar əlimdən.

Cənnət qapısını açıb gedirəm,

Elə bil cənnətin göbəyindəyəm (11, 496).

Əgər cənnətin “hasara alınmış yer” (14,21) mənasını nəzərə alsaq, onda şairin Şuşanı “cənnət”, “cənnət bağı”, “cənnət məkan” kimi mənalandırmasına inanmaq olar. Bəlkə ondandır ki, əksər Avropa dillərində “bağ” sözünün

mənşəyində “sığınacaq, hasar” mənaları durur? Bağ salan şəxs onu kənar müdaxilələrdən, basqınlardan qorumaq üçün çəpərə, hasara alırdı. XIV-XV əsrlərdə rəssamlar savaşlardan və vəba xəstəliyindən qurtulmaq üçün məhz bağda gizlənidilər (14, 291). Ehtimal olunur ki, “cənnət” sözü (paradies, pardez) fars mənşəli olub, “hasarlanmış meşəlik” mənasını bildirir. Yəhudi dilində “bağ-qan” sözünün törəməsi olan “qanan” sözü isə “sığınacaq”, “müdafiə” deməkdir (14, 21).

Ədəbiyyat

1. Axundov M.X. Ömürdən səhifələr. Bakı, 1992.
2. Baharlı. Əhvalatı-Qarabağ /Baharlı // Qarabağnamələr III kitab. – Bakı, 2006.
3. Cavanşir Ə. Qarabağ xanlığının 1747-1805-ci illərdə siyasi vəziyyətinə dair // Qarabağnamələr, I kitab. – Bakı, 2006.
4. Çəmənzəminli Y.V. Qan içində (roman). Bakı: “Qanun” nəşriyyatı, 2019.
5. Çingizov Ə. Şuşa şəhəri (1750-1850). Bakı: “Şuşa” nəşriyyatı, 2009.
6. Göyüşov N. Təsəvvüf anlayışları və dərvişlik rəmzləri (yığcam ensiklopedik açıqlama). Bakı, “Tural-Ə” nəşriyyatı, 2001.
7. Haqverdiyev Ə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, II cild. Bakı: “Lider nəşriyyat”, 2005.
8. Mir Mehdi Xəzani. Kitabı-tarixi-Qarabağ // Qarabağnamələr, II kitab. Bakı, Yazıçı, 1991.
9. Mirzə Camal. Qarabağ tarixi. Qarabağnamələr. I kitab. Bakı, 1989.
10. Mirzə Yusif (Nersevov) Qarabaği. Tarixçi-safi // Qarabağnamələr, II kitab. Bakı, Yazıçı, 1991.
11. Şuşa nəğmələri. I cild. Bakı: “Şuşa” nəşriyyatı, 2001.
12. Vəqif. Əsərləri. Bakı, Yazıçı, 1988
13. Ашвагхоша. Жизнь Будды. М., 1990.
14. Кларк К. Пейзаж в искусстве. – Санкт-Петербург, 2004.
15. Лотман Ю.М. Символика Петербурга и проблемы семиотики города и городской культуры / Труды по знаковым системам. XVIII.Тарту, 1984, Вып. 664.
16. Никитин А. Хождение за три моря Афанасия Никитина 1406-1472 гг. М.: Географиз, 1960.
17. Топоров В.Н. Текст города – девы и города – блудницы в мифологическом аспекте // Исследования по структуре текста. М., Наука, 1987.
18. Элиаде М. Космос и история. – М., 1987.
19. Qaradaği H. Təzkirə, əlyazması. Azərb. EA RƏF. №7602.
20. <http://philology.ru/literature2/rubalcenko-07.htm>
21. Фрейденоберг О.М. Миф и литература древности. М.: Наука, 1978.

Vaqif ƏLİXANLI

QARĞA PİRİ

♦ *Mif-roman*

Bu tərəflərdə uşaqdan-böyüyə hamı bilir ki, Ağca qayanın ətəyinə sığınan kəndobada əzəl yurd-yuva quran – Allahın qarğalarıdır... Adamlar sonradan gəlib. Daha doğrusu – əzəl başdan o kəslər ki, hardasa aşağılarda bədxah adamların üzünə üz vurmasın deyə – həmin kəslərin olmayan imanından tənqə gəlib, günlərin, ya gecələrin birində xəbərsiz-ətərsiz, ayaqyalın-başaçıq yol gedib tamam tək-tənhalığa, – dağlara, sıldırım qayalara pənah gətiriblər. Belə görünür, Allah-təalanın nəzəri də elə hər vədə onların üstündə olub...

Bu minvalla illər-aylar üst-üstə gəlib; şəhərdə-bazarda baş açmayanlar, bəd əməldən, yamanlıqdan baş götürüb qaçanlar, aran havasına tab gətirməyənlər, bal arısına, naxıra-sürüyə həvəs göstərənlər birər-birər buralarda yurd-yuva qaraldı. Günlərin də bir günü, Ağca qayanın ayağına gələn kəslər baxıb görüblər ki, qayanın, ya Babadağın ətəyinə sığınan hər bir oba, təkəmsəyrək də olsa, mənəm bir kənddi ki, dayanıbdurub...

...Kənd binə olanı, camaat buranın zil qara qarğasına tağan deyib, qalanına – ala qarğa. Yalanmı-doğrumu, – hər halda doğru olar, – belə söz var ki, bu kənddəki başı ala buluda dəyən ağacların tumunu qarğalar bura dimdiyində gətirib... Budağına qonmağa ağac olmalıydı, ya yox?!

Qarğaların – qanadına həvəs – Ağca qayanın qucağına özgə quşlar da dadanıb. Burda adamların da, quşların da öz ağacları vardı. O ağaclar arasında barsız-bəhrəsizlərə də rast gələrdin...

Qarğaların yığnağı kənddən aralıydı. Adı bəlli olmayan kimsə, nə vaxtsa o yerə çayın daşını da dənələyib daşımışdı – yarımçıq divar kimi idi. Görünür, Ağca qayanın qaşında kiminsə, nə vaxtsa, kim bilə, bəlkə də Tanrıdan yonulma o komada ömür-gün keçirən kim-kimsənə olubsa, o hörmə – o kəsin alınının təriydi...

Kənd əhli, elə Ağca qayaya sığınan bu kəndə gəlib-gedənə dişiynən dodağı arasında oranı “Qarğa piri” kimi tanıdıb nişan verirdi... Kənd əhliynən Qarğa Pirinin qarğaları elə bil bir-birinə işinişmişdi, bir-birini tanıyırdılar. Neçə qarğanın yuvadan düşən balasının, ya ayağında, qanadında sınıq olan qarğanın ölümdən-zülümdən dadına, – uşaqılı-böyüklü bu kəndin camaatı çatardı. Allahın qarğası da, by kənddə böyüklü-kiçikli neçə adamın, lap elə qanının arasına girib də ona həyan durmuşdu. Ağca qayaya sığınan bu kəndə yarıhənək, yarıgerçək “qarğa dili bilən kənd” ayamasını qoşmuşdular.

Anası bala qarğanın başının üstündə qarıldasa, aralıdan baxan qayıdardı ki, gör ha... ana qarğanın balasına öyüd verməyinə bax... Ağsaqqalı da belə deyərdi, qarasaqqalı da... Hər halda, Allahın qarğası da gərəkdi ki, dostunu-düşməni tanıya... Kim bilə, anası balasına, ya öz qardaşına nə deyib, nə tapşırıb...

– Mənim zıldır ufaq qardaşım... Gör nəfəsimə nə gəlir... Üzünü görmədiyim, elə sən də doyunca görmədiyin o anamızın qoxusu gələrdi səndən... Nola, yenə şəvə kimi telinə başımı söykəyib yatmağım ola... Yox, yox, yatma, tağan, yatma... Yadımda qalanı deyirəm. Yatmaq nədi, anam qara tutun qabırğasına qonub üçcə il bundan əvvəl qayıdardı ki, – Tağan, sən qara yatmağın olsun... A bala, qardaşının qaraca xəbəri gələ haa, yainki gələsən üstümə ki, qardaşım yoxdu, – neynim, vallahi-billahi, sən o qara tükünü qara yelin qarasına qataram... Mənciyəz, Tağan, razıyam, qaraca başım sən qabağında qatdalı qardaş, təki gözümün qabağında qara verəydin, çarəm olaydı, sən o başını, a qardaş, yupyumşaq qara məxmər üstünə qoyardım, yoxsa o vaxt boyununu büküb qarağacın koğuşuna beləcə sığınmazdın. Beşcə qarabaşaq əkini bundan əvvəl, anam ağzını açıb yumardı gözün, səsi qırtlağında qaralınca qarğıyardı. Göydə qanad açıb uçanınmı, ya kiminsə qarasına – nə mən bilərdim, nə sən – a qaraca qardaşım... Altına sığındığımız, gecələr arxayınca isindiyimiz, qarsamış-cıqlanmış tük qoxusu verən qanadlarını qarıban bizə tapşirmalısın tapşırar, öyməlisin öyərdi – nəbada, qarabaqara məniynən bu qaragünə dünyaya gələn, yox-yox, gözümü açıb elə bu idimdə, bu qamətdə, qaraqulac gördüyüm, o qarageymiş qarağacın əlçatan qaraca koğuşunda yatasız. Yazın yağmurunda, yayın qızmarında, nə istisi, nə sərinə sizi şirnikdirməsin. Bu ikicə yüzdən artıq ömrüm uzununu, qartımışdan bala tağanacan, neçə kərəm qulağım çalıb – boyu bircə qarış ola, ya təpəsi gedə ağca-qaraca buluda dəyə – nə yükü var, nə barı, nə iynəsi var kürk tikə, nə meyvəsi var, dadın verə. Budağına kim qonub bircə hovur dincin ala, – başından qaramatı əksiylə olmayıb. İkicə yüz ildən artıq ömrüm boyu bunu çox eşidib, çox görmüşəm. Kim bilə, kim deyib, kim eşidib. Qara-qaraca arvadların sözüdü – qarağacın budağına nənni asanın ağı dabanındadı.

Qarağacdı da nə barı, nə meyvəsi, qaramat ağzın açıb bizi qaralar, şax budaqlarıynan dillənər.

Deyər, – köksüm üstdə yerin var, a qarğa. Yol üstdəsən, sərinlən, istəsən başını qoy, koğuşumda yatginən... Baxsana, qara bulud üzü bəridi, gəlib çatanda yağış əndərə, koğuşumu gün yaxmır, yağış tutmur, istəsəz lap xırmanlara qədər qalın; kim deyir ki, yol üstdəki qarağac qonaq-qara istəməz, kimdi bu sözü qaraqıçıq eləyib boğaza yeridən? Sizi qaradib koğuşumdan perikdirənmi var? Burda kim tapar sizi? Tapsa da ayın qaranlığında gümanı yeriməz. Yərisə də əli çatmaz, çatsa da ürək eləməz... Köhnə qarğalar biləngədi axı, bu kənddə hamı bir-birinin paxılıdı. Qardaş qardaşın, qardaş bacının, bacı bacının, əmi dayının, dayı bacoğlunun... Elə bil südnən-sümükənən keçib... Kimdi sizə qıyan? Kimin xəbəri olacaq? Bax, qonşum o kişidi... Heç gözüne yuxu getmir. Pəncərəsindən baxıram da... İşı-gücü təzək barısının arasından dost-doğma qardaşının həyətinə oğrun-oğrun baxmaqdı. Gələnı yox, gedənı yox... Nə yeyir, nə içir, onu da bilən yox. Su başına getməyini görənın budağı qırılsın. Sözüümü qısa eləyim. A tağan, a qarğa, toran çağı yol getməzlər. Hələ gör sizlərin pirinə nə qədər yol var? Koğuşumda qalın, mən də savab yiyəsi olum... Niyə ki... Kölgəmdə yayın cırhacırı bilsəniz nə qədər ziyarətçi sərinləyir? Koğuşum da gecə gözü yuvanız olsun... Qıyamətin var günündə biz ağaclar üz döndərib meşələrə qayıdanda and içəm ki, koğuşumda pirə gedən qarğalara yer vermişəm...

– A qarağac, kaş dilin şirinlikdə budağında meyvən ola. Ciyəri yanan əlin atıb o meyvədən dərə, boy-buxununa tərif deyə... Neynək, görürəm balalarım da yorulub, hələ pirə nə qədər yolumuz var. Qalaq deyirsən, qalaq. Qal deyirsən, qaldıq...

* * *

...Amma, üçcə arpa ili bundan əzəl qara yaşmaqlı, qara çarşablı anam həməən bu qarağacın dilinə boyun əydi, həməən bax bu koğuşda nəfəs dərdik. Kaş dərməyəydik. İlin elə bu çağıydı. Onda da yorulmuşduq. Qatı qaranlıq bizi qabağına qatıb qovurdu. Pirimizə gedən nə qədər istəsən. Adamlar da ordan keçir. Anamdı, məndim, bir də qardaşım... Şirvanın gədiklərini aşıb İlxi yaylağına tələsən, ordan da pirimizə tərənən qarğa qatarı bir, o qara qoyun sürüsü kimi dağlardan enən axşamın hovuna güclə yetişən sən, – a boynu məxmər yelənli qardaşım... Hovura-hovur, qona-qalxa... hər kol dibində ac-yalavac, çillədən çıxıb qara yaza yetişən tülkülər marıqdaydı... Bizdən olsa, Tanrımız hər nəyə can veribsə, bu gen dünyada ruzusun da göndərmiş ola... Axşamın toranında, kol dibində öz ruzusuna tamarzıdı, qarnı qarnından keçmiş tülkülərə biz niyə yem olaq?! Anam, mən, bir də ufaq qardaşım, qalanları Pir deyibən

tərpəndi. Qardaşımın qanad tərpətməyə amanı hanı? Özgə çarəmiz olmadı, – nəydi onda, – qardaşıma görə qarağacın koğuşunda bir gecəlik qanad saxladıq... Yadımdadı, qayanın döşündəki ərçan kolunun altına sinmiş tülkü özünə gəlməmiş, anam “qalx” deyir, bizi dimdikləyib ayıldır... Biz də anamızın qorxusundan ayılmağa məcburuq; gəl ki, sübh obaşdanın qarğa yuxusu şərbətdən şirindi; anam bilirdi, tülkü dediyin – qarayazın o çağı aclıq qısnayanda qarğaya da tamah salar. Həmən o çağda ki, dağların qarı xarlanır, selə-suya dönüb aranda kükrəyib daşan dənizə tələsir. Yadımdadı, bizdən aşağı, qan-qan deyən çayın üstündən keçəndə, anam qardaşıma qayıdardı ki, aşağı baxma, su çəkər səni! Heç birimiz aşağı baxmazdıq. Qayanın ətəyinə səpələnmiş bir yan ovuc obanın çıraqları odu ha... işıldaquş kimi közərir... Əmlək quzular axşamın bismil vaxtı mələşib anaların məməsini axtarar, buzovlar mıxçalarından dartınar, balası ölmüş sağmallar südünü qısar... Çayı keçər-keçməz, biz bax çayın dirsəyində çiçəyi çırtlayan bu alma-armud ağaclarının lap təpəsinə qonub hər il nəfəsimizi dərənək...

...Baxsana, inişil bicəyinə doğmuş bu düyü də elə əvvəlkidi... Amma, nəydi onda, daha o sayaq əl-ayağıynan oynamır... Qara şallı qara arvad əlində sərnici düyünün altına çöməldi, dolu yelindən bir-iki dartandan sonrasına üzünü eyvana sarı döndərüb hayladı:

– Ay gəlin, məğribin bu vaxtı içəridən çıxsana! Ay gəlin huyy! Üzdənirəq, nə itin azıb evdə?

Başına güllü yaylıq bağlamış, narınc qoftalı gəlin özünü əlimyandıda içəridən bayıra atdı:

– Gəldim, ay ana, gəldim! Namazımı qılırdım...

Qaraşallı arvadın dağ olmuş hirsinin üstün elə bil bir qağla soyuq su əndərdilər...

– Allah qəbul eləsin... Mənsimədim... A gəlin, bu tərəkəyə qalmış genə südün qısır. Yelini daşa dönüb. Balasının dərdin çəkər də... Təndirin tirindədi, gətir at qabağına! Səsin niyə qaralıb? Kəklik yumurtası yesənə! Qayada hər daşın dibində var. Elə Minbudağa da yedirt...

– Ay bircəbacı, ona nə xeyri? Elə mənim özümə də?!

– Gecə yorğan altda ağlamağı tərgit. Allah var, rəhmi də var.

– Ay bircəbacı, bəyəm kəkliyin yumurtası yeməliidi?

– Ay hay! Sənin heç kəndin özünən xəbərin yoxdu ki?! Biləsən ki, bu kəndin camaatı ol günən kəklik yumurtasına dadanıb. Uşaqdan-böyüyə ağızlarının dadını bilədilər. Boylu arvadlar kəkliyin ətinə, yumurtasına yerikləyir. Başına gəlsin! Tüfəngi olan qırmasıynan, olmayan üçdilli qırmancnan kəkliyə qənim kəsilir. Bunu heç qayanın hər daşına pənəh gətirən, orda yuva qurub bala çıxaran kəkliklərin özündən xəbər alsan, dil açıb deməzlər... Bilirsən neynillər? Kimisi rəngbərəng, “dovla” deyilən pərdələr düzəldib o pərdələri qayada gəzdirir, özləri

həmin “dovla” pərdələrə cuman kəkliyi qırmancnən vurub canbesər eləyillər. Allah-təala da kəklik deyilən quşu elə yaradıb ki, rəngə allanandı, rəng gördümü, özün ora çırpır. Bizim Mindubaq sənin narıncı koftana vurulan kimi... Yadınnan çıxdı nədi? Mən axı sənə buzovun dərisini dedim.

– Yadımdan çıxmışdı, ay bircəbacı! Məni qınama!

– Bizimki görəsən neynir?

– Gətir at qabağına! Yoxsa, sərnice bir təpik... Elə mənə vurulan təpikdi də... Sədəf qarı, iti görüm, qurdu görüm, səni görmüyüm!..

Gəlin alıcı laçın kimi özünü təndirə çatdırdı, pərdinin başından gün vurub qurutmuş qovur buzov dərisini qapıb gətirdi, düyən qabağına atdı, düyə də bala qoxusunu ta bayaq aldı.

Bəlkə də Allahın bu dilsiz-ağızsız heyvanı ağlayırdı, gözünün yaşını nə Sədəf qarı görürdü, nə Allah-təaladan hansısa bağlı qapıları açmağı diləyən, bir üzü qız, o biri üzü də qız olan narıncı qoftalı o gəlin – nə də yolüstü həyətdəki meşməşi ağacına qonub öz pirlərinə tələsən qarğalar...

– Sədəf qarının meşməşi ağacında nəfəsimizi dərrik, qanadlarımız dincin alar, sora Dədə Günəş həndəvərinə nə qalır ki? Gör o düyə öz balasını necə istəyirmiş?! Hansımız öz balamızı istəmərik?

– Görsətmədi, a gəlin... Balasının qoxusun aldı, quruca dərinə yalamağına bax... Südün də verdi. Ya Rəbbim, kərəminə şükür! Hər nədi, öz yaratdığına bala dağı görsətməginən!

– Deyirəm, ay bircəbacı, yaqın bu heyvan, balasından ötrü ağlayır da... biz görmürük...

– Bəs nə bilmisən? Allah-təala nəyə can veribsə, gözünün yaşın da verib. Hərənin öz dərdi var. İntəhası, a gəlin, bir parasının gözünün yaşı görünmür, ürəyinə axır. Heyvanından tutmuş quşunacan... Sən o meşməşiyə qonanlara fikir ver...

– Tağanlaramı, ay bircəbacı?

– Tanıdın?

– Nöş tanımadım?! İnişil qara yazda elə o dağdan enib budağa qonanlardı da...

– Ay bərəkallah! Heey... Ucadan uca dağlaar... Əzizim uca dağlaar...

– Ay bircəbacı, gözüm məni aldatmırsa,.. inişil bunlar bir cüt, bir təkiydi. Bu kərəm cütdülər. O biri yadımda qalmayıb... Ay ana, sən tanrı, elə oxşama, kövrəlirəm...

– Nə bilirsən, a gəlin, mənim oxşamağım bəlkə elə bu heyvanın ürəyinnəndi?! Gör bir, oxşama eşidən təkin kor əmcəyi də açıldı. Gördü, bildi ki, – dərdinə şərik çıxan kimsə varmı... Kərəminə şükür, ilahi... Bala dərisini tanıyıb yalamağına bax bir... A gəlin, de görüm ha, səni danlayıb-dansımağın yeri var, ya yox?

- Birdən-birə niyə özündən çıxdın, ay bircəbacı?
- Özündən çıxan kimdi, a gəlin?! Mən hirslənəm haa, bu Qaşqa düyə kūsər, o saat da yelinin qısar.
- Bəs onda, ay ana, danlaq yerim haradı?
- Nə deyərdim haa, ayıb yerin harandı... Qulağı çalan olar...
- Vallah, bibi, yenə mənsimədim.
- Al bu sərnici, apar qoy ocağın qırağına, ağzın da örtginən, pişik gəlib başın soxmasın...
- Arxayın ol... Məndən niyə narazısan, a bibi? Bəlkə bu vaxtacan, Allah eləməmiş, bir sözünü iki eləmişəm? Ya səhər obaşdan səndən gec durmuşam?
- A gəlin, mənim sözümü nə azdırma, nə də başına çatı salıb çay aşağı sürütdəmə... Aç qulağını, eşit... Sözümün ləpəsi odu ki, nə vaxtdı köçmüşən qapıma, ağacıma qonan qarğa-quzğun gərək eyvandakı dedə-baba nənnisin boş görməyə. Yoxsa, qol-qanadın yığıb yapışdırmı siz eyvanın tirinə!
- Mənim bir suçum varsa, a bircəbacı, saçımdan çarbudaq eylə, mən də bilim taqsır-günahım nədi?! Üzüm ayağının altına, məcburam deməyə, taqsır oğlundadı, gərdəyə necə girmişdisə, eləcə "xoş gəldin" deməyin gördüm.
- Bəs sağdış-solduşu ölmüşdü, aparıb o gədəni gecə yarısı Babaçayına basmadı?
- Qayıtdı gəldi, dedi – xəbər alan olsa, deyərsən getdi, gəldi. O vaxtdan bir daş altda, bir daş üstə...
- Hanı bəs, a qarabəxt uşağı, nə altda qalanı varmış, nə üstə olanı... Heey, ay Qaşqa, kaş sən dərdin məndə olaydı...
- Məndə zərrəcə günah varsa, a bircəbacı, a bibi, ay anam, odun olum, təzək olum, təndirdə yanıam...
- Bildim, ay qız, bildim... Balamı bağlayıblar, sən də ağzına su alıb oturubsan. A qarabəxtin qızı, bunu heç olmasa mənə sirr gəlməzlər? Saxlamısan dişnən dodaq arasında... Heey, Qaşqa, dünyada sirrlər varmış?!
- Vallah noğulcan, oğlun mənə and-qəsəm eləyib ki, bu sirri ortaya çıxarsam, Babadağın buzu əriyəndə, selin qabağına verəcək məni aparıb getsin dayaza.
- Ay dayazın dərin yerində basdırım səni, a gəlin... Mən də oturub bu fərsizlərdən nəvə gözdüyürəm, a Qaşqa düyə... Ay qız, nə durmusan, görmürsən qarğalar uzaq yoldan gəlib, bağırçərəkdilər?! İnsafın atan evində qalıb nədi? Qaynanmış su gətir, bir-iki udum bal da qat... Qurban olum Allaha, bizim meşməşi ağacı onların amanöyüdü. Başından da bu güllü yaylığı aç, daha sənə yaraşmaz. Bu narıncı nimtənəni də geymə. Nə günəvə şadsan?

– Məndən olsa, bağlamaram. Bu rəngi də geymənam. Oğlun deyir, bağla, bunu geyin. Ayıb da olsa, məni “kəpənək” çağırır. İstəmirəm könlün sındıram...

– Ətiviz tökülməsin! Tumuna yiyə dura bilmir. Dingillikçün ürəyi gedir!

Gəlin içəri girdi, göz qırpımında əlində çömçə-sapılca çıxdı. Əli sapılcadakı suyu qarışdıraraq-qarışdıraraq dili ağacdakı qarğaları oxşadı:

– Ay Allah, sən bunların ruzusun yetir! Ay bircəbacı, deyirəm, nə yaxşı tanıyıblar ey bizim qapını! Yəqin xeyrə olar...

– Allah-təala özü bilən yaxşıdır. Biz nəkarəyik?.. O boyda dağ kimi kişi bir ilin içində gedib girmədimi torpağın altına?!

Gəlin birdən-birə ağlamsındı, ləçəyinin ucuyla gözünün qıyasına toxundu. Bu qarının gözündən yayınmadı:

– Gözünün qorasına heyfin gəlmir? Burda ağlamalı nə var, qız?

– Vallah, ay noğulbacı, kimi vaxt ağlıma gəlir ki, çıxım qayanın o qılncasına, Şeyxəli xanın o qalasının yanından atım özümü aşağı, quzğunlara yem olum...

Qarı gəlini təpədən-dırnağa süzdü, bir söz demədi, təkcə dodağını qaçırtdı:

– Ay qız, elə bircə o gundaqdan ötrü? A gəlin, ay sənin ağlıya keçə yamayım!.. Şəmsi oğlu Şəmsəddinin arvadı qısır çıxdı, gedib özünü qayadan atdı?

– Yox ey, ay şəkərcan, məni yandıran özgə şeydi. Srağagün, Qələmnazın xınayaxdısında arvadlar ağızların Allah yoluna qoyublar ki, guya mən Şabrandakı xalama oxşamışam, züryətim olan döyül...

– Qələt eliyillər keçən-keçmişləriynən! Vallahi-billahi, tumanların çıxarıb Qubadakı o urus var ey – yaranal Buzovdu-nədi, onun boydağı elərəm! Məni cin atına mindirməsinlər!

– Ayağının altında ölüm, ay bibi, burda cin atına mindirəsi nə var?! Dilim qurusun bunu deyən yerdə!

– Mənim gəlinimin daşın döyməsinlər... Öz dallarındakı şonqardan xəbərləri yoxdu, Sədəfin gəlininə şonqar qoşmaqlarına bax?! Mən bilirəm... oğlumun başına gələn bu müsibətin bəisi kimdi... Çox gözəl bilirəm... Ay qız, qarğaların ciyəri yanmış!.. Bir sapılca bir bölük qarğanın harasına çatacaq? Yol gəlib yorulublar. Mən gedib gəlmişəm, bura döyül, ora döyül, Şirvan bunda neynir... Sıra dağların o üzüdü... Adama nə qədər and-aman eliyəllər? Tərs oğlu tərs, ətəyindəki daşı tökmədi ki, tökmədi!

– Kimi deyirsən, a bircəbacı? Gələn var? Kimiynən danışırısan?

– Kimim var gələ?.. Bir də ki, Allahın qarğası qonaq deyil bəs? Nə təhər olur, Həzrət Babaya hər gedib çatan ziyarətçi olur, öz pirlərinə can atan qarğa tayfası ziyarətçi sayılmır?! Gərək elə qarğa da öz dilində

bizim tək dil-dil ötə ki, onu seçib-sayalar?! İllərdi o qədər gedib gəlirlər ki, biz deyəni bizdən yaxşı anlayırlar... Bizim kişiye deməkdən dilim qabar oldu ki, a kişi, sən Allahın qarğasına, qarınqacına belə baxma! Onları da Allah yaradıb, bizi də!..

– Qarınqac qaranquşa deyirsənmi, a bircəbacı, ya qarışqaya?

– Ay qız, sən o Şirvana təzə köçən malağan-zadsan bəyəm? Qarışqa pərdiyə bitişik yuva qurur bəyəm? Sən də qaynatan rəhmətliyə çəkmişən lap!

– Qaynatam rəhmətliyə nə olmuşdu ki, ay bibi? Ömrünün axırına kimi qorxu-hürkü nə olduğun bilmədi. Hamı ondan tük salırdı.

– Hə, orası düzdü. Rəhmətliyin gözüne beşatılan dirəyəydin ha... ayağını geri qoyan döyüldü...

– Ay bibi, atam danışdı ki, bir dəfə çatmış oğlanlardan biri rəhmətə gedibmiş, qışın qış günü, kəndin içində onun tay-tuşları mərc gəlir, kim gecə yarından sonrasına gedib təzə qəbrin üstünə oxlov sancsa, ona toğlu halaldı...

– Hə, yadımdadı, səhər tezdən Qızbikənin uşağı gəldi ki, anam oxlov istəyir, buzlamac yayacaq... Dedim, a bala, qoy bir səhərin gözü açılsın da! Orda oxlov, burda oxlov, – yoxdu, ilim-ilim itib, kişi də yatır... Uşaq da gedir anasına deyir ki, Sədəf xala oxlovu tapmadı... Səs-küy qalxır, bir azdan gedib görürlər ki, oxlov o rəhmətliyin qəbrinə sancılıdı... Mən bilən, çürüməyibse, elə indinin özünəcən qalar...

– Qalar, ay bibi, o oxlov daha kimə lazımdı?!

– Elə balamın başına gələn bu dərd, bizim kişinin tərsə-məssəbliyindən törəmədimi?

– Hansı dərdi deyirsən, a bibi?

– Sabahdan bir kitab söz danışırım. Hansı dərd olacaq? Balamın bağlanmağı... çəkilişi dərd deyil, bəs nədi? Mən bildiyimi bildim... Zalım oğlunu nə illah elədim, fikrindən döndərə bilmədim ki, bilmədim. Yadımdadı da...

– Nəyi deyirsən, a bircəbacı?

– Yox, yadında olmaz... Harda olacaq? Sən onacan gəlin gəlməmişdin... Heç nişanlı da döyüldü. Beş-altı il keçmiş ola. Hə, altı ildən bir az qorxaq... Neçə kərəm and-aman elədim, – a kişi, pirdən odun-oacaq gətirib gəlmə, vallah-billah, xata girriyib səni... Balaların qarğısa gələr. Xeyr aa... Tərs damarı tutdu, illərdi, – dedi, – çaxmaq kimi odun-oacaq yığılıb qalıb orda, sahibi yox, qoruq-qaytağı yox... – Necə sahibi yoxdu? Bəs hər il yazbaşı qarğalar hara yığılıb gəlir, hara qonullar? Bəs niyə dədə-babadan bura Qarğa piri deyillər? Güldü, dedi, – deyillər-deyillər də, o odunlarsız deməyəcəklər bəyəm? Yalvarıb-yaxardım, ilan dili çıxardım, dedi, ordakı quru odunları gözüm tutub, qarğa-quzğun oturmağa başqa yer tapar. Mən çox dedim, az eşitdi,

heç eşitmədi... Gecənin bir aləmi, kənd baş qoyanda, bizim rəhmətlik baş götürdü, gedib qarğaları yuxusundan eylədi, pirin odunundan bir at yükü sürütləmə gətirdi... Nə dil bildi, nə dodaq, yuxum ərsə çəkildi... Girdim, çıxdım... Gətirib boşaltdı təndirin qulağına... – A kişi, bu nə işdi tutmusan? Təçməsi tifillərimdən, həyət-bacamdan uzaq, mən o odunlardan bir qırığını belə ocağımın gözüne atarammı? Atam yasovul İman dirilib gələ, ya soyuqdan qır-qıc olaq, əlim maşa tutmaya, buna əlim gəlməz... Gördün, a gəlin, deyirəm də, qarğalar uzaq yol gəlib, acdılar-susuzdular, ciyərləri yanır, görürsən, necə dirçəldilər, bayaqdan başları girmişdi paçalarının arasına, indi fikir ver, elə bilginən bu camaatın bilmədiyi şeyləri bunlar bilir... Fikir versənə indi harda oturublar? Deyərəm harda... Sözüm yadımdan çıxmasın. Qoy orasın deyim... Həə, gəlin, sən də qulaq as ey, Qaşqa... səndən iki arxa dönəmin vardı... Bicəyinə buğaya getmişdi, o da sənə kimi qaşqaydı, o düynin südü ocağın üstündə, daşadaşda mən elə bu gəlin misalı əl-ayaq eləyib çıxınca, gördüm, kişi odunlardan başlayıb doğramağa. Odun da illərin qartımışı, dəmir kimi, balta üzünə qayıdır. Bu vaxtı, çəpərin üstündən naxırçı... Nəydi, ay Allah onun adı, yadımdan çıxıb, – qalmadı, köçdü-getdi aşağıya, dedilər urusun padşahı malağanları aşağı köçürdü, onlar da naxırçı axtarır... O da, hə, hə, yadıma düşdü adı, Qiyas... Hə, Qiyas yıgdı şələ-küləsin bir gün, dedi, – nə vaxtacan mən çöldə doğan çərəli qoyunun ətcəbalasın qucağımda kəndə daşıyacam? Ondansa malağanın naxırına gedərəm də... Əlim təmiz, ayağım təmiz... Nə vaxt gedib o xaxollardan dilbir olub, bu kənddə bir Allah bəndəsi bilmir...

– Ay bircəbacı, o naxırçı deyirmiş ki, malağanlarda əl-ayağı təmiz olacaq. Yəni həqiqətən elədi?

– Ay qız, qələtdi eləyir də keçən-keçmişynən!.. Bizimçün özgənin peyini həmişə şirin olur... Nə isə... Çaşdırma məni... A gəlin, gör o ana qarğa harda oturdu? O şax ki var, Qarğa pirindən gəlmədi. Gör nə vaxtdan qalıb. Pir odununu tanıdı, gedib qondu üstünə, qalanları da... İlahi, sənə kərəminə şükür... Allahın qarğasında ağıla, fəhmə bax!.. Yaddaşa fikir ver... Buna sözün yoxdu ki?!.. Mənim nə danışdığım yadımdan çıxdı...

– A bibi, deyirdin ki, naxırçı çəpərin üstündən nəsə deyirmiş...

– Hə, hə! Bizim kişi Pirin odunlarını baltalayır, naxırçı Qiyas da çəpərin üstündən onu hayladı ki, ay Xanbudaq dayı, kürəni sürüyə qatma, çərə sallayıb, yəqin bu günə doğacaq, qalacağam əlində, gəl indi dərə uzununu axtar görüm, harda özünə yer eləyib. Kişi çəpərə boylanmağında, əlindəki balta qulayda, necəki çıxar sapından, düz kişinin əmgəyinə. Bu malağan oğlu malağan, kişini çağırmağın elə səhərin gün çırtmazına qalmışdı?! Çıxıb nə görsəm yaxşıdı? O boyda

kişini qan aparıb gedir... O yatan kişinin elə əvvəl-axır yatmağı oldu, durmağı olmadı. Bunun səbəbini, a gəlin, bircə mən bildim. Dərdim ürəyimdə şişib qubar eylədi, dərdimi özgə bir bəndəyə açıb demədim. Kimə deyəcəkdim, nə deyəcəkdim?!

– A şirincan, yəni deyirsən, dilim-ağzım qurusun, kişi o Pirin qarğışına gəldi?

– Qıza, nə annacaqlı adamsanmış?!. Bəs kimin olacaq? Kişini qanına qəltan görən kimi ürəyim dəymiş armud kimi saplağından üzülüb düşdü ayağımın altına. O günün avandına lənət!

– Gün neynəsin, a bibi? Allahın var gününə şükür...

– Bərəkallah, halal olsun, səni öylərə göndərənə! Başqa bir naşükür olsa, açar ağzın, yumar gözün. Deyər, mən ki, belə qaradüvəq olmuşam, nə günümə şükür eləyim?

– Əstəfurullah, ay bibi, nə bilim, ürəyimə damıb ki, üzüm ayağının altına, bizim qələmə göyərəsidi...

– Allah ağzından eşitsin, a gəlin... Qurbanı qurban dalıycan kəsdirrəm! Özü də Minbudağın öz əliynən... Pirin qurbangahında... Nola ki, gədə öz atasının inadın yeritməyə... Vallah-billah allam gərməşov çubuğunu əlimə, belindən zol çıxarram... Məni cin atına mindirər, təkə kəsib adımı üstündən götürürəm! Qınayan cəhənnəmə qınasın!..

– Öyrətmək olmasın, bəs nə əcəb kişi rəhmətliyi Pirin ayağına aparmadın?

– Sən də lap fərəməzsən haa! Haçaqdan bəs dediyim nədi? Getdi ki, aparım? Bilmirəm rəhmətlik deyim, deməyim? Elə o gündən düşdü yorğan-döşəyə, olan-qalan ətin tökdü, yuyunduranda görürdüm də, o bir yelqovan da bir. Bir dəriydi, bir sümük... İstədim gününmə, razıydım lap gecənin birində, atam İmanın goruna and olsun, nə oğul, nə uşaq, özüm dalıma alıb aparam onu Qarğa pirinə, dizin-dizin sürünüb daşına, torpağına üzümü sürtəm, kişi də dilinə tövbələtmə gətirə, ağlaya-sıtqaya, başını dizimin üstünə qoyam, südəmər uşaq kimi, heç olmasa lap elə at yuxusuycan gözünə yuxu gətirə. Ha illah elədim, and-amandan köynək geydim, ölənlərinin ruhunu ayağına minnətə gətirdim, dirilərin canına and verdim, İsrafilin suru yalan oldu... Babaçayın yerindəki qara daş yumşaldı, o dərinə getmişin oğlu, əstəfurullah, Allah keçsin günahımdan – tərs oğlu tərs ayaq geri qoydumu denən? əttövbə! Dirəndi qaldı. Dedi, – məni boğazımdan kənəf kəndirənən asalar ha, mən ora ayaq basmanam ki, basmanam! A zalımın oğlu, zalım, ay dinsizin-imansızın oğlu, nə var, – nə olub, xəncərinin qaşı düşər?! – Arvad, – dedi, – gümüş xəncər qeydinə qalsaydım, vaxtında qalıb beş para kəndin yüzbaşısı olardım... Məhi bəy kimi, bəy olardım.

– Ay bircəbacı, yanıq iyi gəlir. Deyən süd daşdı!..

Gəlin bunu deyib başılovlu evə götürüldü...

– Bu da bunun gördüyü iş! Südü qoyub ocağa, gəlib girib çənəmin altına, ağzın ayırıb qulaq asır. Elə bil, mən burda Seyfəlmülk nağılın danışiram... Kim bilə, qazandakı südün yarısı qala-qalmaya... Oğul-uşaq basmıyıb ki, səni?! Özün də gəlib girmisən çənəmin altına, mollalıq eləyirsən, get qatıgıvı çalginən də... – Sən çarvadar qızını götürüb qaçmasaydım, – deyirdi, – bu günkü gündə beşpara kəndin yüzbaşıydım... Nə ata-anamın, nə bəyzada dayılarımın sözünə əyilmədim. Sənə verdiyim sözümdən qaçmadım, səni götürüb qaçdım, – durub-oturub belə deyirdi bizim kişi... Guya ki, məni də ağ günə çıxartdın, özünü də... Bəlkə könülsüz gəlmisən? – deyirdi. – Yox, a kişi, madam ki, göydə ulduzlarımız barışıb?! – Nə bilirsən barışıb? Görmüsən? Şaqqanaq çəkib gülərdi... – Siz arvadlar özünüzdən şeylər quraşdırırsız haa! – Ulduzlar barışmasaydı, mən baldırğan damlı komada belə ömür sürməyə razı olmazdım. Amma, səndən bir iltimasım var. İtin olum, pişiyin olum. Dalımda aparım səni. Heç kəs görüb eləməz. Qarğa pirinə baş çəkib gələk... – Arvad, – dedi, – sən sözü dürmək arasına qoyub yedirtmə mənə! Dedim qurtardı! Mən dağ boyda ata-anamın sözünə boyun əyməmişəm, indi durum bir qucaq odundan ötrü cındırlı pirin qabağında boynumu qıldan nazik eləyim?! Söhbət qurtardı!

– Nə söhbət, ay noğulbacı? Söhbət elədiyin kimdi?

– Ay qız, sənin qulağa durmağın da var? Kimim var, o şaxın üstünə qonan qarğalardan başqa? Onlardan savayı kimsənəm var bəyəm? Gözümün ağır-qarası bircə balamdı, – o da qarabəxt! Qohum-qardaş var eyy, hərəsi bir diyarda, iti unu kimi səpələnib. Heç gör yada düşürəm? Biri itirib axtarır ki, hardasa, dağların ovcunda bir xalamız, ya bibimiz var?! Atamın, həm də əziz-girami qardaşımın vəsiyyətin öpüb gözlərinin üstünə qoyublar. Qoysunlar, mən öləndən sonrasına görək kimin üzünə üz vurmayaçaqlar? Qəbrimi aralayıb baxacağam, dostumu-düşmənimi onda əlimin içi kimi görəsiyəm... A gəlin, aç qulağını, eşit, mən oldum-olmadım, qulağından sırğa elə as, bu kənddə hər evin öz qarğası var. Qonaq qabağına çıxmaq da hər çatanın işi döyül. Bala, adamlar Şirvandan-Şabrandan Babadağa – ziyarətə gəlir, bu qarğalar da ilin bu vaxtı öz pirlərinə pənah gətirir. Dağları aşıb gələn çoxdu. Qismət olar, Həzrət Babaya gedərsiz, Baba sizi göyərdər. Qabaqlarına şərbət qoyursan, bəlkə elə bu ziyarətə gedən qarğaların nəfsi yüngül oldu?! Elə bilirsən başa düşmüllər? Nə təhər olur, insan oğlu insan, sən-mən uzaqbaşı yetmiş-səksən, lap yüz yaşayaq, hər halda qarğa ömrünün bir əlçimidi, deyirik-danışırıq, yaxşı-yamanı ayırd eləyirik... Yəni deyirsən, qarğa Allahın bu var dünyasında iki yüz, üç yüz il ömür sürür, yaxşı-yamanın nə olduğunu bilmir? Bilir, bala, bizdən qat-qat yaxşı bilir. Yerin altın da bilir, üstün də... İntəhası adam dilində danışa bilmir. Danışsa, bilirsən nələr danışar?! Bir-birini də çox gözəl başa düşüllər...

– Vallah, ay bircəbacı, Allah-təalanın buyruğu beləymiş. Bəndə nəkarədi başın qaldırıb...

– Küfr danışma, a gəlin! Allah dada yetişsin. İstər oğlumun, istər sənin. Qarğa pirindən gələn odunların üstündə səf çəkib oturan bu qarğaların alxışı bu dəfə sənə qismət oldu... Qızım, günahı nə səndə görürəm, nə də boynu buruq qalan oğlumda...

– Qismət beləymiş, ay şirincacı. Bibi, ayağının altında ölüm, məndən könlün sınmasın...

– Yox. Qızım, əvvəl asiləndim, sonra ağlım yerinə gəldi. Mənim ocağımın başında oturan gəlinim, elə bu kismətdə ola gərək. Yanında baş kəsilsə də tat demişkən, sirbəkun! Halal olsun sənə qızım... Gümanın min yerə getməsin. Heç Minbudağa da demə. Yaxşı ki, uşaq öydə yoxdu. Yoxsa, gəlin-qaynana sözüümüz qalacaqdı çinədanımızda! Qaldıqca da çürüyəcəkdidi... Mən bilirəm çarəsin. Minbudaqdan könlün sınmasın!

– Allah eləməsin, ay şirincan! Nə danışırısan. Üzüm ayağının altına. Adım onnan çıxıb, elə canım da onuynan çıxasıdı... Ağlıva özgə şey gəlməsin, can ay bibi. Allah var, rəhmi də var...

– Çarəsin məndən soruş. Sən sidqivi Təriya bağla, qalanıynan işin yoxdu. Səllimilərin Xurması nahaq yerə şeşələnməyib, deyib ki, varsa da, yoxsa da Xanbudaq oğlu Minbudaq bu dünyada mənimdi. Yoxsa ha, qarəratikan olub yastıqlara taxıllam! Ya Qarğa piri, qurbangahında bir cüt qurban kəsib yeddi evə paylaram, sən mənim oğlumun kişiliyini özünə qaytar! Dost-düşman mənim də eyvanımdan inqə səsin eşitsin. Siz ey, mənim qapıma qonaq düşən, bağı yanıq qarğalarım! Öz pirinizdə mənim tifiimdən yana duanızı əsirgəməyin! Tanrı taqsır-günahlarımızdan keçsin, yoxsa... ürəyimə damıb, tifi balam özünə qıyar... gəlnimin üzünə baxa bilmərəm... nöş ağlayırsan, a bala? Ağlar gün mənimdi, sənin döyül!.. Cavan başsan, onu bil ki, qurbanı olduğum, mənim yalvar-yovuncumu eşitməsə, özüm sən qolundan tutub yoldan ötən bir tərəkəməyə qoşasıyam... Balamsa nə olar, olar. Özünə qıysa da yeri var...

– Ay ana, ayağının altında ölüm, belə şeylər necə dilivə gəlir? Mənim öləcəyim-qalacağım da Minbudaqnandı... Onsuz mənə nə gün var, nə işiq.

– Sarılma mənə, kövrəldirsən məni də! Yəni koram, görmürəm, heyva kimi saralırsan! Yapışma mənə, yapışma!..

– Bəs kimdən yapışım, ay bircəbacı? Səndən özgə kimim var? Ay anam, ay bacım, ay bibim, ay şirincanım, noğulcanım, ay şəkərim, duzum!..

– Yaxşı, qıza, yaxşı... Ürəyivi boşaltdın bəsdə... Ay mənim həyalı-abırlı qarğalarım!.. Ay gəlin, bir baxsana, gör necə boyunların burub dayanıblar. Cıncırları da çıxmır... Vallah, ay gəlin, mən deyəndə ki, Allahın qarğası hər şeyi başa düşür, göy üzündə sözümün ortağına

şükür! Allah var, rəhmi də var! Bikirxana gəlnimə yazığınız gəlsin, xəbərdən xəbəriniz olsun, nifrinə, qarğışa gəldim, ey qarayaznan qarabaqara gələn qarınqaclar, ey qarğış qabağına qarğı-qamış çəkən məğrib qonağı qarğalar, Pirinizə baş tərpedin, dil yetirin, sapa keçməyən mərcan duvaqlı gəlnimin abırına-həyasına yazığı gəlsin!.. Yoxsa, suların avaziynan, günün əylən çağına and olsun ki, ürəyimə damıb – balamın üzünü handan-hana görürəm, – Minbudağım nahaq yerə həyət-bacadan iraq düşməz, özünə qıysa neynərəm? Mənim onsuz da bir ayağım burda, bir ayağım ağ aləmin dibindədi. Mənim bu gen dünyada yaşamağım nə qədərki ki? Çox olsa, çiyələmənin üz tutmağıycan. Cəddi dərviş olan a qarğalar, uçun gedin öz pirinizə yetişin, məndən soraq aparın, nə ola, ömür-gün yoldaşım, bir yastığa baş qoyduğum Xansuvar oğlu Xanbudağın günahı bu övdən, bu həyət-bacadan arıtlana, lazımdısa mənim canıma urcah ola, uf desəm, atamın qızı döyüləm!.. Mənim o madar balamın başına bir iş gələ haa... Ağzımdan qara yellər aparsın... Sayıqlayıram deyəsən... Ay qız, ərin hardadı? Gedəndə bir söz dedi?

– Ay bibi, dedi ki, oduna gedirəm, şələ bağlayıb dalımda gətirəcəyəm...

– Bu vaxtacan onu dalında şələ görməmişəm... Allah, sən özün xeyrisindən eylə...

– Ay bibi, ürəyin düşməsin. Dedi, mən gələnə bir çığırtma bişir... Özü də... Özü də... Mən axşam gələndə, – dedi, – güllü yaylıq başında, narınc nimtənə əynində olsun... Ay bircəbacı, hanı bəs qarğalar? Uçub gediblər səssiz-səmirsiz...

– Deyirsən yəni, boynuva qol salıb “sağ ol” desinlər?! İstər göyün qarğa-qarınqacı, istər yerin qarışqası, Allahın nəfəs verdiyi nə kimsənə ki var, biz qarışıq, hamımızın Tanrıdan öz diləyimiz var... Bəlkə onun gözündə qarışqadan da xırdayıq.

– Ağzına qurban olum, ay şirinbacı. Allah var, rəhmi də var...

* * *

...Kəndin camaatı durub-oturub o sözü deyir ki, Qarğa pirindən yuxarı, qayanın harasındasa, bəlkə lap yuxarısında, bəlkə də aşağısında ömür-billah heç kəsin tanımadığı, lap çoxdan, bəlkə də bu kənd binə olmamışdan, onda da, indi də yaşı bilinməz bir adam yaşamaqdaymış. O adam kimiydi-nəçiydi – orasını bilən yoxuydu. Adı da bəlli deyildi. Harda yatıb-durduğunu da görən-bilən olmamışdı. Həm bu kənddən idi, həm də onun bu kəndə heç bir dəxli yoxuydu. Onun yeri-yurdu, qohum-qardaşı, doğması-yadı – o kəndin söykəndiyi qayaydı. Ara-sıra yol, ya köç adamı gözünü dörd eləyib qayaya zillənəndə görərdi ki, o adam qayanın bir parçası kimi oturub qalıb, zərrəcə tərپənmiş, gözü çayın boğazından özünü göstərmiş çəkilən, kəndə girməyə elə bil ondan izn

istəyən dumana, ya da bəlkə yeddi dağdan aşağı burula-burula gələn yollara, cığırlara dikilib... O vaxtacan heç kəsin görə bilmədiyi çöhrəsi ağlardımı, gülərdimi – onsuz da bu çağacan bir Allah bəndəsinin gördüyü yoxuydu. Hansısa Allah bəndəsinin görüb-bildi, mənsidiyi bir güman da arada görməzdin. O adam yerindən nə vaxt tərpəndi, havaxt ayağa qalxdı, qayanın içərisinəmi girdi, bayırındamı qaldı, dağamı dırmandı? Az qala yeddi nəsil gəlib gedib, ömrü boyu təkliyi-tənhalığı özünə rəva bilən, kimliyi bəlli olmayan o Allah bəndəsi Ağca qayanı özünə yurd-yuva seçəndə, bəlkə də bu yerlərə heç insan ayağı dəyməyibmiş. Ancaq sonradan yığılma bu kəndin özündən xəbərsiz Ağca qayaya sığınan, təzəcə dil açan körpəsindən tutmuş, Allah-təalanın hər bir var gününü ömrünə qazanc bilən ahılınacan orasına yetikdi ki, başlarının üstündəki əlçatmazdakı o yuva, o qəbir aşağılardan, aranın lap gözündən, ya dərya qırağından gəlmə, ahılmı-cahılmı, axır ki, dünyadan, insanlardan kəsən bir qəribinmiş... Guya o bərəkəti – çörəyi, ya bişmiş düyünümü ayaqlar altında tapdanan görüb elə o gündən insanlardan çiyənib, oralarda qala bilməyib, baş götürüb arandan dağlara sarı can atıb, kimsiz-kimsənəsiz bu Ağca qayanı özünə yurd-yuva seçib. Kim bilə, dolanışığı nəymiş, nə yeyib, nə içib... Bəlkə elə kənd camaatı demişkən, buranın quruca havasıynan dolanıbmış. Amma, illər qatlanıb üst-üstə gələnə həmin yuva türbənin yuxarısındakı talada quruyub kim bilə nə vaxtdan qalan torpağa dönmüş qılçıq, qoyun-quzu dişinə gələsi ot-əncərin arasından baş qaldıran barmaq boyda arpa yaşılını görərdin... Bu neçə qulac yerin arpası, insan olan bəndənin üzünə üz vurmağı tərgidən o qəribi, yazın yağışından, qışın qarından-boranından çıxarmış...

Yediyi-ıçdiyi nəymiş? Biri deyirdi, yazda üzü bəri hər leylək dimdiyində onunçün bir Mədinə xurması gətirir. Bir ilə Həcc ziyarətinə sağ-salamat gedib qayıdan dədə-baba qoyunçu Bəyəlinin oğlu gözləri alaca-qaraca, səsinə içinə qısıb sürüsünən yol keçən quruşlu Məliyə qayıdıbmış ki, inişil Qarğa pırının üstündən qoşa ovuc xurma çəyirdəyi yığıb gətirib. Dədəsi baxan kimi deyib ki, bunlar Mədinə xurmasındı, təbərrikdi. Sonra da cibindən bir təsbeh çıxarıb, öpüb gözünün üstünə qoyub, pıçıltıynan ərz eləyib ki, bax bu təsbehi həmin o tumlardan düzəldib... Burdan ötüb keçən bir tabasaranlı Dərbənddəki Qırxlar pırinə and içibən kiməsə deyibmiş ki, qayanın harasındasa yaşayan o kimsənə elə Qırxlardan biridi ki var, o vaxtdan bu vaxtacan qalıbdı. Başında çalması, əyni qapqara əbalı, üz-gözü örtülü, baxışı adamın o tay-bu tayından keçir. Yalandı-doğrudu, guya Qayanın dalındakı kənddə o vaxt hansısa əməli-saleh birisi öz uşağını müsəlman eləyəndə onu görüb... Daha doğrusu, görüblər ki, o adam dikdirin başında oturub dinməz-söyləməz bunlara baxmaqdadı... Durub gəlib, başını yüngülcə

tərpətməklə səssizcə salam verir; hamı yerində donub qalır, o adam gəlib öz əmisinin qucağındakı sünnət olunası uşağın başına bircə dəfə sığal çəkir, eləcə heç kəslə görüşüb bilişmədən, necə gəlmişdisə eləcə, evin qabağındakı dikdirə qalxıb, hamının gözü qabağındaca birdən-birə yoxa çıxır. Samanlıqda sapdan düşüb itən iynə tapılır, o adamı “gördüm” deyən tapılmır. Sir-sifətini görən yoxuydu ki, onu tanıyan olsun. Bəlkə elə hər gün aşağı-yuxarı keçib-gedən atlılardan, arandan dağa, dağdan arana sürünü qabağına qatıb haylayan ərəş çarılı sərəkərlərdən biriymiş. Buralara havaxt gəlib çıxmışdı, bu beş para kənddə kiminsə doqqazından keçib o evə mehrini azacıq da olsa, salmışdı? O da yox. Bir kəsi itirib axtarmağı da yoxuydu. Yalanmı-doğrumu, təkcə söhbət gəzirdi ki, Qayanın dalındakı kənddə, sünnət olunan uşağın başına əl çəkib hamının gözüünün qabağında ilim-ilim itəndən sorasına, gün günortadan əyləni, sünnət olunan uşaq gözdən oğurlanıb, başlayır uşaqlardan çiling-ağac oynamağa. Ata-anası başılovlu atır özün bayıra ki, ay aman, uşağı yəqin qan aldı getdi, çatdırıb baxıllar ki, qan nədi, uşağın yarası sağalıb gedib, yara-xoradan əsər-ələmət yoxdu... Yenə də həmin adam heç kəsi itirib axtarmaq nədi, heç kəsin gözüünə belə görsənmir ki, görsənmir...

Xansuvar oğlu Xanbudaq gecənin bir yarısı Qarğa pirinin odunlarını şələləyib özünə yük eləyəndə, Pirin başının üstündə o adamı görmüşdü. Bəlkə də onun gözüünə belə görsənmişdi. Həmin adam Pirin yiyəsiymiş kimi, gecənin bir aləmi, ayın qaranlığında baş tutan bu oğurluğa sakitcə oturub tamaşa eləyirmiş. Bəli, Xansuvar oğlunun ömründə ilk dəfəydi ki, canına qorxu beləcə düşmüşdü, başını qaldıraraq bir də baxanda həmin adamı orda görməmişdi. Ancaq onda canına düşən qorxu da çəkilib getmədi, eləcə təpədən dırnağacan bədənini sardı. Bir istədi geri dönüb dalındakı şələsini hardan götürmüşdüsə, ora əndərsin, ancaq geri qayıtmağı özünə ar bildi. Hamının gözüündən iraq, evinə yetişib şələni təndirin yanına boşaltmışdı. Daha sonra halalı Sədəf arvad, Xansuvar oğlunu illah eləmişdi ki, Pirin odunlarını gecənin bir vaxtı yenə hamının gözüündən iraq bir yerdə aparıb yerinə qaytarsınlar. Xansuvar oğlu iki ayağını bir başmağa dirəyib qayıtmışdı ki, ölənəcən Qarğa pirinə sarı bircə addım belə atası deyil. Sədəf arvad kişinin bu hikkəsini ərinin tərsliyinə yozmuşdu. Ancaq, Sədəf arvad heç cürə mənsiməzdi ki, bu dünyada qorxu nə olduğunu bilməyən Xansuvar oğlu gecənin bir aləmi Qarğa pirində beləcə gözü qırıq qala. Sədəf arvad bir kəsənə demədiyi, heç vədə açmayacağı bir sirri qırx qapının arxasında saxlayacaqdı – bildi ki, ömür gün yoldaşı, neçə illərdi bir yastığa baş qoyduğu Xansuvar Xanbudaq oğlu Qarğa pirində, ahıllar demişkən – çalınıb... Xansuvar oğlu bu məsələdən sonrasına uzun, ya qısa ömür sürsə də bunun üstünü vurmadı. Ayın qaranlığında başı çalmalı, üzü örtülü, ətəyində, həmişə,

hər vədə namaz qılınmış, – qılınası o adama rast gəlməyini də demədi... Dünyadan gedəndə də bu sirri oymaq boyda bir düyünçə eləyib ürəyinin başında özüylə apardı.

* * *

Qaya dibi oba olandan, hamı bu yerlərə ayaq açmamışdan, burda ömür sürən aşağıdan yuxarı çoxusu baxıb da, amma qayanın sıldırım yerində ömür sürən o adamı, sifətini yaxından “gördüm” deyən olmayıb... Yalanmı-gerçəkmi, uşaqdan-böyüyəcən kənd adamı qayanın o yerinə baxa-baxa gəlib-gedənə, dişynən dodağının arasında qayıdarmış ki, – neçə nəslin sözüdü deyirlər, “həzrət qeybə çəkilibmiş, onu bircə kərə də “gördüm” deyən olmayıb”. Sonra da o kənd adamı ov-cunu ağzına dirəyib diliynən dişinin arasındakı sözü qənd kimi doğrardı ki, dədə-baba yeddi arxadan eşitmişik ki, Həzrətin ayağı yerə dəyməyib, o bu qayadan birbaşa Babadağın quşqonmazına uçub gedib. Heç kəs vaxtın-vədəsin bilmir...

Həqiqətdə də Həzrətin cəzb olub insanların nəfsindən lap uzağa, buludların nəfəs dərdiyi ucaya – Babadağın quşqonmazına qonduğu günü, ayı, ili, heç kəs bilmir. Ondumu, yüzdümü, ya minildi? Ondan sonra da bir kəs axıracan bilmədi ki, Babadağ necə dönüb oldu Həzrətin məskən saldığı, onun həmişə tək-tənha yaşadığı yurd-yuva?.. Onun rəhmətə qovuşmağı da heç kəsin dilinə gəlmədi. Yeddi arxa bir-birinə ötürdü ki, bir kəsin üzdən tanımadığı Həzrət hər il vaxtı-vədəsi yetişəndə cəzb olur, Kəbə ziyarətinə gedir, o cürə də Babadağa qayıdır. O ola ki, bunu nə gözüynən görən, nə də bilən var... Yeddi arxadan o sözü də ötürə-ötürə gəlirlər ki, yeddi kərə Həzrəti – Babadağı ziyarət eləyən, elə bir kərə Məkkə-Mədinəni başa çıxmış kimidi. Həzrət gözə görünməsə də, dara düşənin dadına çatır, züryəti olmayanı göyərdir, qızı varkən oğlan istəyəni arzusuna çatdırır, dağdan arana, arandan dağa daşınan tərəkəməyə, arana-yaylağa salamat köç diləyir – o ola ki, sürüdən bir qurban kəsilib süfrəsi əməlli yavanlıq görməyənlərə pay-lana...

Mübarək Həzrətin bura nə vədə ayaq açıb, özünə nə vaxt yurd-yuva quran vaxtı-vədəni bir adam bilməsə də, bu kəndin qarasaqqalından tutmuş ağsaqqalınacan o fikirdədi ki, sıldırımın qaşındakı Həzrət üçün qayadan koma Allah-təalanın lütfüynən qonulmadı...

Qayanın gicgahındakı, əl-ayaq çatmayan, dörd bir tərəfi sal qayadan yonulma, insan əli dəyməyən o komanın əslində nə vaxt, kim tərəfindən yonulduğu da bilinmir, heç yonma olduğu da bəlli deyil...

...Hardan gəlib hara getdiyi, yaxud da heç yana getməyəcəyi bəlli olan bu övliya, gözünü Ağca qaya gicgahında, özü də yuxuda ona alaca-qaraca

vergi veriləndən sonra qayanın ələngəsindən xeyli aşağıda, qayanın qoltuğuna sığınan qarğa topasını gözü alıbdı. Kim olduğu, hardan gəlib hara getdiyi bəlli olmayan bu Tanrı bəndəsinin elə birinci gecə yuxusunda ona nişan verilən də havaxtdansa, nə üçünsə, ölümü, ya dirimi, kiminsə-nəyinsə başına yığışan, səs-səsə veribən qarıldaşan, qəfildən səslərini udub qəmə batan həməən ağıl-qaralı, sayca yüzmü, minbirmi olan qarğa topasıydı. Başqa quşlara, məsələn, paxıldan-paxıllara göz dağı olub, illərlə bu dünyanın hər üzünü görmüş Qarğa pirinə gələn ziyarətçilər, xeyrin də, şərin də yerini bəlkə elə bu kəndin camaatından da fərli qanırdılar. Bəlkə elə sonrasına bura yetişən qarabuğdayı qəribin qayadakı o türbədən enib Allahın heç bir bəndəsinə yox, Qarğa pirinə pənah gətirəcəyi də qarğa ürəklərinə əvvəldən damıbmış...

* * *

Hə, üstündən illər, yüzillər, kim bilir, bəlkə də minillər keçəni daha nələr olacaqdı? İl yarım bundan əvvəl həmin o qəribinsə qeybdənmi, ya hardansa... axı hardan olduğu, hardan durub addım atdığı, buralara gəlib çıxdığı bəlli deyildi, – gözünün qabağındakı bircə o idi ki, addımını hara atırdısa, gözündə, qulağında pambıqıydı, heç nə görmürdü, eşitmirdi, elə bil həqiqətən pambığın üstüylə yeri yirdi. Ya da bəlkə dağların dumanı onu südəmər uşaq kimi qucağına alıb harasa aparmağındaydı. Bu bəmbəyaz dünyanın, ağ aləmin harasındansa qulağına qarğa qarılıtsı gəlirdi. Bu qarılıt boş-boşuna deyildi, onu çağırırdı. Elə bil qalın bir meşənin ortasında alçaqmı, ya hündürmə bir ağac onu səsləyirdi. Bu tərəflərin adamına bənzəri olmayan həmin adam, əl havasına yerin altındanmi, ya üstündənmi, dünyanı yorub-yortmuş, qartımış qarğa, tamarzı səsiylə onu haraylayırdı. Qarabuğdayı qərib adını bir, ya beş, ondan da artıq, ya əskik vaxt idi ki, yadından çıxarmışdı, ya da atasının qoyduğu adı duman onun əlindən tutub hardan-hara gətirib çıxarmışdısa, qayanın o üzündə itirmişdi. Qayanın bu üzündə, Allah-təalanın nə vaxtsa qaya-sıldırma yaptığı bu türbədəsə itirdiyi adını tapmışdı...

...Hər iki yaşı bilinməz – Qarğa ilə yaşıd olan ağac – ikisi bir yerdə onun adını çağırırdı. Adı yadında deyildi. Bir budağı çoxdan qurumuş, bir budağı yaşıl ağac, bir də qurumuş budağına qonmuş, ağacla bir yaşda olan qarğa, qartımış səsiylə onu səsləyirdi. Qarabuğdayı qəribin atasının qoyduğu adı da olmalıydı, elə indicə yadına düşdü. Adı yadına düşməmiş, çoxdan bu dünyadan köçmüş ata-anası gözünün qabağına gəldi. Anası gözü yaşlıydı... Atasının eyvanda görsənən yeri boşuydu, bəlkə də havaxtdan əl-ayaq toxunmamışdı, orda yatan yoxuydu. Çarpayının başının üstündən heç kəsin yadına düşmədiyi uzaq bir

əyyamda kömürlə çəkilmiş bir şəkil asılmışdı. Bu, atasının tez-tez adını çəkdiyi Təbrizin hansısa bir döngəsiydi. Üzünü görmədiyi uluların söylədiyinə görə, bu nəsil ta qədimlərdən orda yurd salıbmış... Eləsə, mən bura necə gəlib düşmüşəm? Bu yurd həmən yurddumu? Bəlkə mən elə Təbriz deyilən yerdən gəlməyəm? Ya elə bu qayanın qucağında böyüyüb boya-başa çatmışam? Məndən irəli qayanın ovçundakı bu türbədə kimsə yaşayıbmı görən? Burda qalanan ocağın külü nə vaxtdan qalıb? Beşmi, onmu, yüzü, bəlkə min ildən qalmadı? Gəl ki, bu türbə yayda sərin olur, yağış-yağmurda isti. Külü, külün altındakı közləri qaynar... Bu ocağı vaxtilə, yüz il, min il əvvəl kim qalayıb? O kəsi nə vaxtsa görə biləcəyəmmi? Bir az aşağıdakı qarğa kopası budaqlarına qonan minillik ağac, qarğalara qoşulub məni çağırır...

Hə, hə, adım yadıma düşdü: Məni çağırmasaydılar, ata-anamın qoyduğu ad yadıma düşərdimi? Adımı yada salan illəri yorub-yortan o ağac, o ağacın ləçə-budağına böyür-başına – xarbuc, çinqıl, gərməşov kollarına pənəh gətirmiş zil qara, ala-bula qarğalardı. Heç kəs eşitməsə də hər səhər gün çırtmazdan, qulağım onların səsinə öyrəşib. Hamı birbirinə qarışib məni haylayır. Bəlkə onlar məni özümdən yaxşı tanıyır. Bura hara, mən hara? Yəni doğrudanmı mən burda dünyaya gəlmişəm? Əgər belədisə, bəs onda qayaya sığınan yan ovuc boydaca bu kənd niyə məni tanımır, özününkü saymır? Niyə məni öz adımla çağırır? Bəlkə mən elə qaçağam, qulduram? Ya bəlkə mən ayaq atıb yerisəm də, gözə görünürəm? Bəs eləsə, qarğalar məni görcəyin niyə səs-səsə veribən qarğa dilində qarıldaşır, bir əsim meh olmayan havada belə budaqlar başını tərpədir, yarpaqlar səssiz-səmirsiz məni göstərib pıçıldaşır... Bəlkə mənə elə gəlir... Amma hardasa, mənbiləni, dimdiyini mənə sarı tutub qarğaların nəsə dediyini başa düşməkdəyəm... Dediklərindən belə çıxır ki, mən bura qayanın arxasından gəlmişəm. Özü də göz-gözü görməyən dumanı bürünübən gəlmişəm... Bunu mən lap sonradan anladım. Bilmirəm, o vaxtdan neçə aydımı, ildimi keçən? Mən öz yaşımı da bilmirəm. Göz-gözü görməyən duman məni qayanın harasına gətirib çıxarıb? Bəs onacan hardaydım? Məni hardan alıb hara gətiriblər? Öz ayağımla gəlmişəm, ya duman məni ovuda-ovuda öz qanadına alıb gətirib? Bəs bu quş necə, qarğa cinsindənmi, ya nədi? Yox, ola bilməz! Az qala adam boydadı. Yox, adamdan daha zəhmliydi. Hardasa, gözümü açanda görmüşəm. Bəlkə yatmışam, yuxuma girib. Yavaş-yavaş yadıma düşür.

...Lap burnumun ucunda görmüşəm, gözü gözümə baxırdı. Ağlındakı nəydi görən? Ona baxıb o birisi də gəldi. Daha birisi başımın üstünü kəsdirib – görmürəmmiş... Gözü gözümə baxan axır ki, gözünü gözümdən çəkdi, dimdik atıb yanağımdan bir parça qopardı. Ağrıdan o dünyaya gedib gəldim. Başımın üstündə dayanan çalağan ayaqlarını

çiynimə dirəyib peysərimə dimdik atdı. Elə bil köz basdılar. Gözümü açmağa macal tapmadım. İy alan neçə çalağan havada, göylə mənim aramda halay vurub hərlənmədəydi. Üstümə qonmağa girəvə tapmadılar. Bir göz qırpımında qatıq kimi qatı duman üstümə çöküb məni adamyeyənlərin caynağından qurtardı. Heç bilmədim olan-qalan gücümlə yerimdən özümü necə atdım. Elə bil kimsə məni qucağına alıb dumanın içinə tulaz verdi. Ayağım yerə dəydimi, dəymədimi? Orasını bilmədim... Kəfənim əynimdə, duman hara apardısı, ora addım atdım. Bəlkə də gözüyumuluydum, kim bilə, heç özüm də bilmədim. Məni aparan aparırdı. Orasına nə sözüm, kimdisə gözümü qapayan qapamışdı. Ayağımı qaragəldisinə atırdım. Say ki, pambığın üstüylə yeri yirdim. Nə daş bilirdim, nə kəsək, nə kol-kos, nə tikan. Məndən olsa, dayanardım, yerimdən tərpənməzdim. Amma, kiminsə əli kürəyimi isidir, məni ehmalca harasa irəli, dumanın qatı yerinə itələyirdi. Yox, deyən ayağım yerə dəymirdi. Gözlərimi yumdum. Açılanda məni bura gətirib çıxaran dumanı görmədim. Çəkilib getmişdi. Uzandıqca uzanıb gedən, qəlpi bir qayanın ucundaydım. Elə bir yerindəydım ki, başımın üstündə buludlardı, üz bəzəndəsə yamyaşıl dağlar, çəmənlər, bunların ətəyindəsə zümzüməylə axan, dağın güngörməzində tini burulan çay... Məndən aşağıda elə bil yuxusundan gərnəşə-gərnəşə qalxan, tovlardan həvəssiz boy verən tüstülər... Evlər çaydan aralıydı. Elə bil ki, bu evlər havaxtsa qan-qan deyən çayın selindən qorxuban qayaya dırmaşmaq istəyiblər, sonra yorulub dayanıblar. Qaya da onlara yer-yurd verib, başlarına sığal çəkib... Bəlkə cənnətdəyəm, heç özüm də bilmirəm?! Yəni, cənnətdə qarğalar da olur? Niyə olmasın ki?! Qarğa da olar, qarışqa da...

Hər səhər gün çıxmazdan kəndin o başından kimsə haray çəkir, o haraydan azacıq keçmiş kənd elə bil gözünü açıb oyanır, bacalardan tüstü qalxır, hər şey cana gəlir, nəfəs almağa başlayır... Bütün günü, qaş qaralana kimi səs-səsə verib qarılacaq qarğalar, kəndin o başındakı haray çəkən o səs "Allahu-əkbər" deyibən susana qədər aşağıdakı o qarğa topası dimdiklərini qoyunlarında gizlədib qarıldamaq nədi, cıqır belə çıxarmırlar. Elə ki, "Allahu-Əkbər" eşitdilər, bir qurtumu içən hovuracan dinməzlər, lap başda dayanan, yəqin bu kəndin əzəl binə vaxtını görmüş qoca qarğa bir ağız qarıldayanı hamısı yerindən olur, qarğa dilində bir-birinə nəsə deyir, nəsə danışardılar. Nola bunların dilini mən də biləydim... İnsanlardansa, buranın hara olduğunu öyrənərdim, hal-əhval tutardım. Öyrənərdim – necə olub ki, bura gəlib düşmüşəm? Duman məni bura gətirib çatdırandan bəri gözümlə açıb bunları görmüşəm? Məni görcəyin mənbiləni seviniblər. Adımı çağırıblar, öz adım bəlkə elə onda yadıma düşüb. Dədə-babamızın dost-doğmaca yurdudu, o adı mənə qoyublar. Bəlkə elə bu qarğalar da oralıdı, onların da uluları elə o yerdən qopub bu yerlərə gəlmədi? Bəlkə mənim nəsil-

nəcabətimi tanıyırlar. Məni görəndə bəlkə elə buna görə çiçəkləri çırtdayır? Aşağıda, mənə yaxın evdəki qoca kişi də azan səsinə eşidən kimi eyvana çıxır, balaca xalçanı sərib namaza başlayır... Asta-asta yadıma düşür... Babam da eləydi. Deyirdi, gec-tez biz oddan əl çəkməliyik, Allah-təala İslamı buyurub, biz də ona boyun əyməliyik... Yəqin ki, düz deyirmiş... Od, – deyirdi – şeytanın qulluğundadı. Allah-təala odu-alovu insana xidmət üçün yaradıb, ona dua etmək üçün yox. Bəlkə mən də o babama oxşayan qocaya baxım, onun kimi eləyim. Əvvəlcə üzümü o başı qarlı dağlara çevirib diz çöküm, babam kimi əlimi üzümə çəkim, salavat çevirim. Bax belə... Bu nədi, elə bil dünyaya təzədən gəlirəm... Üzümü göylərə tutum. Allahu-əkbər deyim! Eynilə babam kimi! Babam kimi, ancaq babam kimi!.. Qov kimiyəm. Bu yüngüllük mənə göylərdənmi gəldi? Ya o başı qarlı dağları yaradan İlahidənmi? Bəs əlçatmaz, ün yetməz bu göylər İlahinin, Allahın deyilmi? Yəqin Qarğa Pirindəki qarğalar da məni görür, gözləri məndədi, qarılırları gəlmir, səslərini udub dayanıblar... Şükür sənə, Ya Rəbbi! Bu gündən, bu sabahdan üzünə o yana, nə yaşayacağamsa, məni öz hümmətin say! Bir günümü, beş günümü, aymı, ilmi?.. Nə qədər ömrüm varsa... Nə qədər qalıbsa... İndi yadıma düşür. Qucarat... Anam, bacım, əmim, qardaşlarım... Mən Azərbaycana, yola düşməzdən, bu günkü kimi yadımdadı, – nənəm soruşdu ki, ay bala, heç olmasa, adın yadında qalıbmı? Nə qədər fikirləşdimsə, yadıma düşmədi ki, düşmədi... Bu günsə yadımdadı, hər şey yadımdadı. Təbriz – dədə-baba vətənimdi. Suraxanının odunda-alovundasa qızınıb-qovrulmuşam. Bəs bura, burdan əvvəlsə o hündür qalanın başına, adam əti yeyən quzğunlar, çalağanların çaynağına necə gəlib düşmüşəm? Məni ora kim gətirib çıxarıb? Dostmu, düşmənmə? Kənddə, aşağı damdakı kişi deyəsən öz namazını bitirdi... Qarğaların səsi gəldi. Bir-birinə qarışdılar. Bəlkə də məni çağırırdılar... Bəlkə elə mən də qarğayam – özümün xəbərim yox. Məni özlərinki sayırlar?! Elə buna görə mənə isnişiblər, məni səsləyirlər?! Mən də adamlardan daha çox qarğalara isnişmişəm. Gəlib-gedən məni Qarğa pirinin mücövrü, yiyəsi sayır. Elədi. Onlardan biriyəm ki, varam. Geyimim də gərək onlardan seçilməyə. Yarısı ala, yarısı qara...

* * *

Dədə-baba, əsl Təbrizdən, adı da Təbriz olan – yaddaşı bir gün bir günorta qədərincə, özü Suraxanı atəşgahına ziyarətə gələn bu oğlan bir də yatsa, heç ağlına belə gətirməzdi ki, Bakının Suraxanı kəndindəki Atəşgaha uzaq-yaxın hardan olsa ziyarətə gələnlərin alova baxdıqca ağı azanların ağı, yaddaşı itənlərin yaddaşı özünə qayıdır. Yerinə gələn ağlına belə gətirməzdi ki, Suraxanı atəşgahına gələnlərin

arasında işdi kimsə öz əcəlini tapsaydı, onun ölüsünü öküz-kirsəynən, yainki arabaynan Qonaqkəndin Söhüb qalasına aparardılar. Aparardılar ki, o qalanın başına yığışan çalağanlar qalanın başında onu dağım-dağım dağıtsınlar...

...Birdən qayanın bu yerindən bir əsim külək gəlib keçdi. Canına üşütmə düşdü. Heç olmasa, bu küləkdən gizlənmək lazıymıydı. Külək gələcək də, gedəcək də... Bu külək qərribəydi, elə bil yerin təkindən gəlirdi. Hər halda oğlan kəfənini öz bədəninə daha sıx bürüdü. Heç havanın üzünü belə pursutması bu qayada hələ ki rastına çıxmamışdı. Hardasa daldanacaq tapmalıydı. Güvəndiyi yer qayanın o quşqonmazındakı, ondan əvvəlki hansısa aqibəti – xeyirin başını gizlətdiyi komaydı. Ondan çox əvvəl hər kimiydisə oranı hər halda soyuqdan, ya istidən, bəlkə də ondan aşağılarda, yaxındamı-uzaqdamı ömür sürmüş insanlardan uzaq olmaq üçün fikirləşmişdi. Özlüyündə bunu fikirləşə-fikirləşə o qayanın əlçatmaz yerində, dirsəyindəki, həmişəki yerinə qalxdı, içəri girdi. Ona elə gəldi ki, yuva əzəlkindən, lap elə gecədəkindən istidir, yuvanın hovusu sınımış kimidi. Kim bilə neçə illər bundan əvvəl qalanan ocaq, ocaqdakı kül də öz yerindəydi. O külü hara, niyə atasıydı ki?! Elə o da aşağıdakı kənd, qarğaşa salan, onu çağırən qarğalar kimi qulaq yoldaşdı...

...Deməyə dilim də dönmür. O bir adam boyu uzununa, bir adam boyu eninə olan o komada ocağın külü elə indinin özünəcən qalır. On ildimi, yüzdümü, minildimi? Ocaq da soyumayıb, elə indinin özünəcən istidir, qor salıb. Bu ocağı kim yandırır, kim söndürür?! Ya heç sönmür? Hər halda mən gələndən belədi. Bu yovşu – su qabı kimdən qalıb, kim bilə bu qabda nə vaxt, özü də kim su qaynadıb? Bəs bu bir neçə arşın torpağa səpilən dən kimin ovcundan səpilib? O ovucdan səpilən dən kim bilə, yüz ildimi, min ildimi, yaxud sanılı günlərdimi, qayanın sırtına səpiliydi? O kəsən oda tapınıbmı, ya mənim bu gün obaşdan dizimi qatlayıb çəkərəkənən namaz qıldığım kimi, üzünü göylərə tutuban namaz qılıb, yalvarıb-yaxarıb? Qoy onda öz Pirimə dəyim. O qarğaların məndən yaşlısı, mənim atam-babam, cavanı mənim qardaşım-bacılarımdı. Allahın qarğasından özgə indi mənim kimim var?

* * *

Bu həməən günüydü ki, Sədəf arvad qısır qalmağını ilk kərəmiydi gəlini Güləndamın üzünə vurmuşdu, gəlini də bunun səbəbini utana-utana Sədəf arvada başa salmışdı...

...Güləndam kündələri təndirə yapıb qurtardı. Kündələrdən biri üzünü çəkib küt getdi. Sədəf arvad bunu görməzdimi? “Hardasa qız qaçırdılar” – dedi. – Əsl vədəsidi. Qız-gəlin bulaq başındadı... Çöldə yemlik də südə düşər... Qulaq as, Babaçayı da hövüllənib...

Doğrudan da kəndin qabağından axıb gedən Babaçayın hökmü xeyli artmışdı. Köpürüb daşır, hirs-i-hikkəsi soyumamış aran kəndlərinə, ordan da nəfəsini dərməyib özünü dəryaya çətdirməyə tələsirdi.

...Xanbudağın böyük oğlu Şahbudağın əsl evlənməyi, toyu öz yerində, öz vaxtında olmuşdu. Çayın boğazındakı kənddə onun gözü deyikli bir qızı tutmuşdu. Qızın da gözü ondaymış. Şahbudaq bir gün gözətə durur, qız bulağa enəndə mindirir sağrısına, atın ağzını döndərir dağlara sarı. Qızın su dolu saxsı səhəngi qalır bulağın üstə. Qız-gəlin haray-həşir salır. Tökülüşüb gəlirlər. Qızın nişanlısı, qohum-qardaşı düşür qaçanların dalıyca. Şahbudaqgil qayadibi gəlib dirənirlər Qarğa pirinə. Böyük qardaşın əzəl evlənməyi belə olmuşdu.

* * *

...Qarğa piri deyəndə Şahbudağın yadına həmişə uşaqlığı düşür. Bir dəfə kiminsə doqqazının yanından keçəndə görmüşdü ki, bir qarğa bostan barısının yanında düşüb qalıb. Şahbudaq qarğanı hürküdüb uçurtmaq istəmişdi, ancaq nə illah eləmişdisə, qarğa uçub getməmişdi, eləcə qanadı sallaq – dayanıb durmuşdu. Şahbudaq əyilib zəndlə baxanda, gördü qarğa qanadını çəkə bilmir, yəqin ala qarğa tamahına, buğda, ya arpa yuyub sərəninsə qəzəbinə gəlib. Şahbudaq qarğanı götürüb evə gəldi...

– Ay bala, bu nədi, gətirmisən?

– Ay ana, yazığım gəldi, heç yerindən tərpənə bilmir... Qanadı sınıb...

– Bağlayaq, bala, bağlayaq. Zift əridib məxmərin üstünə çəkək, sora da möhkəm bağlayaq. Qismət Allahdan! Elə bilirsən qarğanın Tanrısı yoxdu? Var bala, var! Özü də bilirsən bu haranın qarğasıdır? Hər il öz pirlərinə ziyarətə gələn qarğalardandı. Görən hansı insafsızın səlbəsinə tuş gəlib?..

...O qarğanın Xanbudaq külfətində qalmağının qırxı çıxdı. Neçə gün qarğanın dimdiyinə nə su dəydi, nə çinədanına dən düşdü. Qabağına nə qoydular, eləcə qaldı.

Bir gün səhər tezdən muştuluq alacaqmış kimi kiçik qardaş Minbudaq nəfəsi çiyinlərindən çıxaxıxa özünü anasına çətdirdi ki, - ay ana gözü aydın, qarğa su içir, dən yeyir... Bir neçə gündən sonra qarğa eyvanda qanadını çəkə-çəkə o baş-bu başa gəzdi də... Qaranquşlar yengidə gəlib eyvanlarda öz köhnə yuvalarını axtarıb tapanda, bu ailənin qarğası da qanad açıb eyvanın qırağına qondu, bir ağız qarıldadı, zəndlə başını yana əyib baxdı, sarıca ağacına qondu, yenə dönüb baxdı, sonra da havaya qalxıb Qarğa pirinə sarı gedən qarğalara qoşuldu. Sarıqlı qanadında məxmər qırığını da aparıb getdi...

...Həmin qarğa, elə həmin gün sarıca ağacına qonan qarğalardan biri idi ki, Sədəf ana, üstündən illər keçsə də, – arvadın fəhminə bax, – onu tanıdı. Sarğı eləcə qarğanın qanadındaydı. O qarğa o həyətin, o ailənin

ən yaxın qohumundan irəlisi, simsarıydı. Sədəf arvada elə gəldi ki, o qarğa vurnuxur, elə bil nədənsə nigarandı, gözü bəlkə də Şahbudağı, ya Minbudağı axtarırmış. Hər halda Sədəf arvada elə gəldi. Dədə-babadan belə söz eşitmişdi ki, deyirdilər, - “kimsə dinib-danışmaz, amma ürəyində qarğa söyüşü söyər. Sədəf arvad deyirdi ki, qarğa adamın yeddi dönənin öyər də, söyər də... İntəhası, adam oğlu adam bunu eşitməz...”

...Gör üstündən neçə illər, az qala ömrün yarısı keçib, Şahbudağın uşaqlığı bunda neynir?! O qarğanın elə yaddaşı var ki... Çeşnisiz xalça toxuyan rəhmətlik Durna qarının yaddaşı onun yanında yalandı. Hər il Şirvandan Qarğa pirinə qayıdanbaş təzəcə düymə bağlayan sarıca ağacına qonmaqları, bu həyətə baş çəkmələri var... İndi Minbudağa da əyan olmamış deyil...

...İndi kim bilə, o Şahbudaqdan kiçik qardaş meşənin harasındadı, acdımı-susuzdumu? Minbudaq da özünə təzə xasiyyət tapıb. Evdən çıxanda heç kəsə xəbər eləmir. Qayıdanda da elə vaxt qayıdır ki, heç kəsin gözüne görünmür. Nə vaxt yatır, nə vaxt durur – doğmaca anası, yainki mən külfəti – mən Güləndam bilirəmmi? Köynəyini də çıxarıb atıb hara gəldi. Hər şeyi özünə ar bilir. Yanımda da yatmır ki, heç olmasa qoxusuynan doyunca nəfəs alım. Arabir, axır vaxtlar handan-hana... doluxsunur, üzümə belə baxmadan, səsi titrəyə-qayıdır ki, – mənim kəpənəyim, sən məndən incimə haa... Allahın izniyən, az qalıb... Bu yaxınlarda hər şey... öz çarəsin tapar... Nə bilim, ay Minbudaq, Allah-təala ağzından eşitsin... Onsuz da nə cür olur-olsun, Fələyin yazısına şükür! Qismətimizdə nə varsa – odu... Oyunun olsun, ay bircəbacı... Arvadda fəhmə bax haa... O qarğanı qanadından tanıdı... Yaxşı deyir ki, qarğadakı fəhm heç adamların çoxunda yoxdu. Öz payıma deyirəm, əslinə qalsa, heç birimizdə yoxdu... Amma, bu beş para kəndi cıraqlan axtarasan ha, Şirincanın fəhminə tay tapammazsan. Noğulbacı ayrı mərəkədi. Görmürsən, nə var-nə var təndirdə kündə küt gedib...Təndirlərin hamısında olan şeydi. Amma, bircəbacı deyir ki, hardasa qız qaçırtıdılar... Oldu oldu da... Bəlkə elə düz çıxdı...

Hər gün gördüyümüz, gecələr nənnisində şirin-şəkər yatdığımız, kü-rəyimizi söykədiyimiz dost-doğma Ağca qayamızın o qədər sirri-sehri var ki?! Neçə vaxtdı Qayanın döşündəki Tanrı yuvasına pənah gətirən o kəs görən kimdi-nəçidi? Hardan gəlib, hara gedəndi? Görən onu tanıyan varmı ki?

* * *

Bu dağlarda, dağların boynuna dolanan yollarda adamlar bir-birinə təkamseyrək rast gəlirdi. O yaz səhərisə obaşdan yola çıxanların rastına yuxarı – dağlara gedən öküz arabası çıxmışdı.

İkicə nəfər də payı-piyada arabanın dalınca. Qəribədi, arabanın içində bükülü... mafə vardı. Özgə heç nə... Əslində arabanın Bakıdan tərpəndiyi iki günüydü. Gecəni Şabranda dayanmışdılar. Həm öküzlər yorğunluğunu almışdı, həm də Bakıdan dağlara – Söhüb qalasına ildə-ayda neçə kərə məcburi yolun yolçusu olmuş adamlar... Kəfənə bələnmiş mafədəki dünyadan xəbərsiz adamınsa axır yolçuluğuydu. Sağlığında eşitmişdi ki, neçə yüz il bundan əvvəl dünyanı yorub-yortan, adları yaddan düşüb itən dədə-babaları oda tapındıqları üçün Təbrizdən, Ərdəbildən, Hindistana beləcə köçməyə məcbur olmuşdular.

Oda tapınmaq məgər Allah-təalanın buyruğundan çıxmaq idimi? Məgər odu insana Allah-təala bəxş etmədimi? Odu Allah-təala yalnız nəyisə, kimisə, haranısa yandırır-yaxmaqdan ötrümü yaradıb? İnsan oda-alova baxanda pak olmurmu, denən? Novruzda qalanan tonqallar, çatılan ocaqlar insanın ruhunu təzələmirmi?

Yox, yox... bunların heç biri arabada, mafədəkinin yadında deyildi.

...Yerin bağrından qopan, hər gələnə dil tərpədib yalvaran, əslindəsə hər ziyarətçinin əl-qoluna, təpədən-dırnağacan qol-budağına can verən, tumar çəkən alov dilimləri birdən-birə yaddaşına qondu... Hardan gəlmişdi, kimə qoşulub gəlmişdi, ora – torpaqda alov dilimləri bitən yerə – Bakıya, Bakının yaxınlığındakı Suraxanı atəşgahına... Oranın adını hələ Qucaratda eşitmişdi, ancaq yadında saxlaya bilmirdi... Qonum-qonşu, tanış-biliş uşaq vaxtı onun adını xəbər alanda belə başını aşağı salıb dilini udmaqdan özgə çarəsi qalmırdı...

Azərbaycanın Təbriz, Ərdəbil, eləcə qeyri torpaqlarında yaşamış, belinə zünnar – al qurşaq bağlayan kəslər alovun gözüünün içinə yenə dik baxmırlar; oda boyun əyməyi özlərinə borc bilənlər əksilməmişdi, o ola ki. Yerin bağrından kükrəyən, alov sorağını eşidən bir çoxları nə qədər yol gəlib Azərbaycan torpağına ayaq basar, Abşerondakı Suraxanı atəşgahına ziyarəti başa çıxardı... Suraxanı atəşgahına ziyarətə gedib qayıdanlar and-aman eləyirdi ki, həmənin atəşgahda od-alova qapılandan sonra, insan canında olan bütün mərəzlər – cəmi bəlalar təmizlənir, arınıb-durulur...

Uzaq Hindistandan Suraxanı atəşgahına gələn ziyarətçilərin bəziləri atəşgahdan ayrılmaq istəmir, ömürlərinin axırına qədər Bakıda məskən salırdılar. Onların demək olar ki, hamısı İslama tapınırdı. Hətta gəlmələrin məscidinə ad da qoymuşdular. Buna “Moltanı” məscidi deyirdilər. Səbəbini əməlli-başlı bilən yoxuydu. Suraxanı atəşgahında üç gün, üç gecə od-alovla göz-gözə qalmağın özü hər ziyarətçinin dözə biləcəyi sınaq deyildi. Beləcə uzaqdan gələn ziyarətçilər arasında aclığa, susuzluğa dözə bilməyənlər, üç günün tamamında şüurunu itirmiş adam özünə gəlib ayılmırdısa, “öldü” sayılırdı. Deməli, o adamın əcəli Suraxanı atəşgahında tamammış. Ölənlər çox olmasa da, onları torpağa

basdırmaq yasaq sayılırdı. Belələri gərək dağlarda – Ağca qayanın arxasındakı kiminsə, nə vaxtsa tikdirdiyi Söhüb qalasında, daha doğrusu, qalanın başında quzğunlara yem olaydı. Görən bu kimin ağlına gəlmişdi? Özü də bundan gərək heç kəs – nə gedən, nə gələn xəbər tutmayaydı...

...Yayda-yazda öküz arabasında gedən o ölü iylənirdisə, elə yolda torpağa gömülməliydi, əgər iylənmirdisə, meyit gecə-gündüz yol gedib Söhübə çatdırılmalı, qalanın üstünə qoyulmalıydı. Dörd bir həndəvərdə başına ən çox quzğun yığışan qəlbi yer – Söhüb qalasıydı. Quzğunlar bir göz qırpımında ölünü param-parça eləyib udurdular... Bıçarə ziyarətçinin sitayışı də bu məqamda dürüst sayılırdı ...

Babadağa tərəf, Söhüb qalasına gedən öküz arabası, yoldan aralı, gözdən iraq bir yerdə dayanacaq, boyunduruğu açılan öküzlər quzeyin otundan doyuncə yeyəcək, qarınları doyandan sora kövşəyəcək, yolçular da biri yatanda o birisi duracaq... Həm öküzlər, həm yandaşları yoruluq aldılarını səssiz-səmirsiz yola düşəcəklər. Mafədəkinin bütün bunlardan xəbəri yoxuydu. Yandaşlardan biri kəfənin başını açıb, axşam tərəfi Söhüb qalasına yetişəsi mafənin qulaq tərəfini qoxladı ki, bəlkə elə hardansa Suraxanı atəşgahına gələn, burda öz əcəlini tapan bu bədbəxtin ölüsü elə çoxdan iylənibmiş. Qoxuyubsa, gözdən iraq bir həndəvərdə düşürüb xəndəyin altında necə gəldi basdıracaqqlar. Suraxanı atəşgahına gələnlərin nə salavatı var, nə kəlməyi-şəhadəti. Gecə-gündüz durub-oturub od-ocağın qabağında baş endirməkdən özgə nə bilirlər ki?!. Yox, bunun qulağının dibi şaftalı qoxuyur. Belə çıxır ki, Söhüb qalası, o qalanın başının üstündə hərlənən çalağanların mafədəki qəribi gözləməyi əbədi, ya da bunun tərsidi. Bunun bütün ölüsü qulağının dibindən dırnağının ucunacan qaysı qoxusa belə, Söhüb qalasının başının üstündə dövrə vuran çalağanların qismətidir...

* * *

...Ağ sapla qara sap seçilməzdən, səhər obaşdan tutulan adamı qabaqlarına qatıb qəza mərkəzinə aparən çiyini tufəngli atlılar, içi mafəli öküz arabasıyla dağa dırmaşan o iki nəfərlə Təngə dərəsində qabaq-qənşər çıxdılar. Bir-birlərinə salam verib əleyk alan olmadı. Əslinə qalsa, oldu da. Öküz arabasının sağ-solundakılar, çiyini tufəngli atlıları saya salmadan bunların ortasında gedən qolubağlı kişiye baş tərptədilər. O da gözüylə gülümsədi, qımıldanmadı. Qımıldanıb nə deyəcəkdə? Dirsəkdən aşağı kənəf iplə bağlanmış qolları dil açıb danışmırdımı? Bir də ki, söz artıqıydı. Bu dəmdə dərənin boğazında qarğa qarıldadı. Yəqin ki, sabahın it-qurd seçilməzində, bu həndəvərdə öz yolunu deyində deyində axıb getməkdə olan Babaçaydan, bir də neçə gündü gözünü yum-

mayan Tağan qarğadan savayı beləcə şirin səhər yuxusunda payı çatmış olan yoxuydu...

...Gədiyin ayağına varanda ağı-qaralı qoyun sürüsü qabaqlarına çıxdı. Nə illətdisə, itlər arabanın içində mafəni görəndə hürmədi, itlərin ən bədi yerə sərilib başını qollarının üstünə qoydu, astadan zingildədi, o biri itlər də həməən cürə... Küçüklər çaşıb qaldı. Bilmədilər neynəsinlər. Çobanın yanındakı uşaq "Allah rəhmət eləsin" dedi. Yaşlı çoban dişiyənən dodağının arasında nəsə mızıldandı, yoluna ölü çıxmağı, görünür, onu açmadı, fıstırıqnan sürünün ağzını döndərdi ki, ölü aparan arabaynan bir yolun ağına düşüb getməsinlər...

...Qayanın dalında bir əlin barmaqları sayda binəsi olan obanın qənşərindən keçdilər... İns-cins yoxuydu. Yağışdan sonra göllənən alaçıq boyda axmazın yanında bir at çidardaydı. Arabanı görəndə kişnədi. Elə yanıqlı kişnədi ki, arabanın yandaşları dönüb baxdılar. Bəlkə də yazıq heyvan neçə gündü çidardaydı. Nə aclığı vardı, nə susuzluğu. Görünür adamsızlıqdan, təklildən darıxırdı. Kim bilə yiyəsi hardaydı. Allah bilir, harasa, uzağamı-yaxınamı çıxıb getmişdi, getdiyi yerdən də hələ qayıtmamışdı. Görən yiyəsi salamatdımı? Oba yalın dalında gözdən itənəcən atın kişnərtisi kəsmədi. Atın ürəyinə nəsə dammış olmaya? Qalanın ətəyindəki kəndə çatanda çıraqların çoxu keçmişdi.

Öküz arabasının qalaya çatmağından yəqin ki, heç kəsin xəbəri olmadı.

Mafəni düşürdülər. Səhər gözə görünməsin deyə elə gecəynən cəsədi qalanın üstünə çıxardılar. Kəfəni açdılar ki, bədən çalağanların gözündən yayınmasın...

Daha ləngimək nəyə lazım? Öküzləri arabaya qoşub gəldikləri yolla da üzəaşağı tələsdilər. Biri mafənin içinə girib yuxladı. Əli çubuqlu o birisi boyunduruğa yaxın oturub öküzlərə yiyəlik elədi. Dünənki örüş yerinə çatanacan... Dinməzcə mafəni yerə düşürüb arabaya bərkili dəhrəynən doğradılar. Gecənin bağrında dörd bir həndəvərdən görükən ocaq qalandı. Bu ocaq həm də otlayan öküzləri canavardan qoruyacaqdı. Daşdan süzülən bulaqdan lüləkli bığırı doldurub ocaqda qaynatdılar. Pendir-çörək arxayınca yeyildi. Bu dəfə hava aşağıdan ağaranda yandaşlardan o birisi elə ocağın qırağında dirsəklənib gözünün acısını almağa çalışdı. Öküzlər də çəməndən doyumluq alıb ocağa yaxın çökdülər, onların gövşəyi elə yatmaqdan daha şiriniydi... Gün çırtanda səssiz-səmirsiz yenə durub arabanı qoşdular. Sora "Bismillah" deyib tərpəndilər. Axşamacan gərək Şabrana çataydılar... Yaxşı getsəydilər, Beşbarmağa da yetirərdilər. Ordan Bakıya nə yol qalır ki... Lap kəsdirməsinə Suraxanıya da gedərdin. Nola, haralardan atəşgaha gələnlərin arasında öz əcəlini daha tapan olmaya... Yazıqdılar. Yəqin Söhüb qalasının başında qalan binəva, gün çıxan kimi özü də bilmədən çalağanlara yem oldu... O qəribin qisməti eləcə, çalağanın da ruzusu bu cürəymiş...

* * *

...O qayada azmı-çoxmu, ömrünün əzəlini, ya davamını o vaxt yaşayan həmin adam gözdən-könüldən uzaq qayanın bağrındakı iri bir daşın altındakı yuvasından çıxıb çayın o tayında səf çəkib dayanan dağlara baxdı, gözüne inanmadı, – yayın ortası dağların başına gecə gözü elə bil kimsə un ələmişdi. Özü də ilin bu vaxtı... Qayalı adam bu vaxtacan belə şey görməmişdi... Bəlkə də qış-yaz, çox vaxt da aşağıdakı, hələ adını bilmədiyi çay səsini başına atır, köpürüb daşır, sular bulananda, duman dağın dibinə sinib asta-asta üzü bəri gəlir, arada elə bil yorulub dincini almaqdan ötrü kəndə pənah gətirir, gah o doqqaza, gah bu doqqaza burulur, görükür hansı evin qabağındasa nəfəsini içinə çəkib dayanırdı. Bir hovur ötəni həmin həyətdə əvvəlcə xısın-xısın, sora da hündürdən haray-həşir qopmağıynan ağlaşma səsi qayada yuva salan kəkliklərin, canavarların, bala əniklərin yuxusuna haram qatırdı. Çox çəkmirdi ki, canavarlar, dallarıya da gözlərindən yuxu tökülən əniklər səf bağlayıb göz-qulaqdan aralıya – Qarğa pirinə sarı gedirdilər... Çoxdan bəri mənəsimişdilər ki, qarabuğdayı, bu yerlərin adamına oxşamayan, üz-gözü örtülü bu adam, kim bilə hardansa azıb gəlmişin biridi. Kənd-kəsəkdə evi-eşiyi də yoxmuş, olsaydı qayanı özünə niyə yurd-yuva seçirdi? Yəqin ki, o adamın üz-gözü bu qayaya öyrəşmişdi, bura hardan gəlib çıxdığı, kim-kimsənəliyi, nə yuvanın quşu olduğu da onun özünün ağılında deyildi. Səhərlər gün göyçəknən, gecələr Aynan məhrəm olub dərdləşən o qarabuğdayı adam, heç hansı dərdin yiyəsi olduğunu da mənəsimirdi. Adına dərd deyilənin nə zeytun tumu boyda, nə də dağar dolu çəltik ağırlığında olduğu da ağılına gəlmirdi. Elə bilirdi varsa-yoxsa da elə bu qayanın qoynunda dünyaya gəlibmiş. Bəzən ona elə gəlirdi ki, babanənəsinin, ata-anasının, tez-tez yada saldıqları axirət dünyası elə buradı ki var, ya da qarşı dağların başına ələnən o ağca qarlardan o tərəfdədi...

...Heç nə yadında deyildi. Gecələr qayada kiminsə yonub düzəltdiyi o yuvaya sığınıb yatanda, hər dəfə yuxuda teyxə bir yaşıllıq, ağacların başına qonan saysız-hesabsız quşlar görərdi, nə yazıq ki, o quşların səsi-səmiri yoxuydu, elə bil qalın bir şüşənin arxasındaydılar... Quşların səsi-səmiri olmadan günlər beləcə ötüb-keçmədəydi... Kim bilə, bəlkə də günlər irəli yox, geriye tələsirdi... Onsuz da bu dünyada hər bir Allah bəndəsi harasa tələsir, yatanda belə öz yolunu gedir. Onsuz da hərənin öz yolu var, ömrü boyu o yolu getməyindədi...

* * *

...Bir yandan artıb, bir yandan azalan bu kənddə belə bir adət vardı axı... Kimin arvadı öldürdüsə, arvadın ili, ya lap elə qırxı çıxandan sonra atını qotaz yəhərləyər, üzəngilərə zəy çəkib parıldadar, tatarı qırmanc

əlində, şullayı papaq başında, yapağı yundan toxunma şalvarın balağı yun corab içində... o ola ki, corabların rəngi yəhər xalçasının rəngiynən düz gələ, qırmancının dəstəyində gümüşdən halqa, ayağında aşılı dəridən qındıqğa çarıq... Daha nə qaldı? Atın yalı daranmış, quyruğu hillağı – həyət-baca süpürginən. Naxır örüşə sürüləndən sonra, bir də görərdin yasdan təzəcə çıxan filankəs bəzənib-düzənib yorğa atın üstündə keçdi. Dəyirman üstünə çatdı da, heç dala baxmadı... Ancaq onun dalıya baxan nə qədər istəsən. Kənd içindəki kişilər göz-gözüydü. Zirişli daşdan keçən o kəsi hoydu-hoyduya götürərdilər:

- Getdi filankəs, tatlarda əri ölən arvad var görən?
- Niyə yoxdu? Nə çox küpü qızan, dalıyan qovurğa qovuran arvad?!
- Gör necə oturub ey, atın üstündə? Elə bil zalım oğlu evdən çıxanda oxlov udub?!
- Qıçının arasındakı lüləkdən sərnici assan saxlayar.
- Rəhmətlik arvadı Gülsümün qırxı üç gün əvvəl çıxmadı mı?!
- Çıxdı ki, gedir də...
- Rəhmətliyin ağzında dili vardı ki?
- Nola bəxti gətirə, dul rastına çıxa...
- Deyir, İnsafın pişiyi gəlir yatır tovun dibində, ac-acına, qarnı-qarnından keçib... Allah-təala bir gün hayıfın çıxacaq.
- Yox, ey, Nabat qarı qayadibində onu yedirdib buraxır.
- Nabat qarı, nə vaxtacan yedirəcək, özü də qulağına qurğuşun bu gün-sabahlıqdı...
- Baxma, üzü bərkdi, Allah-təala o qarını o dilsiz-ağızsız pişiyə ruzu verib.
- Hələ köşəyi demirsən? Anasın sel apardı, mehrini Nabat qarıya salıb... Vallah, Nabat qarının döşündə süd olsa, onu əmizdirər.
- Qurbanı olduğum istəsə, ağzı yerə dəyən qarını da göyərdər.
- Şəkk eləyənlə lənət!
- Rəhmətliyin oğlu, görmədin, o boyda dəvəni qatdı qabağına apardı, balasın sağ-salamat saxladı?
- Vallah, yalan-doğru, deyirlər ana dəvə sağ-salamatdı, kimsə aşağıda yük altda görüb.
- Əkşi, o selin qabağından dəvə yox ey, fil də qurtaramaz, camaatın danışdığı Seyfəlmülk nağılıdı...
- Olar heç ey, İnsaf hələ tərənəm. Bu başdakını deyirəm ey! Bir təhər adı var. Dünyamalıdı-nədi... Görmürsən, durub düzəlib yola?
- Ə kişi, sənə nə var, sənnən məsləhət eliyəcək? Bəlkə kəndin bu başından o başına çağırışçı salsın? Tək adamdı, bunun çayı var, çörəyi var. Nə vaxt baxırsan, görürsən təndirin qabağında güngörməzin günə verir. Əmoğlu haqqına deyir. Təklilik köpəyoğlu şeydi. Bir qulaq yoldaşı lazımdı, ya yox?

- Yox da, gətirib hər çatanın sümüyün bu kəndin qabırğasına calamasın.
- Əkşi, başınıza söhbət qəhətdi? Arvadı ölənün övlənməyindən sizə nə? Lap elə tək yox, bir-birinə günü cüt arvad gətirsinlər. Xanbudaq oğlu Şahbudaq misali. Kimə nə istisi, nə soyuğu?!. Bayaq dəvənin söhbəti oldu. Aşağıda kim görüb dəvəni?
- Mürvətin kürəkəni gedib quruşludan seyiz almağa. Qoyunları qalib başsız, sürünün qabağına düşüb aparən yoxdu.
- Ay quruşluda seyizlər olur haa! Köpəyoğlunun keçisi dartır özünü ki, elə bil urusun o qızılacaq yaranalı Buzovdu.
- Adə, Buzov yox ey, Zubov! Guya başının dəstəsiynən gəlib keçib Dağıstan kəndlərinə...
- Deyir, əl altdan kimisə axtarır.
- Kimi axtaracaq? Fətəli xanın kiçik oğlu Şeyxəli xan sarıqulağnan yola getmir. O kənddən bu kəndə, bu kənddən o kəndə. Deyir, ya Qubanın, ya da Bakının xanı mən olmalıyam. İndikilər qohum-qardaşdı. Əsl övlad mən ola-ola bunlar nəkarədi, gəlib keçiblər yuxarı başa?
- Sarıqulaq da onlarnan dostdu, bunu yaxın buraxmır.
- Buraxmaz da. Lap əcəb eləyir! Neçə dəfə tutublar, qaçıb.
- Dənən, hara qaçacaqsan? Dovşanı arabaynan tuturlar.
- Qaçıb da. Gecənin bir aləmi yığıb ən yaxın qohum-əqrəbasın boxça eləyir... xəbərsiz-ətərsiz tərpaniblər dağlara sarı...
- Dağlara, deyəndə ki... Gəlsə, bu tərəfə gələr də.. O qayanın qılıncasında qalalar var ha... Oları bilirsən kim tikib? Fətəli xan özü tikdirib kiçik oğlunun adına.
- Hə, atam rəhmətlik də elə deyərdi... Guya Fətəli xan buralara köçəcəkmış...
- Əkşi, sözdü də, dil ətdəndi, damaq sümükdən. Öküzü durğuzub altına bala qoymurlar?
- Buzov dedin, yadıma düşdü. Naxır örüşə çatmamış... İnək qayıdıb gəlir, əmişəcəklər. Buzov tərəkə elə əmir ki, ağzı köpük eləyir. Yoxsa, sabaha gərək ağ itə ayran deyək... Buzov o qədər əmir ki, inəyin yelini olur şor torbası... Mən getdim...
- Yelinə sarı tikan bağla...
- Mən də gəlirəm. Əkşi, yerişivə bir az haram qat, gəlim çatım da...
- Gəl çat. Görək Dünyamalı kişi aşağılardan kimi gətirəcək?
- Əkşi, bizə nə? İstəyir lap gürcü tavatın gətirsin. Özü bilər, kişinin oğlu nə vaxtdan tamarzı qalıb...
- Əkşi, abırlı danış, bu dəfə bəlkə elə qoyun-quzu almağa gedib?
- Qoyun-quzu almağa gedən köç vaxtı gedər.
- Əşşi, lap arvad almağa gedib! Əlinin içindən gəlir! Sonra sözüvüz nədi? Bir gün görəcəksiz, İnsaf kişi də tərpendi?!

* * *

...Səhər obaşdan İnsaf kişi ürgəni yəhərləyib üstünə qotazlı yəhər xalçasını saldı, üzəngiləri silib parılatdı, qındırğa ərəş çarıqlarına yaraşan... rəngli corablarını ayağına çəkdi, qumral quzu dərisindən papağını başına qoydu. Arsızlığına salıb gözücu güzgüyə də baxdı. Gördü mohtac olmasına hələ ki, var. Nənəsindən qalma heybənin bir gözünə, arasına ərəş əzgili boyda pendir qoyduğu sığır dilini qatlayıb qoydu ki, günorta Tək söyüdün altındakı "cur-cur" bulağın üstündə iştahına aldaq versin. Onsuz da nə su, nə çörək İnsafın yadında deyildi.

...Elə kənd görükdən aşırı ki, qəfil bir qaraltı görsəndi. İnsaf kişi həmin qaraltının yanlarını basa-basa yeriməyindən tanıdı. Kənddə ona Yarasa Fəzli deyirdilər. Bu zalım oğlunun ayağı altına gəlmirdi. Gecəsi yox, gündüzü yox... Kim bilə, harda yaxşı örüş görübsə, kənd yatıb şirin yuxu görəndə, camışlarını aparıb sürüb ora, hələ üstəlik atını da orda hörükləyib ki, camışların qorxusundan qurd-quş toxunmasın... İnsaf kişi bilmədi Fəzliyə rast gəlməyinə şad olsun, ya qaş-qabaq sallasın. Onsuz da Fəzlinin bu kənddə, yalançılar sözü, az qala dil açan uşaqnan belə zərəfatı vardı. O ola ki, kəndin ən qaraqabaq adamı, adama yovuşmaz İnsaf kişinin... Səhərin it-qurd bilinməzində qəfil kimsə Zirişli daşın arxasından çıxdı. Elə bil o adam o boyda daşın içindəydi, orda darıxıb birdən-birə daşdan qopdu. İnsaf kişi Gecəquşu Fəzlini qaranlıqda güclə tanıdı.

Fəzliyə elə bir yaşda olardılar. Bəzən bir-birinə sataşmaqları da vardı. Obaşdanın it-qurd bilinməzində İnsaf kişinin təhər-tövrünü o dəqiqə Fəzlin gözü aldı.

– Bu alaqqaranlıqda mən də deyirəm... Sübhün şirin yuxusuna kimdi haram qatan? A xala nəvəsi, avand olsun!.. Ayıb da olsa, filan yerivə qüvvət! Sağ-salamat get-gəl! Ancaq qismətivə eləsi çıxa ki, vəzndə qıvraq ola... Atın gücü çatmaz.

– Ə gecəquşu, bəs niyə piyadasan?

– Ay xala nəvəsi, atım tər köpük içindədi, bayıra çıxartsam, soyuq dəyər, kəmli qalar.

– Nədən tərləyir?

– Cinlər minib-çapır. Biri minir, biri düşür. Dünən səhər obaşdanacan minhamin! Soruşmaq ayıb olmasın, ay xala nəvəsi, ay batmamışdan hara belə?

– Aşağıda mənim bir simsarım var. Qaynanası rəhmətə gedib. Gec də olsa gedim dəyim, təziyəsin verim.

Dan yeri ağaranda İnsaf kişinin gözü çaldı ki, deyəsən Yarasa Fəzlinin üz-gözü bic-bic qırışdı...

– Ay xala nəvəsi, mən gecə gəzənəm, gözüm də həmişə ağı-qaradan seçir. Baxıram, maşallah bir tükdən geyinib-geçinmisən. Məni qınama, sən rəhmətlik əmi qızına günü dalıycan gedirsən...

– Yox a kişi, sənın də başıva söz qəhətđi?! Gecə, ayağı altına gəlməyən sənsən. Təzə xəbər gecə gəzəndə olar.

– Təzə xəbər mənimçün odu ki, Kəklıkli daşa gecə yarı başımı söykəyib qulaq asıram... məni qınama, dərində, ya dayazdamı qulağıma uğultu gəlir. Deyirəm bəlkə səs elə qulağımdadı? Nə bilim, xeyirlisin gecə-gündüzün yiyəsi bilər.

– Nə xeyir, nə şər. Bura bax... Sən özgə deyilsən. Qasımgilin kəndində, səndən nə gizlin, bir halal süd əmmiş başı örpəkli yəni qəhətə çıxacaq? Kaş dalınca küçüyü olmaya, yoxsa kimdi onun yetimin saxlayan? Camaat öz başın gücnən dolandırır. Eləsi ola ki, evi içəridən dağıtmaya. Yoxsa ki, rəhmətlik deyim də, o dərinə getmiş Musanın qızı yarmanın ovuntusun da ovucılayıb dul Məsməyə verirdi. Daha demirdi ki, qış gözün ağardanda nə yeyəcəksən? Hələ o cürə də evimin bərəkətini paylaya-paylaya getdi gedər-gəlməzə... Nəysə... Nola itirdiyimi tapam, işim avand gətirə... Elə sabah günortadan sonra bir halal süd əmmiş mindirəm sağrıma, gətirəm Ağca qayanın dibinə. Heç kəs görməyə, bilməyə. İnan ki, bələkdəki uşaq görə ha, ləlidən başın qaldırıb elə qıyya çəkər ki, bizim kəndin camaatı yerindən dik qalxar. “Ay camaat, İnsaf kişi dul olmaqdan bezib, arvadının ili çıxmamış, aşağıdan arvad alıb gətirir”. Gəl sora tab gətir bu kəndin hoydu-hoydusuna!..

– Doğru sözə nə deyəsən?! Get xala nəvəsi, get! Yolundan qalma! Nə mətləbə gedirsən, avand olsun! Maşallah, elə geyinmişən ki, elə bil Xanbudaq oğlu Şahbudaq “Qarğabəyi” oynayacaq!

– Sənin də günorta yuxun şirin!

* * *

...Sədəf qarının təndirində küt gedən kündə düz deyirmiş... Daha doğrusu, Şahbudaq – Sədəf qarının böyük oğlu – o da atası Xanbudaq kişi kimi, gözünə gülləni dirəyəsən – nə qorxdum deməz, nə də dediyindən dönməz. Demişdik axı, Şahbudağın iki arvadı vardı. O arvadların cütü də ocağının qırağındaydı. Bir ciyərdən ayrılan, bir qarından çıxan dost-doğma bacılar, bu günlərin yanında yalanıydı. Günlər can deyib can eşidəndi. Arvadlardan birini pərt görən kəndin zənəni soruşanda ki, nolub, sürün çovğuna düşməyib ha?! O da qayıdardı ki, günüm soyuqlayıb, qızdırması əl yandırır. Onun da, mənim də boğazımızdan nə su keçir, nə bir tikə buzlamac. –

– Təndirinizə nə gəlib ki, buzlamac bışırırsız?

– Neynək, evin başıpapaqlısı ancaq arpa buzlamacı yeyir.

– Dilinizi qabar eləmir?

– Dilimiz də, qabarımız da ona qurbandı!

* * *

– Hələ harasıdı? Şahbudaq anadangəlmə elə bir qabiliyyət yiyəsiydi ki, bu qayaya sığınan o beş para kəndin toylarında ortaya düşüb onun kimi oynayan çətin tapaydın. Oynamaq da var, oynamaq var! Əslinə qalsa toya çağırılanlar, böyüklü-küçüklü, başıpapaqlı, ya başiörpəkli olsun, az qala yarısından çoxu eşidəndə ki, toya gələnlərin arasında Şahbudaq da var, çiçəkləri çırtdayırdı. Həqiqətən bu bir tamaşaydı. Məclisin yağa düşən vaxtında ayaqüstü, zurnaçılara him eləyirdi, onlar da öz işlərini biləniydi. Toy əhli hamı dönüb göz altdan Şahbudaq tərəfə baxırdı. Şahbudağın ayağındakı qındırğa çarıq adlandı. O çarıq özgələrin geydiyi çarıqdan deyildi. Uşaqdan böyüyə hamı bilirdi ki, Şahbudağın çarıqları Ərəşdən gəlmədi. Aşılanmış cöngə dərisi usta əlində elə bil gül açmışdı. Burnu qındırğa, dabanı büzməli... Çəsnili, rəngli corab say ki, ərəş çarığına ekiz toxunmuşdu. Şahbudaq bilirdi ki, qındırğa havası onunçun çalınır. Belədə Şahbudaq nə yerdə olurdu, nə göydə. Belə vaxtda məclis əhlindən heç kəsin üzünə baxmırdı. Kimin üzünə-gözünə baxacaqdı ki?! Məclisin ortasına çıxanda onun fikri-zikri göyün üzündəki bir əlçim alaca buludda, Ayın rəngi özündədisə – Ayda, Günüzün-Axşamın yiyəsindeydi... Uşaqdan-böyüyə hamı nəfəsini içinə çəkib baxar, Şahbudaq hər tərpənişini sərçə topası bir ovuc darını gözünə tərən kimi dənələyirdi. Deyirdilər – həтта cinağ çəkib mərc gələn olurdu ki, Şahbudaq “ağır-batman”a başlayanda ayağının biri yerə dəyir, o birisi yox... Camaatın işi belədə ancaq Şahbudağın ağır-yüngülünə, yavaşına-yeyininə çəpik vurmaqdı. Mərc qoşanların fikri-zikri Şahbudağın ayaqlarındaydı. Görən yerə dəyir-dəymir?! “Ağır-batman”dan sora “Qattama” gəlirdi. Sonra “Eloğlu”, “Gecələmə”... “Taylülə”ni Şahbudaq bir qıç üstə oynardı, gah sağ, sora sol qıç üstə. Zurnaçılar nəfəs dərəndə Şahbudaq diz üstə düşüb meydanı yalxı dövrə vurur, çalğıçılara çatanda birdən-birə sıçrayıb qalxar, qındırğa çarıqların burnu üstə dayanardı. Nağaraçı çubuqların nağaranın qırağına bir yan ovuc “dənəvər” səpib qurtaranacan Şahbudaq qındırğa dayanar, dalıycan birayaq-birayaq “ləzgi-həngi”yə girişər, getdikcə coşar, coşmaq nədi, sel olub daşardı. Belə vaxtda əli-ayağı görünməz – xəncər təkin kəsib-doğrar, dəryaz olub biçər, Allah-təala ona qanad versəydi, qanad açıb uçar, kim bilə bir vaxt qanadı qırıq qarğa balasının, əgər sağdısa, qurda-quşa yem olmayıbsa, həmin tağanın uçub getdiyi yerəcən qanad çalıb gedərdi. Axır vaxtlar o yaralı, qanadı qırıq qarğa balası Şahbudağın tez-tez yadına düşər, yuxusuna girərdi. O vaxtdan gör neçə illər keçib, Şahbudaq külfət sahibidir, ocağının başında günü-bacı qoşa halalı var, bəs niyə o qanadı qırıq qarğa gözünün qabağından getmir? Ölübmü-qalıbmı? Ölsə yadından çıxardı. Allah-təalanın hökmünə baxsana... Qollu-budaqlı adam nə illah eləsə, ayağını

bir qulac yerdən üzüb havada uça bilmir, ətcəbala bir qarğa balasıa könlü istəyəndə ayaqlarını yerdən üzür, qanad açıb neçə təpə aşır, qarışqasından tutmuş, dəvəsinəcən hamıya yuxarıdan baxır...

* * *

Yeri gəlmişkən, “Qarğabəyi”ni dörd bir həndəvərdə ancaq Şahbudaq oynayırdı. Gah yavaş, gah yeyin, hamısını oynayırdı. Yavaşlayıb zurnaçılara əliylə işarə vururdu ki, havanı dəyişsinlər, onlar da bilirdilər o hansı havanı deyir, odu ki, dəyişirdilər. “Qaşqabəyi” havası dönüb olurdu “Qarğabəyi”. Hamı bu havanın adını bilirdi. Bu dəfə də toyxanada arı vızıltısına çəlit vuran bir uğultu gəzdi. Xırdasından böyüyünəcən hamı bilməmiş deyildi ki, ovurdunu şişirdib hələ ki bəmdən başlayan zurnaçı Qarğabəyinın harasına baş vurur. Orasına ki, vaxtilə beş para kənddə gəlmələrin ixtiyar verdiyi, iş başına qoyduğu Məhi olmuşdu ki, sonradan Mehbalı bəy deyillərmiş adına, – həmə o qarğabəylərdən olub.

O nəslə sanamış olsaq, demə-danışma, o Məhinin arvadı Kəfiyə, aşağıdan gəlmə xan nəvəsi Camaləddin külfətinin mülkündə əldə-ayaqda girələnirmiş... Girələnmək deyəndə ki, mərəs olmuş qız uşaqlarının geyim-geciminə, üst-başına, həyəət-bacada, durub-oturmağına əl yetirərdi. Həm də göz olardı. ...Xəzadə nəvə-nəticəsi ola, hərənin hər cürə bəzənib-düzənməyi, cütqabağısı, kəməri, bilərziyi, qızıl arpadan boyunbağısı... Çoxusu da əliynən-ayağıynan oynayan, bağın ortasından keçən arxın üstündən mərəcə az qala yüz kərə o yan-bu yana tullanan sütün qız uşaqları... Kəfiyə arvadın əri də bu külfətin tövləsində mehtərdi...

Kəfiyənin sözünə baxan kimdi? Bir gün Kəfiyə arvad bir başına, bir gözüne... Mülkün xanımları qayıdır ki, – ay arvad, nolub, baş-gözündə islahat qalmadı, dərdini desənə! Dizəcən palçığın içində olan, gözüünün yaşı sellənən Kəfiyə yenə bir başına, bir gözüne... Qayıtdı ki, – kaş mənim ürəyimin sapı qırılaydı, o boyunbağların yerinə! Qızlar arxın üstündən o yan-bu yana tullananda boyunbağlar, cütbağlar açılıb düşüb suyun içinə, arx da aparıb gedib yamac aşağı! Babaçayı bilər, dərya bilər. Çırmalanıb axtardım, çayacan getdim, əlim ətəyimdən uzun qayıtdım! – Başıma haranın külün töküm?!

Bunu deyib Kəfiyə arvad elə hönkürdü ki, pirlərinə tələsən qarğalar tut ağacına qonub tamaşaya durdular..

Mülkün harın, xanım-xatın başı örpəklisi Kəfiyə arvadın sözünü çörəyin üstünə yaxmac eləyib yedi. Bunun bir özünə, bir dizinə çırpmağına şaqqanaq çəkib güldülər:

– Ay arvad, düşüb-düşüb də, baş-gözlərinə sadağa, bu gün-sabah elçiləri bundan on qatın gətirəcəklər..

– Allah qoysa, ay gəlinlər! Allahın altında ölməyib qalam, onların toyunu görmək mənə qismət ola! Hər birində qol götürüb doyunca oynamaq mənə borc olsun!

Gəlinlər öz aralarında gülə-gülə, Kafiyyə arvadın bu halətini məzəyə mindirib hərə mülkün bir tərəfinə çəkildi... Az qala bütün günü “arxın üstündən kim daha çox tullanar” – deyə bəhsə girən xan əsilli qızlarınsa nə Kafiyyə arvadın ağlayıb sıtqamağı, nə də bir başına-bir gözüne vurmağı eyinlərinə deyildi. O ola ki, qızıl arpa boyunbağları, bilərzikləri, sırğaları.. Bunların açılıb düşmələri, ya özlərindən ixtiyarsız boyunlarından çıxarib kəndəlaşın sıx yerinə, yarpaqların arasına atmaları da yadlarında deyildi... Xan zadə gəlinləri artıq yastıq səlbəsinə yığılmayan qızlarının qulluğunda duran bu arvadın avamlığına doyunca gülüb, qaşlarını aldırmaqdan ötrü bir-birinin bəhsinə durdular...

...Xan zadə mülkündə məmə yeyəndən pəpə yeyənəcən heç kəsin ağlına gəlmədi ki, dizəcən arxın lehməsinə batmış Kafiyyə arvad nə az aşın duzu, nə də avamlar avamı deyilmiş. Elə gün əyləndə, Kafiyyə arvad əri mehtər Məhiyə nöker-naib üçün bişən yavanlıqdan sapılca nahar aparanda yovşanların arasında o tərəf-bu tərəfə boylanıb nəsə axtardı... Nə axtardığını heç kəs mənəsimədi. mənəsiyə də bilməzdi... Ucu-bucağı görünməyən həyətin başındakı at tövləsinin ağzında əri mehtər Məhi onu gözləyirdi.

– Ay arvad, öldürdün acından məni ki! Gəl çıx da! Bu nə üst-başdı?! Elə bil səni kimsə qara palçıqda minib çapıb!

– Elə çapmışkən var! Xırda xanımlar boyunbağların arxa salıb itiriblər. Çirmələnib Babaçayınacan axtarmışam. Yarpızlıq, kəndəlaş arası qalmayıb... Ala bu sapılcanı, pendirli xəngəldi... Təp gözüvə. Üstünün yağı altına süzülüb...

– Heç yağı yoxdu ki!

– Yağına nə gəlib? Altına süzülüb də, – Kafiyyə arvad əri Məhinin nə umduğunu, Məhi də Kafiyyə arvadın nə qurama qurduğunu, xəngəlin altında nə gizlətdiyini beş barmağı kimi anladı. Dünən ta gecədən keçmiş oyunu qurub quraşdırmışdılar. Bunu qoyun iti kimi sayıq olan mehtərbaşının gözündən yayındırmaq lazım idi. Məhi bilməmiş deyildi ki, tuladan sayıq olan mehtərbaşı toxdur, gözünün qurdunu öldürüb. Tıxı-təpi yeyib, odu ki, xala xətrin qalması, Məhinin quşqun təklifinə mehtərbaşı nırç elədi.

– Deyirsən, bu boyda sapılcanı tək yeyim?

– Səni doyursa elə bu sapılca doyurar.

Bunu deyib mehtərbaşı qıçını çəkə-çəkə tövlənin o başına getdi. Mehtərbaşı elə nadürüstün balasıydı ki, bir balaca dalağı sanca ha, Xan zadə mülkündən çıxanda tövlədə atların qulluğunda duranların hər

birinin cibin də yoxlayar, lazım gəlsə hələ mehtərlərin ayağının çarığını çıxarıb quncuna da baxar ki, bilmək olmaz, atların axuruna tökülən arpadan toyuq dəni aparan olmasın...

Kafiyə arvadın Məhisi də öküzü durğuzub altına bala qoyanlardan biri idi. Bu vaxtacan kənddə fərli-başlı kəsdirən yoxuydu ki, Məhi xəngəlin altındakı qoşa ovuc qədər incə qızıl arpanı Xanzadə mülkündən, ən əfzəli mehtərbaşının gözündən iraq necə oğurlayıb aradan çıxarıbmış... Heç kəsin ağlına gəlməzdi. Qayanın ovcuna sığınan bu kənddə elə şeyçün baş sindirilər, hələ ceviz vaxtından, yalançılar sözü –ağacdakı hər qozun ləpəsini tapıb öz qarığına elə tərərlər ki, ağac özü məəttəl qalar... İnanan inansın, inanmayanın gec-tez ağzı açıla qalır... Əvvəl-axır, günboyu, ağca qayanın dibindən aşağılara boylanın bu kəndin ağzında belə bir söz gəzibmiş ki, bəs demə, Kafiyə arvadın mehtər əri sapılcada, Kafiyənin gətirdiyi xəngəlin altındakı qızıl arpaları əndərib axura, atın qabağındakı arpaya qarışdırıb. At da xarta-xartın basıb yeyib, əzilən də, əzilməyən də atın qarnına gedib, sora Məhi atı suvata aparmalıdı, ya yox? Aparıb da... at doyunca su içir, bir az keçir, üzdənirəq başlayır peyinləməyə... Məhinin daxması da iki addımlıqda, qabağında da Nuhu bələkdə görmüş kənək qoz ağacı, ağacda da yaşıllıdan çıxmamış qozun sayı var, az qala cevizə yerikləyən qarğanın sanamalıdı yox... Arpadan gödəni şişən atın ayıb da olsa, qarnı boşaldıqca, qarğa deyilən quş da peyini dimdiyinən eşələyir. Nə bilsin ki, qızıldı, – içindəki o arpaları da dənəyir, çinədanı dolan kimi başlayır ziyilləməyə... Sorasını Kafiyə arvad bilər. Ay camaat, Qarğanın ziyili belə qiymətli olurmuş!..

...Qayanın qucağına sığınan kənddi də, ağlına gələn quraşdırır. Kəndin bir məhləsi özünün ziyil nağılına özü də inanır. O biri məhlə mehtər Məhinin qaravaş Kafiyəylə qeyri nağılın söyləyir; gözdən tük qapan, balacasından tutmuş böyüyənəcən, ağ itə ayrılan deyən Məhinin belindən gəlib Kafiyənin qarnından çıxan uşaqların ayağında aşılı çarıq, başlarında quzu dərisindən papaq görənlərin gözləri bərələ, ağızları nə qədər açıq qalıbmış...

...Qızıl arpaların bir nağılını da obaş məhləsi qurub-quraşdırmışdı. Orda, Bostanlar altında ata tərsinə minib çapan uşaqlardan belə xəbər alsaydın ki, Kafiyə arvadın əlinə qızıl arpalar hardan düşüb? Çiling daşıyan uşaq burnunun suyu axa-axa deyəcəkdi ki, siçanlar daşıyıb gətirib Kafiyə arvadın yük yerinə, o da yorğan-döşəyi götürüb yer salanda yığıb-yığışdırıb... Hər nə cürədisə, Kafiyə arvadın qızılları barədə söz düşəndə, kəndin bir başı söylədi ki, o qızılları Kafiyə arvada siçanlar daşıyıb gətirib, çünki, siçan deyilən həşərat qızıl xoşlayandı, harda rastına düşsə, ağzında daşıyıb gətirəcək, o ola ki, qızıl arpa sapını gəmirib udasıldı, sonra ev yiyəsinin "bərəkallah"ını qazanmaq üçün gətirib evin gözdən-könüldən uzaq dəlmə-deşiyində gizlədəsidi...

Ağca qayaya söykənən o kənddə belə bir məsəl var ki, “Kaş kürəkənim Kafiyyənin siçanı kimi karlı ola”. Kəndin o biri başındasa sözü bütövlər ayaqlarını dirəyib dayanıblar ki, Kafiyyəni ağ günə çıxaran – varsa da, yoxsa da – qarğalardı... Yoxsa, Kafiyyə qarıya nə düşmüşdü, özü getməsə də, hər cümə axşamı qul-qaravaşın qoltuğuna boxça verib Qarğa pirinə sünsül buğdadan umac göndərəydi. O biri başda and-aman eləyənlər vardı ki, Kafiyyə qarını, özü öz əliylə ləmədəki siçan yuvasının ağzına arı buğda qovurğasını əndərəndə görüb...

Kafiyyə arvad yenə əzəlki kimi köçkün bəyzadə mülkündə qatır-şatırlığındaydı, sora usandı, bəyzadə evinin boyunbağı itirən qızları bircə ilin içində elə bil böyüdülər, döş-başları kündələndi, həyət-bacada ahıl-cahil görəndə yaşmandılar, arxın üstündən atlanmağı tərgitdilər, həftədə üç kərə mülkə gələn əfəndi yanındasa Quran-Kitaba bağlandılar... Daha Kafiyyə arvadlıq bəyzadə mülkündə bir iş qalmadı... Kafiyyə arvadın əri də Xanzadə mülkündən bir kərəmlik aralandı.

Aşağı kəndlərin hansındansa qan savaşından, müddəilikdən bezib Ağca qayanın ətəyinə sığınan Xanzadənin üstünə bir qardaşınan xəbər yolladı ki, aradakı düşmənçilik yetər, bunu duyuncə eləyib ataq Qaraçayın selinə, dalınca baxan biqeyrətdi, halallaşaq-hümbətləşək, aradakı müddəilik bitsin, bəyzadənin çatmış qız nəvəsi ortancıl nəvəmin olsun. Elçiliyə başının dəstəsiynən qardaşımı göndərirəm, çıxsın gəlsin öz yurd-yuvasına. Bu soraqdan bir həftə keçməmiş dədə-baba düşməni, günlərin bir günü nəsillicə qan davasını da şələliyə özüyə o dünyaya aparmamış, xanzadə külfəti daha Ağca qayanın dibində qalмайıb yığışdı, burdakı həyət-bacasını dam-daşını uzaq qohumuna bağışlayıb aşağıya – öz doğma yurd-yuvasına köçdü...

...Xanzadə külfəti köçüb gedənin üçü ötüb dördüncü günündə, Kafiyyə arvad əri Məhini aşağı kəndə yolladı ki, ordan sağmal inəkdən-camışdan alıb gətirsin. Məhi də gedib günortadan keçmiş bir yanı balalı inəyi qabağına qatıb gətirdi... Özünün altında da yəhərli-yüyənlə kəhər... Sonra... Üstündən ilcə yarım keçməmiş Kafiyyə arvad ayağının altındakı kəndə, qayanın qurşağındakı yeddiotaqlı mülkünün şüşəbəndindən rişxəndlə dodağını qaçırdırdı. Burdan aşağı-yuxarı kəndləri deyər bilmərəm, ancaq orasını bilirəm ki, Ağca qayanın ətəyindəki bu kənd həqiqətən çörəyi ağzına yeyirdi, burnuna yox... Həyət-bacada gizlənpaç oynayan uşaq tovon qoxusundan iy çəkərdi ki, qonşu qazanında qaynara düşən qoyunun bududu, ya qabırğası... Yəni deyirsən, kündəni saymağı belə özünə ar bilməyən Kafiyyə arvadın, mehtər Məhinin külfətində aylə-günlə it dirşəyi kimi gözə girən bu kupəzləşməni görməsinlər?

...Dar-dar ayaq açan uşaqdan tutmuş Əzrayılın yaddan çıxardığı, ağzi yerə dəyən kap-kap qocasınacan anlamamış deyildi ki, bu külfətdə boynuyğunluğun, gözü qızmışlığın bircə səbəbi var ki, o da – qarğaların

at peyindənən dənələdiyi qızıl arpalar, yaxud da Kafiyə arvadın yorğan-döşək yükünə qızıl daşıyan siçanlardı... Kəndin çox parası, sonra da elə başdan ayağa hamısı özünü inandırdı ki, kəndin camaatına, gəlib-gedəninə ayağının ucundan baxan, nə vaxtsa ağ itə ayran deyən bu külfətin gözünü qızdıran köhnə evlərinin yanındakı xar tut ağacına qonan qarğalardır. Bir fürsət gəzdilər ki, bu ailədən alayı hayıf çıxma bilməsələr də, dünya onların, cəhənnəm tanrının, – özgə şeyə qüvvələri yetməsə də, heç olmasa, quruca söznən də olsa, hayıf çıxsınlar. Çıxdılar da. Kimsə gecə-gündüz fikirləşdi. O adamın adı bilinmədi. Bir də camaatın qulaqları onda çaldı ki, bir su içimdən gözü ayağının altını görməyən Məhi əqrəbasına “Qarğabəylər” deyilir. Gələnə-gedənə də onların qaya dibindəki mülkünü nişan verirlər. “A bala, o aylama şüşəbəndi olan ev kimindi?” – “Qarğabəylərin”. “Baxsana, dumandan Qarğabəylərin evi də görünür”. O da ki, o tin-bu tin ara-bərədə ayaq tutub yeriyan bu söhbətlər qaravaş Kafiyənin, mehtər Məhinin dörd bir həndəvəri şüşəbənd olan mülkünəcən gedib çatır, onları cin atına mindirirdi. İstər balacanın, istər böyüyün – camaatın ağzın yığmaq mı olar? Qayaya söykənən məhlənin adını asta-usta qoydular Qarğabəy məhləsi, – Görəsən Qarğabəylərin mülkündən Bərk dərə görükər? – Yox bir, Çayqovuşan görükənə çıxıb baxmamısan? – Mən ora çıxanda həmişə duman olur. – Deyir, bu qış Qarğabəylər Şirvana sürü göndərəcəkdir? – Niyə də göndərməsin? Sürü də göndərər, naxır da... Hələ bu harasıdır? Deyir, – uruslar Dərbənddən bu yana ayaq açandan sonra kəndbəkənd gəzib hər kəndin küpəz adamını kəndxuda qoyurlar. Mən ölü, sən diri, baxarsan, növbə bu qayanın dibinə də çatacaq. Mehtər Məhi başımızın ağası olmasa, mən adımı itə qoyaram. Bunu deyən kimiydisə keçən-keçmişinə rəhmət! O il qarayaz çıxar-çıxmaz, kəndə on-on iki atlı gəldi. Aralarında neçə urus vardı. Gəldilər, bu kəndin ən varlı adamı sayılan mehtər Məhinin həyatına düşdülər. Mehtər Məhi qonaqların ayağı altında dəvə kəsmək istədi, qoymadılar, əl-ayağıynan oynayan cöngə meydana çəkildi, cöngənin də bəxti gətirdi, dedilər cöngə vaxtı deyil. Qonaqların böyüyü barmağıyla mıxdan mələyən qoçu göstərməyiynən qolu çırmalı, əli bıçaqlı kişi toğlunu mıxdan açıb düz qonağın ayağına gətirdi, gətirməyiynən qoyunun başını bədənindən ayırmağı bir oldu. Deyəsən axı, qanın bir damcısı qonağın uzunboğaz çəkməsinə də sıçradı. Mehtər Məhi gözünü kişiye necə ağartdısa, kişi çaşdığından əlindəki bıçağı harasa tulaz verdi... Sonra, qayanın qucağındakı kənd aşağıdan yuxarı, mehtər Məhinin həyatindən qayaya dırmaşan kabab tüstüsünə tamaşa elədi. Gün keçəni duman gəlib basdı, Məhinin mülkündən qalxan tüstü görünmədi, kənd əhli də dağılışdı, hər kəsən iş-gücünün dalınca getdi... Qonaqlar gecə qalmadı, qayıdıb getdilər... Səhəri kəndə car çəkildi, daha doğrusu, mehtər Məhinin vaxtilə xanzadə tövləsində

mehtərbaşısı olmuş kişi tək-tək hər evə baş çəkib bəyan elədi ki, Məhi bundan sora Ağca qayanın qucağındakı kənd başda olmaqnan, beş para kəndin kəndxudası sayılır. İnnən belə Məhi bəyin, daha doğrusu Mehbali bəyin bir sözünü iki eləyən adama uzaq-yaxın qazamatda yer tapılar... Kəndxuda Məhi bəyə izn verildi ki, beş para kəndin hər birində özünə xəbərçi tutsun. O xəbərçilər ki var, birinin toyuğu qonşu falının üstünə yumurtlasa, işdi bunun üstündə çəm-xəm ortaya çıxsə, gərəkdi ki, bundan yüzbaşının xəbəri ola... Məhi yüzbaşı yanında bir cangüdən gəzdirdi. O ola ki, quşu gözündən vuranın biriydi. Adı da Nəcməddin. Bir gün biçənəkdən gəlirlər. Məhi yüzbaşı öz ilxısına otlaq seçəcəkmış. Bilirdi yayın bu vədəsi atın ayğırı xarxar yoncasından gözünə təpir. Çaya enhaəndə Nəcməddin üzün tutur yüzbaşıya ki, a yüzbaşı, sabah mənim bacoğlumun toyudu. Gəlinin qolundan tutub atası evindən çıxaranda gərək ata mən mindirəm. Sabaha rüsxət versən, bu xeyir işi mən görəəm. Məhi yüzbaşı atın yüyənini çəkir. Nəcməddinə qızıl-qırmızı nə desə yaxşıdı? Deyir, – bu şərtənən izn verrəm ki, gəlinin gərdəyinə birinci mən girəm...

Nəcməddinin cin başına vurur. Atının yüyənini elə dartır ki, yazıq heyvanın ağzını qan götürür:

– Ə, Mehtər Məhi, bu nakişi zarafatın yeridi?

– Ə, zarafat nədi, gerçək sözümdü. Xoşuma gəlsə saxlaram, arvadım olar. Kəfiyə də qocalıb gedib, bu gün-sabahlıqdı. Madam cilov sənin əlindədi, sabah atı bacıngilə yox, mənim həyətimə sür! Bu işi gör, peşman olmazsan!

– Əvvəlcə, görməli bir iş var, mehtər oğlu mehtər! Onu görüm, sonra baxaram!

Bunu deyibən Nəcməddin ta bayaqdan aynalıni çiyindənən aşırır, mehtər yüzbaşının iki kürəyinin arasından od eləyir...

* * *

...İkicə gün sora Ağca qayanın ətəyindəki kənd elə təzəcə şirin yuxuya getmişdi ki, Seyfəddin oğlu Nəcməddinin qapısında atlılar dayandı. Beş nəfərdilər. Danışqsız-filansız Seyfəddin oğlu Nəcməddini, onlardan birinin dediyinə görə, dindirışə apardılar. Nəcməddin külfətində heç kəs ağlayıb-sıtqamadı. Nəcməddin beləcə o beş nəfər atlının qabağına düşüb payi-piyada getdi... Uzağamı gedirdi, yaxınamı – bunu bilən olmadı. Bilən bircə kəs vardısıa, o da Nəcməddin evinin qabağında bitən heyva ağacındakı qarğaydı. Hansı ki, Nəcməddinin babası yola düşən o qarğanı bala çağında ilxı ayağının altından qapıb təzədən öz yuvasına qoymuşdu. O vaxtacan həmin bala qarğanın yaşı çoxdan əllini, ondan artığını keçmiş ola. İllər ötsə də o bala qarğa həməən heyva ağacını özünə yurd yeri

sayıban Nəcməddin külfətini simsar sayan bir nəfəsiydi. Nəcməddin külfəti də o qarğanı özlərinə az qala qohum sayırdı. O qarğanı Nəcməddingildən olan bələkdəki uşaq belə tanıyırdı. Ağacın dibindəki təknəyə qovurğa, yarma, motal pendirindən yana qarğanın meyli çəkən nə vardısı, əsirgəyən yoxuydu... Qarğa bu külfətin uşağından tutmuş böyüyünəcən hər birini tanıyırdı. Hər birinin adı çağrılanda qarğa bilirdi içəridən kim çıxacaq... Gecənin bu vaxtı, səssiz-səmirsiz Nəcməddingilin qapısına qonan bu atlılar kim ola? Bu nə vaxtın qonağıdı? Bir azdan Nəcməddin kişi arxasına boylanmadan, vaxtsız gələn bu atlıların döşünə düşüb getdi... Arvad-uşaqdan heç kəs eyvana çıxıb Nəcməddinin arxasınca su atmadı, heç baxmadı da... Güman ki, bunu ev adamına özü tapşırırmışdı. Ola bilər demişdi ki, məsələn yerli-yataqlı başa salandan sora yəqin ki, onu bir müddət saxlayıb buraxacaqlar... Tağan da özünün qarğa ağılyan bu gümandaydı... Gecənin bir aləmi qarğa bu vaxtı üzünü PİRƏ döndərərək yalvarıb-yaxardı... Amma, Qarğa nə biləydi ki, gecənin zıldır vaxtı, bu dünyada sağ-salamat qalması Nəcməddinin keçən-keçmişinin sayəsindəydi. Nəcməddin hara gedir-getsin, onu hara aparır-aparsınlar, qarğa onu tərk buraxan deyildi. Yuxusuna haram qatıb onun ləpirini tutub gedəcəkdi...

...Zirişli daşı ötüb keçdilər. Nəcməddin Ağca qayanın qucağında mürgü vuran çıraqları sönlü kəndə dönüb baxanda Allahın Ayı da buluddan sıyrılıb çıxdı. Ayın işığında o Zirişli daşın başında dədə-baba qarğasını gördü, onu gördüyünə gülümsədi də... Elə bil lap yaxın qohumunu gördü. Hardasa ürəyinə təpər doldu. Nəcməddinin Ay işığında bu gülümsəməyi qarğanın quş gözündən qaçmadı, o ola ki, tağan bu işıqda qanad da çalıb özünü bəlirtirdi... Ay buluddan çıxmağına peşman olub təzədən buluda girdi... Atlılar bu dəfə səslərini qısmadılar... ağızlarını Allah yoluna qoyub nə gəldi danışdılar... Bunları tağan qarğadan savayı görüb eşidən bir nəfər də vardı. O da Zirişli daşın arxasında gizlənib gözə görünmək istəməyən gecəgəzər Fəzli kişiydi ki, eşitdiklərini, ya gördüklərini hamıdan əvvəl Nəcməddin külfətinin ovcuna qoyacaqdı... Həm də gözü bərələ-bərələ deyəcəkdi ki, Tağan Qarğa Ağca qayanın dibindəki kənddə barmaqla göstəriləsi yeganə kişi çıxdı ki, bu kəndin söz götürməyən kişisinə hayan olub başının üstündə durdu...

...Bu tərəflərin qəza mərkəzinə dan yeri ağaranda çatdılar. Nəcməddin kişi üzünə salıb addım atırdı. Evdən çıxanda nə sifətdəydisə, eləcə dəyişməmişdi. Təkcə kənddən aralananda başının üstündə dədə-baba qarğasını görüb gülümsəmişdi. Onu da bilirdi ki, Nəcməddin hara getsəydi, ya getməsəydi belə, dədə-baba qarğası hardasa yaxındadı... Ya Allah, sən o göydən uçan quşunda bu boyda vəfa hardandı? Nə var-nə var – babam Xeyrəddin, bala vaxtında heyva ağacındakı yuvadan düşən bu Qarğanı öz yuvasına qaytarıb qoyub?! Adını kişi qoyan bığlı-saqqallı

kişilər, kişiliyi niyə Allahın qarğasından öyrənmədiz? Bəlkə gec deyil? Ay nola, Allahın qarğasındakı bu yaddaşın arpa-buğda boydası bizlərdə ola?..

Çayqovuşandakı kəndlərin arasında ən irisi olan bu kəndin nəyi vardı, nəyi yoxdusa, hər halda yaman-yaxşı ağzıbirə vardı. Kəndxudalara “başüstə” deməyənlərə, bu dağlara təzəcə ayaq açan gəlmələrə boyun əyməyib, dirsək göstərənlərə zurna-qavalsız toy tuturdular. Buna töv-bələtmə də deyirlər. Hansı ki, Nəcməddin də bu dərsi keçməliydi. Onun bir gözü də qayın ağacına qonmuş, dedə-babasından qalma tağan qarğadaydı. O qarğa babası Xeyrəddindən Nəcməddinə qalma arxa-dayağıydı. Bəlkə də babasının ruhu elə Tağan qarğaya qonub, bundan nə Nəcməddinin, nə də cəmi külfətin xəbəri yoxuymuş. Bir ara Nəcməddinə elə gəldi ki, qayın ağacının budaqları arasından ona baxan elə babasıdı ki var...

...Onu Ağca qayanın ətəyindən gətirən o beş nəfər atlarından düşüb özlərindən razı halda bir qıraqda dayandılar... İki nəfər başqası gəldi. Birinin əlində qırmanc vardı. Belində xəncər olan o birisi Nəcməddinin sağında dayandı. Əli qırmanlı özündən razı heyvərə tatarının dəstəyi ilə Nəcməddinin dizlərinə vurub onu dəvə kimi xıxırtı. Nəcməddinin qulağı yenə qarğanın qarılısını çaldı. O yenə elə bildi ki, qayın ağacından onun bu halını görən Xeyrəddin babasıdı ki var. Nə üçünsə gözü doldu. Qeyrisinə gümanı gəlmədi. Qırmanlı heyvərə qırmancı qırağa tulazladı. Utanmaz-utanmaz şalvarını açdı, diz üstə çökmüş Nəcməddinin başına sidiklədi. Nəcməddin əvvəlcə çaşdı, bilmədi neynəsin, həndəvərdə olanlar şaqqanaq çəkib gülüşdülər, görünür bu həyətdə dustağı beləcə “sındırma” tamaşasını çox görmüşdülər, amma ardınca baş verənləri yox... Nəcməddin bir göz qırpımından da becid, yerindən sıçradı, sağda dayanıb belə görsəntiyə neçənci kərə ləzzətlə tamaşa eləyən sarıbiğ kişinin belindəki xəncərə əl atdı, sıyırıb heyvərənin qaşığına sancdı. Hamı yerində donub qaldı, kimsə neynəyəcəyini bilmədi. Təkcə, ağacdakı qarğanın qarılısı aləmi başına gotürdü. Bu şivən idimi, haraydımı, yalvarışdımı? Yalvar-yaxara oxşamırdı. Bəlkə elə Nəcməddinin babası Xeyrəddin kişi idi. Ya qarışqasından tutmuş dəvəsinəcən cəmi canlıya can verən Yaradan kim bilə, onun ruhunu vaxtilə ölümdən qurtardığına, havaxtsa at ilxısının tapdağı altında pırtıdanağı çıxası, yaşı çoxdan yüzü keçmiş Tağan Qarğaya bəxş eləmişdi. ...Sonra... sonra qoduqluğun həyətinə nə qədər adam vardısı, Nəcməddinin üstünə tökülüşdülər. Nəcməddinin halına yanan bircə kəs vardısı, o da qarğa surətində qayın ağacının başına qonan Xeyrəddin babasıydı...

...Nəcməddini sürüyə-sürüyə təkadamlıq ağzıbirə apardılar. Qayın ağacındakı qarğa qara-qışqırıq saldı, özünü yırtıb tökdü. Gedib aralıdakı

ağaca qondu. Gecə-gündüz cıqırını çıxarmadı. Ağzına dən-dənəvər nədi, su-suluğuynan dəydimi denən, – əttövbə... Üçcə gündən sora Nəcməddini içəridən çıxardılar. Bu üç günün içində Nəcməddin arıqlayıb çöpə dönmüşdü. Çıxan kimi də gözü babası Xeyrəddinin ruhunu özündə daşıyan qarğanı axtardı. Qarğa Nəcməddini görcəyin özünü həlak elədi, budaqdan-budağa qonuban özünü nişan verdi. Bu neçə gündə qarğanın səsi qaralıb batsa da, Nəcməddin ağaclardakı bir topa qarğanın arasında babası Xeyrəddinin qərib qarğasını tanıdı... Tanıyan kimi də onun səsinə gülümsədi. Tağan qarğa öz səsi qaralmış qarılısıynan, Xeyrəddin babasının əliynən onun başını tumarladı, saçına sığal çəkdi, üzündən öpdü, Nəcməddinin ayaq tutub yeriməyinə göz yetirib nəvəsinin belə bir gündə dodağının qaçmağına, gözündən gülməyinə oxşatmış oldu...

...Hələ bu harasıydı? Üstündən üçcə gün də keçəndən sorasına, o başdan Nəcməddinin gözü aşağıdan ağaran sabahı gördü. Qabaqda, sağ-solunda, arxada atlılar həyətdən çıxdılar. Bu dəfəki yolları uzağıydı – qəza mərkəzinə sarı... Nəcməddin ac-susuz idi, tağan qarğa da. İnnən beləsinə Nəcməddin necəydisə, qarğa da o cürə... Təngə dərəsini ötən kimi çayın qırağında atlardan düşdülər. Nəcməddinin qollarını açdılar. Atlılardan biri yemədi-içmədi, tufəngini üstayağa çəkib dayandı - Nəcməddinə bir sığırdili çörəyi, bir tikə pendir verildi. O bir qırağa, hərəsi evdən yola qoyulan yavanlıqdan, dinməz-söyləməz ovuc doldurub Nəcməddinə yedirdilər. Böyükləri yağ-bal çəkilməmiş sacaltı çörəyini yarıya bölüb ona uzadanda o birilər eşitməsin deyə dişiylə-dodağının arasında qayıtdı ki, – halaldı sənə, kişi adamsan... Nəcməddin dinmədi.

Gözetçi səsinə azacıq qaldıraraq zarafatla yetik olmaq istədi – o Allahın qarğası da səndən əl çəkmir. Yəqin yemləmişən?

– Babamdı...

Yağ-ballı gözetçi çaşmış qaldı, bilmədi şaqqanaq çəkib gülsün, ya nə desin, o gümanda qaldı ki, bu dustaq yəqin neçə gündə ağlın azdırıb, Allahın hansısa qarğasını babası bilir. Kim bilə ona sürgündən sağ-salamat üzü bəri qayıtmaq qismət ola, ya olmaya?! Allah-təala alınına nə yazıbsa – odu. Sürgünlə canını qurtarsa, xeyli bəxtədi. Hökumətə qarşı çıxmıyıb ki, urus çarı onun boğazına Şeyx Mənsur kimi ip sala...

* * *

...Dili olsaydı, dəvə başına gələnə danışardı. Deyərdi ki, sel onu aparıb, ancaq ona bata bilməyib, aşağıda tərəkəmə yatağının yanında çabalayıb seldən çıxıb, çıxan kimi də tərəkəmələr onu tutub ayağına çidar, boğazına kəndir keçirib, tərپənməyə qoymayıblar. Dəvə düz üç gün, üç gecə küsü saxladı, dilinə su suluğuynan, nə bir taxa sarı tikan belə

dəymədi. Üçüncü günün tamamında gördülər heyvan başını qollarının arasına qoyub, heç aralamır, elə gecə-gündüz nəyinsə xiffətini eləyir. Alaçıqın yanbaşıda hərlənən, təzəcə dil açan uşaq sacaltı çörək bişirən anasının yanına qaçıb dedi ki, dəvə baba məni görən kimi nöş ağlayır, gözündən yaş gəlir. Bəlkə acdı? Ana, aparım ona çörək verim?

Anası sacaltı çörəkdən bir parça qoparıb uşağa verdi, təzəcə ayaq açan uşaq qorxub çəkinmədən çörəyi dəvənin qabağına, lap burnunun ucuna qoyub dedi: - Ye baba, ağlama.

Belə baxanda dəvə uşağın sözündən çıxmadı, çörəyi qoxladı, dodaqlarının arasına alıb xırda-xırda yedi. Uşaq əlini əlinə çırpıb necə şadlanırdı, Allah! Sonra dəvə birayaq-birayaq ayağa qalxdı, özünə gəldi, kol-kosdan qırtmağa öyrəşdi; alaçıq sahibi lazım olanda onu xıxırdıb qalxızdı. Dəvə neçə dəfə o yan-bu yana buyruğa getdi, çuvallarnan arpa, çaydan qum, dəyirmədən kəpək daşdı. Başını buraxdılar, dedilər daha gövşəyini buraxmaz. Burda düşən tərəkəməni yiyəsi bilər. Nahaq deməyiblər – hərənin yaddaşı günlərnən, dəvənin yaddaşı illərnən. Çay qırağındakı cincilimdən qırpanda birdən dəvənin yadına düşdü ki, balası bir vaxt cincilimi çox xoşlardı. Cincilimə başı qarışanda anası da yadından çıxardı. Sonra yüyürə-yüyürə özünü anasına çatdırmaq – onun xasiyyətiydi. Birdən-birə balası başından tutmuş ayağınacan ana dəvənin canına doldu. Onsuz da köşəyinin qoxusu burnundan getməmişdi. Axı anasının dalınca balası özünü selə vurmadı. Deməli, harda olsa sağdı ki var. Bəlkə də gözü yollara dikili anasının həsrətini çəkir. Anası da balasının çox xoşladığı cincilimin gövşəyini vura-vura onu gətirib bura çıxaran çayın tamaşasına dayanıb-durub, nəyinə lazımды bu ağaclar, otlar, bu cincilim, bu yovşan, aydan arı, indisə ipə-sapa yatmış bu çay... Əgər balası yoxdusa, heç ana kimi onun özü də kimsəyə gərəkməz. Bax, onu sürütləyə-sürütləyə bu çay gətirib bu yerə çatdırıb, indi ana dəvə bu çayın qırağıyla selin onu ağzına aldığı ağca qayanın qucağındakı o kəndəcən geri qayıdacaq, öz balası harda varsa onu axtarıb tapacaq, onun qoxusunu doyunca alacaq, doydum deməyəcəkdi... Hələ Babadağın başına yağın qarın da doyunca tamaşasına duracaq. Şükür eləyəcək, şükür, şükür...

Bu fikirlə dəvə yerindən götürüldü, elə bil balasını kiməsə tapşırıb gəlmişdi, gedib elə orda görəcəkdi. Yalın ucunu burulandan bir az sonra dəvə yamacda iki nəfər gördü; qadın atın üstündəydi, kişi yerdə... yüyən kişinin əlindəydi, aşağı yoldan çıxıb çayın qırağına enirdilər, özləri bilər, dəvə ondan yana dayanmayacaqdı, yəqin hardasa balasının gözü yollardadı. Dəvənin ürəyinə dammışdı. Balasının qoxusu da burnunun ucunda, ürəyinin başındaydı. Dəvə tələsirdi. Elə bil nəyisə çatdırmalıydı... Ona görə dayanmadı, arvadla kişinin kim olduğu nəyinə lazımдыdı? Gün batdı, o batan kimi onunla qarabaqara Ay çıxdı. Gün nə üçünsə batmağa, Ay da çıxmağa tələsirdi...

* * *

...Şahbudaq diz üstədən qalxdı, toy əhlinin qur-harayını, dağa-daşa düşən ayqayasını belə eşitmədi, gözünü hərləyib özündən ixtiyarsız toyxananı gözdən keçirdi, başını tərpətib çalğıçılara razılıq elədi... Bu arada xalı-xalça üstündə kopalaşib oturan başıörpəklinin arasında ona zillənən, ənik gözü təkin parıldayan bəbəkləri gördü... Şahbudaq öz yerindəcə əyləşdi, aşıq oxuya-oxuya Şahbudaq özündən ixtiyarsız, məclisin başıörpəkli tərəfinə bir də baxdı, amma bayaqkı işıldaquş gözləri görəmmədi... Bəlkə də məclis o qızı yormuş, bezikdirmişdi ki, ənik gözlərin yiyəsi çıxıb getmişdi... Ya da anası-bacısı, xalası-bibisi onu götürüb aparmışdı... Şahbudaq da bayaqdan ona zillənən o canavar gözləri kimi parıldayan, onun əl-qoluna kəmənd olub sarılan o baxışlar üçün birdən-birə elə bil darıxdı, məclisdə yubanmaq istəmədi, yerindən qalxdı, atlara sarı yön aldı... Heç kəslə sağollaşmağı lazım da bilmədi. Onsuz da məclis yiyəsinin başı qarışıqdı. Heç kəs Şahbudağın başıaşağı çıxıb getməyini də görmədi. Görən oldusa, fikirləşdi ki, yəqin qayıdacaq. At onu görən kimi qırtlağına kişnədi. Çidarına baxmayıb, başını otdan ayırdı, ona sarı bir neçə addım atdı da... Şahbudağa çatıb yiyəsinin çiyninə sığındı.

– Həə... Qara day-dayım, darıxdın nədi? Gün də batır... Çıxaq gedək öz öyümüzə...

...Əyilib atın çidarını açdı, yalına sığal çəkdi, üzündən öpdü... Olsun ki, dünyada dost-doğma iki qardaş uzun ayrılıqdan sonra bir-biriynən beləcə mehriban ola-olmaya... Tapqırı bərkitdi. “Ağır-batman” oynayacaqmış kimi üzəngiyə ayaq qoyub atın belinə qalxdı. At yiyəsi ayağını tərpətməmiş öz kəndinə sarı, əvvəlcə birayaq-birayaq, sora yeyinləyib, yorğaya keçdi, Şahbudaq yüyəni çəkəndə yavaşıdı, anladı ki, yiyəsi heç yana tələsmir. Şahbudaq həqiqətən heç yerə tələsmirdi. Aşağılarda, çayın burulan yerində duman, yun darağından çıxan piltə təkin tıxanıb qalmışdı. Belədə kənddə deyirdilər, – duman kiminsə dalınca gəlib, ağca yorğana bürüyüb aparacaq. Allah bilir kimin əcəli tamamı... İkəndinin namazı çoxdan qılınmışdı. Bir hovurdan başlara ağıl, həyətlərə mal-qara paylanan öynə, çayın qulağındakı bu kəndə, dağa, yamaca sərdiyi xalça-palazı anasının yükünə yığışdıra-yığışdıra getmədəydi... Axşamın bu qəribliyi Şahbudağı sustaltdı, heç özü də bilmədi, göz qapaqlarından nə vaxt yarma daşı asdılar. Qara dayın yerışı də uşaq nənnisi kimiydi. Mürgü onu üstələdi. Çaydan çıxanda at hürkmüş kimi duruxdu, elə bil əl atıb nənnini saxladılar. Şahbudaq özündən ixtiyarsız əlini xəncərinə atdı. Yolun üstündəki xarbuc kolunun yanında toyxanada Şahbudağı gömgöy, işılda gözüylə yeyən qız dayanıb

durmuşdu. Əslinə qalsa, ənik göz onun yolunu kəsmişdi deyəsən. Qız bu yolu dağ-dərəynən necə çatdırıb gəlibmiş? Bununçun gərək od-yalov olasan! Bəlkə elə bu gözü, göy üzündən göycə olan bu qız, doğrudan-doğruya od-yalovmuş? Şahbudaq bir istədi atın başını döndərüb yolunu naltökən çaydan salsın, amma bunu özünə ar bildi... Qız yavuşa gəlib, atın yüyənindən yapışdı... O biri əlində durna çırağı tutmuşdu. Şahbudaq ağılna nəsə bir şey sığışdıra bilmədi... İkisi də donub qalmışdı. Qara day yüyənli başını qızın qoluna yasladı ki, bəlkə qız onun başına tumar çəkə... Qız astaca dilləndi:

– Şahbudaq, biləsən ki, innən beləsinə ömrüm varkən səninem! Ölümüm də, qalımım da sənəndi! Bu çıraq dolu nöyütdü. Yox desən elə burda odlayacağam özümü! Geriyə yolum yoxdu. Onsuz da xəbər tutublar... Gəlirlər dalımca...

– Bilmirəm, kimsən-nəçisən?.. Mənim külfətim var... nə deyəllər mənə?

– Şahbudaq, sən qırx arvadın olsa belə, qırx birinci mən olasıyam! ...Hardasa güllə atdılar, çayın içindən at ayaqlarının səsi gəldi. Şahbudaq əlini qıza uzatdı; qız Şahbudağın ayağını üzəngi eləyib sağrısına sıçradı... Qara day elə buna bəndmiş... Şahbudaqdan him gözləməyib, yerindən götürüldü... Kim bilə Qara day onları hara aparardı? Şahbudaq hardasa qarğa qarılısı eşitdi, başını qaldıraraq baxanda atdan bir az irəlində uçan qarğanı... Şahbudağın ürəyi yerindən oynadı, qanadı qırıq, qırx gün onun qonağı olan həmə o qarğa balasını, böyüyüb yekəlmiş qarğanı gördü! Qarğa həqiqətən həmə o qarğaydı. Sol qanadına məxmər sarınmışdı. Onu da elə qarğa balasının qanadına anası bənd eləmişdi. Günün bu batan çağında nə əcəb onu tanıdı? Qız arxadan elə sığınmışdı ki, dənən elə bil bu dünyaya onnan birgə doğulmuşdu. Sən dünyanın işinə bax! Şahbudaq ölümü gözünün altına alan, onun kürəyinə sığınan bu ənik gözlü qızın heç adını da bilmirdi. Təkcə onu bilirdi ki, arxada ürəyi çərtməyə düşən göyərçin ürəyi kimi çırpınan bir qızdan ötrü günün batar çağında, ölüm də, qalım da birdi!.. Artıq yan-yörədən çovuyan güllələr heç birini zərrəcə qorxutmurdu.

Hər şeyi, ölümün hər cürəsini gözünün altına alan qız elə-belə, qaragəldisinə atılan güllələrin heç birini saya salmırdı. Onun ruhu dağların döşündə, qarsız-yağışsız, satmalısını satıb, almalısını almış, yüksüz-barsız çarvadarlar kimi ayağı altına gəlməyən, ağı-qaralı qoyun sürüləri təkin, gah o yastanda, gah o birisində yatışan bulud topalarından da hündürdəydi. Şahbudağın fikri-zikri, nə vaxtdan bəri ağılında oynatdığı, qanad açıb heç olmasa, bir sicim boyu onun kimi uçmaq istədiyi qanadına nə vaxtsa məxmər bağladığı, yedirib-içirdiyi qarğa ilə yanaşı uçmadaydı. Qara day özü də, qarğa hara uçurdusa, onun tanıyıb-bildiği yerə tələsirdi. Hansısa gözəgörünməz bir qüvvə Qara

daya elə bil ki, bir cüt qanad verib aparırdı. Bu qeyrət o heyvanda hardandı ki, öz sahibini, onun sağrısındakı o butalı qızı da enişdən-yoxuşdan qov kimi aparmadaydı?! Göydəki qanadı sarıqlı qarğa neçə illər bundan əzəl onun dadına çatan nə oğulun, at həm o oğulun, həm də göydə ona yol göstərən qarğanın həvəsinə az qala göynən gedirdi. Dədə-baba nahaq deməyib ki, hər atın bir kərə qanad açıb uçmağı var. İntəhası gözə görünmür... Bəlkə elə Qara dayın qeybdən qanad açıb uçmağı da elə bu günə, bu axşama düşübmüş? Gözlə görünməyən hansısa qüvvə elə bil Qara daya həqiqətən bir cüt qol-qanad verib çəkirdi. Şahbudaq bir qurtum qədərincə gözlərini yumdu. Ona elə gəldi ki, atın ayaqları bəlkə də nağıllarda olan kimi yerdən aralanıbdı.

Şahbudaq ömründə heç vədə beləcə rahat olmamışdı. Hətta ona elə gəldi ki, yayın bu istisində hava dağ başında olan kimi bir az sərinləmiş kimidi... Güllə səsləri, hay-haray yavuqlaşdı. At birdən-birə duruxub dayanmasaydı, Şahbudaq gözünü heç açmazdı da... Qan-tər içində olan qeyrətli Qara day Şahbudağı, bir də onun sağrısındakı qızı Qarğa pirinə gətirib çıxarmış oldu. Çayın boğazında tıxanıb qalmış duman da buna bəndmiş, onları görcək bircə göz qırpımında tərپənib Qarğa pirinə çatdırmadaydı. Özünü Qarğa piriylə nəfəs-nəfəsə görən, bu görsətməni yuxu sayan Şahbudaq atın üstündəcə sanki, donub qalmış kimi ydi. Birdən yuxudan ayılan təhər oldu, aşırılib atdan düşdü, qızın da qolundan tutub düşürtdü. Bu dəmdə yaşı, üz-gözü bilinməyən, bir adam dumanın bağrından qopub düz Şahbudağın üstünə gəldi. Qəribəydi, adam Şahbudaq üçün həm vardı, həm də yox. Şahbudaq əlini istər-istəməz belindəki xəncərə atdı. Adam zərrəcə qorxub çəkinmədi, kəlmə kəsmədən irəli bir-iki addım da atdı, təzədən üzəngini basdı, əlini uzadıb kənd tərəfi göstərdi. Bu dəfə güllə səsləri lap yaxından, dərənin dibindən gəldi. Açıq-aydın o adam istəyirdi ki, Qarğa pirinə pənah gətirənlər tez sovuşub getsin, canlarını ancaq bu yolla qurtara bilərdilər. Yoxsa, qarabaqara onların dalıyca gələn bir bölük adamın əlindən çətin ki, salamat qurtaralar. Yenə bir güllə viyılıyla yan keçib hardasa qayanın burnundan cıncı qopardı... Duman buna bəndmiş kimi özünü çatdırdı, dörd bir tərəfi elə bürüdü ki, göz-gözü görmədi. Üz-gözü görünməyən adam da görünməz oldu, elə bil dumana bürünüb göz qırpımında yerəmi batdı, göyəmi çəkildi?! Duman o qədər qatılaşdı ki, qamarlayıb yun, ya qıltar yerinə yorğan-döşəyə təpərdin. Aşağıdan qaragəldisinə bir güllə də atdılar. Sonra kiminsə hənirtisi gəldi. Çəkərəkənən dedilər:

– Atma, a kişi, görmürsən göz-gözü görmür? Duman onlara tərəfdi!

Kimsə bir daşatım aralı, dərənin o tayından böğazının qalın yerinə salıb bayaqına kəkələndi:

– Nə deyirsən, a kişi, qoyaq hansısa gəlmə, xalxın barmağı üzüklü nişanlısın qoltuğuna vurub aparsın?

– Nə bilirsən, nişanlı dediyin o başı batmış, bəlkə elə öz xoşuyla onun qoltuğuna özü girib?

Yenə bir güllə Şahbudağın yanından vızıldayıb Qarğa pirinin daşından bir qəlpə də qopardı. Bu dəfə kimsə dumandakılardan kiməsə çımxırdı:

– A kişi, dedim axı, göz-gözü görmür, özümüzdən kimisə vurruq, qoyun görək, indi qızı kiminsə sağrısından götürüb kiməsə arvad eləmək fikriniz var? Ay sizin qeyrətinizə keçə yamayım!..

Bu sözdən sonra doğrudan-doğruya atan olmadı... Çaysa daşlara dəyən nal səslərini də öz səsinə qatıb, üzüaşağı, dəmyə arpa-sünbül əkinlərinin susuzluqdan ciyəri yansa da, onları yaz yağışının ümidinə buraxıb, aşağılara – Dərbənd həndəvərinin yemiş-qarpız, lərgə xırlarına sarı aparıb getdi. Kimsə çayın içindən səsi titrəyə-titrəyə Qarğa pirini çulğayan dumana sarı üz tutdu:

– Ay uşaq, bəsdə Pirin dumanı gizlətdi oları! Öz xoşuynan qoşulub qaçana yol qənim! Canları cəhənnəm! Nişanlısının qeyrəti götürər-götürməz, özü bilər! Götürənçin dəyirman daşdı, götürməyənçin...

Bir başqası onun sözünə qüvvət verdi:

– ...Toğlu başı! Bişirər doyunca yeyər! Gəlin bəri, a kişi, bu dumanda kor eləmiyin özünüzü!..

Şahbudaq aşağıdan, çay sarıdan gələn bu səslərə qulaq asa-asa gözünü aylandırıb boylananda çox yox, ikicə qulac aralıda, qayanın qılncasında, ona altdan-altdan göz qoyan, bayaqkı qarğanı – tovqarası tağanı gördü. Sonra duman daha da qatılaşdı, elə bil dumana təzə doğan inəyin ağız südünü qatdılar. Elə ki, Şahbudaq ona qoşulub qaçan qızın sir-sifətini belə görəmmədi. Qulağına çatan o qızın ürəyinin döyüntüsüydü. Arada heç qulağı da onu almadı. Gözdən mayıf adamlar kimi əllərini sağa-sola açıb çabalayan təkisi oldu, sanki, dumanda batıb boğulacaqdı. Ona qoşulub qaçan qız vardı. Gəl ki, atın yüyəni bu dumanda əlindəydi, atın özü yoxuydu... Bəlkə qızın ağzını bağlayıb qamarlayıb aparmışdılar?! Bəs Qara dayın həniri hanı? Şahbudaq bu dələmə dumanın ortasında tək-tənhaydı, bayaq onun belinə sarılan o qız, yarpaq tərənəndə belə qulaqları şəklənən adamlar kimi əl-qol atdı, elə bil dumanda batıb boğulacaqdı; nə qaçırdığı qız vardı, gəl ki, atın yüyəni əlindəydi, atın özü yoxuydu. Şahbudağa elə gəldi ki, bu görsətmə duman onun ayağını yerdən üzüb, göyün neçənçi qatınasa qaldırıb, ya bəlkə yerin dərinliyinə batırıb gedib, odu ki, səsi-sorağı heç yerə, heç kəsə də yetmir. Uşaqlığından bəri heç vaxt gözüqırıq olmayan, qorxu-hürkünün nə olduğunu bilməyən Şahbudaq tay-tuşları ilə mərc qoşardı – ay tutulanda çıxıb damda gəzən, üzünü göyə tutub qara nəfəs kimisə, nəyisə çağırən Nurulla kişinin qəbiristanlığın tən ortasındakı qəbrinin üstünə oxlov sancan, ondan görsənməyən iş – arada üşəndi də... Bu nə

qədər çəkdi – bir qurtum su hülqumdan keçib gedincəmi, qışnan qarayazın arasındakı alaçalpov günlərin sayıncamı – bunu kəsdirə bilmədi; bilməzdi də – orasını dələmə qatılığındakı duman, bilsə-bilsə qanadını uşaq vaxtı Şahbudağın sarıyıb sağaltdığı, üzünə salıb xalxın halal nişanlısını qaçırdanı mənsiyərdi. Duman necə çökmüşdüsə, həndəvərə elə bil quş dimdiyində gəlmişdi, eləcə quş dimdiyindəcə getdi, dələmə duman əriyib zərdaba döndü, hardasa kol-kosun dibində marığa yattı. Yatmağıynan gözünün lillənməyi bir oldu... Şahbudaq yan-yörəsinə boylandı, atını, atı ilə özünün arasında bulaq üstə boş səhəngi, səhəngin içində nişan üzüyü qalan, bu səhərdən artıq nişansız-filansız, çox yox, bir neçə saat əvvəl Şahbudağa vurulan o qızı gördü... qayanın qılıncasında o qarğanı görmədi... Dağın döşüylə kəndə aparıb çıxaran qoyun-keçi yolu açığıydı. cığırın hər iki tərəfinə çəkilən ağca pərdənin yiyəsi Dumanıydı ki, qaçanları qoynunda gizlədib onları təzə çalınan biçənəyəcən çatdırıb toxtayacaq, sonra da hansı kolun dibindəsə sərələnib mürgüləyəcəkdi. Duman Qarğa pirinin dumanıydı, buyruq da ondan özgə kimin olasıydı ki?

...Şahbudaq bu dəfə atı arxayın sürürdü. Cilovu buraxmışdı. At özü də elə bil bayaqkı köpürüb daşan, üstündəki iki adamı Qarğa Pirinə çatdırmaqdan ötrü öz bağrını çatladan, gözləri hədəqəsindən pırtlayıb çıxmağa hazır olan alma gözlü at deyildi. Birayaq-birayaq yeriməyindəydi... Şahbudağın qulağına arabir qanad səsi gəlirdi. Biri-dimi, ikiydimi, ya lap bir qatar – arxadaydı, qabaqdaydı – Şahbudaq hardan biləcəkdi? Amma, uşaq vaxtı anasıyla birgə qanadını sarıdığı o qarğanın qanad səsinə bir topa quşun arasından seçərdi. Yəqin atın özü də o cürə – yoxsa onun yerləşindəki bu arxayınlıq hardandı ki?! Bəlkə də Qara day gözüyumuluydu, ömrü boyu oyaq qalan at yatmışdı, qanad səsinin havasına gedirdi... Qəfildən yerişinə haram qatdı, qulaqları şəkləndi.

...Qoyun-keçi rizinə üstündəki qompal daşın dibində əlində külüng, kimsə eşələnirdi. Duman ayağını ləngitdi, Şahbudağı Zirişli daşacan sağ-salamat çatdırmaqdan öz işini sanki bitirmiş oldu. Daha Zirişli daşdan o yana xatası yoxdu. Kənddə bivaxt banlayan xoruzların banı eşidilir, kiminsə iti alça dərməyə gələn oğul-uşağa hürür, kiminsə falını azdıran toyuğu barı başında haray-həşir salır, aşağıdan əsən meh yağ-soğan qoxusunu üzü bəri gətirib gəlirdi.

...O kişi külüngü yerə sancıb boylandı – başını yüngülcə tərpətdi, – yəni ki, tanıdım.

- Zənəni tanımadım...
- Tanımazsan da.
- Kiminkidi, hardan çalmısan?
- Sirt başından...

- İkincidi, üçüncü?
- Sayıram ki?!
- Səndə həvəs var haa! Allah qüvvətivi versin!
- Axırınıc olsun! Bunun üstünə daha heç kəsi gətirmərəm!
- Anam-bacım olsun, sən elə beləsin qaçırmazsan. Dumanda üzün də görmürəm.

- Bəs sən neynirsən, Məxləs kişi? Hələ bir şey tapmamısan?
- Gəzirəm də, əlimdə külüng. Hardan çıxdı, çıxdı?!

Əli külünlü bu kişinin yaşını heç kəs deyə bilməzdi. Sifəti anadan təzə doğulan, göbəyi kəsilməmiş çərəli uşağın üzünü kimi qızıl-qırmızıydı – çiliydimi, zolağıydımı, xalıydımı?! Məxləs kişi axır ki, dünyaya gəldiyi üz-gözündən tamam-kamal dönmüşdü. Boynuna qoymuşdular – o da inanmışdı ki, hardasa xəzinə üstündən keçib, sir-sifətinə qonduğu qızılın sarısıdı. Gözünə yuxu getmirdi, üz-gözü dəyişəndən sonra gecə-gündüz fikirləşirdi – ayaq basdığı, gəzib-dolandığı, hətta ayıb da olsa, ağır-yüngül işə çıxdığı yerləri belə yaddaşında dolandırır fürsət düşən kimi o yerləri külünlə eşməyi özünə ar bilmirdi. Arvad-uşaq, ev-eşik Məxləs kişinin nə qulağına? Küləfət, qohum-qardaş çoxdan Məxləs kişidən əlini üzmüşdü. Qonşu kənddən bu kəndə vaxtilə gələn köçmüş arvadı iki qızını, bir oğlunu da qoltuğuna vurub inşildən atası evinə dönmüşdü, hələ ki ər evinə döndüm deyənə oxşamırdı. Məxləs kişi nə vaxt baş yastığa qoyurdu, nə vaxt dururdu, yəni gözü yuxuya yumulurdumu? Yediyi-içdiyi nəydi, orasını bilən yoxuydu. Kimi deyirdi – Məxləs kişinin yediyi balnan qovutdu, qatışdırıb yeyir, odu ki, can üstünə can gətirir; kimi də and-aman eləyirdi ki, Məxləs kişini cin, ya da qulyabanı yedizdirir, qaşığı Qaraş oğlu Məxləsin ağzına aparmağını öz gözüynən görüb, özü də qulac taxta qaşıqnan... Özü də o cindi-qulyabanı – hər kimdisə, bir suyu qonşu kəndin kəndxudasına oxşayır, başında qullayı papaq, ışılda düyməli, ayağında uzunboğaz, qıjqı çəkmə, amma altında atı yoxuydu... Atsız bu yerlərdə gəzəllərmi? Hətta o adam ki, qonşu kəndxudaya çəlit vuran o cin-şəyatının Məxləs kişini taxta qaşıqnan yedizdirən görmüşdü, səsini içinə qısıb and-aman eləyirdi ki, cin Məxləs kişinin uşaq kimi ağzına bir qaşıq aparıb, sonra da həmin qaşıqnan Məxləsin sütün vaxtı hinaxdan çapılmış əmgəyinə taqqıltıyan vururmuş...

– Arvadlardan ölənə var? – Nə aparıb gətirdisə, Məxləs kişi çənəsini əlindəki külüngün sapına söykəyib solaxay bir sual verdi.

– Ölənə də var, qalanı da. – deyər Şahbudaq işini-gücünü buraxıb ömrünü havaxtsa guya üstündən keçdiyi xəzinəni axtaran, xal-xal sifətli bu kişinin əndirəbadi sualını xala xətrin qalması deyər cavabladı. – Məxləs kişi, hələ bir şey tapmamısan?

Şahbudaq da ağlına gələn yüngül-yaraq bir sualı Məxləsin cəmdəyinə döşədi, öz sözünə özünün də gülməyi tutdu. Tapmış olsa, əlində külüng

bu dağ-dərəni niyə gəzir? Adamdan daha çox torpağın təkindən çıxan hansısa sarı-suru qurda oxşayan Məxləs kişi də söz altda qalmadı:

– Xəzinə tapan sənin kimi olar ey! – xal-xal dodaqları ilə qımışıb Şahbudağın sağrısındakı qıza çənəsiylə işarə vurdu...

Özgə vaxt olsaydı, Şahbudağın hövsələsi gəlib hülqumuna tıxanar, xəncərini sıyırıb çiy söz danışanın bığının bir tərəfini qırxar, əl atıb dilinin dilçəyini qoparardı. Bunun nəyinə ilişəsən? Bir adam ki, gecə-gündüz çöllərə düşüb guya nə vaxtsa üstündən keçdiyi xəzinə axtara... Ağ aləmin dibində ağına keçə yamanmalı bir adam vardısı, o da bu müxənnəs oğlu Məxləsiydi ki, qompal bir daşa söykəlib yerinə batıran uşaq kimi seyrək dişlərini ağardırdı. Tərəkəmə samanlığında iynə qırığı axtaran Məxləsə baş qoşmağın zamanıydımı? – Yox ey, yox! – Məxləsin girinə, günün ana qoynuna girən çağı, onu adam yerinə qoyub, Məxləsnən kəlmə kəsməyi özünə rəva bilən bir kəs keçmişdi ki, sirsifətini çil basmış, adam kisbətindən çıxan Məxləs onu əldən buraxmaq istəmirdi. Ya da ola bilsin xəzinə axtaran Məxləs kişi adam danışığını, bir para sözləri belə bu neçə ildə yadırgamışdı, indi kəlmə-kəlmə yada salıb danışmaq istəyirdi.

– Bu qarğalar səninkidi?

– Nə qarğa, a kişi, nədi mənimki? Sən də lap kələfin ucun itirmisən!

– İtirməyinə itirmişəm... Neçə ildi külfətimin üzünə həsrət olan mən yazıq... İman qızının bişirdiyi təndir çörəyi üçün burnumun ucu göynəyir...

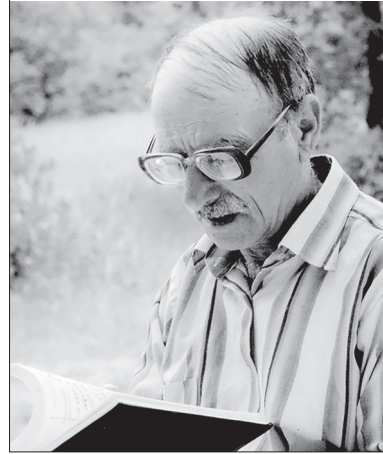
Bunu deyən, çil-çil sıfətli Məxləs kişinin gözünün yaşı ovcundaymış...

– Axtarsan bu dünyada məndən kimsəsiz adam yoxdu. Heç olmasa, Allahın bircə qarğası mənim xiffətimi eləyə. Dinib danışmaya, mən xəzinə axtaran kimi, o da at peynində arpa axtara... Məndən qorxub qaçmaya, arabir başını qaldırıb “qarr” eləyə ki, Məxləs kişi, mən burdayam!

(Ardı var)

♦ Ağasəfanın 80 yaşı

«Dua oxuyuram səninçin, Vətən»

Bakıdan, elə Xızının mərkəzindən də baxanda uzaqda, dağlar qoynunda yerləşən Qarabulaq kəndində balaca bir ev. O evdə Azərbaycanın ünlü bir şairi – Ağasəfa Yəhyayev yaşayır. Bu il sentyabrın 8-də onun 80 yaşı tamam oldu və Ağasəfa 80 yaşını elə o evdə, ailəsi ilə birgə qeyd elədi. Bu kənddə doğulub, orta təhsilini də burada alıb.

Moskvada M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutunu qiyabi bitirib. 23 yaşından nəşriyyat və redaksiyalarda («Kirpi» satirik jurnalında, «Azərbaycan qadını» jurnalı redaksiyasında, «Yazıçı» nəşriyyatında, «Novruz» qəzeti redaksiyasında, «Ədəbiyyat qəzeti»ndə çalışıb. Bir müddət doğma kəndində müəllim işləyib.

Qırx ilə yaxın redaksiyalarda, nəşriyyatlarda çalışandan sonra qayıdıb ata yurduna. Doğrudur, Ağasəfa Yəhyayev şəhərdən, qaynar ədəbi mühitdən uzaq düşdü, amma şəirdən, poeziyadan uzaq düşmədi və kənddə yaşasa da, ədəbi prosesin içindədir.

Hər bir şairin elə öz sağlığında yazdığı «vəsiyyət» şeirləri olur; biri yazır ki, məni doğma kəndimdə, yol kənarında dəfn edərsiniz, birisi də yazır ki, son günlərimi kənddə, bir bulaq kənarında keçirmək istəyirəm, başqa bir şair isə kəndə atasının, ya da anasının ölüm xəbərini eşidəndə yüyürür. O şairləri titrədən doğma kəndlərinin, doğulduqları yerin həsrətidir. Ağasəfa da vaxtilə belə bir şeir yazmışdı:

***Hər gecə yuxuma girdi dağ-dərə,
Hər gecə ulduzlar çağırdı məni...
Bu çılğın şəhərdə azı yüz kərə
Tale yaptı məni, yağurdu məni.***

***Üzü dağlaradır hər gün maşın da...
Bir ümid qaynayar, çağlar başımda:
Harda oləcəyəm, mən bu yaşımda?***

***Harda öləcəyəm?
Dağlar başında...***

Sərin dağ havasını udasan, hər gün gördüyün çiçək ola, gül ola, gözün dolusu sevdiyin o gözəl mənzərələri seyr edəsən, heç ölüm barədə fikirləşməyə dəyərmə? Bir şeirində yazır ki:

***Mənim şəhərdə nə gorum,
Mənim şəhərdə nə işim?
Qayıtdım birbaş yuvama–
Dar komama – quş yuvama.
Mən öz balaca kəndimin
Qəminə ortaq şairəm...
Şəhərdə hamı şairdir,
Şəhərdə artıq şairəm.***

Ağasəfa Yəhyayev təvazökar insandır, mən bilən, heç bir fəxri adı da yoxdur, təvazökarlığı şairliyində də hiss olunur, bəzi üzdənirəq həmkarları kimi, yazıları barədə tənqidçilərdən, ya şair dostlarından tərif ummur. O, bilir ki, bu poeziya ümmanında bir zərrə olmağı da yetər, tək bu zərrədə bir dəniz saflığı olsun...

Elə şair var ki, yaşın altmışında, yetmişində daha əvvəlki illərdə olduğu kimi oxucularını heyretə sala bilmir, ucaldığı zirvədəcə donub qalır, görünür, bir şair kimi potensialı elə bu qədərmiş. Amma Ağasəfa elə şairlərdəndir ki, altmışında da, yetmişində də, elə səksənində də daha irəliyə gedir. İrəli getmək isə, yeni öz-özünü təkrar etməyib daha da təkmilləşmək yoludur. Ustad şair Ağasəfanın şair fərdiyyəti – özünəməxsus deyim təzi yeni çalarlarla zənginləşir. Əvvəldən məlum idi ki, o, lirik şairdir, satiraya da güclü meyli var, amma indi onun lirik şeirlərində də, satira və yumorlu şeirlərində də ovqatın dəyişildiyini hiss edirsən. Təbii ki, burada zamanın, yeni əsrin, bir-birini əvəz edən hadisələrin təsirləri az rol oynamır. Ağasəfa lirik şair kimi insanda və təbiətdə gözəlliyi, zərifliyi, təbiiliyi vəsf edir. Mən onun «Ağacların vəfatı» şeirini insan-təbiət vəhdətinə həsr olunan ən gözəl şeir hesab edirəm:

***Durub yasına getdim
Yıxılmış ağacların,
Qırılmış ağacların.
Yarpaqları can çəkib
Qor olmuş ağacların.
Bu nə yurda qayğıdı,
Bu nə yurda vəfadi?
Bayram gününə düşüb
Ağacların vəfatı.***

Antey gücündə ağac diz üstə çöküb, pöhrələri inləyir, mamırları sızlayır bu ağacın. Yuvalar quşsuz qalıb. Şair bu faciədən sarsılır və özü də «bir ağac da mənəm» deyir. Ötən illərdəki lirik şeirlərindən fərqli olaraq, indiki şeirlərində hüzn var, kədər, ağrı var və bu da təbiidir. İnsan yaşlaşdıqca daha kövrək olur. «Ocaq kənarındakı tənhalıq bayatıları»nda görürük ki:

**Ağasəfa, o dağlar,
O dərələr, o dağlar.
Tənhalıqda qalanın
Ocağında od ağlar.**

**Ağasəfa, bəs indi,
Dərdin nədir bəs indi?
Tanrı bir çinqi versə,
Kül olmağa bəsindir.**

Ağasəfanın lirikasında lap əvvəldən, ötən onilliklərdə ictimai-siyasi motivlər olub, amma son iyirmi-otuz ildə daha da qüvvətlənib. Bu da təbiidir. O da bir şair kimi çevrəsində cərəyan edən hadisələrdən – Azərbaycanın müstəqillik uğrunda mübarizəsindən, həmçinin vaxtilə Qarabağ ağrısından təsirlənib. «Bir dəqiqəlik sükut» poemasında Ağasəfa 20 Yanvar faciəsindən söz açır. Amma necə? Bir dəqiqəlik sükut poemada rəmzi bir mənaya çevrilir, şair bu sükutla çox mətləblərə işarə edir: özünü də günahkar və qorxaq sayır, sanki niyə mən şəhid olmadım, – deyir. «Siyasət meydanında quyruq bulayan», «əməkdar rüşvətdən», oğluna «Fatma» şadlıq evində toy vurduran bir nakəsi ittiham edir. Sonda üzünü şəhid balasına tutub deyir ki: «Sənsən Vətənə arxa».

«Ağasəfa vətənpərvər şairdir» ifadəsini işlətmirəm, çünki əsl vətənsəvər şair haqqında bunu demək şablonçuluğa uymaq deyilmi? O, 44 günlük savaşımızdan söz açanda da, Qarabulaqda səhər duası oxuyanda da, ağacların «vəfatından» qəhərlənəndə də, çox sevdiyi Müşfiqi yad edəndə də vətənpərvərdir, hətta elə şeirləri var ki, o şeirdə bircə dəfə də Vətən sözü işlətmədən vətənpərvərdir.

**Dua oxuyuram ana dilində:
Ana sözlərimiz kökdən düşməsin.
Yersiz görünməsin bir vergülün də,
Var olsun dilimin söz birləşməsi.**

Ağasəfanın çox seviyi bir neçə şair var – başda Füzuli, sonra Mirzə Ələkbər Sabir və bir də Mikayıl Müşfiq. Onun «Bizim yerdən gəlibsən» (2022) şeirlər kitabında Füzuliyə və Sabirə sevgisi qoşalaşır. Füzuliyə heyranlığı təsadüfi deyil. Ağasəfa Füzulini dərk edəndən sonra onu sevib. Amma təkcə əruzı bildiyinə görə yox, həm də dahi şairin eşq fəlsəfəsinə, qəzəllərindəki alt mənalara bələd olandan sonra bu sevgi həqiqətə çevrilib. Onun Füzuli qəzəllərindən təsirlənərək qələmə aldığı müxəmməslər (burada hər bəndin üç misrasından sonra Füzulinin bir qəzəlindən iki misra gəlir – bu, müxəmməsin təxmis növüdür) Ağasəfanın klassik poeziyanı yaxşı mənimsəməsini sübut edir.

**Fələk mahir oyunbazdır, həmişə balü-pər verməz,
Qəm, dərdə düçar eylər, salar gözdən, təpər verməz,
Nə axşam yandırır şəmim, nə könlümcə səhər verməz,
«Mənə badi-səba ol sərvigülrüxdən xəbər verməz,
Açılmaz qönçəyi-bəxtim, ümidim naxli bar verməz».**

***Düşər səhrayə məcnunlar əyin üryan, ürək büryan,
Sənin də var oda eşqin, Ağasəfa, oda gir, yan,
Yenə üz tutdun ustada, baxıb gördün o da gıryan,
“Füzuli, dəhrdən kam almaq olmaz olmadan gıryan,
Sədəf su almayınca əbri-niysandan gühər verməz».***

Həmin kitabda «Satira ovqatında» bölməsi var, burada yenə Füzuli misralarına üz tutur, amma qayəsi, məğzi sabiranədir.

***Heyrət, ey pul, yoxluğun hər yerdə lal eylər mənə,
Pullular rişxənd ilə yatmış xəyal eylər mənə.***

Ağasəfa bu mənada şeirimizdə Sabir ənənələrini davam etdirən bir şairdir. Kitablardakı şeirlərin bir qismi mütləq satirik nümunələrdir. Böyük Sabirdən, bizim satirik şeirin ənənələrindən süzülən işıq bu şeirlərdə açıq hiss olunur. Bu satirik şeirlərdə günümüzün, çağımızın artıq əngələ, maneəyə çevrilmiş mənfi, neqativ halları tənqid atəsinə tutulur. Bu şeirlərin bir qismi (hansı ki, iki, üç, dörd misradan ibarətdir) hədəfi daha düzgün nişan alan snayper güllələrini xatırladır. Lap ulu Sabirin kiçik həcmli taziyanələri kimi. Deyir ki: «Bir əl gördüm, Uzanıb məzardan çölə. Öyrəncəli əldir, Alacağı qalıb, Rüşvət gözləyir hələ». Deyir ki: «Kağız-kuğuz Qalaq-qalaq – «papkə-papkə». Əvvəl daşbaş alırdılar, İndi «şapka». Onun 2012-ci ildə satirik şeirlərindən ibarət «Rüşvət dünyası» adlı bir şeirlər kitabı çap olunub. Görün, nə yazır:

***Lənkərandan kürü gəldikcə yaxır əppəyinə,
Az qalıbdır belə iştahla şişib köpməyinə.
Baxmışam şəftəlini dürtmələyib təpməyinə,
Görməmişdim Xocasən balqabağından rüşvət.***

***Söyləyirlər evinə xalça gətirmiş birisi,
Ona üç qulpu olan dolça gətirmiş birisi,
Bir də gördüm ona turş alça gətirmiş birisi,
Görməmişdim bu sayaq xeyli yaxından rüşvət.***

Çoxlu satirik şeirlərin müəllifi olsa da, Ağasəfa, öncə qeyd etdiyim kimi, lirik şairdir və bu lirika onun səkkiz poemasında da aşkar nəzərə çarpır. Lirik qəhrəmanın düşüncələri formasında qələmə alınan bu poemalar Ağasəfanın həyata, gerçəkliyə daha geniş, daha əhatəli münasibətini ifadə edir. Məsələn, çoxdan yazdığı «Yarpaqlar tökülür» (Meşəbəyinin düşüncələri) lirik poeması insan və təbiət doğmalığını əks etdirir. Nakam bir eşqin faciəsini yaşayan meşəbəyi sevdiyi qızın bu meşədə qoyub getdiyi izlərinin xatirəsiylə yaşayır, birisi kəkliyə güllə atanda, birisi nərgizi tapdalayanda, başqa birisi bir quşa qəsd edəndə meşəbəyi o qızı xatırlayır. Bu poema dərdin, kədərin içində işıq, sevinc, səadət axtarışına həsr olunub. «Günəşin dalınca gedən oğullar» adlı poemasında isə Ağasəfa müharibədən qayıtmayan oğulları yad edib, anaların intizarını lirik, həzin misralarla əks etdirib.

Ağasəfanın şeirlərində bir şair obrazı var – Müşfiq... O, Müşfiqi çox sevdi. Bu sevgini izhar etmək üçün tək-cə ithaf, tərənnüm şeirləri yazmaq, ya da Müşfiq sənətinin gözəllikləri ilə öyünmək azdır. «Qanlı imza» poemasında

Ağasəfa 37-ci ildə Müşfiqi bada verənlərdən birinin ölümünü təsvir edir. İllər keçib, Müşfiqin tutulmasında imzası olan bir «ustad»ın «etirafı» özünü bəraət kimi səslənsə də, əslində, özünü ifşaya çevrilir:

**–Xəbərim yox idi döyülməyindən,
Sürgün olmağından, ya ölməyindən.
Mənə dedilər ki, işə qarışma,
Tanıya bilmədim böhtan yazanı.
–Xəbərin var idi, yalan danışma,
Mənə göstərdilər sənə imzanı!
Mən sənə xəttinə yaxşı bələdəm,
İmzan da, bilirsən, mənə tanışdı.
«Ustad»ı bərk tutdu qaşınma bu dəm,
Çənəsi əyildi, halı qarışdı.**

Hər bir oxucunun istənilən bir şairdən öz zövqünə görə seçdiyi, bəyəndiyi şeirlər olur. Əgər məndən soruşsalar, Ağasəfanın hansı şeirini daha çox bəyənirsən. Cavabım bu olar ki, onun sərbəst vəznə yazdığı «Ay işığında Qarabağ etüdləri» şeiri... Bu, Ağasəfanın ən «romantik» şeiridir deyərdim. Süzülür süzüm-süzüm Quş nəğmələr Arı şanıdan süzülən bal kimi. Oxuyur quşlar... Yəllənir, sallanır Ay, Ana laylasından Uşaq yuxusuna girən qoğal kimi.

Ağasəfa hər şeirində yeni söz deməyi, müraciət etdiyi mövzuya poetik rəng qatmağı bacarır. «Oyandı qoca vulkan» şeirini Məmməd Arazın «Nə yatmışan qoca vulkan, sənənləyəm» çağırışına cavab kimi qələmə alıb. Məmməd Araz «Ayağa dur, Azərbaycan» şeirində xalqı Azərbaycan oğullarını mübarizəyə səsləyirdi, Ağasəfa isə artıq qoca vulkanın oyandığını car çəkir:

**Oyandı qoca vulkan,
Çıxdı alov içindən
İgidlər simurq kimi.
Azərbaycan göründü
Havada yumruq kimi.
Oyandı qoca vulkan,
Oyandı, Məmməd Araz.
Şəhidlərin qanından
Qarabağ başdan-başa
Çiçəkləyəcək bu yaz.**

Ağasəfa öz şairlik kredisinə sadıqdır – nədən yazırsa-yazsın, şair poeziya dilində danışmalıdır, şeirə həyat həqiqətinin poetik ifadəsi kimi yanaşmalıdır. Ağasəfa bu həqiqəti son illərdə yazdığı «Ən sonuncu partlayış», «Gecə doğulan şeirlər», «Kiçiklərin böyüklüyü» və s. şeirlərində ifadə edir.

Beləliklə, sizə Xızı rayonunun Qarabulaq kəndində, uca dağlar qoynunda yaşayan gözəl bir şairdən söz açdım. Bu şair – Ağasəfa müasir poeziyamızda öz səsi, nəfəsi və tükənməz yaşam enerjisi ilə seçilir.

Vaqif YUSİFLİ

AĞASƏFA**QULAQBURMASI VƏ... ŞAPALAQ!****GÖZÜMÜN ÖNÜNDƏ**

Gözümün önündə dəyişdi dünya,
Ölkələr alışdı, şəhər səddi aşdı.
Vuruşdu, savaştı, döyüşdü dünya,
Yaxşılar, yamanlar qatmaqarışdı.

Silahla danışır gəda da, şah da,
Çoxalib əməli saleh olmayan.
Silahla oynayır xırda uşaq da,
Bir mənəm əlində silah olmayan.

Çörək daşıyırdı əvvəl maşınlar,
İndi hər maşında silah daşınır.
Qovhaqov yürüyür saysız qoşunlar,
Silahdaş tanımır silahdaşını.

Ümmanlar daşmaqda, çaylar bulaşıq,
Dözülməz bəlalar üst-üstdən gəlir.
Pələng meydanında tülkü dolaşır,
Pələngin nərəsi qəfəsdən gəlir.

Yanır... Yanır elə bu Yer kürəsi,
Cumur yalavaclar belədən-belə.
Yenə planetdə hey güllə səsi...
Yenə də partlayış... hıçqırtı... nalə...

Dəyişir bu dünya gözüm önündə,
Dəyişir xisləti bəşəriyyətin.
Haq Haqdır..
Qatlanır dizim önündə,
Bu imiş qisməti bəşəriyyətin.

Halallıq nə gəzir bu yaşamaqda,
Vaxt tapıb, başı da qaşımaq olmur.
Halal yuvayaca dən daşımaqda
Qarışqa ömrünü yaşamaq olmur.

AYDA YAŞAMAĞA...

Hara qaçırsınız Yer kürəsindən,
Hara uçursunuz, mələk adamlar?
Yerin raketindən – kirkirəsindən
“Fışfışa” düzəldən kələk adamlar.

Hər an narahatdır, hər an girinçdir
Göylərdə fırfıra, çərpələng adam.
Ayağı torpaqdan üzüldü, heçdir
Hər cürətli adam, hər pələng adam.

Əlini atırsan, tutacağı yox,
Daşı yox, başını qoyub yatasan.
Başının üstündə tut ağacı yox,
Altında gözünü qıyıb yatasan.

Odunu, gərməsi, çır-çırpısı yox,
Canın üşüyəndə ocaq çatasan.
Girişi, çıxışı – heç qapısı yox,
Harda düşəcəksən, haçan çatasan.

Ayda yaşamağa həvəsiniz var?
Yerdən beş-on raket torpaq aparın.
Kiminsə tumanı qovrular, yanar,
Aybını örtməyə yarpaq aparın.

Təzə adam əkin dibçəkdə-zadda,
Zatı filankəsdən-zaddan olmasın.
Bir az adam olsun...
Qoy kainatda
Bizdən bir əcinnə, xortdan olmasın.

Yerdə öpüşəndə ləzzət alırlar,
Ayda öpüşsələr, nə alacaqlar?

Burda ölüyə də halva çalırlar,
Orda ölən olsa, nə çalacaqlar?

Burda quzuları tapşırıb qurda,
Çıxıb orbitindən kürreyi-ərzin,
Bizim kənd-kəsəkdən kim olsa orda,
Yurd üçün zarısa...
Ölsün! Gəbərsin!

Hara aparırsan?
Rüşvət vəbadır...
Siz Allah, haqq-hesab orda düz olsun.
TORPAQ! Ana torpaq ahənrübadır!
Ona qayıtmağa üzünüz olsun...

HAYIF, BİR AZ UZAQDAYAM...

(Sabiranə)

Gündə çıxır səhifəyə
məqalə – yazı bir belə.
Tərif edir qəzetçilər
ağlı dayazı bir belə.

Şəkilçəkən şəkil çəkib,
şəkildəki baxır bizə
Nə lovğa-lovğa bir belə,
nə razı-razı bir belə.

Bəstəkara irad tutur,
şairə göstəriş verir:
Onun burası bir belə,
bunun orası bir belə.

Vəkillik iddiası var,
nə qayğıkeş lələşdi bu.
Fitrə-zəkatı bir belə,
nəzir-niyazı bir belə.

Toydakı tazə bəy kimi
gündə çəkirlər ekrana.

İşıq düşür, şəfəq saçır
başında dazı bir belə.

Hayıf, bir az uzaqdayam,
hayıf ki, dağ başındayam,
Əlim çata, o daz başa
vuram qapazı bir belə.

ƏYRİLƏR... DÜZLƏR...

Əyri ayrıləri öyür, görürəm,
Əyri, halallıq var düz əldə, bilmir.
Əyрилər düzləri əyir, görürəm,
Düzlər ayrıləri düzəldə bilmir.

Düzün əyri ilə qaynamır qanı,
Düz olan varından, yoxundan çıxır.
Elə ki, ayrılər əyir dünyanı,
Fələyin çarxı da oxundan çıxır.

Uddum ömrüm boyu bu acıları,
Düzlər, görürəm ki, hey atdan düşür.
Yorulur, üzülür Haqq yolçuları,
Düzlər düzdə qalır, urvatdan düşür.

Hara aparacaq karvan düzləri?
Kəsdim bu söhbəti...
Qoy belə qalsın...
Başı uca olsun əyilməzlərin,
Əyрилər əyilə-əyilə qalsın!

MƏMMƏD ARAZIN SÖZÜNƏ QÜVVƏT

*Hələ dolaşıqdır Yer kürəsində
Yalanla doğrunun sərhəd xətləri.*

Məmməd Araz

Haqsan, Məmməd Araz, sözünə qüvvət,
Xətlər dolaşıqdır başından bəri.

Haq deyib, ayağa qalxanda millət,
Çıxır, itələyir döşündən biri.

Dünya altı para, dünya beş para,
Kim baş aparmaya, kim baş apara.
Qarışır, bulaşır hərdən lap ara,
Başını qaldırmır qonşundan biri.

Yalan şələ-şələ, doğru xoş avaz,
Ölçülər, biçimlər gəlmədi taraz.
Biri arşınmalçı, o biri bəzzaz,
Bezdən biri kəsir, arşından biri.

Əyri barmaq basır, pozur tarazı,
Doğrunun gözündə qalır murazı.
Qibləni dəyişir, səmtini azır
Hikkəsindən biri, xoşundan biri.

Zəhmətlə, zillətlə ömür sürürsən,
Haqdan, doğruluqdan divar hörürsən,
Bir damın altında, birdən görürsən,
Yalançı qardaşdır beşindən biri.

Tapır yalançılar yalandaşını,
Bazardan mətbəxə yalan daşınır.
Beş təlxək, oyunbaz qatır başını,
Astaca tük çəkir qaşından biri.

Böyükklər kiçiklər başında kölgə,
Çəkir o bölgəni dəmə bu bölgə.
Odur, qan içində batır bir ölkə,
Zatıqırıq çıxıb qoşundan biri.

Şeytan quyruğunda doğrular hədəf,
Mizanlar pozulur pozulanda səf.
Haqsan, Məmməd Araz, dolaşıb kələf
Adəmlə Həvvanın yaşından bəri...
Xətlər dolaşıqdır başından bəri...

BİR GÖYÜN ALTINDA

Dağıdır dünyanı bu beş-on harın,
Kim söydü, qarğıdı belə dünyanı?
Bir göyün altında yaşayanların
Bir yerin üstünə tökülür qanı...

TANRISI VARDIRMI?

Hər kəs yetişmir ki mənzil başına,
Nabələd yolçunun yol azmağı var.
Baş gedib dəyəndə əlhəd daşına
Başı bələlının dərd yozmağı var.

Hər kəsin əməli – ömrünə yazı,
Günümüz – xırdaca dəftər xanası.
İşləyir fələyin dəftərxanası,
Hərəyə bir cürə gün yazmağı var.

Namərd girdabına düşüncə hər kəs,
Haq gülər, “Haq!” deyib düşünsə hər kəs.
Şeytan ayağına döşənsə hər kəs,
Onda fələyin də uduzmağı var.

Tanrısı vardımı pul biçənlərin,
Haqdan, halallıqdan yan keçənlərin?
Qızıl taxt üstündə qan içənlərin
Qızıl təşt içinə qan qusmağı var...

KƏNDİMİZDƏ

Yalan-malan desəm,
Öyürlər məni.
Düz danışan kimi
Söyürlər məni.
Dinib-danışsam,
Döyürlər məni.

ROBOTLAR ŞEİR YAZIR

Əcəb təzə üsuldur,
Kim deyir ki, qüsurdur?
Kim deyir ki, törəmir?
Kim deyir ki, qısırdır?
Robotlar şeir yazır...

Orası elektron,
Burası elektron,
Düyməsi elektron,
Burması elektron.
Gülüşi buzdan soyuq,
Ağlayanda gözünün
Qorası elektron...
Robotlar şeir yazır...

Söz üstündə qəfildən
Köksü qana bələnmir,
“Ənəl həq!” deyə-deyə
Dabanından soyulmur,
Dan yeri qızaranda
Nargində güllələnmir.
Adama oxşarı var,
Adam yerinə qoyulmur...
Robotlar şeir yazır...

Belə şeirə sözmü var,
Qafiyəsi, vəznə var.
Kimdən utansın, axı,
Üzü heç vaxt qızarmır,
Utanmağa üzmü var?
Robotlar şeir yazır...

QONŞU OLMAQ...

Mən düzü, haqqı gəzirəm,
Sən təzə hoqqa gəzirsən.
Mən sözü səfə düzürəm,
Sən pulu seyfə düzürsən.

Sən durub xəşə gedirsən,
Mən dərdlə qoşa gedirəm.
Sən vurub huşa gedirsən,
Mən varıb işə gedirəm.

Sən də gərnəşib gedirsən,
Mən də gərnəşib gedirəm.

Sənin barmaqların bal-yağ,
Sənsən harama yaraşır.
Sənin ilə qonşu olmaq
Mənim harama yaraşır?

NADAN AZALMIR

Sabir, Mirzə Cəlil oxunur hərdən,
Bəs şeytan toxumu nədən azalmır?
Bu hal ürəyimə toxunur hərdən:
Yazarlar çoxalır, nadan azalmır.

TAPŞIRILMIŞ

Üç gün şeir-zad yazır,
Üç gün müəllim olur.
Üçcə günün içində
Çölü də məlum olur,
İçi də məlum olur.

Neyləsinlər, neyləsinlər,
Buna bir yer eyləsinlər?

Bir kreslo verirlər,
Qızışdırıb, do verirlər,
Bıgı pırpız alim olur.

SUPER YALAN

Mənim oxuduğum könül alandır,
Gah Nəbatidəndir, gah Xətəidən.
Modern yazmağın super yalandır,
Beş yüz il daldasan Şah Xətəidən.

O YERDƏ Kİ...

Lal-dinməz olur hamı,
Qula çevrilir bəşər.
Xeyir yandıran şamı
Üfürüb söndürür şər.

QARDAŞIM

İntiqam Qasımzadəyə

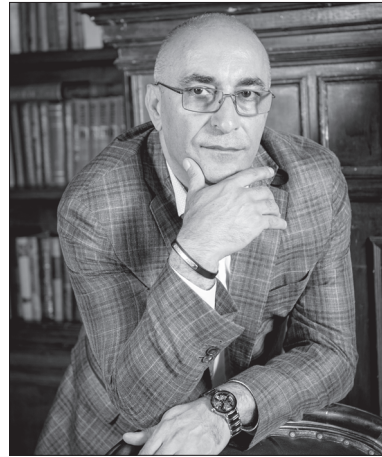
Şəstlə qocalmağıma
həsəd çəkən qonşu var,
Təriflə hərifləyir
hərdən o ki var məni.
Yazma Ağasəfanın
indi səksən yaşı var,
Şeytan mesaj göndərər,
Əzrayıl xəbər tutar,
Gələr, aparar məni...

Xızı, Qarabulaq kəndi

♦ Yeni tərcümələr

GÖYLƏRİN SEVDİYİ İNSAN

Rami Meir – şair, nasir, rəssam, zərgər, dizayner

Rusiya Dağ Yəhudiləri Rəssamlar Birliyinin sədri, İsrail Dağ Yəhudiləri Rəssamlar və Yazıçılar birliklərinin üzvüdür.

Bakı şəhərində doğulub. Əslən dağ yəhudisidir. Moskvada yaşayır.

Uşaqlıqdan qədim yəhudi xalqının müdrikliyi ilə, Süleyman şah və digər ulu şəxsiyyətlər haqqında rəvayətlərlə tərbiyə olunmuşdur. 15 yaşında ikən öz dinini və digər dünya dinlərini öyrənməyə başlamış, bütün bunlar gələcək yazıçının yaradıcılığına və üslubuna böyük təsir göstərmişdir.

Şairin poetikası, sözləri gəncliyin sevgi ünvanına çevirən, bəzən kövrək, bəzən güclü, amma hər zaman səmimi hiss və duyğuların cəmidir. O, öz oxucusuna böyük diqqət və qayğı ilə yanaşan sənətkarlardandır: “Yaradıcılıq – insanı qismən də olsa Yaradana bənzədən yeganə sahədir. Allah insana hər cür bacarıq verir: yazıçılıq, rəssamlıq, ifaçılıq, könüllərə şəfa vermək... Fərasətsiz insan yoxdur. Yaradıcılığın da məqsədi – verilən istedadı üzə çıxarmaqdır.

Düşünürəm ki, yaşlı nəslin gənc nəsillə qarşısında borcu – onlara bir irs qoymaqdır. Məhz buna görə də, bir rəssam və şair kimi, yaradıcılıqla məşğul olur, bir tarixçi kimi isə xalq ədəbiyyatı incilərini toplayıram”.

Şair vətən və xalq sevgisini ilahi sevgilə müqayisə edir. Həyatda var–dövlətdən daha qiymətli meyarların olduğunu anladır. O, öz nəvəsinə, əslində isə bütün gəncliyə müraciətlə deyir:

***Mənim sözlərimin məntiqinə var,
Özünü boşluğun cəngindən qopar.
Səndən yalnız bunu istəmə bu an:
Qoru adımızı unudulmaqdan!***

R.Meir Azərbaycanda doğulub böyüməsilə qürur duyur, bunu hekayə və şeirlərində böyük sevgi ilə qələmə alır:

“Mən Azərbaycanda doğulmuşam. Bakıda böyümüşəm. Uşaqlıqda böyüklərimizin dilindən atalar sözləri və kəlamlar eşidərdim. O ifadələrin sətiraltı mənalərini incəliklərinə qədər düşünməyə çalışardım. Onlar bir çox xalqların və bir çox nəsillərin sərvətidir. İnsanlar əsrlər boyu öz müdrikliyini, sirlərini, inanc və biliklərini bu yazılara hopdurmuşlar...”

R.Meiri bir şair kimi oxuculara sevdiren – orijinallığından daha çox, səmimiliyi və örnək ola biləcək qədər müdrikliyi. Yüz ilin sözünü təzə kimi söyləmək çətin deyil, əsas – dediyin sözün kimisə bir günahdan arındırma, bir xatadan sovuşdurma qüdrətinə malik olmasıdır...

***Öyrənmək istəyi ruhu təmizlər,
Qəlbə qanad verər ilahi sözlər.***

“...məqsədim böyüməkdə olan nəsle müəyyən biliklər vermək, ata-babalarımızın nəsihətlərilə onların həyat yolunu işıqlandırmaqdır. İnanıram ki, belə olduqda, onlar daha zəki, ağıllı və əməlisaleh insanlar olaraq öz işlərilə planetdəki milyonlarla qəlbə nur saçacaqlar!”

Rami Meir yaradıcılığından çox danışmaq olar. Lakin bir şair haqqında geniş təsəvvürə malik olmaq üçün ilk növbədə onu oxumaq gərəkdir.

Afaq ŞIXLI

Rami MEİR

ADİ

Səndədir açılmaz sirrin kökləri,
Ruhunu duymasam, duyulmaz bahar.
Sevginlə görürəm gözəllikləri,
Tək sənə həyatın bir anlamı var.

Əyil mənə sarı, könül həmdəmin,
Dağlanmış sinəmi isit və dinlə.
Ya sənə sayəndə azalsın qədim,
Ya ölüm şərbəti içirt əlinlə.

Bu günlər, çəkilməz acıyla birgə,
Ayrılıq gətirmiş, kədər gətirmiş.

Mən bu izzatla yaşaram, bəlkə!
Bəlkə də səadət elə bu imiş!

İLAHİ

İlahi, yolumdan sapdırma məni!
Qarşı sahilləri götürməsin çən!
Qərib yolçuların ruhu xətrinə,
Nolar, əsirgəmə rəhmini məndən!

Bu tozlu yollarda düşmüşəm itkin,
Fikirlər içində itib-batmışam.
Tənha dilənçitək kədərli, bitkin,
Gecənin köksündə ocaq çatmışam...

ONLAR GÖZLƏMİRLƏR

Gözləyə bilməyən gərək də deyil!
Bəzi qadınların xisləti aşkar!
Vəfasız nə bilsin, gözləyənlərin
Şirin vüsal kimi mükafatı var?!

Yasaqdır onlara yaxşı nə varsa!
Cənnətdən məhrumuq onlara görə.
Ruhunu şəhvətlə zəhərləyərək
Ləkə gətirmişlər ülvə hisslərə.

Onlara minnətdar olmaram heç vaxt,
“Çox sağ ol” kəlməsi çıxmaz dilimdən.
Həmişə bu sayaq “oyuncaq”larla
Lazımsız əşyatək davranıram mən.

GƏL, MƏNİM MƏHƏBBƏTİM!

Gəl, mənim məhəbbətim!
Bəxtin qulağı səsdə.
Birdən səni görmədən
Ölər bu könlü xəstə.

Gəl, bu zalım qismətin
Pəncəsindən xilas et!
Öz bəxtəvər dünyana
Tut əlimdən, götür get!

Hardasan, məhəbbətim?
Mən "əlvida" deyirəm!
Səni tapmadım, ancaq
Qarşında baş əyirəm!

NƏDİR?

Səni danışmağa qoymayan nədir?
Nə vaxtdır susursan, gəlməyir səsin.
Amma baxışların bağrımı dəlir..
Ağırdır bu ağır həyat səhnəsi.

Oyunçu kimiyik, gah yaxşı, gah pis
Qəfil paylaşırıq rollarımızı.
Nə qədər hisrslənib dalaşsaq da biz,
Açıyıq sevgiyə qollarımızı.

MAHNI PARÇALARI

Ümidlər tükədən tənha mənzildə
Nəğmələr qırılıb bitdi bu gecə.
Soruşmaq istərsən..
De, hansı dildə
Sənə cavab versin, danışsın necə?

Xatirə yaddaşı dünən bir ayrı,
Bu günsə bir ayrı incidir bizi.
Necə də gözəldir susub durmağın,
Necə möhtəşəmdir o nurlu üzün!

Bir royal gərəkdir qurtulmaq üçün.
Eyb etməz, tozlanıb bozarmış olsun.
Onu dilləndirsən əllərim hər gün,
Bu tənha mənzildə həyat doğulsun!..

SEVGİNİN ATƏŞİ

Sevginin atəşi, göylərin odu
Nədənsə buraxmır heç izimizi.
Düşünmə, tək sənin iztirabın bu,
Bu alov yaxacaq hər birimizi.

Hələ ürəyimdə sevgiyə yer var,
Tək Səni sevməyə gücüm qalmamış.
Tövrata bükülüb yandırılanlar
“Sən Haqqsan!” hayqırmış, təslim olmamış;

Əsrlər ardından bu acı fəryad
Zavallı xalqına yetmiş nəhayət.
Mən Sənin qulunam, amma ki, heyhat,
Xalqıma daha çox etdim itaət.

TOZLU YOLLARDA

Mən tozlu yollarda, bəxtə yenilmiş,
Fikirlər içində gəzirəm qəmgin.
Arzular pərişan, ruhum gərilməmiş,
Bir duman kimi yəm –
yorğun və bitkin.

Bir ocaq çataydım yolumun üstə,
Ayın işığına qarışa bilsin.
Qızlar da toplaşmış hey dəstə-dəstə
Yenə mənə gülüb-danışa bilsin.

Gəl, pozub sükutu danışım sənə
Yaman yoldaşlardan qaçaq ömrümü.
Mənə etibar et, sən heç nə demə,
Şəkil albomutək açaq ömrümü.

Həyatım boyunca ruhumu yormuş
Üç arsız mənimlə yol yoldaşdır,
Biri taleyimdir – sağımda durmuş,
Solda – arzuların boz yaddaşdır.

Arxadakı isə uğurdur, uğur,
Mənə arxasını çevirib durur.
Amma ayaqdayam hələ də bu gün,
Sevgiyə sarıla bildiyim üçün!

QARŞINDA ÇOXDUR GÜNAHIM

Qarşında çoxdur günahım,
Bəzən yolumdan sapıram.
Utanıram, ey Allahım!
Xilas səndə tapıram.

Bu həyatda az qalıb ki,
Nifrət edim özümə mən...
Nəfsimə yenilib çünki
Həzz almışam məhəbbətdən.

Nə dedim mən...
Eh, çaşıram...
Tanrım, sağ ol hər şey üçün!
Mən ki, sədləri aşıram,
Uğurlarım doğru-düzgün.

Bir müqəddəs diləyim var:
Kölgən olsun üzərimdə,
Sən ey Rəbbim, xoş arzular
Qoy qalmasın ürəyimdə.

Əziz, doğma ata kimi
Sığal da çək başıma sən,
Əcdadlara yol göstərən,
Acı bu göz yaşına sən.
Mən cahilin gözünü aç,
Zülmətimə bir işıq saç!

SÜLEYMANIN MÖHNƏTİ

Təlaşa düşməyə tələsmə heç vaxt,
Yollar qoy evindən etməsin səni.
Bir zaman beləcə, yaralı quştək
O şəhər-bu şəhər yormuşdu məni.

Bu divanə dövrən, onun təlaş
Zalım ağuşunda sıxmışdı bizi.
Həsrət və ayrılıq bəxş eləmişdi
Alıb əlimizdən illərimizi.
Bu nə qaççaqaqdır, bu nə vəlvələ?
Bəlkə gecikməyə qorxuruq elə?
Bəlkə duyulmamaq təlaşdır bu,
Bəlkə də qocalıq, təklik qorxusu...
Çaylardan aralı düşsə dənizlər,
Nə sözlər bəs edər, nə doyar gözlər.
Eybini örtməz ki, dünyanın malı –
Kimin qüsurludur əqli-kamalı.
Pərişan olarsa könül evimiz,
Necə sevinərik, şadlanarıq biz?!
Bu meyxos taleyin tutub əlindən,
Səninlə birlikdə güləcəyəm mən!

MÜXTƏSƏRLİK SEVİRSƏN

Sən də müdriklər kimi
Müxtəsərlik sevirsən.
Kübar təbəqələrdə
Maraqla izlənirsən.

Mənsə bu dünyalıq
olmadım heç vaxt,
Bir az təvazökar,
bir az da bədbəxt.
Körüklə sovrulan,
ocaqda yanan.
Qəlbi qığılcımla
alışan insan.
Bir az nəfəs alıb,
bir az yaşarıq,
Bir az nəğmə deyər,
bir az yazarıq...
Və günün birində
anlayırıq ki,
Nəsə arayırıq
neçə ki, varıq...

ŞEİRLƏRİM YOL AÇMIŞDIR...

Şeirlərim yol açmışdır
Özgələrə, özgələrə.
Mənsə onları yazmışdım
Əzizlərə, əzizlərə.

Mənə yaxın olanlara,
Bilə-bilə, bilə-bilə.
Uzaqlara və yadlara
Elə belə, elə belə.

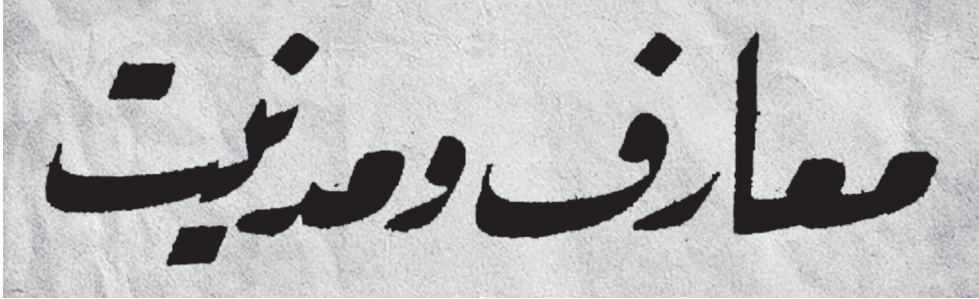
Bilməliyəm, narahatam,
Boşa verdim illərimi?
Qorxuram ki, belə qalam –
Cahil kimi, nadan kimi!..

**ORDA SEVİNC DƏ VAR,
KƏDƏR DƏ VARDIR**

Orda sevinc də var, kədər də vardır,
Qırılan kəlmələr, sözlər də vardır,
Gündüzlər – çəkişmə, gecələr – kabus,
Fərqli duyğuların könül savaşı,
Bir köprə sevgisi, isti göz yaşı –
Hamısı bir köhnə dəftərdə məhbus.
Yorğunam, üzgünəm, qalmamış heyim,
Məni uğurlayır öz gündəliyim...
Sənsə, əziz nəvəm, bu misraları
Oxuyub pərişan olarsan əgər,
Əlinə şam alıb bir gecəyarı
Kədərinlə birgə yandırısan yetər.
Mənim sözlərimin məntiqinə var,
Özünü boşluğun cəngindən qopar.
Səndən yalnız bunu istəyəm bu an:
Qoru adımızı unudulmaqdan!

**Rus dilindən tərcümə etdi:
Afaq ŞİXLİ (Moskva)**

♦ Retro – “Azərbaycan”

Aşağıda təqdim etdiyimiz məqalə “Azərbaycan” jurnalının 1923-cü ildə “Məarif və mədəniyyət” adı altında çıxmış 1-ci sayından götürülmüşdür.

Bu, böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsimi haqqında dərc olunmuş ilk məqalədir.

Salman MÜMTAZ

SEYİD İMADƏDDİN NƏSİMİ

*Meyxanə ilə Kəbəni vəhdətdə fərq edən
Mənində balıq olmamış ol, gərçi pirdir.*
(Nəsimi)

Bütün Azərbaycan ədəbiyyatı içərisində tam mənası ilə şöhrətlənib, ad-san qazanan dörd böyük şairimiz vardır ki, onların biri Seyid İmadəddin Nəsimidir. VIII əsr hicrinin son yarısı hələ IX əsrin əvvəllərini dərk etmiş bu nadir simanın müsqatül-rəsi Şirvandır. Nəsiminin adı İmadəddin, künyəsi Əfbülfəzl, təxəllüsü isə Nəsimidir. Sadətdən olduğu üçün Seyid İmadəddin, Əmir İmadəddin, Mir İmadəddin və Seyid Nəsimi adları ilə mərfur və

məşhurdur. İbtidada, Bəktəşi məsləkinə salık olduğunu aşağıdakı məqtə ilə parlatmışdır:

***Surətdə gərçi Bəktəşi çoxdur Nəsimitək,
Məni də adı hər həcərin kimya degil.***

Sonralarda Şah Fəzlullah Hürufi Astrabadiyə şagird və nəhayət, xəlifə və daha doğrusu, hürufi məsləkinin rukni-rukeyni olmuşdur və bundan dolayıdır ki, künyəsini Əbülfəzl qoymuşdur.

***Çün Nəsiminin Əbülfəzl oldu həqdən künyəsi
Cümlə əsmanın hürufi eyni-əlqabındadır.***

Elə o andan etibarən türkcə, farsca, ərəbcə yazmış olduğu şeirlərində Şah Fəzlullahı mədh və səna edərək adını da böyük bir hörmətlə yad etməkdədir.

***Elmi hikmətdən bilirsən, gəl bəri, gəl ey həkim,
Sən Nəsimi məntiqindən dinlə Fəzlullahı gör.
Kəmtərin oldu Nəsimi fəzli-həqqin çəkəri,
Çünki vəslə vasil oldu eşq ilə buldu hüzur.***

***Çün Nəsiminin qəmindən fəzlm-həqq arıfdurur
Qəm degil kər kimsə olsa mətləi əsrarinə.
Düşməni üçün Nəsimiyə olma məlul, qəm yemə,
Oldu əzəl günündə çün Fəzl əbəddü dümdüz.***

Bu beytlərində işlənən Fəzlullah, Əbülfəzl, Fəzl kəlmələri başdan-baş Şah Fəzlullahı işarədir. Şah Fəzlullah hürufi məsləkinin müxtərri-müəssisinidir. Öz məsləki barəsində “Cavidani-kəbir” və “Cavidani-səqir” adlı kitabları da vardır ki, Nəsimi şeirlərində də Cavidan adı tez-tez çəkilməkdədir. Şah Fəzlullah özü də çox dəyərli şair idi. Şeirlərində qullandığı təxəllüsü də Nəimidir. Nəsimi təbərrukən, həm də Nəimi ilə həmvəzn və bəzi gizli fikirlərini rəmz və ima ilə anlada bilmək üçün Nəsimi təxəllüsünü ixtiyar etmişdir. Aşağıda yazılacaq Nəsimi rübaisi ilə Rəfii beyti Şah Fəzlullahın Nəimi təxəllüsünün qullandığına və İmadəddinin də təxəllüsü həqiqətən Nəsimi olduğuna çox, mötəbər sənəddir:

***Kim ki əsrari-Nəsimi bilmədi,
İzzətü-fəzli Nəimi bilmədi,
Divi-rəhmanu rəhimi bilmədi,
Məzhəri-zati-qədimi bilmədi.
Bulduq çu Nəsimini Nəimin
Oldu bizə rəhməti-rəhimin.***

Nəsimi VIII əsri-hicrinin son yarısında doğma yurdu Azərbaycanda sakin idi. O zaman bu yerdə hökmlər Əmir Teymur, Şahrux Mirzə və Miran şah idi. Nəsimi Miran şahın zamanında vətəninə tərk etməyə məcbur oldu. Buna da Şah Fəzlullahın Miran şahın əmri ilə öldürülməsi səbəb oldu. Cahil üləmanın fitvaları ilə Miran şah Şah Fəzlullahı Şirvandan götürdərək öldürtdü. Nəsimi isə ya ələ keçməmək və yaxud təbliğat aparmaq üçün səyahətə çıxdı. Əsnayi-səyahətdə bir çox yerə, az cümlə Türkiyəyə və Hələb məmləkətinə uğradı. Hələb məmləkəti o zaman Mülkün-Çərakisə əlində idi. Hər bir zaman məsləkinə rəvac

vermək üçün şeirləri ilə təbliğat və təşviqat aparan Nəsimi yad ölkələrdə heç bir şeyi nəzərə almayaraq yoluna davam edirdi. Avam xalqın etiqadına müxalif və idrakına sığmayan şeylər söyləyirdi.

*Məndə siğar iki cahən, mən bu cahana siğmazam,
Gövhəri-laməkan mənəm, kövnü məkanə siğmazam.*

*Ərş ilə fərşu kafu kün, məndə bulundu cümlə çün;
Kəs sözünü və əbsəm ol, şəhru bəyanə siğmazam.*

*Surətə bax və məniyi surət içində tanı kim,
Cismilə can mənəm, vali, cismilə canə siğmazam.*

*Gərçi mühiti-əzəməm, Adəm adımdır, Adəməm,
Tür ilə kün fəkan mənəm, mən bu məkanə siğmazam.*

*Can ilə həm cahən mənəm, dəhr ilə həm zaman mənəm,
Gör bu lətifəyi ki mən dəhrü-zəmanə siğmazam.*

*Əncüm ilə fələk mənəm, vəhy ilə həm mələk mənəm,
Çək dilini və əbsəm ol, mən bu lisanə siğmazam.*

*Zərrə mənəm, günəş mənəm, çar ilə pəncu şeş mənəm
Surəti gör bəyan ilə, çünki bəyanə siğmazam.*

Nəsiminin Şah Xəndan adlı və Jülidəmi ləqəbi ilə məşhur olan qardaşı Nəsiminin bu kimi şeirlərini oxuyaraq xəbərdar olunca:

*Gəl bu sirri kimsəyə faş eləmə,
Xənu xası-ameyə aş eyləmə. -*

beytini yazıb qardaşına göndərdi. Nəsimi isə bu beytləri ilə cavab verdi:

*Dəryayi-mühit cuşə gəldi,
Kövn ilə məkan xuruşə gəldi,
Sirri-əzəl oldu aşikara
Arif necə eyləsin müdara?
Nəqqaş bilindi nəqş içində,
Ləl oldu bəyan Bədəxş içində.
Hər qətrə mühiti-əzəm oldu,
Hər zərrə Məsihu Məryəm oldu.
Əşya ikilikdən oldu xali,
Baqi əhd oldu layəzali.*

Hələb şəhərində Nəsiminin başına gələn faciəyi-dilxəraş Şah Fəzlullahın başına gələn müsibətdən daha dəhşətli, daha yarıqlıdır. Nəsimi Hələbdə söylədiyi bir qəzəl ucundan böyük bir bəlaya uğradı. Çox çəkmədən qardaşı Şah Xəndanın sözü yerini aldı. Aşağıdakı farsca qəzəl o faciəyə səbəb oldu:

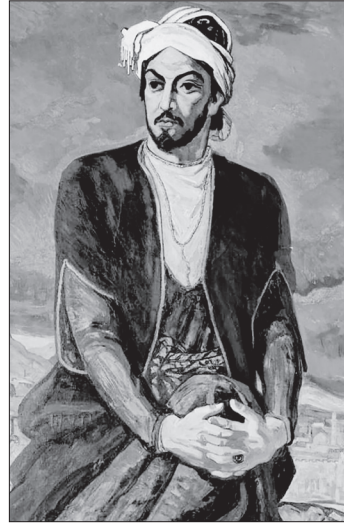
*Həqbin nəzəri bayəd, ta ruyi-məra binəd,
Çeşmi ke, bovəd xodbin, key ruyi-xoda binəd.*

*Del aynneyi u şod, ku təşneyi-deldari
Ku həmçu kəlimullah, bər Turi-liqa binəd.*

*Əz məşriqi-didarəş anra ki, bovəd, didə
Ənvəri-təcəllira peyvəstə ç uma binəd.*

*Vəsfi-ruxi-on mahəst allahu cəməli-ma,
Hər mordədili əmma in nüktə kuca binəd,*

*Ey çeşmi-Nəsimi ra əz ruyi-to binai,
Onra ki, ta mənzuri, qeyr əz to kera binəd.*

Bu qəzəli Nəsiminin yaxın dostlarından biri gözəl səs ilə oxuduğu zaman tutularaq və asılmaq üçün dar ağacının dibinə göndərilmiş idi. Hadisədən xəbərdar olan Nəsimi dostunun imdadına qoşaraq: "Şeir mənimdir, onu buraxınız, cəzanı mənə veriniz" – deyərək rəfiqini xilas etdirdi. Nəsiminin qanına susamış Hələb mollaları onun diri-diri dabanından soyulmasına fitva verdilər. Bi fəci əmr icra edilərkən Nəsiminin vücudundan kəsət ilə qan axdığını dolayı rəngi saralmağa başlamışdır. O zaman mollalardan birisi istehza ilə "nə üçün böyle saralmışsan?" – deyə sorunca, Nəsimi: Mən aşiqlik supherinin mətləi-eşqindən tulu etmiş bir günəşəm, günəş isə qürub edəcəyi zaman saralır – deyə cavab vermişdir. Son nəfəsdə:

*Zahidin bir barmağın kəssən, dönüb həqdən qaçar,
Kər bu miskin aşiqi sərpa soyarlar, ağlamaz. –*

deyərək, canını məsləki yolunda fəda etmişdir. Azərbaycanın ən böyük şairlərindən Şah Xətai də şeirlərinin birində Nəsimi faciəsinə işarə etmişdir:

*Möhrü vəfa biri-birindən azdı,
Bəhlul bayquşliyin viranda gəzdi.
Seyid Nəsimini zahidlər üzdü,
İncimədi haqdan gələn cəfaya.*

Xalq şairlərimizin ən görkəmlilərindən sayılan Aşiq də bayatılarının cinas qismində Nəsimini yad etmişdir:

*Gözəllik soydandı,
Şahmar da soylandı.
Nəsimitək yolunda
Bu aşiq soylandı.*

Məşhur türkmən şairi Məxtumqulu da öz müasiri Xivəli Durdu Şeyx ilə etdiyi müşairəsində Nəsimi müsibətini xatırlamışdır:

Məxtumqulu:

*Ol nəmədir, yemədilər doydular,
Ol nəmədir, qiyamətə qoydular.*

*Ol kim idi dabanından soydular,
Şair olsan şundan bizə xəbər ver.*

Durdu Şeyx:

*Ol didardır, yemədilər doydular,
Ol namazdır, qıyamətə qoydular.
Nəsimini dabanından soydular,
Bizdən salam olsun cavab şelədir.*

Osmanlı şairlərindən İntabi Rəşid əfəndi dəxi Sultan Əbdülməcidi xana söylədiyi bir mədhiyyəsində Nəsimi faciəsini xatırlamışdır:

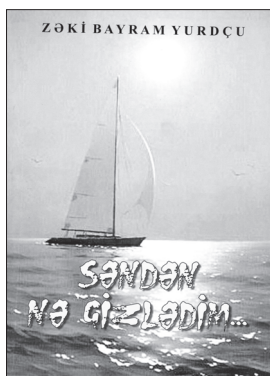
*Nəsimi cildivəş təhrirə soysam, cildi-əflakı,
Əhatə eyləmək mümkündür vəsfi-cahanbani?*

Nəsiminin başına gələn müsibət istər xas, istərsə də xalq kütləsinə böyük təsir buraxmışdır. Krasnovodsk ətrafında yaşamış bir türkmən şairi şeir söylərkən Nəsimi faciəsinə yanaşır və:

*Nəsimini dabanından soydular,
Saman tıxıb dərvazada qoydular,
Yeddi gündən haqlığını duydular. –*

deyə acı təəssüratını izhar edir. Nəsimi faciəsinin salı-tarixində ixtilaf vardır. 800-dən 837-yə kimi yazanlar olmuşdur. Doğrusunu müəyyən etmək üçün vaxt gərəkdir. Hər halda, Hələb şəhəri qəbiristanlığında mədfundur. Nəsiminin bütün xalq ədəbiyyatına olan təsirindən başqa, bir də klassik cığatay, osmanlı və Azərbaycan ədəbiyyatına böyük xidməti və təsiri olmuşdur. Hürufiliyə gəldikdə, biz bunu çox müxtəsər və çox aydın söyləməliyik. Bütün hürufi məsləkində olanlar “allahın Şah Fəzlullah hürufi şəklində təcəlli etdiyinə inanaq qayıl olan insanlardır” və bu etiqadda bulunanlara hürufiməslək deyirlər.

Nəsiminin külliyyatı – asarı əldə deyildir. Çox ola bilər ki, tamamilə məfqud olmuşdur. Yəni, toz basa-basa bir guşədə uyuyur. Amma, ən inanclı mənbələrə istinadən üç dildə üç divanı olduğu rəvayət olunur. Hətta, gördüm, deyə belə yazanlar da vardır. Vaxt ikən əldə edilə bilən şeirlərinin münasib olanları bizim bildiyimizə görə, Türkiyədə iki dəfə təb və təmsil edilmişdir. Birinci təb hicri 1260-da, yəni 84 il bundan qabaq, ikinci təb isə 1298-də yəni 48 sənə bundan əqdəm. Hər iki basma təhrif edilərək islah oluna-oluna çap olunmuşdur. Bizim əlimizə keçən şeirlər də dürlü-dürlü yazma cüng və bayazlardan toplanılan farsı, türki şeirlərdir ki, onların və mətbu nüsxənin nəticəsində bu kitab meydana çıxıb çıkmışdır. Nəsiminin öz əsərində Azərbaycan ləhcəsi ilə yazılmış miniatürlü bir divanı da mövcud imiş ki, o qocaman divandan yalnız on səhifə əlimizə keçmişdir. Xoşbəxtlikdən o səhifələrdə həm şairimizin şəmayili, həm də əsil imlamızla yazılmış bir neçə qəzəli mövcuddur ki, onlar da klişə edilərək bu divana köçürülmüşdür”. Miniatürlərin əsillərini isə tərəfi-acizənəmizdən türkoloji qurultayına bir yadigar olmaq üçün “Kommunist” qəzeti kitabxanasına hədiyyə edilmişdir.

ZƏKİ BAYRAM YURDOĞLU

SƏNDƏN NƏ GİZLƏDİM...

BAKİ, "ELM VƏ TƏHSİL" NƏŞRİYYATI, 2022

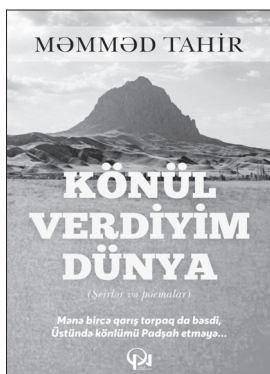
Kitabda şairin müxtəlif illərdə yazdığı şeirlər toplanmışdır. Şeirlərin əsas mövzunu Vətən sevgisi, yurda, elə bağlı bir vətəndaşın hissləri təşkil edir. Şair şeirləriylə istər yaşadığı cəmiyyətdə, istərsə də bəşəri ədalətsizliyə diqqət çəkmək, ağırları poetik dillə ifadə etmək istəyib. Müəllifin ülvî hisslərinin tərənnümü, sevgi axtarışı, xəyanət, tənhalıq mövzulu şeirlər də kitabda yer alıb:

Üstünə Tanrının işığı düşə

Bir qızın sevdalı baxışlarından.

Bir yol başlayasan üzü keçmişə,

Nurlanıb xatirə yağışlarından.

MƏMMƏD TAHİR

KÖNÜL VERDİYİM DÜNYA

BAKİ, "QANUN" NƏŞRİYYATI, 2022

Şair Məmməd Tahir oxucularına "Vətən, məni qınama", "Yurdum – and yerim", "Yaz nağılı", "Yol ver keçim Dünya, səndən", "Könlüm came qapısı", "Bir azdan günəş doğacaq" və rus dilində "День когда я вернусь" adlı kitabları ilə tanışdır. Şairin növbəti kitabında əsasən son illərdə yazdığı şeirlər və beş poeması toplanıb. Kitabın adından da məlum olduğu kimi, şairin şeirlərinin əsas mövzusu sevgidir: Vətənə,

təbiətə, cahana, insana.

Yağış ver, könlümü yuyum,

İşıq ver, gözümə çəkim.

Bir kağız ver, bir də qələm,

İçimin şəklini çəkim.

GÜLƏMAIL MURAD

CƏNNƏTİM ŞUŞA

BAKİ, "ELM VƏ TƏHSİL" NƏŞRİYYATI, 2022

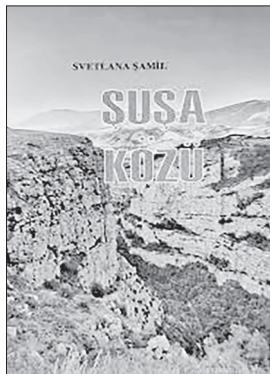
Kitabda şair-publisist Güləmail Muradın Şuşaya ilk səfər təəssüratları, Vaqif poeziya günləri çərçivəsində yaşadığı hissləri, yaddaqalan məqamları qələmə almış, fotoşekillərlə, şeir nümunələriylə təqdim etmişdir:

Vaqifin sözü var dodaqlarında,

Bülbülün səsi var bulaqlarında.

Tarixin pozulmaz varaqlarında

Şərəfidir, namusdur, qeyrətdir Şuşa!

SVETLANA ŞAMİL

ŞUŞA KÖZÜ

BAKİ, "İMZA" NƏŞRİYYAT EVİ, 2022

Svetlana Şamil uzun illər dilçilik sahəsində filoloq-alim olaraq fəaliyyət göstərüb. Dilimizin qorunması və düzgün istifadə olunması yönündə böyük işlər görüb. Bütün bunlarla yanaşı, o, ədəbi sahədə də öz qələmini sındırıb. Şeirlərində ayrıldığı doğma yurdu – Şuşanın həsrəti, kədəri kimi motivlər təşkil edir. Bu kitab müəllifin ikinci kitabıdır. Birinci kitab "Gedirəm Şuşaya" adlanır. Burada müəllifin Vətən, Qarabağ mövzulu şeirləri toplanıb, Şuşalı günlərinin xatirəsi olan fotolar təqdim olunub.

İBRAHİM YUSİFOĞLU

QIYMAYIN UŞAQLARA

BAKİ, "ŞİRVANNƏŞR" NƏŞRİYYATI, 2022

Şair-publisist İbrahim Yusifoğlunun "Qıymayın uşaqlara" adlı şeirlər toplusu müəllifin 31-ci, uşaqlar üçün 7-ci kitabıdır. Bu kitabda müəllif yaradıcılıq ənənəsinə sadıq qalaraq balaca balaların sevinc və arzusunu, uşaq dünyasını biri-birindən maraqlı mövzularda əks etdirə bilmişdir. Kitabdakı şeirlərdə müharibə törədənlərə, uşaqların faciəli ölümlərinə dərin nifrət, 44 günlük Vətən müharibəsində göstərdikləri igidliyə görə müzəffər

Azərbaycan ordusuna sevgi və məhəbbət hissləri aşılır.

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Ağasəfa, Elçin, Vilayət Quliyev, Afaq Məsud, Vahid Əziz, Firuzə Məmmədli, Məmməd Oruc, Əli Əmirli, Paşa Əlioğlu, Vaqif Yusifli, Vaqif Bəhmənli, Seyran Səxavət, Rüstəm Kamal, Fəxri Uğurlu, Yaşar, Asim Yadigar, Saday Budaqlı, Kamil Əfsəroğlu, Emin Piri, Elşad Barat